

БЪЛГАРСКАТА ГОРА

Атанас Ангелов Раденски

Атанас
Ангелов
Раденски

Българската
Гора

Стр.	а.н.	ред	Съдържание	Стр.	Вр.	Ил.
207	0	1	1 реалност = Транзит	212	V	нон
	1	10	орбитна = орбитна		нон.	1
	4	4	3 място = замяна	213	VI	1
			4 място = замяна	214	VI	2
204			5 място = главен		VI	1
			6 място = главен		VI	3
			7 място = главен		VI	3
205	III	3	8 място = главен	215	VI	3
			9 място = главен		VI	2
			10 място = главен		VI	1
			11 място = главен		VI	1
			12 място = главен		VI	1
			13 място = главен		VI	2
			14 място = главен		VI	4
			15 място = главен		VI	2
208			16 място = главен		VI	1
209			17 място = главен	219	VI	2
			18 място = главен		VI	1
			19 място = главен		VI	4

Атанас Ангелов Раденски

БЪЛГАРСКАТА ГОРА

/Кратка история на горите в България/

Пловдив, 1999

ПРЕДГОВОР

Настоящия труд представлява исторически литературно-статистически обзор, допълнен с впечатления от практиката и становища на автора.

Описани са по най-краткия начин по-типични примери от развитието на нашето горско стопанство, характеризиращи неговото състояние през различните периоди и отношението на обществото към горите.

Едновременно с изнасянето на историческите факти, навсякъде, където е целесъобразно, са подчертавани екологическата роля и значението на гората и необходимостта от съобразяването с тях.

Изнесенният материал е разпределен и разгледан в 14 глави.

Книгата е предназначена за широк кръг читатели. Освен за лесовъди и други работещи или работили в горите, представлява интерес и за обикновения гражданин, особено вред населението, живеещо в планинските и горски райони или в близост с тях. Би била полезна и за високопоставени хора в държавното управление, от които повече или по-малко зависи съдбата на зеленото богатство на страната.

В нея не всичко е казано. За гората могат да се напишат много томове с исторически данни, но се надяваме, че подобреният материал е достатъчен за да създаде представа за развитието на нашето горско стопанство от древността до днес. Събития и явления, станали след 31 декември 1990 год., не са отразявани.

За оказана голямо, навременно и компетентно съдействие при набиране данни за книгата през периода 1990-1992 год., изказваме благодарност на:

- Ст.н.с., Д-р на б.н. Боян Роснев, Научен секретар към Института по гората при БАН.
- Помощник ректора на ВЛТИ и завеждащата учебната част.

- Зам. Председателя на Комитета по горите – инж. Карамфилов, професор Никола Колев и инж. Иван Попсавов при Комитета по горите.
- Инж. Людмил Даскалов – от Централното статистическо управление.
- Инж. Иван Чешмеджиев, Директор на Горския техникум – Велинград.
- На всички други, които по един или друг начин, са помогнали. Ще бъдем благодарни на онези, които са забелязали съществени фактически грешки или различия и ни съобщят за това.

20 Юли 1992

Атанас Раденски

ПО-ВАЖНИ УПОТРЕБЯВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

ЗНАК	ЗНАЧЕНИЕ
АГСГП	Асоциация по горско стопанство и горска промишленост
БАН	Българска академия на науките
б.б.	бял бор
ВЛТИ	Висш лесотехнически институт
г.	гора, горско, горски
ГПК	Горско-промишлен комбинат
ГПП	Горско-промишлено предприятие
ГПС	Горско-промишлено стопанство
ГСК	Горско-стопански комбинат
ГС/гс; г.с-во/	Горско стопанство; горско-стопански
ГТУ	Горско-технически участък
ДДЗ	Държавен дървообработващ завод
ДИП	Държавно индустриално предприятие
ДСО	Държавно стопанско обединение
ЗГ	Закон за горите
ЗЛ	Закон за лова
игл.	Иглолистни
ИГ	Институт за гората
км.кв.	квадратен километър
КОПС	Комитет по опазване на природната среда
ЛКМ	Лесо-културни мероприятия
ЛУП	Лесо-устройствен проект
л.м.	линеен метър
м.	Местност
МГ	Министерство на горите
МГГП	Министерство на горите и горската промишленост
МГОПС	Министерство на горите и опазване. на природната среда
МЗДИ	Министерство на земеделието и държавните имоти

МЗГ	Министерство на земеделието и горите
млн	милион /милиона/
млрд	милиард /милиарда/
МТЗ	Министерство на търговията и земеделието
МФ	Министерство на финансите
н.в.	надморска височина
ОГСП	Обединено горско-стопанско предприятие "Държавни гори"
ОУГ	Окръжно управление на горите
ОУГС	Окръжно управление на горското стопанство
ПМС	Постановление на Министерския съвет
РДГ	Районна дирекция на горите
РИГ	Районна инспекция по горите
РИГОПС	Районна инспекция по горите и опазване на природната среда
РИОПС	Районна инспекция по опазване на природната среда
с.с. /с. с-во/	селско стопанство; селско-стопански
СГП	Смесено горско предприятие
УОГС	Учебно опитно горско стопанство
УПЗ	Укрепяване на пороите и залесяване
ЦСУ	Централно статистическо управление
ч.б. /ч. бор/	чер бор
шир.	широколистни
ТГПК	Трудова горско-производителна кооперация

I. ЗНАЧЕНИЕ НА ГОРИТЕ

Няколко думи общо за значението на горите

За да имаме правилна преценка за горите и за да оформим отношението си към тях, е необходимо да знаем какво значение имат те за живота на човека и за живота на земята изобщо. Мнозина считат, че познават добре този проблем, но това не е вярно – повечето от тях имат само някаква смътна и непълна представа. Само някои специалисти – лесовъди и учени-биолози са добре осведомени за това. Дори и между специалистите, които се занимават предимно с практически проблеми по г. с-во, има хора, които не са добре запознати с този важен въпрос.

Ето защо считаме за необходимо най-напред да хвърлим известна светлина върху голямото значение, което имат горите за живота, както на отделния човек, така и за живота на цялото човешко общество, а също и за всички животински организми в света.

Всъщност, дали ние ще познаваме значението, което гората има за нас, за нея това не е абсолютно никак важно. Тя при всички случаи си върши своята полезна роля. Още с появяването на живота на земята. От първобитния човек, който е бил напълно зависим от нея, макар че изобщо не е подозирал това. За него гората е била просто една природна даденост, както слънцето, въздухът и водата.

Да познаваме обаче добре ролята на гората за живота на планетата днес, когато в резултат на неразумно отношение към нея, човечеството е изправено пред най-страшната възможна катастрофа – екологическата, е не само необходимо, но и задължително.

За по-прегледно, този проблем съвсем накратко ще бъде разгледан в следния условен ред:

1. Екологическо значение:

- а/ за въздуха – фотосинтеза, зелен филтър, фитонциди и йонизирани молекули, парников ефект, озонов слой;
- б/ за шума;

- в/ за водорегулиращата и противоерозионна /почвозащитна/ роля на гората;
 - г/ значение на гората за климата;
 - д/ рекреационно значение /като място за отдих и спорт/.
2. Културно-историческо и възпитателно значение.
 3. Стопанско значение:
 - а/ като източник на материални блага;
 - б/ значение за селското стопанство и други отрасли на народното стопанство – ж.п. линии, пътища и мостове, язовири, заводи и др.;
 - в/ курортно дело и туризъм.
 4. Здравно-украсно значение /ландшафт и гора/.

1.ЕКОЛОГИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ

До преди две-три десетилетия, когато е ставало въпрос за значението на гората, е било отдавано нужното внимание предимно на прякото ѝ стопанско значение, т.е. като източник на дървесина, паша, лов и други странични ползвания. Ролята ѝ като решаващ екологически фактор в природата, културно-историческото ѝ и здравно-украсно значение, са били пренебрегвани. В края на XIX и началото на XX век до известна степен е започнало да бъде признавано и противоерозионното ѝ значение, когато разбушувалите се порои в обезлесените планински склонове са напомнили безкомпромисно за това. Имаме ли основание да продължаваме още с тази пренебрежителност, ще направим изводи малко по-нататък.

а/ Значение на горите за поддържане на нормалния /естествен/ състав и чистота на въздуха, който дишаме.

Нормалният състав на въздуха в приземния слой, където се извършват биологическите процеси, е приблизително следният: азот /N/ - 78 % /основният атмосферен елемент, кислород /O/ - 21 %, благородни газове – неон, аргон и др. – 0.95 %, въглероден двуокис /CO₂/ - 0.03 %, водород /H/ - 0.01 %, други примеси от летящи органични и неорганични вещества – 0.01 %. В състава на въздуха,

повече или по-малко, участват още водни пари, прах и други разни газообразни и прахообразни съединения и елементи, рожба на техническия прогрес, които намаляват /или увеличават/ съответно процентното участие на постоянните компоненти.

Всяка съставна част на въздуха има своето значение. На пръв поглед, азотът например, сякаш не е или почти не е нужен – не участва в дишането, а в градивните процеси участва съвсем малко и то след като попадне в почвата. Той обаче служи като инертен разредител, като пълнеж в атмосферата, поддържа необходимото атмосферно налягане, регулира природните процеси на горене и гниене и т.н. Можем да си представим какво би станало, ако вместо азот би се увеличило съответно участието на кислорода и на водорода с по 37 % - водородът гори, а кислородът поддържа горенето. Или пък, ако за сметка на азота би се увеличило участието на въглеродния двуокис с 15-20 %. Съответно предназначение имат и останалите съставки на въздуха. За нас обаче от съществена важност е да си изясним ролята и значението на кислорода и на въглеродния двуокис в кръговрата на обменните и превръщателни процеси.

Известно е, че ако поставим едно животно /или човек/ във въздух, който не съдържа кислород, то незабавно ще загине поради задушаване – нарушаване и спиране на процеса на дишането. Същият резултат ще получим, ако поставим въпросният организъм във въздушна среда, в която въглеродният двуокис участва с повече от 14 % - смъртта ще настъпи моментално.

От друга страна също се знае, че всички живи организми, включително и растенията, при основния физиологически процес – дишането, вдишват кислород, а издишват въглероден двуокис. Възниква въпросът: Как става така, че кислородът никога да не свършва, а въглеродният двуокис да не се натрупва постоянно и да не стигне до степен да направи въздуха отровен? Отговорът на този въпрос се крие в друг, също така основен биологичен процес, наречен фотосинтеза /асимиляция, хлорофилна фотосинтеза/.

Фотосинтезата се извършва само в зелените растения, предимно в листата им. Чрез устицата на листата, незабележими с

просто око, растенията приемат от въздуха въглероден двуокис. От почвата растението "доставя", също в листата вода, в която има и разтворени минерални вещества. Посредством хлорофила и под влиянието на погълната слънчева светлина от листата, става първо разлагане на въглеродния двуокис на въглерод и кислород, а на водата – на водород и кислород. След това въглеродът и водородът и част от кислорода, участват в изграждането на основните органични вещества в природата – глюкоза /гроздова захар/, белтъчини, масти и др., а свободният кислород излиза от устицата обратно навън, за да бъде върнат в природата за повторно вдишване от живите организми.

Посочените основни органични вещества, които се образуват при фотосинтезата, се изграждат **само** в зелените растения. Животните **нямат** свойството да създават органични вещества. Те ги вземат готови от растенията при храненето си с тях или ако са хищници – от други животни, които вече са ги взели от растенията.

По този начин зелените растения не допускат нито изчерпването на кислорода, нито прекомерното натрупване на въглеродния двуокис във въздуха. В това отношение голяма роля играе гората, както в национален, така и в световен мащаб. Около 2/3 от органичната маса в природата се изгражда в горските екосистеми. Наред със създаването на органичната материя в нея се залага и акумулира около 1 % от слънчевата енергия, използвана при фотосинтезата, която енергия е безусловно необходима за протичането на жизнените процеси при самите растения и при животните, които ги консумират. Без растителен, не може да съществува животински свят.

Хлорофилната фотосинтеза протича в огромни размери в световен мащаб /за въздуха граници няма/. Само горите, които заемат около 1/3 от земната суша, годишно създават около 30 милиарда тона органични вещества, т.е. преработват необходимото количество въглероден двуокис за целта и освобождават съответно количество кислород. За един вегетационен период зелените растения консумират средно по 20 тона въглероден двуокис на хектар площ и се освобождава 14 тона кислород.

Зелен филтър. Освен непрекъснатата роля на безплатен "завод" за преработка на въглероден двуокис, създаване на органична маса и възстановяване на кислорода, в гората се извършва и едно друго, чисто механично пречистване на въздуха, когато той е замърсен в по-голяма или по-малка степен. А за съжаление, това замърсяване през последните години никак не е малко и продължава да се увеличава. Източници на замърсяване са химични, металургични и други промишлени предприятия, електроцентралите на гориво /ТЕЦ/, транспортните средства, отоплението на жилищни и други сгради с твърди и течни горива, атомните електроцентрали, космическите станции и кораби и др. В резултат на дейността на цитираните източници, въздухът се замърсява главно с прах, въглероден двуокис, серен двуокис /SO₂/, азотни окиси, въглероден окис /CO/, флуороводород /HF/, метални аерозоли, радиоактивни частици и много други газообразни и прахообразни вещества. Тяхното прекомерно наличие изменя нормалния състав на въздуха и го правят нездравословен за човешкия организъм, особено в съседство с източниците, които обикновено се намират в населените места или в близост с тях. Същевременно тези източници на замърсяване са огромни консуматори на кислород, който им е необходим за работа на техните двигатели.

Ако между източника на замърсяването и населените места има зелени растения /гора, парк и др./, въздухът преди да стигне населеното място, може да бъде филтриран и пречистен. Знае се, че вредните вещества се пренасят от вятъра. Ако няма вятър, те ще се отложат на място. Но вятър /въздушни течения/ почти винаги съществува, макар и в някои случаи с по-малка скорост. Въздушните течения с голяма скорост пренасят праха и другите вредни вещества на големи разстояния. Понякога на стотици километри. Срещне ли обаче гора, вятърът започва да намалява скоростта си още при първия допир с нея.

Колкото по-голяма е площта на гората /парка/, толкова повече се убива ветровата скорост. Част от пращинките падат вследствие намалялата поддържаща сила на вятъра, а друга част просто полепва по листата и клоните при срещата си с тях. Някои от газообразните

отрови се поглъщат от устицата на листата, заедно с въздуха. Излязлото въздушно течение от гората /по посока на вятъра/ и да продължи пътя си по-нататък, вече не носи със себе си замърсители или количеството им е силно намалено. При дъжд листата и клоните се измиват, отложените върху тях замърсители слизат в почвата, където се попиват или биват отнесени от образувалите се водни течения, ако дъждът е по-силен и продължителен.

Не всички зелени растения имат еднаква филтрираща способност. Последната е в зависимост от състава, възрастта, височината и гъстотата на склопа. Един блок от зелена пшеница например, далеч отстъпва на едно горско насаждение със същата площ. Най-ефективни в това отношение са насаждения, съставени от високи дървета, с грапава повърхност на листата и кората, възрастни, с голяма гъстота на склопа. Под самия склоп да има подлес от храсти, да съществуват и подгонвачи дървета, които увеличават още повече плътността /гъстотата/ на насаждението и неговата филтрираща способност. От дървесните видове най-голяма филтрираща способност има брястът, тъй като той се отличава с твърде грапава повърхност на листата. Може би в това се крие причината да започне масовото му загиване от холандската болест и да стане първата жертва на замърсената атмосфера, на техническия прогрес. Широколистните филтрират двойно повече прах от иглолистните. Те имат и това предимство пред иглолистните, че сменят листата си всяка година, а не през 3 години.

Но докато усвояването и преработката на въглеродния двуокис е не само безвредно, но е полезно и абсолютно необходимо за зелените растения, то въпросът с филтрирането на вредните прахообразни и газообразни вещества не стои така. Тук замърсяването мине ли известна граница, вредните вещества се отразяват зле, дори пагубно и на самите растения.

Още през 1968 год. е установено, че в Чехословакия например, отровните газове в атмосферата, отделени от промишлеността, са нанесли поражения както на селско-стопански, така и на горски насаждения. Събрани са, макар и малки количества, дървени материали от дървета, поразени по този начин. На следващата година

количеството им се удвоява. Понастоящем сме свидетели на значително разширение на пострадали насаждения в редица страни, включително и у нас. Необходимо е при създаването на зелени зони и при залесяването въобще, да се предпочитат видове, които са по-устойчиви срещу отровните газове в атмосферата – сребрист смърч, лиственица, калинка, обикновена елша, високопланинска върба /ива/, сребролистна липа, бреза, червен дъб, бук, топола и др. Неустойчиви са – ясенолистния явор, обикновения смърч, обикновена ела, бял бор. Основен проблем обаче си остава борбата за ликвидиране на замърсяването и увеличаване площта на горските насаждения.

Фитонциди и йонизирани кислородни молекули.

Наред с ролята на фактор за пречистване на въздуха от прахообразни и други вредни съставки, обогатяването му с кислород и т.н., в гората съществуват и други важни санитарни средства – фитонциди и йонизирани кислородни молекули.

Фитонцидите представляват органични вещества – етерични масла и алкалоиди и имат свойството да забавят развитието или да убиват някои патогенни бактерии и гъби или други едноклетъчни и многоклетъчни организми. Някои растения отделят газообразни фитонциди, които се разнасят далече от вятъра.

Фитонцидната наука има над 60-годишна история. Направени са много научни изследвания и констатации. Установено е, че значителна част от проучените растения отделят фитонциди, които само за няколко минути унищожават микроорганизми на 2-3 метра разстояние, някои от които опасни и за човека. Освен бактериоцидни, някои растения /дива череша, калина, хвойна/ отделят фитонциди, които притежават и инсектицидни свойства, т.е. могат да убиват насекоми. По този начин те защитават и самите себе си от вредни насекоми. Фитонциди отделят само живите растения, като иглолистните са с по-голяма производителност. Един хектар широколистна гора отделя през лятото около 2 кг фитонциди, а иглолистната – до 5 кг. Най-активни в това отношение са: лиственицата, елата, хвойната, белият бор, кедрите, брезата, дъбовете, обикновения смърч, кленът, липите и др. Фитонцидоносни има и между тревистите растения – чесън, кромид

лук, хрян и др. От листата на някои фитонцидоносни растения може да се приготви спиртен извлек, който запазва полезното действие на фитонцидите дълго време и се използва успешно за оздравяване на въздуха в детски заведения, болници, училища и др. Счита се, че ако в един средно голям град или край него съществува малък сквер от 15-20 декара, то фитонцидите, отделяни от него, ще бъдат достатъчни за обеззаразяване на въздуха му. А ако в околността му има гори, положението ще бъде много по-добро.

Йонизирани кислородни молекули. За правилно протичане на процеса на дишането, не е достатъчно само да участва кислорода с необходимия процент в състава на въздуха. Ако в него липсват йонизирани молекули кислород или броят им в един кубически сантиметър падне под 25, организмите загиват. Йонизираните кислородни молекули представляват леки йони с отрицателен заряд и те съществуват винаги във въздуха, но не равномерно и еднакво навсякъде. Най-богат на такива йони е въздухът над горите – 2000-2500 броя в 1 куб. см, а над планинските гори – до 3000 броя; в чист въздух, без влияние на гора – около 1000 броя; над морето – 800-900 броя; в промишлено-заводска среда – 200-250 броя; в закрити многолюдни помещения – 25-100 броя в 1 куб. см. В последния случай усещаме, че се диша “тежко” и се стремим да излезем навън “на чист въздух”.

За парниковия ефект и за озоновия слой

Трябва обаче да подчертаем веднага и то с голямо съжаление, че възможностите на зелените растения и по-конкретно на гората, не са безгранични. С бурното развитие на техническия прогрес, броят и силата на замърсителите, споменати по-горе, непрекъснато се увеличава, а с тях и изхвърляните отровни продукти във въздуха. Количеството на въглеродния двуокис, серния двуокис, азотните окиси, праха и др. във въздуха, непрекъснато се натрупва. Наличното количество хлорофил, листна и друга растителна биомаса, вече не е в състояние да се справя с тях и не може да регулира нормалния състав на атмосферата. Същевременно натрупването на въглероден двуокис

означава обедняване откъм кислород. Перспективи за промяна хода на нещата засега не съществуват. Напротив, наред с увеличаване количествата на изхвърляните в атмосферата замърсители, непрекъснато протича и унищожителния процес на горите, без изгледи за обуздаването му в близко време. По данни на ФАО от 1989 г., само от тропическите гори биват загубвани ежегодно по 11.3 милиона хектара, изсичани за създаване на ниви и пасища и за материал. Като се вземат предвид сечите и в останалата част на планетата, всяка минута от лицето на земята изчезват около 300 дка гори.

Първите последици от това неблагоприятно разположение на фактите са вече налице. Това са: парниковият ефект и намаляването /протъняване и разкъсване/ на озоновия слой в по-горните слоеве на атмосферата. Тези явления не са изолирани едно от друго, а имат взаимни връзки.

Парников ефект. Натрупаният въглероден двуокис и други газове в приземния слой на атмосферата, с които зелените растения не са успели да се справят, задържат отразеното от планетата слънчево излъчване, вследствие на което температурата на въздуха над земната повърхност се повишава, както се повишава температурата под найлона на парника, при наличие на слънце. Учените предполагат, че в 2000 година температурата в Северното полукълбо ще се повиши с 1.3 градуса, а към 2030 година – с 2 градуса. Много ли е това или малко? "Достатъчно, за да се промени климатичния регулатор на планетата... да настъпят природни аномалии – казва Свилен Чорбаджиев – продължителни суши, топли и безснежни зими, пролетни зими, поройни дъждове, наводнения и т.н." /в. "Нар. Култура", бр. 27/89 год./. С покачването на температурата в района на Ледовития океан ще започне топенето на ледовете, което ще причини покачване на морското равнище, с всичките му последствия по-нататък.

Озонов слой. Озоновият слой покрива цялата планета както споменахме, в по-високите слоеве на атмосферата. Доказано е, че той

защитава живите организми на земята от ултравиолетовите лъчи на слънцето. Досега ние знаем, че ултравиолетовите лъчи в планината са тези, които за кратко време придават приятния лешников цвят на кожата – цвят, признак на здраве. Но това е при нормален озонов слой, който успешно е “прецедил” и обезвредил ултравиолетовите лъчи. При протънен и “продупчен” озонов щит, ултравиолетовите лъчи преминават безпрепятствено, не се прецеждат през озона и вместо кафяв лешников цвят, причиняват ракови образувания в кожата.

Протъняването на озона за пръв път е регистрирано през 1985 год. в Антарктида, от британска астрономическа служба. Двете явления – парниковият ефект и протъняването на озоновия слой, предизвикват тревога сред учените. Организиран се много срещи, симпозиуми и т.н., с цел да се намерят пътища за предотвратяване на екологичната катастрофа. Предвижда се през 1992 год. да се проведе световна конференция под егидата на ООН, за да се обсъдят средства против вредните за околната среда последици от икономическото развитие, т.е от неразумното използване на природните ресурси и пагубното увреждане на природата. Но засега ключът за този проблем изглежда е още в ръцете на управляващите кръгове в различните страни, които не смеят и не желаят да се откажат от онези блага, които са ползвали досега. За разочарование на учените, управляващите обикновено имат подкрепата на значителна част от невежото мнозинство. Дано все пак бъде чул гласът на авангарда на човешкия разум! Учените предупреждават, че ако не се вземат съответни мерки, катастрофата може да ни сполети още през XXI век. Ако днес пестим водата, утре няма да ни стига и кислорода за дишане.

6/ Използване на горски насаждения за борба против шума.

Шумът, който напоследък става все по-голям социален недостатък, е също следствие на техническия прогрес и по-конкретно – на механизацията на живота.

Условно, източниците на шум биха могли да бъдат разделени на: повсеместни и локални, на постоянни и случайни. Към повсеместните шумоизточници се отнасят предимно превозните средства без релсов

път – за външната среда и радиото, телевизията и различните уреди за промишлена музика – за домашната среда. Към локалните шумоизточници спадат всички ж.п. и трамвайни линии, пътни магистрали, летища, предприятия, увеселителни заведения и др. Случайни са тези, които нямат установен график или ритъм на действие и не се повтарят често – прелитащи самолети, импровизирани увеселения и т.н. Действащите без прекъсване или при установен ритъм се отнасят към постоянните.

Шумът е вреден за човешкия организъм. Причинява преждевременна умора и намалява работоспособността. Предразполага към нервни и сърдечно-съдови заболявания. Уврежда слуха.

На практика, шумът е най-голяма беда за жителите на големите градове, живеещите край ж.п. и пътни магистрали, край летища, в съседство със шумни улици, производствени предприятия, увеселителни заведения и др. В повечето случаи това са обекти, при които липсват естествени горски насаждения. Но създаването на такива места на по-големи или по-малки изкуствени лесонасаждения, могат да облекчат в известна степен страданията на потърпевшите. И тук ефектът зависи от състава, възрастта, височината и пълнотата на насаждението. Но особено важно е в случая да се има предвид и ширината му, тъй като именно около и в населените места, възможностите за това са ограничени. Шумозаглушителен ефект има и само един ред дървета, дори отделното дърво, но колкото повече се увеличава ширината на насаждението, толкова повече се увеличава и тишината. Ако разстоянието между шумоизточника и приемника е например 200-250 м и то е заето от възрастен лесопарк /сквер/ с голяма пълнота, все едно че отдалечаваме шумоизточника от 200-250 м на 1800-2000 метра.

В световната практика засега има възприети различни мерки за измерване на шума – фонове, децибели и т.н. У нас е възприет децибелът.

Мека и приятна е тишината в гората. Тя гали и успокоява човешката душа. Типичната горска тишина лекува.

в/ За водорегулиращата и противоерозионната /почвозащитна/ роля на гората.

Благоприятното влияние на гората върху водния режим на земята /за климата ще стане дума малко по-късно/ е известно отдавна на човека. То обаче придобива особено значение днес, във века на техниката, на завишените производства и на увеличение на населението, когато водата получава нова стойност.

Водорегулиращата роля на горите се състои главно в следното:

- задържане на част от валежите по короните на дърветата
- попиване на част от падналите води в почвата
- намаляване на повърхностния воден отток.

Противоерозионната роля на гората е функция на горните три момента.

При наличие на гора, първите дъждовни капки не успяват да стигнат до земята. Те полепват по короните на дърветата. Ако дъждът е слаб и краткотраен, под склопа на гората изобщо няма да завали. При по-продължителен и силен дъжд, след пълно "окъпване" на короните, започва да капе и под склопа, т.е. при всички случаи в гората започва да вали малко по-късно отколкото на открито. Но за сметка на това след като дъждът на открито е спрял, в гората "продължава да вали" и дъждът в нея спира толкова по-късно, колкото гъстотата на дървостоя е по-голяма и короните на дърветата са по-мощни.

Водата, стигнала до почвената повърхност в гората, не може да потече веднага надолу, независимо от наклона на терена и силата на дъжда. Наличната мъртва почвена покривка я задържа. Вместо по повърхността започва да се придвижва надолу, да попива в земята. Това се улеснява от значителната поръзност на мъртвата почвена покривка /сухи листа, полуизгнили и недоизгнили листа и клонки/ и на почвата под нея. Потичане на вода по повърхността към водните течения започва след известно време, когато мъртвата почвена покривка и почвата се наситят. Но и тогава попиването не престава. То продължава дори и след спирането на дъжда, до поемането и на последната капка от короните. Така се образуват подпочвените води,

които след време ще се появят някъде надолу из склона на планината, във вид на извори. Изворите образуват потоци, потоците – реки ...

Количеството на попитата вода, освен от състоянието на гората, зависи още от механичния състав на почвата и от наклона на терена. Колкото почвата е по-лека и порьозна, а наклонът на терена по-малък, толкова попитото количество вода е по-голямо, при равни други условия. Дали мъртвата покривка и почвата са сбити от движение на хора и добитък, също има значение. Там, където това явление е налице, попитите количества вода са по-малки.

Водата от стопения сняг в горите се попива в по-голяма степен от дъждовната, тъй като самото топене е по-бавен и продължителен процес. Снежното влагозареждане на почвата е по-сигурно. При това, топенето на снега в гората започва когато в полето и извън гората той отдавна се е стопил и водата оттекла. И в този случай снежната вода ще започне да подхранва нивото на реките, след като водата от полския район и извън гората отдавна е свършила тази работа и там вече е започнало засушаване. Затова казваме, че гората регулира водния режим.

Колкото по-суха е почвата, толкова повече влага поема при валежите и при снеготопенето.

Водата, която не е задържана от короните на дърветата и не е попита от мъртвата почвена покривка и почвата, започва да се оттича по склона. Скоростта ѝ е намалена от корените на дърветата и от почвената покривка. Движи се бавно, лази. Ако по склона също има гора, скоростта ѝ изобщо не може да се увеличи значително, независимо от степента на наклона – мъртвата почвена покривка, дънерите на дърветата и храстите, тревните растения под склопа, непрекъснато възпират скоростта ѝ. Оттичащата се вода стига до потока или дола, отдавайки му спокойно чистите си води.

Това става при наличие на гора. При липса на гора картината е съвсем друга, особено в страни с планински стръмни терени, каквито са нашите. При падането на земята дъждовните капки не срещат никакво препятствие. Падат с голяма скорост на земята и тъй като няма гора, няма и мъртва почвена покривка, ровят откритата почва. Нямайки преграда пред себе си, вместо да попиват в почвата, не след

дълго време започват да текат по склона. По пътя си в пониженията /доловете/ се събира вода от значителни площи, количеството ѝ бързо нараства, скоростта и разрушителната ѝ сила – също. Повлича каквото срещне по пътя си – листа, клони, земя, камъни. Рови. Колкото по-надолу слиза, разрушителната сила на водната стихия става по-страшна...

Дъждът е спрял. Вместо окъпана гора и дълбоко заредена горска почва с влага – измит и отнесен почвен хоризонт, оголени скали. Вместо бистри горски извори и потоци – пустеещи ерозиран терени, без птича песен, без живот.

Горите в лошо състояние – изсечени и изредени, с малка възраст, също не изпълняват добре водорегулиращите си и почвозащитни функции. За съжаление, не можем да се похвалим с обратното. Но този въпрос ще разгледаме в една от следващите глави – “Състояние на горите в България”.

г/ Значение на гората за климата

Гората и климатът могат да бъдат разгледани в две посоки – влияние на климата върху гората и обратно – влияние на гората върху климата. Първият аспект е предмет на общото лесовъдство и на него няма да се спираме. Ще кажем няколко думи за влиянието на гората върху климата в самата гора и около нея.

Климатичните явления са твърде сложни и непостоянни и се обуславят от значителен брой елементи, по-характерни от които са: топлината и свързаното с нея движение на въздуха /вятъра/, влагата във въздуха и валежите.

Температурната амплитуда в гората е по-малка от тази на открито. Това означава, че през зимата и през нощта в гората е по-топло, отколкото на открито, а през лятото и през слънчевите дни е обратно. За зимните и за нощните температури малцина имат впечатление, но всеки знае, че през летните слънчеви и горещи дни в гората е по-хладно. И това не е трудно обяснимо. През деня короните на дърветата предпазват въздуха под склопа на гората от нагряване, а през нощта – от охлаждане. Благодарение на по-хладния въздух в гората се понижават температурите и в съседните открити /безлесни/

площи. Това става в резултат на въздушните течения, които се образуват между гората и откритите площи и обратно, поради различното нагряване и охлаждане на въздуха и на почвата. По този начин става обмяна на въздуха и смекчаване на температурите.

В гората обикновено е завет – няма силни ветрове. Ако от някъде достигне до нея вятър, тя го успокоява – задържа го, изменя посоката и намалява или убива изцяло скоростта му. В насаждения с добър склоп и наличие на втори етаж, скоростта на вятъра е 3-4 пъти по-малка, отколкото на същата височина в откритото поле наоколо.

Някои учени са склонни да игнорират ролята на гората като фактор за образуване на повече валежи, мотивирайки се, че в гората много вали, но тя едва ли не използва всичката тази влага за свои нужди. Същите твърдят, че нейната връзка с валежите още не била изяснена и тепърва предстои да се доказва, ако изобщо може да се докаже. С други думи – сечете гората, това не е опасно. Този извод изглежда е бил много нужен на някого!

Дали наистина е така? Не смея да споря с учените, но ще се опитам да посоча някои факти в полза на противното на това твърдение.

Влажността на въздуха в гората, над и около нея, е по-голяма отколкото на открито, особено през вегетационния период. Това се обяснява предимно с транспирацията /изпарението/ на водата чрез листната маса, съпровождаща фотосинтезата. Колкото температурата на въздуха е по-висока, толкова транспирацията е по-силна и влагата над гората по-голяма, отколкото на открито. Освен това, когато над гората премине въздушна маса, носеща известно количество водни пари, по пътя на големия водооборот или на вътрематериковия такъв, стигайки над гората тези водни пари се сгъстяват поради по-ниската температура над гората и се образуват валежи. Или обратно – над гората мине по-хладно сухо въздушно течение – то кондензира транспирираните водни пари и също причинява валежи. Така в кратце могат да се обяснят по-честите превалявания в горските райони и около тях. В края на краищата излиза така, че в горите, където и без това има най-много влага, най-често вали. От територията на гората валежите често се разпростират и над околните земеделски райони и

ги даряват със живителна влага. За подпочвената вода в горите, за изворите, потоците и реките, споменахме по-горе. Не случайно народът казва: "Без гори няма вода, без вода няма живот".

д/ Рекреационно значение

Думата "рекреация" е въведена у нас някъде през 70-те години на XX век, едновременно с налагащото се екологическо значение на горите. Произхожда от френския глагол "recreer", чието основно значение е "пресъздавам", "създавам отново", "възстановявам" нещо. Във Франция се използва и в преносен смисъл – "веселя", "развличам", "забавлявам", "карам някого да си откъхне, да възстанови силите си". Във френско-българския речник на професор Томов от 1972 год. конкретното понятие "recreation" е преведено като "развлечение", "забава", "отдых", "антракт", "междучасие", т.е. все термини, означаващи почивка и възстановяване на силите.

Не са малко хората, които имат нужда от почивка днес сред природата. Особено сред градското население, хората на умствения труд, работниците от различните производствени предприятия, учащите се и всички други, които са подложени на постоянното въздействие на неблагоприятни за здравето на човека условия – напрегнат ритъм на живот, многолюдие, замърсена въздушна среда, множество производствени, битови, комуникационни и други дразнителни, причиняващи психически претоварвания и бърза производствена умора.

Освен чистия въздух и студената бистра вода, фитонциди и отрицателни йони, в гората измореният човек намира още мека горска тишина и приятни шумове, съзерцава дървета и скали с разнообразни форми, пред очите му се сменят оригинални горски пейзажи, които може да наблюдава свободно колкото си иска, несмушаван от автомобили, пешеходци, електрически стълбове и тротоари, детски колички и амбулантни търговци и т.н. Всичко това поражда душевни преживявания, които именно действат рекреационно /възстановително/ върху психиката на човека, а зеления фон отморява очите.

Душевният резонанс към въздействието на природните елементи в гората не е еднакъв у всички хора. Всеки възприема и анализира по своему това, което наблюдава. За едни старото и криво дърво не е нищо друго освен източник на 1-2 куб.м дърва. За други обаче то поражда сериозен размисъл върху неговите причудливи форми и причините за образуването им. Запечатва се завинаги в паметта им. За едни подплашената и побягнала сърна не е нищо друго освен 40-50 килограма вкусно прясно месо, за други е онагледяване на инстинкта за самосъхранение, за запазване на рода, а на трети най-силно впечатление прави висшата грациозност в три-четириметровите й скокове.

Наред с психическата отмора, която човек получава чрез съзерцаване разнообразието в гората или парка, той удовлетворява и друга една физиологическа необходимост – физическото натоварване на своя организъм. Това се осъществява чрез движението пешком из неразчистения терен, често осеян с различни препятствия. А такова натоварване е твърде необходимо, особено за онези, които водят заседнал живот, обездвижени са и са застрашени от затлъстяване и натрупване на холестерин, а в крайна сметка и от инфаркт. То е необходимо също за растежа, укрепването и правилното развитие на младия организъм.

Едва ли е необходимо да се убеждаваме как трябва да оползотворяваме свободното си време – да слушаме радио и гледаме телевизия, да ходим на дискотека, да играем на карти и табла или... Наистина, мнозина предпочитат общуването с природата, ако имат възможност да направят този избор.

2.КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО И ВЪЗПИТАТЕЛНО ЗНАЧЕНИЕ

През древността в гората човек е намерил не само убежище, подслон и храна, но за пръв път се е научил да чувства и да се наслаждава на красивото. От тогава до днес гората винаги е била извор на наслада и вдъхновение за творчество у човека.

Не може да не се наложат на човешкото око и внимание богатствата например на растителния свят. Какво огромно видово разнообразие само – 350 000 – 400 000 вида растения в света! Само най-висшите представители на растителния свят – покритосеменните – са около 250 000 вида. Необхватно е разнообразието им по отношение размерите на стъблата, формата на листата, цветовете, плодовете и т.н. В стремежа на природата да осигури съществуването на видовете, не е жалила сили и средства за да създаде разточително разнообразие от форми и пищност на багри и аромат в цветните органи, с цел да привлече техните опрашители. Заложила е най-различни примамки и лакомства в плодовете им, все със същата цел.

Богатствата на растителния свят се допълват още повече с многообразните представители на иглолистните, папратите, мъховете, лишеите, гъбите.

Красивите горски пейзажи са привличали вниманието и са давали вдъхновение на не един художник и поет. Още първобитният човек, който не е знаел нито да чете, нито да пише, не е можал да се въздържа и да не изрисува онова от природата, което най-силно го е вълнувало и най-много го е учудвало – наред със своя образ, образа на човека, той е издълбал върху каменните стени на жилището си и образите на дървета, на диви животни.

Много стихове са посветени на гората, много песни са изпяти за нея...

Гората е давала убежище на човека и условия за защита, най-напред срещу дивите зверове, а по-късно и срещу себеподобните. Само в историята на българската държава има много примери, когато гората е съдействала на българските цари и воеводи да разгромят неканените гости и защитят свободата си /победите над византийските императори при набезите им срещу младата българска държава – Константин IV Погонат, Константин V Копроним, Никифор V, Василий II/. Гората е била винаги закрилница и на онези, които са потърсили нейната подкрепа в борбата срещу поробители и срещу социална несправедливост. Изучаването на тези факти само по себе си има и културно-историческо и възпитателно значение.

3. СТОПАНСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ГОРИТЕ

Като се отдава днес голямо значение на многофункционалната роля на горите, това съвсем не означава, че значението им като източник на материални блага остава на заден план. Напротив, именно при тези условия значението им като източник на дървесина и производи от нея, на специални суровини и продукти още повече се повишава, тъй като ползването от тях /горите/ ще трябва да става много по-внимателно и грижливо и по начин, че да не се допусне накърняване на техните налагащи се нови функции. От друга страна, нуждата от дървесина и други горски продукти не само, че не намалява, а от ден на ден става все по-крещяща. Населението на планетата непрекъснато нараства, а източниците на дървесина – горите, непрекъснато намаляват.

а/ Източник на материални блага

Човекът е започнал да използва **дървесината** още с появяването си на този свят. Най-напред за поддържане на своя домашен огън и за обезопасяване и защита на жилището си. Дървото е едно от първите оръжия, с които е убивал дивите животни и е осигурявал храната си. По-късно, със започване обработването на земята, от дърво са направени и първите му селско-стопански оръдия. С еволюцията на културата и начина на живот е вървяла и еволюцията по отношение на ползването на дървесината, като постоянен характерен момент е този, че тя е ставала все по-необходима и по-дефицитна. Така е и днес – въпреки многобройните ѝ заместители, необходимостта от нея и търсенето ѝ не намаляват. Впрочем, в повечето случаи заместителите са внедрени не защото дървесината не е подходяща вече, а защото я няма и трябва да се използва главно там, където още не може да бъде заместена или заместването ѝ е неудачно.

До скоро в строителството основният строителен материал беше дървесината, наред с камъка и тухлата. С въвеждането на бетона и желязото и на други постижения на техническия прогрес, процентното участие на дървесината намаля, но без нея все още не може. И в най-

индустриализираното строителство е необходим дървен материал за кофражи, за крепителен материал на металните кофражни плоскости, бичмета, скелета, талпи и др. Прозорците и вратите на съвременните жилища и други сгради са все още от дърво и от производни на дървесината. Подовите настилки – също. В някогашния дом мебелировката е била съвсем скромна, но днес мебелите заемат важно място и значителен обем в домашния уют.

В индивидуалното строителство дървесината все още се използва в широки мащаби и в покривните конструкции. Все по-широко се използва дървесината за облицовка на стени в жилищни сгради и в обществени помещения с естетическа цел. Като акустично средство намира приложение за облицовка на концертни зали.

Поради въвеждане на заместители и поради изчерпване на някои минни обекти, въвеждането на открити рудници и др. намалява използването на дървесината за минни подпори, траверси, телефонни и електрически стълбове. В същото време обаче, с големи темпове нарастват нуждите от дървесина на лесохимията, особено на целулозно-хартиената и текстилната промишленост, в производството на плочи от дървесни частици и на дървесно-влакнести плочи и в други клонове на химическата промишленост.

Все още значително приложение намира дървесината и нейните производни във вагостроенето, корабостроенето и в направата на други транспортни средства. Използването ѝ като енергиен източник и особено за отопление през студените зимни дни, засега също е твърде широко застъпено, главно в по-малките населени места и в планинските райони.

Невъзможно е да се опишат подробно всички случаи на приложение на дървесината в човешкия живот. Накъдето и да се обърнем, ще видим продукт на дървото. Поне в една от дрехите на гърба ни взема участие дървесината. Да запалим цигарата си, посягаме към дървесина – кибритената клечка. Да извадим бележника си, за да запишем нещо, пак – и в хартията и в молива има дървесина. Към 1985 година човечеството е употребявало към два и половина милиарда куб. м дървесина годишно. Над 30 000 вида предмети са изработени от дървесина. Други 60 000 са произведени от хартия,

целулоза, картони и други продукти, добити от дървесина по химичен път. Едни от най-старите и най-добри музикални инструменти – цигулка, гъдулка, мандолина, тамбура, кавал, са направени от дърво. Бебешкото кошче е от дърво, ковчегът на покойника – също. С дървото започваме на този свят, с него ни изпращат на другия.

Не е малко също значението на страничните горски продукти или така наречените специални ползвания от горите. Към тях се отнасят пашата на домашен добитък в горския фонд, добиване на сено и листник за същия. Добиване на смола и борина и производите от тях – терпентин и колофон и други. Горите са източник и на много хранителни продукти – плодове, гъби, дивечово месо, речна риба. Значителна част от лекарствата са произведени от горски растения, а и самите растения в много случаи се използват направо като лекарствени дроги.

С начините и размерите на ползването на дървесината и на специалните горски продукти, ще се запознаем по-подробно по-нататък, в главата за ползване от горите и за горската промишленост.

6/ Значение на селското стопанство и други отрасли на народното стопанство

Около 60 % от територията на страната ни е заета от планински и хълмисти терени, които в повечето случаи са силно пресечени. Както видяхме по-горе, стръмните терени са твърде благоприятни за ерозиране на почвата и за образуване на порои. Наличието на гори в планинските и хълмистите райони, намалява повърхностния воден отток и предпазва не само горскостопанските, но и селскостопанските почви от ерозия. Не се образуват поройни течения и не се затлачват и унищожават плодородни с.с. земи в полето. Предпазват се ж.п. линии, пътни артерии и съоръжения от повреди и скъсване. Не спира и не се смущава транспорта и стопанския живот в страната. Язовирните дъна остават чисти и незатлачени от наноси. Язовирите се използват дълъг период за увеличаване добивите в с.с. и за водоснабдяване за други цели – питейни, промишлени и т.н.

Ползата от водорегулиращата роля на горите за селското стопанство и другите отрасли на народното стопанство не може да се

види и оцени, когато тя действително е постигната. По-нагледно се проявяват и по-добре се измерват причинените щети, когато горите липсват.

Горите поддържат благоприятен климат и по-равномерни валежи, които също се отразяват благоприятно върху плодородието.

Дървесината се използва от край време в с. стопанство. Но особено значение придоби през периода на колективизацията на с.с. след 9.IX.1944 год., когато се налагаше за сравнително кратък срок да бъдат построени голям брой обори, сеновали, складове и други стопански и административни сгради. Друг е въпросът, каква бе ползата от това строителство. В с.с се използва значително количество дребна дървесина, главно за доматени колци, овощни подпирачи и други.

Пашата в горите, сенокоса, както и добиването на листник, са добър резерв за изхранването на с.с. животни. Горите са база и за развитие на пчеларството. Липата, акацията, яворите, ясените, горско-плодните и други дървета и храсти, са добри медоносни растения. Горските поляни и ливади, мащерката, риганът, подъбичето, детелините, здравецът и много други тревисти растения по долините, също привличат пчелите.

в/ Курортно дело и туризъм

Нашата страна е богата на природни дадености, които предоставят условия за организиране на масов и продължителен отпих на български и на чуждестранни граждани. Най-ценни и привлекателни в това отношение са планините, особено там, където горите са запазени в добро състояние. За съжаление, досега не са използвани рационално всички възможности. А за планинските райони това е от голяма важност, тъй като курортът и туризмът, особено международният, могат да подобрят чувствително поминъка на местното население, а същевременно да осигурят допълнителен финансов доход и за държавата. В настоящия момент по-значителни постижения в това отношение има главно в курортите Боровец и Пампорово. А могат да се създадат такива условия още в редица обекти в Родопите и другите наши планини: Райкови ливади край

Смолян, Смолянски езера, Стойките, Чепеларе, Хайдушки поляни, Ан. Иванов край Пещера, Атолука край Брацигово, Куртово, Панагюрски колонии, Юндола и много други.

Особено ценни по отношение на почивното дело са планинските курорти, съчетани с наличие на минерални бани. Но и тук не всички курорти се използват рационално, поради недобре развити и устроени бази. Малко вече е направено във Велинград, Вършец, Момин проход. Могат да се развият още курортите: Г. Димитров край Костенец, Панагюрски бани, Старозагорски и Хасковски бани, Беден, Девин, Ракитово, Наречен и други.

Крайморските ни курорти са сравнително най-благоустроени, но за съжаление горите около тях, с малки изключения, не са в най-добро състояние. А това не е без значение – съчетание на море и гора! Особено когато става дума за курорти със стопанско значение, т.е които могат да бъдат разглеждани като източник на материални блага.

От гледище на стопанския туризъм и курортно дело, огромна притегателна сила крият районите около водоемите на планинските и високопланинските язовири у нас като Широка поляна, В. Коларов и Беглика, Батак, Белмекен, Антонивановци, Кричим, Доспат. Същите могат да послужат като ядра за образуване на трайни и ефективни центрове за отдих. Необходимо е обаче, освен благоустройствените мероприятия, винаги да се държи сметка и за доброто състояние на горските насаждения около тях. Певечко грижи за създаване и отглеждане на горски насаждения изискват териториите около язовир Кричим, Антонивановци и други.

4.ЗДРАВНО-УКРАСНО ЗНАЧЕНИЕ /Ландшафт и гора/

“Ландшафт” е немска дума и произхожда от корените “ланд” – земя и “шафт” – дръжка, ръкохватка, т.е мястото, където стоя, където се намирам. У нас се използва в смисъл на изглед, пейзаж, панорама или всичко онова, което погледът обхваща, когато сме застанали на дадено място. Терминът ландшафт се внедри по-широко в българския

говорим и писмен език едновременно с развитието на екологическите проблеми и екологическата наука. Напоследък ландшафтознанието се обособява като отделен клон от науката.

Съставните елементи на ландшафта са: а/ теренните форми – била, склонове, долове, реки, езера, скали, урви, равнини и други; б/ растителната покривка – дива или културна, горска или с.с, дървесна или тревиста – дървета, храсти, треви, цветя, с.с. култури, ливади и др. в/ животински свят – див и питомен – елени, сърни, мечки, зайци, птици, стада овце, говеда и т.н.

Някои ландшафтолози са склонни да включат в ландшафта и метеорологически елементи като облаци, мъгла, дъжд, сняг, лед. Други отхвърлят тези елементи като твърде непостоянни.

Наред с екологическото и стопанско значение, гората като растителна покривка на терена и като елемент на ландшафта, има и огромно естетическо значение. Да си представим, че се намираме в пресечен планински терен, покрит изцяло с естествена стара гора, в която моторният трион и брадвата още не са влизали. В горещите дни от нея лъха прохлада, въздухът се диша леко. Гледката мами окото. Тук-там бълбукат извори, които дават живот на бързоструйни поточета. Птича песен оглася простора. Освен това тук непрекъснато се "произвежда" /безплатно/ органична материя, тъй нужна на човека. Същата тази гора брани с.с. и други имоти по-надолу от пораженията на водната стихия, тъй като успешно я възпира.

Но нека да си представим и обратната картина – гората е унищожена, теренът е оголен. Накъдето и да погледнеш – тъжна картина, пустош. Сърцето се свива, очите поглеждат назад. Няма птички, няма живот. Няма извори и ручей. Тук властват ерозията, пороите и упостошението.

Когато ландшафтът е в състояние, в каквото го е създала природата, казваме, че той е първичен или естествен. Когато обаче в него са настъпили изменения от дейността на човека, казваме, че той е антропогенизиран, променен от човека. Промяната може да бъде първична, вторична или циклична /многократно повтаряща се/. Първичната промяна на горския ландшафт обикновено е с отрицателни последици, тъй като е свързана с увреждането и

унищожаването на гората. Вторичната промяна започва най-вече след приключването или силно напредване на първичната и има обратен, т.е. положителен ход – възстановяване на гората. То става главно чрез залесяване. Най-опасни са последиците когато вторичната промяна закъснее много и условията за нейното реализиране изчезнат. Това ще рече когато сме оставили обезлесени планински терени да бъдат изцяло ерозиранни и стане невъзможно залесяването им.

Ландшафтът може да бъде още неувреден и увреден. Увреден е онзи ландшафт, през който са прокарани ж.п. линии и пътища, построени са промишлени обекти като мини, кариери и други.

В резултат на природните дадености и на човешката дейност, в нашата страна са се обособили два основни ландшафтни комплекса – селскостопански и горски. Площта на България е 11 милиона хектара. Селскостопанският ландшафтен комплекс заема 6.93 млн.ха или 62.5 %, а горският – 3.6 млн.ха или 33 %. Или общото участие на двата комплекса /към 1975 год./ е 95 %.

Селскостопанският ландшафтен комплекс е разположен предимно в ниските равнинни и хълмисти части край селищата, като непрекъснато се е развивал за сметка на горския ландшафтен комплекс. Не са малко случаите, когато се изкачва и по-високо, в планините, където заема по-слабо наклонени терени за ливади, пасища, та дори и за ниви.

Съвместимостта на с.с. и на горския ландшафт е установена в течение на много време и по-нататъшно прехвърляне на площи от единия към другия ландшафт и особено от горския към с.с. влече отрицателни последици. Така стана с ликвидирането /изсичането/ на редица горски насаждения преди 30-40 години в Лудогорието, Добруджа, Дунавската равнина и в Югоизточна България – бившите Ямболски, Бургаски и Хасковски окръзи. Наложил се на много места да се върнат в горския фонд с.с. земи, а другаде върху с.с. земи да се създават г.с. насаждения, така наречените полезащитни горски пояси, с цел подобряване хидроклиматичните условия при с.с. дейност.

Процентът на лесистост от около 30 % за планинска страна като нашата е малък. В никакъв случай няма да е грешка, ако слабо

производителни с.с земи се превърнат в гора, особено ако са на стръмен терен. Подобряване състоянието на насажденията от горския фонд пък е абсолютно задължително. И никога да не се забравя, че в далечното минало почти цялата повърхност на земната суша е била покрита с гора.

Напълно запазен девствен първичен ландшафт, който да не е никак повлиян от човешката дейност, днес трудно може да се намери. За щастие, намират се още слабо повлияни кътчета, част от които вече са поставени под закрилата на закона, под формата на разни видове защитени природни обекти.

Казаното дотук едва ли изчерпва всичко за значението на горите. Как би могло да се измери значението им например от гледна точка на обстоятелството, че днес те растат именно там, където никаква друга култура не може да се отглежда. Ако стръмните планински и хълмисти склонове не са покрити с гора, тяхната площ фактически остава неизползваема, страната ни губи доходи, с всичките му други последствия от това.

Друга основна особеност на гората е тази, че теоретически, а ако я стопанисваме разумно и практически, тя за разлика от други природни богатства като нефта, каменните въглища, природния газ, рудните находища и др., е неизчерпаем източник на блага. След експлоатацията на едно каменовъглено находище например, на това място никога не се образуват нови въглища, докато при гората, само с малко грижи, състоящи се главно в спазване реда на ползването, на мястото на изсечените дървета вече растат нови.

II. СЪСТОЯНИЕ НА НАШИТЕ ГОРИ

Състоянието на горите се определя приблизително от следните показатели:

Площ и лесистост

Състав

Възраст

Пълнота

Запас и прираст

Произход

Производителност /бонитети/

Санитарно състояние

Тъй като официални и сравнително точни данни за състоянието на нашите гори започваме да получаваме едва в края на XIX и началото на XX век, то информацията за далечното минало, до края на XIX век, ще дадем обобщена за всички показатели, а след този период ще я разглеждаме по отделно.

1. ОБЩИ СВЕДЕНИЯ ЗА СЪСТОЯНИЕТО НА ГОРИТЕ

Както казахме, сведенията за състоянието на горите в България за далечното и близко минало – до Освобождението от османско иго, а и няколко години след това, са твърде оскъдни. Това се дължи на слабо развитата писменост от една страна и на унищожението на евентуално налични български и чужди документи от поробителите, от друга.

За разпространението и състоянието на горите по нашите земи в дълбока древност, можем да направим заключения по намерени вкаменелости у нас. В това отношение интерес представляват "Побитите камъни" /Дикили таш/, в землищата на селата Белослав, Слънчево, Баново, Момино и Здравец – Варненско /Списание "Горско стопанство", 1971 год., кн. 7, Б. Зашев/. Този феномен се нарича още "Каменната гора". И това наименование не е случайно. Всички

каменни колони имат в средата си отвори /кухни/, за които се предполага, че някога са били дървета и в резултат на геологически явления са обвити от светъл сивосинкав пясъчник. Впоследствие дърветата изгнили и останали само техните "кожуси" – каменните колони. Каменни гори има и на други места в България, но в по-малък размер /м. "Чуторите", с. Кулско – Видинско/. Такива се срещат из всички континенти и много острови на Великия и Атлантическия океан.

Косвено, по литературни данни относно числеността на населението, също може да се съди за разпространението и състоянието на горите на планетата, а оттам и за България, която не прави никакво особено изключение от този проблем. През епохата на Палеолита /преди 20 000 години/, населението на планетата възлизало общо на 5 млн. души. То било формирано от скитащи племена, осигуряващи си прехраната чрез събиране на естествени растения и плодове, чрез убиване на диви животни. В онези времена вероятно цялата земна суша, където е било възможно да растат дървета, е била покрита с гора, включително и сегашните най-плодородни земеделски поля. По-късно, след откриването на земеделието, племената започнали заседнал живот. Този начин на живот им предлагал по-добри условия. От тогава започнало унищожението на горите за създаване на земеделски площи, за пасбища и ливади, за строеж на жилища и т.н. Започнало и непрекъснатото увеличение на числеността на населението. И винаги числеността на населението и унищожението на горите са били в тясна взаимна връзка, като развитието на едното е стимулирало развитието на другото. За съжаление това продължава и днес и то в застрашителни размери, тъй като по последни статистически данни /1990 г./ населението на планетата е 5.3 милиарда души. Но на този проблем ще се спрем по-подробно по-нататък.

Писмени сведения за състоянието на горите в България преди падането ѝ под турско робство ни дават проучванията на Иван Д. Шишманов – "Стари пътувания из България". Когато става дума за трети кръстоносен поход през XII век, той цитира: "От Браничево нататък захващат прочутите български гори - *Silval bulgarorum, desert*

/пустиня/ Bulgaria, silva Bulgarial, страшилището на всички кръстоносци, непроходими букови и дъбови гори, които се простират чак до Морава, през които цели два дни пътниците вървят, без да стигнат каквото и да е човешко жилище /пустиня!/. Вилхелм Тирен разказва, че проклетите гърци нарочно поддържат тая пустош и запрещавали да се секат горите, за пакост на кръстоносците.

След два дни пътниците излизат от гората и стигат до едно малко укрепление – Ровно.

От Ровно до Ниш, пак гора.

От Ниш до Средец /София/, пак непроницаеми гори трябва да се минават...”

За състоянието на горите през време на турското владичество, известни сведения могат да се почерпят от пътеписите на чужди пътешественици, минали по различни поводи през нашите земи. Техните сведения са в някои случаи твърде субективни, зависещи до голяма степен от настроението на пътешественика. Ако е бил посрещнат добре, пренощувал спокойно в някой български дом, всичко му изглежда “прекрасно” и обратно – ако е изморен, не спал през нощта, нещата му се виждат “пусти”, “грозни”. Мнозина от пътешествениците не са се отбивали встрани от пътя, не са навлизали в гората. Наблюдавали са от превозното средство.

Един от най-старите пътеписи за този период е на Ханс Дерншвам, за впечатленията при пътуването му за Цариград през 1453-1455 година. За видяното от Вакарел до Ветрен, той казва: “... стигнахме до планината; изкачихме висок, дълъг и стръмен склон. Горе се простира обширна равнина, където растат големи дървета. На много места тук има и ниви и лозя... Тези планини нямат гъсти гори, но тук растат вековни дървета – буки, дребен дъб. В по-голямата си част планините са голи и каменисти”.

При завръщането от Цариград, за същия маршрут – Ветрен – Вакарел, Дерншвам пише малко по-различно: “... поехме през голяма камениста планина. Гористо е, има доста гори...”

Според Дерншвам, Тракийското поле /самото поле, равнината/ още през XV век е било ниви, без горски насаждения.

През XVI век пътуване до Османската порта е направил Стефан Герлах – 1578 година. На връщане от Цариград той съобщава, че от Мустафа поша до Харманли, земята става по-неравна /хълмиста/ и е обрасла с храсталаци. А за впечатленията си от Ветрен за София казва: “Пътувахме през висока планина, само през гори”.

От XVII век до Освобождението на България от османско иго, пътешествията до Цариград и обратно, стават повече.

Италианецът Томазо Алберти е минал през български земи през 1612 година. Впечатленията си за Добруджа изразява така: “... много голяма равнина, която изглежда като море от земя и не се вижда нищо друго, освен небе и земя, без нито едно дърво”.

Питър Мънди, също през XVII век, за състоянието на природата между Одрин и Пловдив пише: “... макар че е равна, тя е покрита с гори и храсти, главно дъбови...”, а за видяното от Ветрен за Ихтиман: “... необитаеми места и гъсти гори, където обикновено върлуват банди разбойници”.

Петър Богдан Бакши, епископ на Галиполи – 1640 година. Общо за страната впечатленията му са: “Това царство /България/ е прекрасно и украсено с ... планини ... приятни гори и дъбрави”, а за Чипровския Балкан пише: “Тези планини са високи и големи, покрити с гори и дъбрави, украсени с ...”.

Йоахан Христоф фон Киндсперг през 1672-74 год. ни съобщава за Средна гора, по пътя Ямбол – Казанлък, че около село Лалково /Малък Дервент/ - Ямболско е покрито навсякъде с дъбови горички, но с малко ниви, а планините около село Змейово – северно от Стара Загора, в Средна гора, са покрити в изобилие от вековни гори. До тях има дъскорезници, от които се изнася за Адрианопол много дървен материал – пейки, сандъци, рами, тезгяси, летви и тем подобни.

За Подбалканската долина Киндсперг казва: “Хубава долина, която е обширна, съвсем равна... Планините наоколо са покрити в изобилие с високи гори”. Но за Добруджа и той потвърждава безлесието: “...и за три дни път, никаква гора”.

През XVIII век през нашата страна са минали редица пътешественици и са оставили впечатленията си за различни краища.

Франсоа Пунквил – за Рила /Самоковско/: "...шест левги път, не срещнах нищо друго, освен ели и листопадна борика".

Ованес Товмаджан – за Странджа /Делиорман/: "... през невисоки планини и гъсти гори... Този Делиорман е по-див, непристъпен и гъсто залесен...".

Хугос Инджеджиян – за Хемус /Стара планина – Сливенско/: "... покрито е с хубави дъбови и кедрови /иглолистни/ гори... Горите са гъсти...".

Пол Люка – за Смолянско: "Хубави гори с много високи дървета".

Джон Джексън – за пътуването си от Грудово до Провадия. Около Грудово той казва, че първите два часа минали през много гъста гора. А за пътя от Айтос до с. Аспарухово: "Въпреки, че се движехме близо до Черно море, дърветата бяха толкова гъсти, че аз рядко имах възможност да го виждам /морето/". И по-нататък: "... от Аспарухово навлезохме в друга гъста гора ... преди да влезем в Провадия, минахме през друга гъста гора..."

През XIX век пътешествениците през България продължават. По-интересни данни съобщават:

Джеймс Александър – през Странджа за Карнобат: "Там, където не е покрита с гора, местността е добре обработена... Гъсталаците, които първоначално се появиха, постепенно преминаха във високи дъбови и букови дървета".

Джордж Кепъл – от Ямбол за Сливен: "... земята е покрита с нискорасли дъбови дървета и ясен /южно от с. Люлин – Ямболско/. Започнахме леко и постепенно изкачване и навлезохме в гора с огромни дървета /северно от с. Люлин/. Излизайки от нея, навлязохме в обширна равнина /Сливенското поле/ ... секат дърва /селяните от Тича/ в гората, които продават в по-големите градове".

Анонимен летописец Д. К. П., за района Русе – Бяла /с. Волово/: "... редки гори, плешиви планини, само тук-там по някой филиз, който сам се учудва на растежа си".

Сведение за състоянието на нашите гори са оставили и български автори.

Неофит Рилски – за Рила планина, за природата около манастира: "... ливади, дъбрави, ветрогради, различни горски дървета,

по-нагоре различни иглолисти /високи/, високи и сенчести буки, велики вековни дъбове, ароматни липи...”.

Любен Каравелов – за Средна гора, от Копривщица до София: “... както вече казах, са покрити с букови дървета, на които върховете се издигат високо във въздуха... Западните възвишения на буковите върхове са обрасли с невисоки дървета или храсти... Като вървите из буковите гори ... неволно се чудите на оная правилност или на оная симетрия, която ежеминутно виждате пред очите си..., че гато човешка ръка ги е насадила и че гато с аршин е измерила разстоянието между тях”.

Към края на XIX век много ценни и богати данни за състоянието на българските гори дава Константин Иречек в своята книга “История на българите” и в някои свои пътеписни бележки.

Централна Стара планина Иречек описва така: “От тук започват девствените балкански гори, скрити в мрачните проломи и почти недостъпни дълбоки долини. Най-дивата част на Балканите се намира между Шипка и Сливенския проход”.

За източната част на Стара планина Иречек съобщава, че на повечето места е покрита с гори от бук, дъб и габър, а за Етрополския Балкан пише: “Северният склон тук е покрит с големи дъбови и букови гори”.

Сведенията за южните склонове на Стара планина говорят, че при Освобождението ни от турско робство, те са били оголени, с почти унищожена горска растителност и само на места със запазени единични или групи дървета. В по-голямата си част тези склонове били разровени и ерозирани.

По върховете и билата на Стара планина съществуват просторни пасища, още преди Освобождението.

За Средна гора Иречек казва, че е добре залесена, освен южните склонове на Източна /Сърнена/ Средна гора, които са превърнати в лозя. В останалата ѝ част, южните склонове на тази планина, за разлика от Стара планина, са обрисувани като облесени с гъсти непроходими гори, от върховете чак до подножието на рътовете и могилиите /Ихтиманска Средна гора, поречието на Тополница, около Копривщица и Панагюрище/.

С особен възторг и възхищение описва горите около Панагюрище и особено между върховете Лисец и Братия, за които гори е направил подробно и почти поетично описание... "Природата тук е прелестна. Най-хубавите гори, които съм виждал на разни пътешествия по Европа, са на данския остров Селанд и на панагюрската Братия...". За горите в басейна на Рилска река Иречек пише, че на височина повече от 1 000 метра, е покрита с девствена гора от високи борове, ели и буки. Но за района на Самоков, картината не го е очаровала: "Съседните склонове /на Рила/ са голи, съвсем изложени на течения, набраздени с многобройни водни процепи и отдалеч изглеждат като чудовищни потоци тиня. Желязото се промива из рудоносния пясък на планинските потоци". Самоковските гори са изсечени за приготвяне на въглища за тогавашната желязна промишленост, развита там.

Родопите той също определя като лабиринт от стръмни и високи върхове, пространни зелени пасища и прекрасни стари гори, най-вече борови. На друго място /в пътни бележки/ описва Родопите като "високи планини, гъсто покрити с вековни гори и със снегове". Горите около Батак и по пътя за Таш боаз /днешния язовир "В. Коларов"/ и Доспат, са описани като прекрасни, пусти /безлюдни/, огромни, гъсти". А за горите около Баташкото блато /днешният язовир "Батак"/ Иречек казва, че са прекрасен венец от гъсти и стари борови гори, които дават на местността хубаво и почти диво лице, защото не се вижда човек или човешко жилище, а само птици се извиват над тях.

До Освобождението и няколко години след това, между Пещера и Батак е могло да се пътува само с кон, а материалът, произвеждан в бичкиджийниците /чарковете/ около Пещера и Батак, са били превозвани на самар, с коне и мулета на власите.

За Чепинското корито съобщава, че в по-ниските места планината е обрасла с дъбови и букови гори, а по-високите – с тъмно-зелени и почти черни борики.

Ниските хълмове около Пещера около Освобождението са били голи.

За Странджа Иречек споменава, че има много обширни дъбови гори, през които българските хайдути дохождат почти до Цариград. За Сакар планина казва, че е покрита с дъбови гори.

За Витоша е писал малко, като посочва, че Голо бърдо, на запад от Витоша, е безлесно, а самата Витоша е оголена при Осман паша – около 20 години преди Освобождението.

За Софийското поле Иречек и Лавеле споменават, че е прекрасно място за упражнение на войска, ала за разходка е досадно, поради недостиг на дървета и храсти. Други източници говорят, че в далечно минало Витоша е била гъсто залесена, но около Освобождението е безлесна /Д. Илков/. Стари източници сочат, че македонският цар Филип III, когато решил да се изкачи на Витоша, трябвало заедно с войската си да пътува от полите на планината до върха три дни, през непроходими вековни лесове. Румелийският берлер бей – Лала Шахин паша, е писал на султана преди падането на София под турско робство /XIV век/, че София е заобиколена от близки гори и планини.

Според Д. Ихчиев, в тефтерите на софийските кадии около 1660 година било писано, че от Сливница до София се вървяло през алея от гора... Безлесието на Софийското поле обаче се потвърждава и от редица други пътеписи – Рамберти – XIV век, Киприан Роберт – XIX век и други, сочат, че в Софийското поле няма нито едно дърво.

Макар и не съвсем точни и пълни, изтъкнатите до тук данни сочат, че колкото повече се отдалечаваме от миналото, толкова повече е намалявала площта на горите и се е влошавало състоянието им, в резултат дейността на човека.

Едно обаче е сигурно, че в края на разглеждания период, в отдалечените и труднодостъпни части на всички наши планини, все още е имало запазени значителни масиви от стари и гъсти гори от дъб, бук и иглолистни. Тези масиви са останали главно поради липса на пътища до тях, а така също и на слабо развити транспорт и индустрия.

Безспорно доказателство за наличието на гори в миналото у нас, в безлесните сега места, са оцелелите от тях единични или групи стари дървета всред работните земи, край чешми и пътища, дори и в самите селища. Такива се намират из цялата страна и представляват останки предимно от широколистни гори – дъб, бряст, чинар и други. Голяма част от тях са обявени като природна забележителност и са защитени като вековни дървета или цели кории /Туловска кория – Старозагорско, Чирпанска, Патьова край Панагюрище, Генчов орман –

Плевенско, Куш бунар – Сливен и др./ . За съжаление, тези неми свидетели за миналото на нашите гори, от година на година остават все по-малко.

За по-широкото разпространение на горите у нас в миналото доста убедително говорят самите наименования на редица селища в страната. Над 150 селища носят наименования, подсказващи, че в или около тях е имало гора, горска растителност: Горово, Горско Абланово, Горски извор, Габрока, Габрово, Габровица, Бреза, Брезе, Брезово, Брест, Брестово, Брестовица, Борино, Боров дол, Борово, Бука, Букак, Буковец, Буково, Дъб, Дъбене, Дъбово, Дъбрава, Елов дол, Еловица, Еловец, Липница, Липов рът, Чам дере, Черна гора, Черногорово, Явор, Яворец, Яворово, Ясен, Ясените, Ясеново, Осен, Осеновец, Осеново, Осиково и други. Тук не влизат селищата, чиито имена произхождат от имената на горско-плодни дървета и на диви горски животни като: Крушаре, Крушево, Орехово, Орешак, Сливак, Слиново, Черешите, Черешово, Ябълково, Лисичево, Сърнево, Сърница, Еленово, Еленски дол, Вълков дол, Вълково, Меча поляна, Мечка, Мечковци и други, които са над сто.

2. ПЛОЩ И ЛЕСИСТОСТ

Първите числени сведения за площта на горите в България се появяват едва в самия край на XIX век. Тогавашният министър на търговията и земеделието, в чието министерство се водело и Отделението за горите, изготвил доклад за княз Фердинанд относно "Състоянието на горското дело в Българското княжество". В този доклад е описано доста подробно състоянието на българските гори и се дават известни препоръки за подобряване на състоянието им.

Когато става дума за площта на горите, министър Титоров казва: "Нямаме точна статистика, нямаме и кадастър, т.е. горите не са устроени, не са измерни. Като извадим от общата площ на княжеството земеделската площ и площта на населените места, разликата е гори".

И посочва: Обща площ на княжеството	9 570 510 ха
Обща площ на горите	3 041 126 ха

като определя среден процент на лесистост за страната – 30 %. Освен това, като имал предвид, че населението на страната към същата година е 3 309 816 души, е изчислил, че на един жител се пада по 0.917 ха.

Осем години по-късно /1908 год./, подобен доклад прави началникът на Отделението за горите, лова и риболовството, до министъра на търговията и земеделието. "Точно измерване на горите в царството не е правено още и не вярвам скоро да стане. Всичко, което се знае по пространството /площта/ на горите, е приблизително и по сведения, давани от лесничиите през разни времена" – пише К. Байкушев. По-нататък посочва:

Общата площ на горите в страната е 2 607 685 ха – 100 %. В т.ч.:

високостъблени	1 009 395 ха -	38 %
нискостъблени	1 598 290 ха -	62 %, а чамовите /иглолистните/ гори заемат 200 000 ха – 7 % от горската площ. Процента на лесистост към този момент се определя около 27 %.

Към 1925 год. /Сборник сведения за земеделието, год. VI, бр. 1-3/ общата площ на горите се посочва 2 907 025 ха, а лесистостта се определя на 28.4 %.

Три години по-късно – 1928 год.,

Общата горска площ е	2 686 440 ха –	100 %
В това число: високостъблени	961 702 ха -	35.8 %
средностъблени	68 487 ха –	2.6 %
нискостъблени	1 656 251 ха –	61.6 %

От високостъблените, иглолистните заемат 321 714 ха, което представлява 12 % от общата горска площ.

По онова време още нашата гора е била доста разпокъсана. Описаните горски комплекси /парчета гора/ възлизали на 247 971 броя или средно на комплекс се пада по 10-12 ха гора.

Към 1934 год. горската площ на страната е 3 017 955 ха, а лесистостта – 25 %.

Към 1941 год. общата горска площ е	3 616 233 ха, от която:
залесена	3 030 000 ха
незалесена	586 233 ха,

а от залесената:

високостъблени -	1 051 400 ха – 34.6 %
нискостъблени -	1 978 600 ха – 65.4 %.

Вижда се, че числата за съответните видове горски площи, в нито един от източниците не се повтарят, т.е. не са еднакви. Това се дължи от една страна, както вече подчертахме, на субективност при определянето им, от друга – на включвания и изключвания, а към 1941 год. играе роля и обстоятелството, че през Втората световна война към България бяха включени /временно/ територии от Македония, в които също има гори.

Независимо от неточностите и субективизма при изготвянето на отчетите, все пак ясно се очертават две тенденции за периода 1900-1941 год – постоянно намаляване на средната лесистост на страната, а така също и намаляване участието на високостъблените гори. А това е лесно обяснимо, като се има предвид, че деструктивните явления – сеч, паша, коренеж, пожари и др., са били още много по-силни от съзидателните – залесяване, правилно стопанисване, опазване и други.

Лесистостта от 30 % към 1900 год., става 28.4 към 1925 год. и 25 % към 1934 год.

Участието на иглолистните гори е посочено от 7 до 12 % за различните години, което според нас е занижено. Един от мотивите за това може да се вземе отчитането само на чисти иглолистни насаждения, като са изпускани изпредвид смесените иглолистни със широколистни.

Сравнително по-точна отчетност за горите, а конкретно и за горските площи, се осъществява след пълното устройство на всички гори в страната към 1956 год.

Всъщност, тези отчети характеризират състоянието на горите, дейността и промените в тях през периода от 9. IX.1944 год. до 1990 год. Ще предложим данни от отчетите при Централно статистическо управление към 31.XII. на годините: 1955, 1965, 1975, 1985 и 1990. Ето какво говорят те /Таблица 1/.

От анализа на отчетните данни могат да се направят следните по-характерни изводи:

Чувствителна промяна на горския фонд към 1955 год. /за общата площ към 1941 год./ - няма. Залесената площ към 1955 год. е със 141 711 ха повече от тази към 1941 год., което се обяснява главно със извършени залесявания в голи горски площи, подлежащи на залесяване. Главно поради това площта на тази категория /незалесена, годна за залесяване/ е намалела с около 910 000 ха.

Площта на високостъблените гори за същия период /1941-1955 г./ се е увеличила с 844 692 ха, а на нискостъблените е намалела със 702 981 ха. Тези промени се дължат главно на залесяванията, а така също на включвания и изключвания.

Площ на горския фонд, по вид на горите в ха, към 31.XII. на съответната година

Таблица 1

Показател /вид на горите/	Г О Д И Н А	Обща площ на горите	З а л е с е н а		
			Всич ко залес ена площ	Насаждения с пълнота от 0.1-0.3	
				Ест. н-ния	култури
Общо /игл. + шир./	1955	3670656	3171711	235965	5837
В т.ч.: иглол.		557252	459824	44510	4121
шир.вис.		1709242	1436268	130966	846
Нискостъблени		1404162	1275619	60489	870
Високост. общо		2266494	1896092	175476	4967
Общо /игл. + шир./	1965	3612048	3167749	131040	3983
Иглолистни		819579	750923	25154	2825
Шир. общо		2792469	2416826	105886	1158
Шир. високост.		903823	802923	25450	944
Изд. за реконстр.		1006232	793961	68924	-
Клоносечни		29357	25036	2363	-

Изд. за превр.		726805	675241	4686	-
Нискостъблени		126252	119665	4463	214
Високост. общо		1723402	1553846	50604	3769
Общ /игл. + шир./	1975	3797226	3249155	126033	8296
Иглолистни		1106020	1001849	30613	6985
Шир. общо		2691206	2247306	95420	1311
Шир. високост.		660248	606427	14719	890
Изд. за реконстр.		1080207	759884	77349	-
Клоносечни		3267	2894	569	-
Изд. за превр.		806583	748052	510	-
Нискостъблени		140901	130049	2243	421
Високост. общо		1766268	1708276	45332	8296
Общ /игл. + шир./	1985	3867411	3341604	96435	7380
Иглолистни		1307256	1194113	20255	4765
Шир. общо		2560155	2147491	76180	2615
Шир. високост.		673199	626658	8850	938
Изд. за реконстр.		933831	629518	66345	1425
Изд. за прераств.		267936	258240	29	-
Изд. за превр.		563955	520401	446	-
Нискостъблени		121234	112674	510	252
Високост. общо		1980455	1820771	29105	5703

П л о щ			Незалес. площ, за залесяване	Недърво-производ. площ	Горски пасища
Насаждения с пълнота от П.4 - 1	Клек	Ест. н-ния			
		Култури			
2746906	164582	18421	375688	123257	-
321997	70775	18421	57902	39526	-
1260292	44164	-	214534	58440	-
1164617	49643	-	103252	25291	-
1582289	114939	18421	272436	97966	-

2492684	516606	23436	170367	158318	115614
834465	364863	23436	17961	45962	4783
2158039	151743	-	152406	112356	110881
670899	105630	-	47634	41945	11321
725037	-	-	82009	55388	74874
22673	-	-	1617	407	2297
670555	-	-	17856	12973	20735
68875	46113	-	3290	1643	1654
1505544	470493	23436	65595	87907	16104
2332680	761131	21015	181549	261425	105097
327994	615242	21015	32583	69553	2035
2004686	145889	-	148966	191872	103062
496918	93900	-	18815	30006	2000
682505	-	-	99956	128067	92300
2325	-	-	254	119	-
747542	-	-	22791	27081	8659
75396	51989	-	7150	3599	103
824912	709142	21015	51398	102559	4035
2212093	1004268	21428	134429	283150	108228
333710	823955	21428	30247	80993	1903
1880383	180313	-	104182	202157	106325
494787	122083	-	15052	31489	-
556830	4918	-	65099	132889	106325
258211	-	-	2579	7177	-
619955	-	-	16334	27220	-
58600	53312	-	5118	3442	-
818497	946083	21428	45299	112482	1903

За промените, вътре в периода 1955-1990 год., изводите са следните: В общата площ особени промени няма. През периода са станали изключения от горския фонд за: Предоставяне гори на ТКЗС, ДЗС и др.; за стопанисване и ползване за паркови пасища, за превръщане в работни земи, строителни площадки, язовирни басейни. При арондацията са включени в горския фонд негодни с.с. земи.

/Продължение на Табл. 1/

Показател /вид на горите/	Г О Д И Н А	Обща площ на горите	Залесена		
			Всичко залес. Площ	Насаждения с пълнота от 0.1 - 0.3	
				Ест. н-ния	Култури
Общо шир./	1990	3871447	3348032	82524	7866
Иглолистни		1330126	1212952	14277	4957
Широкол. общо		2541321	2135080	68247	2909
Шир. високост.		682953	635984	7191	1099
Изд. за реконстр.		888423	595357	60438	1576
Изд. за прераств.		416483	395514	9	-
Изд. за превр.		430657	394252	394	-
Нискостъблени		122805	113973	215	234
Високост. общо		2013079	1848936	21468	6056

Залесената площ на страната 3 171 711 ха през 1955 год., е станала 3 348 032 ха през 1990 год. Това увеличение от около 176 321 ха се дължи предимно на новосъздадени горски култури.

Въпреки общото увеличение на залесената площ, площта на високостъблените гори не се е увеличила, дори бележи едно намаляване от около 47 000 ха. Това се обяснява с прехвърлянето на част от широколистните високостъблени гори /предимно букови и дъбови/ към класа за реконструкция, която реконструкция към края на периода не е реализирана напълно. Значителна динамика се развива в самия високостъблен клас. Тъй като през периода е залесявано предимно с иглолистни видове, то площта на иглолистните гори е нарастнала със 753 128 ха. А площта на широколистните високостъблени гори е намаляла с 800 384 ха, дължащо се на изложените вече по-горе съображения и на факта, че редица голи широколистни и най-вече букови и дъбови сечища след главна сеч, вместо с бук и дъб, са залесявани с бор и по-малко с ела и смърч.

/Продължение на Табл. 1/

п л о щ			Незалесена площ за залесяване	Недърво-производ. площ	Горски пасища
Насаждения с пълнота от 0.4 - 1.0	Клек				
Ест. н-ния	Култури				
2212436	1024266	20940	132553	281714	109148
331412	841366	20940	31458	84385	1331
1881024	182900	-	101095	197329	107817
505121	122573	-	15737	31232	-
526446	6897	-	60678	124835	107553
395505	-	-	5352	15617	-
393858	-	-	14467	21676	262
60094	53430	-	4861	3969	2
836533	963939	20940	47195	115617	1331

За добрите бонитети на тези широколистни гори това не е оправдано – широколистните високостъблени гори заемат само 18.7 % от залесената площ.

Площта на нискостъблените гори по отчетите силно намалява – от 1 275 619 ха към 1955 год., те стават 113 973 ха към 1990 год., поради отнасяне на една част от тях към класа за реконструкция, а друга към превръщателен клас. /Смисъла на понятията “реконструкция” и “превръщане във високостъблени”, ще поясним при разглеждане проблема за произхода на насажденията/.

Увеличаване площта на клека с около 2 519 ха е резултат предимно на по-точно лесоустройствено измерване.

Процента на лесистост е изчислен вече на база на отношението между залесената /а не общата/ горска площ към площта на цялата територия на страната. От 28.6 към 1955 год., този процент непрекъснато нараства, благодарение пак на залесяванията, за да стигне към 1990 год. 31 %.

а/ Категории гори по предназначение

За една по-стройна категоризация на горите по предназначение става дума за пръв път в 1171 ПМС от 24.IX.1951 год.

В това министерско постановление е казано:

2. За осигуряване на водоохранното и водозащитно значение на горите в НР България, същите се разделят на следните категории:

а/ Държавни горски пояси и полезащитни гори, в които се включват установените с постановление № 236 от 8.VIII.1951 год. на Министерския съвет, държавни горски пояси и гори. Пашата в тях е забранена.

б/ Курортни гори – пашата също е забранена.

в/ Резервати – пашата също е забранена.

г/ Зелени зони – в тази категория да се включат гори и горски площи около по-главните населени и промишлени центрове, а именно: /изброяват се – София, зелена зона с радиус 20 км; следват други седем града, с радиус на зелените зони 10 км; други 9 града, с радиус на зоните 7.5 км и още 8 града, с радиус на зоните 5 км, считано от чертата на града. Пашата в зелените зони се ограничава. С разрешение на Министерския съвет могат да се създават и други зелени зони.

д/ Защитни и водоохранни гори /изброяват се площите, които попадат в тях – ивици край язовирите, пътищата, реките, морето и други. Пашата в тях се регулира.

е/ Поройни горски земи. В тази категория влизат: всички поройни горски земи извън водосборните басейни на язовирите и гори в лошо състояние, където ерозията е напреднала и застрашава населени места, работни земи, шосета, мостове, ж.п. линии и др., по поречията главно на реките Струма, Марица, Места и Арда. Препоръчва се да се правят мероприятия за подобряване състоянието на горите в тези места. Пашата е забранена.

ж/ Защитно-промишлени гори – всички останали гори в страната, като ползването в тях се определя от състоянието им и народостопанските потребности.

За категориите гори: курортни, резервати, зелени зони и водоохранни е приложен списък № 1.

3. Изключване на горски площи се извършва с разрешение на Министерския съвет, по искане на съответното ведомство и Народен съвет, представено чрез Управление на горското стопанство при Министерския съвет.

Две години по-късно, към 31.XII.1953 год., е въведена и ежегодна отчетност за състоянието и динамиката в площите и запасите на горския фонд. Тази категоризация се използва до 1960 год. Какъв е бил размерът на площите на отделните категории 4 години след въвеждането на отчетността, може да се види в Таблица 2 за 1955 год.

В Закона за горите от 1958 год., тази категоризация претърпява известно изменение и отчетността след 1960 год. става вече по нея. Промяната е главно в смисъла и съдържанието на термините "Защитно-промишлени" и "Защитно-водоохранни" гори. Първите стават /се именуваат/ "Гори със стопанско предназначение", а вторите – "Защитни гори". Голяма част от площта на защитно-водоохранните гори минава на отчет към защитно-промишлените гори, т.е. към горите със стопанско предназначение.

Съгласно Закона за горите от 1958 год., Правилника за приложението му и измененията им до 1985 год., всички гори в България се разделят на две основни групи: гори със стопанско предназначение и гори със специално предназначение.

Горите със стопанско предназначение са основната база върху която се осъществява стопанска дейност, целяща задоволяване на страната с дървесина и други стопански суровини и горски продукти.

От своя страна горите със специално предназначение се разпределят на:

Защитни гори. Към тази категория спадат горите от вододайните зони, двестаметровите ивици край язовирите, стометровите ивици край горната граница на гората и от двете страни на реките, които се вливат в големите язовири, петдесетметровите ивици край ж.п. линиите и магистралите, еднокилометровата ивица

край морето, клековите насаждения край горната граница на гората, както и други горски площи с особено защитно и водоохранно значение.

Към **курортните гори** се отнасят горите, предназначени за туризъм, почивка, лечение и отдих на населението.

Зелени зони – в тях се включват гори и горски площи, посочени в същата категория, съгласно 1171 ПМС от 1951 год.

Резерватите са защитени горски територии с най-строг режим на опазване и стопанисване и служат за еталон /за сравнение/ на промените в горите, настъпили под влиянието на различни фактори.

Към **защитените природни обекти** спадат всички други територии, поставени под закрила на Закона за защита на природата, без резерватите. Това са: Народни паркове – сравнително големи горски комплекси, намиращи се в близост до големи градове и служат за краткотраен отдих на населението; защитени местности – отделни кътове от природата, отличаващи се с голямо разнообразие и красота – дефилета, ждрела и др., които могат да се ползват за отдих и туризъм; природни забележителности – красиви скални образувания, като каменни гъби, скални мостове, каменни реки, пещери, а така също земни пирамиди, извори, езера, блата, водопади, устия на реки, изолирани вековни неголеми комплекси гора и други. Тук спадат и единичните вековни дървета, но те обикновено не се съпровождат със защитена площ, а се опазват самите дървета; исторически места – места, където в миналото са се развили важни исторически събития или са открити паметници с културна, възпитателна и научна стойност; растителни и животински видове – това са защитени от Закона за защита на природата видове, застрашени от бързо намаляване на числеността им или от изчезване. Само в някои случаи защитата им получава и площно изражение и то обикновено като природна забележителност.

Поройни горски земи – към тях спадат площите, които са определени с 1171 ПМС от 1951 год.

Ползването от горите със специално предназначение е поставено под специален режим.

Предвид постоянно нарастващото екологическо значение на горите като един от основните елементи на природната среда, налице е тенденция за непрекъснато увеличаване площта на горите със специално предназначение за сметка на горите със стопанско значение. Смята се, че по този начин ще се спечели нещо.

Разпределението на горската площ по категории гори по предназначение към 31.XII. на 1955, 1965, 1975, 1985 и 1990 год. е показано в Таблица 2. Както е видно от таблицата, почти всички площи от категорията гори със специално предназначение непрекъснато се увеличават, с изключение на поройните горски земи, които обратно – непрекъснато намаляват /залесяват се/ и държавните горски пояси, които показват известни колебания.

Към 1989 год. /списание "Защита на природата", кн. 10, 1989 г., Вл. Велев – БАН/ броят на защитените природни обекти у нас е: народни паркове – 10, резервати – 97, защитени местности – 67, природни забележителности – 489, исторически места – 975, вековни дървета – 1811, защитени растения – 330 вида, защитени животни – 472 вида.

Каква е ползата и каква е загубата от увеличаване площта на горите със специално предназначение?

Ползата е тази, че заделените гори със специално предназначение се стопанисват под специален режим, който ги поставя в по-благоприятно положение в сравнение със стопанските гори и се създават условия за по-бързото подобряване на състоянието им, а оттам и повишаване на екологичната им роля.

При горите със стопанско предназначение е обратно. Върху тях се стоварва цялата тежест на главното и странично ползване, с оглед задоволяване нуждите на страната от дървени материали, производи от дървесина и други горски продукти. През последните няколко десетилетия ползването от тях беше твърде високо над податните им възможности. Прилагаха се неправилни главни и отгледни сечи, влошаваше се непрекъснато състоянието им или се оголваха нацяло горски терени. Последните често се залесяваха с неподходящи видове, а самото залесяване протичаше много години. Нерядко оголените площи ставаха или още са обект на ерозия.

Обща и залесена площ към 31.XII. на 1955, 1965, 1975, 1985 и 1990 год. по категории гори по предназначение, в хектари

Таблица 2

Категории гори	Го ди на	Всичко		Иглолистни		Широколистни	
		Обща площ	Залес . площ	Обща Площ	Залес. площ	Обща площ	Залес. площ
1	2	3	4	5	6	7	8
Държ. Горски пояси	1955	18606	15723	-	-	-	-
Курортни гори		63874	50217	-	-	-	-
Резервати		12358	7600	-	-	-	-
Зелени зони		57534	45056	-	-	-	-
Защитно-водоохранни		1950411	1641084	-	-	-	-
Поройни горски земи		157693	110721	-	-	-	-
Защ.-пром. гори		1410180	1282889	-	-	-	-
ВСИЧКО:		3670656	3153290	-	-	-	-
Общо г. площ	1965	3612048	3167749	819579	750923	2792469	2416826
Гори със стоп.предн.		3180956	2822574	686067	642664	2494889	2179910
В т.ч. интенз.култ.		-	-	-	-	-	-
Гори със спец. предн.		431092	345175	133512	108259	297580	236916
Защитни гори		206168	166621	78556	62092	127612	104529
Курортни гори		77285	64781	32460	27771	44825	37010
Зелени зони		64280	59907	9090	9020	55190	44887
Резервати		19186	14033	8651	5143	10535	8890
Държ. защ. г. пояси		16141	13563	20	20	16121	13543

Поройни г. земи		48032	32270	4735	4213	43297	28057
Общо г. площ	1975	3797226	3249155	1106009	1001849	2691217	2247306
Гори със стоп.предн.		3087267	2703293	852277	798128	2234990	1905165
Гори със специално предназначен ие		709959	545862	253732	203721	456227	342141
Защитни гори		457504	339165	171378	134871	286126	204294
Курортни гори		118312	102601	38124	34686	80188	67915
Зелени зони		48363	38201	10777	8842	37586	29359
Резервати		29127	17981	11482	8334	11645	9647
Защ. прир. обекти /без резервати/		37797	29479	19923	15187	17874	14292
Държ. защ. г. пояси		15118	11746	96	96	15022	11650
Поройни г. земи		9738	6689	1952	1705	7786	4984
Общо г. площ	1985	3867411	3341694	1299362	1186733	2568049	2154871
Гори със стоп. предн.		2768295	2440785	906668	851043	1861627	1589742
В т.ч. интенз. култ.		67126	66988	18175	18175	48951	48813
Гори със спец. предн.		1099116	919168	392694	335690	706422	573478
Защитни гори		711959	576378	244801	210962	467158	365416
В т.ч. сем. бази		42929	42700	16943	16887	25986	25813
Курортни гори		148511	133123	62501	57534	86010	75589
Зелени зони		84591	76195	27676	25456	56915	50739
Резервати		45531	37486	18490	13970	27041	23516
Защ. прир. обекти /без		78562	62047	34892	26601	40670	35446

резервати/							
Държ. защ. г. пояси		20321	16854	122	115	20199	16739
Поройни г. земи		9641	7085	1212	1052	8429	6033
Общо г. площ	1990	3871447	3348032	1330126	1212952	2541321	2135080
Гори със стоп. предн.		2692451	2362881	902149	846650	1790302	1516231
В т.ч. интенз. култ.		67872	67342	18718	18711	49154	48631
Гори със спец. предн.		958657	783419	373339	315972	585318	467447
Защитни гори		546264	430253	206668	176914	339596	253339
В т.ч. сем. бази		43672	43613	16918	16902	26754	26741
Курортни гори		145144	132767	67468	62181	77676	70584
Зелени зони		103017	88850	33091	27974	69926	60876
Резервати		58279	47309	20809	14331	37470	32978
Заш. прир. обекти /без резервати/		105488	84181	45297	34569	60191	49612
Защитен ландшафт		465	61	6	3	459	58
Други със спец. пр.		220339	201732	54638	50330	165701	151402

Твърдението, че поне горите със специално предназначение ще бъдат запазени, не е много успокоително. В миналото неведнъж сме доказвали, че не зачитаме законите, които сами сме създали. Дали утре няма да посегнем с лека ръка и на горите със специално предназначение? В името на "благо" на народа, разбира се!

б/ Състояние на горските площи по вид на горите, по окръзи

Както посочихме по-горе, горите у нас са останали главно в планинските и предпланинските райони, където условията за развитие на селскостопанска дейност са по-трудни или липсват такива.

Планините ни обаче, не са равномерно разпределени по площ, нито са събрани в един непрекъснат комплекс. Сравнително по-компактни площи те заемат в югозападната част на страната. Старопланинската верига почти разделя България на две. Сакар, Странджа и други горски територии, са сравнително откъснати. Тази неравномерност в разпространението на площта на планините и горите, води до неравномерност и на лесистостта в различните райони и окръзи. Окръзите, чиито територии обхващат повече планински терени, са по-богати на гори и имат по-голяма лесистост.

В приложената Таблица 3 е даден процента на лесистост по окръзи, съответно към годините: 1900, 1956 и 1970 година.

За съжаление, административно-териториалното деление у нас, в случая на окръзите, е твърде непостоянно. Затова не може да им се направи едно последователно проследяване на промените на лесистостта.

От данните в Таблица 3 се вижда, че най-голям процент на лесистост към 1900 година имат окръзите: Бургас – 49 %, Хасково – 46 %, Кюстендил – 43 %, а най-малък: Плевен – 11 %, Видин – 17 % и Враца – 19 %. Сравнително добра лесистост по онова време имат Русенски и Силистренски окръг – по 29 %. Това показва, че тези два окръга са били почти еднакво гористи с Разградски окръг /30 %/.

Към 1956 год. броят на окръзите е намалял от 15 на 12 окръга, което води до нарастване на площта им. Но и тук закономерност няма. Едни окръзи се закриват нацяло, а се откриват други нови. Независимо от всичко това, може да се направи изводът, че от 1900 до 1956 година /за половин век/, площта на горите е намаляла. Няма вече окръзи с лесистост 49 %. Единственият окръг с процент на лесистост над 40 % е Благоевград – 42 %, следван от Пловдив – едва 40.1 %, Хасково – 35 %, София – 31.7 %. Окръзите Враца и Плевен пак запазват аутсайдерските си места. /Изглежда те не са претърпели сериозни промени/. Лесистостта на Русе обаче силно намалява и почти се изравнява с Плевен.

Процент на лесистост по окръзи

Таблица 3

О к р ъ г	% на лесистост	О к р ъ г	% на лесистост
А. Към 1990 година			
Видин	17	Хасково	46
Враца	19	Пловдив	32
Плевен	11	София	29
Русе	29	Кюстендил	43
Силистра	29	Разград	30
Шумен	43	Търново	28
Бургас	49	Севлиево	25
Сливен	20	Средно за страната	30
Б. Към 1956 година			
Враца	16.6	Стара Загора	25.0
Плевен	18.3	Хасково	35.4
Търново	23.3	Пловдив	40.1
Русе	18.9	София	31.7
Шумен	25.3	Благоевград	42.0
Варна	17.3	Средно за страната	28.1
Бургас	32.5		
В. Към 1970 година			
Благоевград	47.2	Пловдив	24.9
Бургас	34.6	Разград	18.1
Варна	26.4	Русе	11.3
В. Търново	19.6	Силистра	18.0
Видин	21.5	Сливен	35.8
Враца	11.8	Смолян	60.2
Габрово	36.9	София - град	27.4
Кърджали	38.7	София - окръг	41.1
Кюстендил	34.5	Стара Загора	30.0

Ловеч	34.9	Толбухин /Добрич/	8.2
Михайловград	19.8	Търговище	21.5
Пазарджик	11.9	Хасково	23.3
Перник	29.1	Шумен	26.3
Плевен	5.6	Ямбол	15.1
		Средно за страната	28.7

Данните за 1990 година са дадени по области, тъй като окръзите са закрити.

Окръзите към 1970 год. не са вече нито 12, нито 15, а 28 окръга. Териториите им са чувствително по-малки от тези на старите окръзи. Това показва, че някои от тях може да са попаднали в по-голямата си част в планински или обратно – в полски райони. Поради това и амплитудата на лесистостта се увеличава – от 5.6 % /Плевен/ до 60.2 % /Смолян/. Към 1990 год. няма окръзи, а имаме само 9 области.

/Продължение на Таблица 3/

Област	Процент на лесистост
Г. Към 1990 година	
София - град	25.84
Бургаска	30.76
Варненска	21.04
Ловешка	23.27
Михайловградска	18.05
Пловдивска	44.62
Разградска	18.10
Софийска	43.61
Хасковска	32.07
Средно за страната	30.16

За да демонстрираме изменението на лесистостта по отношение на иглолистните и на широколистните горски райони, в резултат предимно на залесяването, ще посочим състоянието на горските

площи в два окръга – Ловеч и Пазарджик, за един период от 20 години – от 1965 до 1985 година. Първият е представител на широколистните райони, а вторият – на смесените /иглолистни и широколистни/, понастоящем с преобладаване на иглолистните /Таблицы 4 и 5/.

От таблиците се вижда, че участието на естествените иглолистни насаждения към общата залесена площ към 1975 год. например в Ловешки окръг е 9.8, а в Пазарджишки – 43.3 %, а заедно с иглолистните култури е съответно: за Ловеч – 17.6 %, а за Пазарджик – 60.7 %.

Независимо от тази разлика в участието на иглолистните в общата залесена площ и в двата окръга при залесяванията се дава предимство на работа с иглолистни фиданки. Към същата 1975 год. иглолистните култури представляват 90 % от всички иглолистни гори /естествени насаждения плюс култури/ за Ловешки окръг и 28.7 % за Пазарджишки. Докато широколистните култури и в двата окръга не надхвърлят повече от 2.5 % от общата залесена площ на широколистните гори /н-ния + култури/.

В резултат на това намалява площта на широколистните гори, което е добре изразено в отчетите за Пазарджик и не много добре за Ловеч, поради чувствително нарастване на общата площ на горския фонд в окръга през периода.

в/ Разпределение на горската площ по почвени типове

Като говорим за гора, горски площи и т.н., не можем да си представим всичко това без един от основните елементи на екосистемата – горските почви. Горските почви обаче нямат навсякъде еднакъв състав и свойства. Характера им зависи от основната скала, от която са произлезли, ако не са наносни, от надморската височина, климата и други. На различните почви растат различни дървета. Повече или по-малко, дървесните видове имат изразени свои предпочитания

Площ на г. фонд по вид на горите /ха/ – Ловешки окръг

Таблица 4

Вид на горите	Годи на	Общ о горска площ	Залесена площ			Незал е-сена площ за зал.	Недър. произв площ	Горски пасища
			Всичко залес. Площ	В т. число				
				Кул тури	Кл ек			
Общо /игл. + шир./	1965	152118	139054	18665	-	2913	3764	6387
	1975	162670	144957	26013	-	2664	8553	6494
	1985	165436	146418	32460	-	3634	9028	6356
Иглолистни	1965	16581	16433	14421	-	121	27	-
	1975	26242	25651	23148	-	233	358	-
	1985	31686	30600	28104	-	364	722	-
Широкол. общо	1965	135537	122621	4244	-	2792	3737	6387
	1975	136428	119308	2895	-	2431	8195	6494
	1985	133750	115818	4356	-	3270	8306	6356
Широкол. висок.	1965	67378	62982	2967	-	754	3261	381
	1975	59652	55890	1559	-	883	2338	541
	1985	58345	55554	3070	-	728	2063	-
Изд. за реконстр.	1965	23815	18531	-	-	754	347	4183
	1975	38971	28637	-	-	1042	5217	4075
	1985	40749	26873	74	-	1737	5783	6356
Клоносечни	1965	8589	7183	-	-	17	24	1365
	1975	1361	1343	-	-	15	3	-
Изд. за прераств.	1985	6801	6791	-	-	3	7	-
Изд. за превръщ.	1965	27795	25735	-	-	-	60	-
	1975	27656	25041	-	-	376	361	1878

	1985	22788	21601	-	-	772	405	-
Нискостъблени	1965	9960	8190	1277	-	1267	45	458
	1975	8788	8397	1336	-	115	276	-
	1985	5077	4999	1212	-	30	48	-

към почвените типове, като отделни видове понякога са строго привързани към даден тип почва. Това не е никак без значение, особено при създаване и отглеждане на гори.

Площ на г. фонд по вид на горите /ха/ - Пазарджишки окръг

Таблица 5

Вид на горите	Година	Общо горска площ	Залесена площ			Незалесена площ	Недървесна площ	Горски пасища
			Всичко залесено Площ	В т. число				
				Култури	Клек			
Общо /игл. + шир./	1965	250126	232375	34954	413	4814	9418	3519
	1975	252504	232221	40669	877	5181	11736	3366
	1985	255325	234137	57860	908	4691	13218	3279
Иглолистни	1965	139445	130180	30487	413	3202	6063	-
	1975	150161	141090	38597	877	2379	6692	-
	1985	160653	150922	55927	908	2248	7483	-
Широкол. общо	1965	110681	102195	4467	-	1612	3355	3519
	1975	102343	91131	2072	-	2802	5044	3366
	1985	94672	83215	1933	-	2443	5735	3279
Широкол. висок.	1965	40900	38891	2874	-	427	1404	178
	1975	33007	31284	1360	-	322	1401	-
	1985	31863	30217	1353	-	393	1253	-

Изд. за реконстр.	1965	49203	45137	-	-	1150	1832	1084
	1975	30570	23120	-	-	1425	2659	3366
	1985	27155	18944	64	-	1580	3352	3279
Клоносечни	1975	102	101	-	-	-	1	-
Изд. за прераств.	1985	12692	12169	-	-	105	418	-
Изд. за превръщ.	1965	17350	14942	-	-	32	119	2257
	1975	36449	34456	-	-	1029	964	-
	1985	21892	20845	-	-	358	689	-
Нискостъблени	1965	3228	3225	1539	-	3	-	-
	1975	2215	2170	712	-	26	19	
	1985	1070	1040	516	-	7	23	-

Разпространението на различните горски почвени типове в страната е показано в Таблица 6 /П. Костов и К. Ташков – "Състояние на г. ресурси – 1976 г./

Разпределение на горската площ по почвени типове към 1975 година

Таблица 6

Почвен тип	% от общата дървопроизвод. площ
Черноземи и смолници	7.6
Канелени горски почви	35.4
Кафяви горски почви	31.0
Планински тъмноцветни почви	3.3
Хумусно-карбонатни /излужени/	3.0
Сиви горски почви	16.7
Алувиално-ливаден тип почви	2.0
Планинско-ливадни почви	0.6
Жълтоземно-подзолисти почви	0.4
ВСИЧКО:	100.0 %

Черноземите и смолниците се срещат в равнините и низините. Дълбоки са, с мощен хумусен хоризонт. Влагоемки и влагозадържащи – плодородни.

Канелените горски почви заемат главно ниските и средни части на възвишенията и на сравнително високите планини в Южна България. Те са най-широко разпространеният горски почвен тип у нас.

В средните и високи части на всички планини преобладават кафявите горски почви.

Планинските тъмноцветни почви заемат най-високите части на Рила и Родопите.

Хумусно-карбонатните излужени почви съществуват там, където има варовита скална основа. Характерни са с богато съдържание на хумус /4 – 5 %/, плитък профил и наличие на скелет. Имат лош воден режим /съхнат бързо/. При наличие на водна или ветрова ерозия, хумусно-карбонатните почви изтъняват и се превръщат в слабопроизводителни терени, наречени “кайряци”. Горската растителност върху тях, ако въобще има такава, е слабо производителна. При по-голяма продължителност на ерозионните процеси, кайряците стават непроизводителни пустеещи земи, на които остава само името “кайряк”.

Сивите горски почви са предимно в равнините и предпланините на Северна България.

Алувиално-ливадният тип почва се среща в равнинните и низинни райони, а планинско-ливадните – в планински терени, с относително малък наклон или равни.

Жълтоземно-подзолистите се срещат в Странджа и другаде.

От гледна точка на механичния състав, най-много са разпространени глинесто-песъкливите и песъкливо-глинестите почви. Определящо е второто понятие. Почвите с преобладание на глина, са тежки и влагозадържащи, а песъкливите са леки и проветриви. В състава на голяма част от горските почви вземат участие и скелетни елементи /камъни/, които им придават характер на скалисти. Това добре се изразява при наличие на ерозионни процеси, тъй като при тях камъните излизат на повърхността. У нас преобладават

относително богати и относително бедни горски почви. Крайностите – много богати и много бедни, са по-слабо застъпени.

3.ДЪРВЕСЕН СЪСТАВ НА НАШИТЕ ГОРИ

а/ Кратки сведения за условията на месторастене и екологичната класификация на горите

България се намира в югоизточната част на земното кълбо и се отнася към Континентално-европейската климатична област на умерения климатически пояс. В южните части на страната влияние оказва средиземноморския климат. От север често нахлуват студени въздушни течения. Наличието на планински вериги и области създава условия за още по-голяма разновидност на климата. От всичко това се вижда, че растежните условия в нашата страна са твърде разнообразни, поради което съществува и богато растително и животинско разнообразие. За да се внесе известен порядък при изучаването, създаването, отглеждането и стопанисването на нашите гори, а така също и да се осигури максимална производителност от тях, са търсени пътища и начини за изготвяне на някаква класификация на земите на г. фонд. За тази цел досега са използвани няколко метода на изследване, от които по-важни са:

Райониране на територията

Фитоценологичен метод и

Екологичен метод.

Според първия метод страната се районира в зависимост от изменението на релефа /надморската височина/, а с това и изменението на почвените и климатичните условия.

Във Фигура 1, е показано влиянието на надморската височина върху климатичните фактори топлина и влага.

Въз основа на този метод, върху територията на страната са отделени следните горскорастителни зони:

Долна лесорастителна зона – зона на дъбовете, черния бор и източния бук.

Средна лесорастителна зона – зона на бука и иглолистните и

Горна лесорастителна зона – зона на смърча и мурите.

Долната лесорастителна зона започва от морското равнище и достига 600-800 м надморска височина /н.в./ на северни изложения и 1200 м – на припечни. Основни лесообразуватели в тази зона са дъбовете – благун, горун, цер, летен дъб и техните спътници – липи, клен, ясен и други. В по-високите места на тази зона попада и по-голямата част от ареала на черния бор и на източния бук, а така също и Всички лонгозни гори. Климатът е континентален, особено в северните части на зоната. Лятото е продължително и горещо, а вегетационния период – дълъг. Средните годишни валежи се колебаят между 450 и 800 мм на квадратен метър, а средните годишни температури между 8 и 14 градуса по Целзий. Тук се срещат различни почви – в равнинните части – черноземите, в Северна България – сивокафяви горски почви, а в Южна – канелени горски почви. Застъпени са също жълтоземно-подзолистите /Странджа/, хумусно-карбонатните и алувиално-ливадните.

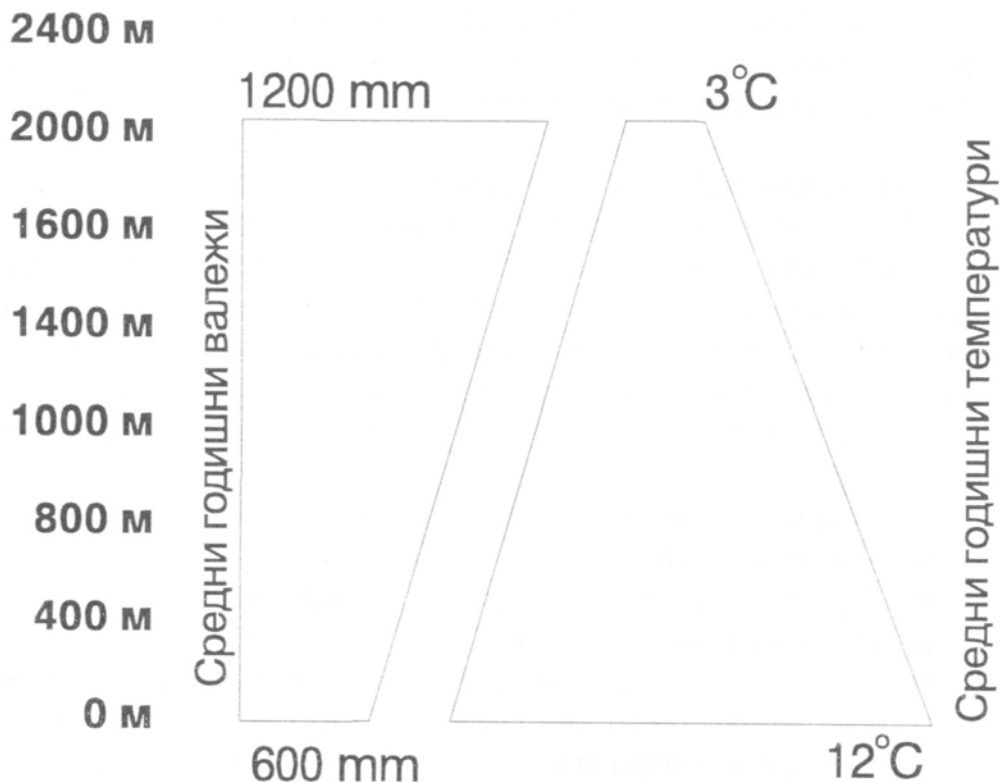
Долната л.р. /лесорастителна зона/ от своя страна се разделя на 5 л.р. района:

Лесостепен дъбов район – ивица край Дунава и Северна Добруджа.

Хълмисто-равнинен дъбов район. Обхваща терени от хълмисто-равнинната част на страната, с надморска височина между 50 и 300 м.

Влияние на надморската височина върху климатичните фактори топлина и влага

Фигура 1

Нископланински дъбов район, включващ нископланинските и предпланински терени, с н.в. от 300 до 700 м.

Преходен средиземноморски дъбов район. В него влизат територии по долините на реките Марица, Струма, Места и техните притоци, част от Черноморското крайбрежие и периферните части на Странджа. Надморската височина за района е 150-180 м.

Странджански дъбов район. Обхваща вътрешната част на Странджа. От предноазиатската растителност, освен източен бук, тук растат още арменският дъб /лъжник/ и странджанската зеленика.

Средна лесорастителна зона.

Простира се от 600-800 метра н.в. до 1600 м на северни изложения и от 1200 до 1800 м – на южни. Тук е ареалът на бука,

елата, по-голямата част от белия бор и долната половина от ареала на смърча. Тук се намират и нашите най-ценни /най-производителни/ гори – смесени иглолистни и особено смесени иглолистно-широколистни. Годишните валежи се движат между 700-900 мм/кв.м и 1000-1100 мм, а средната годишна температура варира от 9-10 до 5 градуса по Целзий.

Поради бързото променяне на климата във вертикално отношение, средната л.р. зона се подразделя на три относително еднородни пояса:

Долен – от 600 до 800-900 метра н.в, където букът, габърът, горунът и др., образуват смесени насаждения.

Среден – от 800-900 до 1400-1500 метра н.в. Срещат се чисти букови, бялборови и черборови насаждения и смесени такива с елата и смърча.

Горен подпояс – заема най-горната останала част на средната л.р. зона. Растат чисти букови, чисти иглолистни и смесени насаждения.

Горна л.р. зона.

Започва от 1600-1800 метра н.в. и стига до горната граница на гората. Главни дървесни видове са смърчът и бялата мура, които образуват чисти и смесени насаждения. В по-долната част на зоната участва и белият бор в смесени насаждения на припечни изложения. Климатът е хладен и влажен, с къс вегетационен период /3-3.5 месеца/, с дълга и снеговита зима. Средната годишна температура е 3-4 градуса по С, а средните годишни валежи – 1100-1200 мм/ кв. м.

Горната л.р. зона е добре изразена в Рила и Пирин и по-слабо в Стара планина, Славянка, Витоша и Родопите.

Някои автори отделят горната част на тази л.р. зона /от 2100 до 2400 метра н.в./ като зона на клека и субалпийските пасища, в която посочват клека като основен лесообразувател. Много често обаче, всред клека се срещат и смърчови и бялмурови дървета.

Фитоценологичен метод на класификация.

Основател на това типологично направление е В. Н. Сукачов. За основа на класификацията взима наличната растителност – дървесна

и тревна, а понякога и храстова. Този метод не отразява факторите на месторастене – почвени и климатични.

Екологически метод за класификация.

Съгласно постиженията на типологичната наука, днес най-голямо значение за класификация на горските месторастения се отдава на екологичния метод. Според него, за да бъде пълно изразен типът гора, наред с дървостоя трябва да бъде изразен формулно и съответният тип месторастене.

Във формулата за типа гора са застъпени следните елементи:

Дървесни видове, като участието им се отбелязва с цифри от 1 до 10.

Производителност – чрез бонитиране на месторастенето с бонитети от I до V.

Слънчево осветление, изразено в четири степени – усойно, полуусойно, полуприсойно и присойно.

Топлина – изразява се веднага след осветлението, с арабски цифри, които показват колко градуса е средната годишна температура.

Богатство на почвата. Изразява се в пет степени, от А до Д. С "А" са означени много бедните, а с "Д" – много богатите почви.

Влажност – изразена с цифри от 0 до 5 – много сухи, сухи, свежи, влажни, много влажни и заблатени.

Проветривост на почвата. Означава се също с арабски цифри от 1 до 5, като с 1 се бележат сбити е непроветриви, а с 5 леки и много добре проветриви почви.

Данните за насаждението се дават в числител, а за месторастенето – в знаменател. Пример:

10 см. III - IV

Тип гора -----

I – II 3-4 Сз Пз-4

Това означава чисто смърчово насаждение /см 10/ от III – IV бонитет /средно към слабо производително/, на усойно до полуусойно месторастене /I – II/, с 3-4 градуса средна годишна температура, на относително богати почви /Сз/, с добра проветривост на почвата /Пз –

4/. Изложението, богатството на почвата са добри, проветривостта – също, а производителността не е задоволителна. Защо? Цифрите 3-4 /след I – II/ показват, че гората се намира в горната л.р. зона, където средната годишна температура е 3-4 градуса по Целзий, т.е. дефицитен е топлинният фактор.

Типологичната наука е млада, върху нея се работи от началото на XX век. У нас върху нея са работили: лесовъдът В. Попов – 1907 год., на базата на вертикалното изменение на условията на месторастене; академик Никола Стоянов – 1941 год., на фитоценологична основа; академик Борис Стефанов – 1927-1963 год., на фитоценологична основа; професор Методи Русков – 1942 год., на флористична основа, като препоръчва да се използва индикаторната роля на тревните и дървесни видове. Много време и внимание е отделил на типологичната наука и Илия Радков – 1948-1963 год., като използва екологичния метод и отдава голямо значение на климатичните фактори светлина и топлина. Върху горската типология са работили още и професорите Д. Гарелков, М. Маринов и други.

През 1956 и 1957 год., в нашата страна са извършени типологични изследвания от смесена българо-съветска експедиция. Обект на проучванията са били горските стопанства В. Коларов и Широка поляна в Родопите и г.с. Росица - в Стара планина.

Сходните типове гора образуват горски формации, а формациите – зони.

6/ Дървесен състав

Данните за видовия състав, които са получени от пътеписите и други документи през турско, както и служебните такива от Отделението за горите до края на XIX век, са частични. Сравнително по-точна информация за застъпените видове в нашите гори дава министър Й. Титоров към 1900 година, като обхваща 11 иглолистни, 33 широколистни дървесни и 19 храстови видове. Към 1908 год.

К. Байкушев също прави опит да опише разпространените горско-дървесни видове у нас и изброява около 60 вида широколистни дървета, 9 храстови и 8 иглолистни вида. Същевременно посочва отделно 7 вида – иглолистни и широколистни, интродуцирани

/внесени/ у нас. По-късно се явяват и други материали относно систематизирането на дървесните видове у нас, от които по-важни са учебниците по дендрология на Б. Стефанов и Ат. Ганчев, "Флората на България" от Н. Стоянов и Б. Стефанов, "Дървета и храсти в горите на България" от П. Чернявски и колектив и други.

В България растат около 3550 вида висши растения. От тях над 100 дървесни, около 250 храстови и полухрастови и 200 тревни вида, растат в горите.

По-важни и най-често срещани се дървесни и храстови видове са следните:

Широколистни дървета – айлант, акация, бреза, брекина, бряст плоски, бряст планински, бряст бял, бук обикновен, бук източен, върба бяла, върба крехка, габър обикновен, габър воден, гледичия, дива череша, черница бяла, черница черна, дъб летен, горун, благун, дъб американски /червен дъб/, цер, елша черна, елша бяла, ива, кестен обикновен, кестен конски /див/, киселица, клен, круша, леска турска, липа дребнолистна, липа едролистна, липа сребриста, мукина, орех, офика, скоруша, топола бяла, топола черна, топола пирамидална, трепетлика, чинар източен, чинар западен /платан/, шестил, явор обикновен, явор ясенолистен /негундо/, ясен планински, ясен полски, ясен американски.

Иглолистни дървета – бор бял, бор черен, бор веймутов, бор морски, дугласка ела, обикновена ела, кипарис, лиственица европейска, мура бяла, мура черна, секвоя, смърч обикновен, смърч сребрист, тис.

Храсти широколистни – акация жълта /карагана/, аморфа, боровинка черна, боровинка червена /брусница/, бръшлян, бъз черен, бъз червен, върба кошничарска, габър келяв, глог червен, глог черен, джел, кандилка, леска, драка, дрян обикновен, дрян кучи, планинска елша, жълтуга, заешка метла, зановец, зърнастец, имел бял, имел черен, калина черна, калина червена, къпина, кисел трън, лавровишна, леска обикновена, люляк, мекиш, мечо грозде, миризлива върба, мъждрян, пистация, плюсквче, птиче грозде, повет, пърнар, див рожков, смрадлика, тамарикс, трънка, френско грозде,

хинап, цариградско грозде, чашкодрян брадавичест, чашкодрян европейски, чашкодрян широколистен, шипка, ясмин /жасмин/.

Иглолистни храсти – клек, хвойна синя, хвойна червена.

От дървесните видове по-голямо стопанско значение имат: бял бор, чер бор, смърч, обикновена ела, мури, дъбове, бук, габър, ясен, бреза, трепетлика, бряст, тополи, липи, клен, а от храстите – келяв габър, мъждрян, леска, глог, шипка, боровинки, мекиш, дрян, люляк, клек, хвойни.

в/ Разпространение на видовете

Най-широко площно разпространение у нас имат дъбовете. Съгласно отчета на г. фонд /към 1990 год./, те заемат почти 23.6 % от залесената горска площ, а заедно с цера близо 1/3 – 31.4 %. Срещат се по цялата страна – от морското равнище до 900 метра н.в., а на южни и западни изложения и по-високо, като днес най-много са останали по предпланините, долния и среден планински пояс на всички наши планини и най-много в Странджа и Източна Стара планина. В миналото дъбовете са образували просторни гори в равнините, но както вече посочихме, те са унищожени, за да се използва площта им за селскостопански цели.

Площното участие на някои от по-важните дървесни видове е дадено в Таблица 7 и 8.

Разпределение на залесената г. площ /ха/ по дървесни видове към 1965, 1975, 1985 и 1990 год.:

Таблица 7

Дървесен вид	1965 г.		1975 г.		1985 г.		1990 г.	
	Площ	%	Площ	%	Площ	%	Площ	%
Бял бор	362585	11.4	494109	14.9	569793	17.3	566383	17.0
Чер бор	192211	6.1	251589	7.7	303167	8.1	314612	9.3
Смърч	119386	3.8	139786	4.3	157322	4.7	155709	4.6
Други игл.	76741	2.4	61157	1.9	163831	4.9	176248	5.3

Бук	603199	19.0	548837	17.0	546604	16.9	549911	16.5
Дъб	901127	28.5	756780	23.6	798491	24.5	791988	23.6
Други шир.	912500	28.8	1006897	30.6	802396	24.0	793181	23.7
Всичко	3167749	100	3249155	100	3341604	100	3348032	100

Благунът и сега е един от най-разпространените дъбове в България. Неговите съобщества и сега заемат половината от дъбовите гори и храсталаци от 0 до 600 метра н.в. на северни и до 1000 метра на южни и югозападни изложения. Най-разпространен е в Странджа,

Разпределение на залесената г. площ по дървесни видове, в проценти:

Таблица 8

Год.	Бял бор	Чер бор	Смърч	Други иглол.	Общо иглол.	Бук	Дъб	Цер	Келяв габър	Други шир.	Общо шир.	Всичко
1928	5.4	2.3	4.9	0.5	13.1	35.1	42.9	-	-	8.9	86.9	100
1951	4.4	1.8	1.2	4.9	12.3	16.6	19.5	3.6	2.2	45.8	87.7	100
1985	17.3	8.1	4.7	4.9	35.0	16.5	24.5	8.1	5.0	10.9	65.0	100
1990	17.0	9.3	4.6	5.3	36.2	16.5	23.6	7.8	5.1	10.8	63.8	100

Източна Стара планина, Предбалкана, Лудогорието и по-малко в Средна гора. Светлолюбив вид, предпочита сухи и дълбоки почви. Образува чисти гори и смесени такива с горун и цер. Често се придружава от келяв габър, мъждрян, глог, брекина, шипка и други. Днешните остатъци от благун са предимно издънкови и нископроизводителни, въпреки че в много случаи се намират на добри месторастения и по начало е високо дърво, което при стогодишна възраст може да стигне до 25 метра височина.

Зимен дъб /горун/. Счита се, че горунът има две раси – типична и източен горун. Типичната форма се среща предимно в средната л.р. зона на Източните Родопи, Стара планина и Средна гора,

а така също в Пирин, Рила, в други части на Родопите и във всички останали наши планини.

Източната раса се среща в Странджа, Източна Стара планина и Лудогорието.

Горунът се съпътства от келяв габър, глог, дрян, нокът, липа, ясен, клен, шестил и други. Често образува съобщества с благуна, които в повечето случаи днес са нискостъблени или хростовидни кайряци.

Този дъб предпочита по-висока въздушна влажност, поради което достига до долната граница на ареала на бука. Чувствителен е към засушаването.

Летен дъб. Различните форми летен дъб в миналото също са били широко разпространени. Особено широко е бил разпространен суходолно-равнинният летен дъб, който и сега участва в смесените дъбови гори в равнините и планинските склонове. В Странджа е застъпен странджански летен дъб – лъжник, в Дунавската равнина – границата, а в заливаемите земи – лонгозния. С изключение на лонгозния, останалите видове изискват сухи почви.

Всички видове дъб са привързани към дълбоки и богати почви.

Церът у нас е също широко разпространен вид и стига до 1250 метра н.в. Най-добре расте в долната л.р. зона. Има предпочитание към варовитите почви, но расте и на силикатни. Добре се развива върху дълбоки и плодородни почви. Не понася ниските зимни температури и късните пролетни слани – от ниските температури възрастните дървета получават мразобойни, а младият подраст загива от сланите. Взискателен е към светлината и топлината. Отличава се от другите дъбове с по-бързия си растеж и по-нетрайна дървесина.

Най-често образува смесени насаждения с другите дъбове – Лудогорието, Знеполския район, Предбалкана и други. В Рило-Родопския масив не се среща, особено в бившите окръзи Смолян и Благоевград.

Прънарът е единственият наш вечно зелен дъб. Представител е на средиземноморската дървесна флора. Ниско дърво или храст. У нас расте в Струмската долина и на няколко места в Петричко, Мелнишко и Гоцеделчевско, върху ерозирани терени или плитки почви, по най-

припечните изложения. Стига до 300 метра н.в. Бавнорастящ вид, с тънкослойна здрава дървесина.

Обикновен бук. Заема около 1/6 от горите ни. Образува чисти или смесени насаждения по всички наши планини, между надморска височина 700 и 1700 м. Предпочита висока въздушна влажност, наличие на влага в почвата и сянка. Най-просторни насаждения и гори образува в Стара планина и Средна гора. Расте също в Рила, Родопите, Осогова планина и Витоша. Тук-там се среща в Лудогорието и на други места в Северна България. Образува смесени насаждения с габъра, елата и смърча. Спътници на бука са: явор, шестил, липа, горун и други.

Източен бук. Расте по северните и източни склонове на Странджа и Източна Стара планина. Изисква висока и непрекъсната въздушна влажност. По-слабо е разпространен от обикновения бук и площта му не надминава 50 000 ха. Образува чисти насаждения, но съжителства и с габъра, горуна, липата, шестила, ясена, бряста и други.

Обикновен габър. У нас е разпространен до към 1000-1300 метра н.в. в Стара планина, Витоша, Рила, Пирин, Странджа, Родопите и други. Твърде рядко образува чисти насаждения. Най-често се среща смесен с бук или с дъб, тъй като по екологически изисквания тези два вида имат допирни точки с него – букът от горе надолу, а дъбът – обратно. Добре расте върху рохкави почви на северни изложения. Не понася заблатяване. Взискателен е към минералния състав на почвата. Заема около 3.4 % от залесената г. площ към 1990 година.

Бряст. В България са разпространени най-много двете форми на бряста – планински и полски.

Планинският бряст предпочита повече влажен климат, докато полският изисква повече влага в почвата. Среща се почти във всички наши планини, но в ограничени размери.

Полският бряст участва в състава на лонгозните /заливаемите/ гори, а така също и в предпланините, в състава на дъбовите гори. Добре се развива върху дълбоки и влажни почви, но расте и на сравнително сухи почви.

Край населените места брястовите находища, подобно на много

Дъбови, са превърнати в нискостъблени насаждения, които поради непрекъснато "шетане" из тях, приличат повече на храсталаци отколкото на гора.

В миналото, това хубаво и голямо дърво е заемало по-големи площи, но сега е ограничено върху една нищожна площ – по-малко от 0.03 % /към 1990 г./.

От **ясените** у нас сравнително повече се среща **полският ясен** – Лонгоза, край Дунава, Добруджа и Тракийската равнина. Расте при по-малка надморска височина, върху песъкливо-глинести, влажни и заливаеми почви. Понякога се среща и в по-сухи крайречни терени. Заема около 0.4 % от залесената площ.

Липи. В България са разпространени три вида липи – сребролистна, дребнолистна и едролистна.

Сребролистната липа се среща в почти всички наши планини /долните зони/, без Витоша, а така също и в Северна България – Лудогорието, Добруджа, Дунавската равнина. В Русенско достига до 11 % от горите на региона. Расте на плодородни и дълбоки почви, но издържа и на по-сухи горски почви. Достига до средната л.р. зона.

Дребнолистната липа се среща почти из цяла България, в средната л.р. зона на горите и в Добруджа. Расте на умерено влажни, дълбоки и свежи почви, при наличие на влага и във въздуха. Влиза в състава на смесените широколистни гори.

Едролистна липа. Среща се в предпланините и в долната част на планините /без Странджа/. Предпочита дълбоки и влажни почви. Влиза в състава на широколистни смесени гори.

Към 1990 год. липите заемат около 1.4 % от залесената площ.

Тополи. Нашите местни тополи /бяла и черна/ растат предимно в равнините, но често се изкачват доста високо по теченията на реките. **Бялата топола** изисква почти винаги подпочвена вода. Към почвата не е взискателна. **Черната топола** също изисква постоянна почвена влага, но предпочита богати почви. В естествено състояние тополите не образуват чисти насаждения, а влизат в състава на крайречната заливаема растителност.

От няколко десетилетия насам, на тополовството у нас се отдава голямо значение, поради бързия растеж на тополите. Създават

се изкуствени топови насаждения /чрез залесяване/ от изпитани бързорастящи форми и клонове, с качествена дървесина. Изходният посадъчен материал се внася от чужбина – Италия и други. Досега в нашата топовъдна практика са пробвани формите: тевестина, евроамериканска, регенерата, мариландика, робуста, бахелиери, вернирубенс, I – 214 и други.

Топовите култури са създавани върху свободни земи /предимно от с.с. фонд – по договор и върху върбалаци/ по поречията на реки, край напоителни канали, пътища и други площи, неподходящи за с.с. цели.

Засега топовите заемат незначителна площ от 0.7 %.

Трепетлика. Среща се във всички наши планини, като се настанява в част от долната, в цялата средна и в част от горната л.р. зона, между н.в. от 200 до 2000 метра, като примес в широколистни и иглолистни гори. Изисква влажност в почвата, но отбягва както заблатените, така и сухите почви. Пионерен вид, който след пожар и по друг начин оголени площи, се настанява незабавно. Заетата то нея площ също е нищожна – 0.14 % от общата залесена площ /1990 г./.

Обикновен явор. Среща се в предпланините и в долната част на буковите гори, на почти всички наши планини. Расте на дълбоки, влажни и проветриви почви. Взискателен е към почвения минерален състав. Не образува чисти насаждения, а участва в състава на горите, на по-влажни месторастения. Заета площ – едва 0.1 %.

Шестил. У нас се среща до 1300 метра н.в., почти във всички наши планини, с изключение на Пирин и Славянка. Също както обикновения явор участва в състава на насаждения, образувани от други видове, но в още по-ограничено количество от него.

Бреза. В България е разпространена по високите части на планините и стига до 2200 метра н.в. Расте на дълбоки и плодородни почви, но издържа и на бедни. Привързана е към почвената и въздушна влажност. Участва като примес в насажденията. Понякога се среща в по-малки или по-големи групи, които образува като пионерен вид върху пожарища, голосеци и др. Заета площ – 0.3 %

Обикновен /ядлив/ кестен. Разпространен е главно в северните поли на Беласица планина и по-ограничено в Пирин и

Огражден, в долния планински пояс. Расте върху свежи и дълбоки почви, като отбягва мокрите. Чисти насаждения образува рядко, само в Беласица.

Конски /див/ кестен. Разпространението му в естествен вид е ограничено. Най-много се среща в Преславския Балкан, където образува и чисто насаждение. Расте на различни почви в сенчести места, при н.в. до 500 метра. В цялата страна се отглежда и засажда като парково и алейно дърво. Заета площ – 0.01 %.

Орех. Разпространен е в долната л.р. зона. Расте из цялата страна по единично, върху всякакви почви, но предпочита дълбоки и плодородни. Като тополата и орехът от 2-3 десетилетия е обект на внимание на г.с. дейност, като от него се създават горско-плодни култури /изкуствени орехови насаждения/. Най-много е застъпен в бившите окръзи – Русе, Добрич, Ямбол. Площта заета от него е малко повече от тази на кестените – 0.04 %.

Чинар /източен/. В естествено състояние у нас чинарът се среща по течението на Чая, в участъка Асеновград – Бачковски манастир, по поречието на река Струма и някои от нейните притоци и по течението на река Арда. Расте върху пясъкливи /леки/ почви, при наличие на постоянна въздушна влажност. Понася влага и в почвата. Участва в състава на дървесните съобщества край бреговете на споменатите реки. В полите на Беласица образува насаждения заедно с питомния кестен. Чинарът се използва с успех и в други райони, за целите на озеленяването. Дава много добри резултати в поречия, където не е разпространен в естествено състояние, като се изкачва до 700-800 метра н.в.

Келяв габър. Среща се във всички наши планини, като се изкачва на височина до 100-1200 метра над морското равнище. Расте на припечни и каменливи склонове, върху сухи скалисти терени. Най-много е разпространен в бившите окръзи В. Търново, Търговище и Бургас. На места образува чисти насаждения от вторичен произход, с височина 5-6 метра, които са гъсти, преплетени и много трудно проходими – Ловешко, В. Търновско /с. Кладни дял/ и други. Такива насаждения могат да бъдат реконструирани, ако почвеният профил има необходимата дълбочина за новоизбрания вид. Келявият габър е

разпространен върху по-голяма площ в нашите гори от обикновения габър и липата, взети заедно и към 1990 год. заема цели 5.2 % то залесената площ в България, а е един от най-малоценните видове, който обикновено расте като храст.

Акация /бяла/. Акацията е чуждоземен вид /родината ѝ и Северна Америка/, но у нас се развъжда с успех из цялата страна, в долната л.р. зона. Расте върху всякакви почви, но на-добре се чувства върху дълбоки, рохкави, свежи и богати. Не понася мокрите почви. Най-много акациеве насаждения са създадени в бившите окръзи Добрич, Русе, Враца и други. В планинските райони е по-слабо застъпена.

В Добруджа расте добре до 15 год. възраст. Заема около 2.9 % от залесената площ на страната.

Иглолистни видове. В естествено състояние иглолистните видове у нас са разпространени главно в Родопите, Рила, Пирин, Витоша и по-малко в Славянка и Стара планина. Изкуствени иглолистни насаждения и гори има из цялата страна, като са концентрирани предимно в нископланинските и предпланинските райони. Най-много е разпространен белият бор – над 50 % от площта на иглолистните гори /общо естествени и изкуствени/, следван от черния бор – малко повече от 1/4 от същата площ и смърча – около 1/7 от нея. Насажденията на всички останали иглолистни представляват около 5 % от общата залесена площ на иглолистните /1990 г./.

Бял бор. Най-много е разпространен в Родопите – Средни и Западни, Пирин, Рила и по-малко във Витоша, Осогово, Плана и Лозенската планина. Предпочита слънчевите изложения /юг и югозапад/ на средната и горната л.р. зона, от 700-800 до 1700-1800 метра н.в. Най-добре расте върху леки глинесто-песъкливи свежи и проветриви почви. Расте и на торфени, сбити и бедни почви, но се развива по-слабо. Развива дълбока коренова система, поради което не отбягва и сухите почви. Издръжлив е на вятър и мраз, но в млада възраст страда от снеголом и ветролом.

В Родопите, Рила и Пирин образува просторни чисти насаждения. При възобновяване на горите по изкуствен начин /чрез залесяване/ е най-предпочитания вид, поради широкия му диапазон на месторастене

във вертикално отношение, доброто качество на дървесината, сравнително бързия растеж в млада и средна възраст и поради успешното производство на посадъчния материал и прихващане на новозасадените фиданки. Поради това, заетата от него площ непрекъснато се увеличава /виж Табл. 7 и 8/. Разбира се, допускат се и грешки, като бива залесяван понякога на неподходящи за него места – под долната граница на ареала му или над нея, или вътре в ареала, но на месторастения на бук, дъб, ела или смърч.

Черен бор. Естествените му находища са най-широко застъпени в Родопите, Пирин, Славянка, южните склонове на Рила и Осогово планина. Все още се среща и в Стара планина на отделни места. Заема слънчеви изложения в долната част на средната л.р. зона, но на места достига и над 2000 метра н.в. Привързан е към карбонатните /варовити/ леки и проветриви почви, но расте и на силикатни. Издържа на високи и ниски температури. Образува смесени насаждения със зимния и други видове дъб, а така също и с други дървесни видове. Срещат се и чисти чер борови насаждения, които са вторични и са се появили обикновено след пожарища.

Подобно на белия бор и той е любимец при залесяванията в засушливите райони и на припечни места с бедни почви. И неговата площ през последните десетилетия непрекъснато расте, като понякога се злоупотребява с неговата издръжливост.

Смърчът у нас се среща най-много в Пирин, Рила, Средни и Западни Родопи и по-рядко в Западна Стара планина, Витоша и Осогово. Настанява се главно на северни изложения, но при по-голяма н.в., върху част от средната и стига до горната граница на гората. Расте върху свежи и влажни, богати на хумус почви. Понася много добре ниските зимни температури, но понякога самосевът страда от късни пролетни и ранни есенни слани. Изисква влага и във въздуха.

Обикновено образува чисти насаждения, но се среща и в смес с белия бор, елата, бука, мурата и други. Често се среща под белия бор, брезата и трепетликата, като втори етаж. Тази негова способност му дава възможност да се настанява в насажденията на светлолюбиви пионерни видове, след което ги измества.

Смърчът се използва широко за озеленяване на парковете и градините. В млада възраст и при височина до 10-12 метра, се чувства отлично в Разградско, Русенско, В. Търновско. Издържа дори и в райони като Пловдивския.

Обикновената ела се среща в почти всички планини в България, но по-масово е разпространена в Рила, Родопите, Пирин. Заема главно месторастения в средната л.р. зона, с богати, дълбоки и свежи почви. Изисква постоянна атмосферна влажност. Чувствителна е към екстремните температури. образува чисти насаждения и смесени такива с бука, смърча и белия бор. Заетата от нея площ представлява 0.9 % от общата залесена площ на страната.

Бяла мура. Разпространена е главно в Рила и Пирин и по-рядко в Стара планина и Родопите. Заема предимно северни изложения в горната и в част от средната л.р. зона, от 1200 до 2200 метра н.в. Предпочита месторастения с по-влажен и по-студен климат. Расте на дълбоки, рохкави и каменливи, проветриви почви. образува смесени насаждения със смърча, елата, белия бор и бука, а в най-горната част на разпространението си и с клека. Чисти мурови насаждения се срещат само в Пирин. Заема малко повече от 0.4 % от общата залесена площ.

Черната мура е най-слабо разпространеното иглолистно дърво у нас. Среща се само в Пирин и Славянка, между 1200 и 2000 метра надморска височина. Привързана е към варовитите почви. образува чисти насаждения и смесени такива с бялата мура, черния бор и бука. Заета площ - 0.06 % от цялата залесена площ на страната.

Дугласката ела е чуждоземен вид, от тихоокеанската част на САЩ. У нас се развъжда както с декоративна, така и със стопанска цел. Изисква свежи и дълбоки почви, като не понася варовитите. Предпочита влажен климат, но не издържа ниските температури, особено в млада възраст. Поради това, с нея трябва да се залесява в средната л.р. зона, в места, защитени от силни студове. Заема около 0.4 % от залесената площ на страната.

Европейска лиственица. Също е чуждоземен вид, внесен от Средна Европа. В родината си се среща по припечни склонове при н.в. 1000-2500 /две хиляди и петстотин/ метра, върху свежи почви, богати

на хумусно съдържание и магнезиеви соли. Еднакво расте на карбонатни и на силикатни почви. Не понася заблацияването. Опитите за залесяване у нас с този вид не са много, а и не са твърде сполучливи. Към 1990 г. заетата площ от този вид не е повече от 0.04 %.

Обикновена /синя/ хвойна. У нас се среща в Родопите, Рила, Стара планина, Пирин, Витоша, Осогово, Средна гора и Люлин. Расте от морското равнище до 1500 метра н.в., върху всякакви почви. Хвойната е много активен пионерен вид и бързо завладява оголени и изоставени терени. Постепенно под нея и около нея се настаняват дървесни видове. Под тях, първоначално тя изглежда като подлес, но в последствие загива и отстъпва площта на истинската гора.

По този начин тя помага, там където гората е изчезнала, да се завърне по естествен път, без залесяване. За съжаление, на много места населението има престъпно отношение към нея – масово я пали и унищожава.

4.ВЪЗРАСТ

Казаното за площта и състава в исторически аспект важи и за всички останали таксационни показатели, включително и за възрастта. Сравнително по-пълни сведения за възрастовата структура на нашите гори започват да се получават след въвеждането на отчетността за г. фонд в началото на втората половина на века.

Би трябвало площта по класове на възраст да бъде равномерно разпределен – по 13-14 % за всеки отделен клас за високостъблените гори и 7-8 % за нискостъблените. В действителност обаче не е така. Ето какво показват данните от следващите таблици 9 и 10.

Както се вижда от изложените данни, разпределението на площта по класове на възраст е ненормално. Най-голямо е участието на младите гори, а най-малко – на горите от най-възрастните класове.

Освен това, процентното участие на иглолистните към 1990 год. намалява във всички класове на възраст спрямо 1955 год., с изключение на най-младите – от I клас, при които той нараства близо три пъти. Почти навсякъде процентното участие на възрастните

класове е под нормалното и се движи между 0.7 и 6.9 % за иглолистните и 5.6 и 11.6 – за широколистните към 1990 година.

При това не бива да се забравя, че в състава на високостъблените гори, иглолистни и широколистни, е включена площта и на горите със специално предназначение, което допринася за подобряване на картината в отчета. А тяхната площ представлява 29.2 % от цялата залесена площ. Естествено, гори със специално предназначение има и в издънковите гори.

Младите високостъблени гори, с възраст до 60 години към 1990 год. заемат общо 69.6 % от залесената горска площ, а само иглолистните – 78.2 % от площта на иглолистните. При широколистните този процент е 53.2 – по-малък от иглолистните, но все пак повече от половината им площ.

Преди малко повече от три десетилетия професор В. Стоянов предупреждаваше: "... разпределението на площта на горите по класове на възраст разкрива още едно неблагоприятно /в нашите гори/, което също изисква грижливо стопанисване на дозряващите и зрели иглолистни насаждения и пестеливо сечене, поне за период от 30-40 г. /"Принос към развитието на г.с. и г. пром. в България", 1958 год., стр. 263/.

А как бе използван този съвет? – Вместо да бъдат пожалени иглолистните гори, продължи масовото изсичане и на иглолистните и на широколистните високостъблени. Интересно е, какво ли би казал старият професор днес, ако бе жив?

Положението с нискостъблените гори не е по-различно:
/виж Таблица 11/

**Залесена г. площ по вид насаждения и класове на възраст към
31. XII. На 1955, 1965, 1975, 1985 и 1990 г., в ха**

Таблица 9

Вид насаждения	Година	Общо	Класове на възраст /за високостъблени през 20 год.,				
			I	II	III	IV	V
Иглолистни	1955	441403	85685	83851	117826	80814	38276
	1965	722636	363267	75812	96155	94452	56418
	1975	936641	570304	65032	85988	103804	70489
	1985	1098185	661903	131073	84296	104923	70462
	1990	1212952	645289	218330	84800	117661	83797
Шир. високост.	1955	1436268	439109	249753	209355	199465	135747
	1965	808164	231922	94719	81941	129218	94950
	1975	650080	188766	58172	52067	89323	90695
	1985	698949	224959	92580	51066	78304	80705
	1990	635984	190550	99602	48336	68052	73626
Изд. за рекон.	1965	793525	394778	200716	81352	61875	32567
	1975	761786	266537	258270	86501	67812	49064
	1985	634458	98130	288471	103609	59132	44543
	1990	595357	76006	258510	118631	55950	42641
Клоносечни	1965	25036	1433	3832	6882	6313	3942
	1975	3345	34	160	501	729	1144
Изд. за прер.	1985	258085	1469	2882	4509	14359	26167
	1990	395514	1498	2939	4599	14646	26690
Изд. за превр.	1965	674740	51844	96820	126814	125382	82090
	1975	744459	9898	33262	77584	144436	153423
	1985	515563	5108	6782	15879	31459	56710
	1990	394252	5356	5836	9016	13692	29570
Нискостъблени	1955	1275619	314727	333978	226740	156299	90874
	1965	120212	28541	38611	26239	14100	5485

	1975	131829	25454	29125	26470	24349	13100
	1985	114936	25502	18476	15430	16749	16479
	1990	113973	23255	21623	15056	14551	13516

Забележка: Не са посочени данни, поради липса на такива и по други причини за: издънкови за реконструкция за 1955 г., клоносечни – за 1955, 1985 и 1990 г., изд. за прерастване – за 1955, 1965 и 1975 г., изд. за превръщане – за 1955 г.

/Продължение на Таблица 9/

а за нискостъблените - през 5 години/						
VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
20306	14645	-				
19846	11200	5486				
26331	9154	5539				
30156	8679	6693				
42455	12129	8491				
118121	84538	-				
83707	71657	20050				
79272	61559	30226				
75734	59873	35728				
63598	56604	35616				
13485	6475	2277				
21530	8429	3643				
24209	11950	4414				
25134	13300	5185				
1874	604	156				
575	177	25				
46509	51649	43426	26548	19083	7697	13817
47439	52682	44294	От IX клас нагоре = общо 200727			
58049	36944	31191	13606	11683	11337	28980
121726	75618	50712	От IX клас нагоре = общо 77 800			
96648	94206	80406	53262	34318	13735	27050
59697	73196	71330	47155	34489	16434	28481
58370	40485	54146	-	-	-	-

2292	2110	901	286	509	414	724
6015	2810	1868	От IX клас нагоре = общо 2638			
9217	4996	3683	1883	1208	341	972
19221	7643	4072	1709	1001	273	1053

А само за високостъблените гори, разпределението на залесената г. площ по класове на възраст към 31.XII. на 1955, 1985 и 1990 г. е дадено в следващата Таблица 10.

Разпределение площта на високостъблените гори по класове на възраст към 1955 1985 и 1990 г., в %

Таблица 10

Вид на горите	Година	Класове на възраст								Всичко
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Иглолистни	1955	19.4	18.9	26.7	18.3	8.7	4.6	3.4	-	100
	1985	60.3	11.9	7.6	9.6	6.4	2.7	0.8	0.7	100
	1990	53.2	18.0	7.0	9.7	6.9	3.5	1.0	0.7	100
Шир. висок.	1955	30.6	17.2	14.6	13.9	9.5	8.3	5.9	-	100
	1985	32.2	13.2	7.3	11.2	11.6	10.8	8.6	5.1	100
	1990	29.9	15.7	7.6	10.7	11.6	10.0	8.9	5.6	100

Разпределение на г. площ при нискостъблените гори по класове на възраст към 1985 и 1990 год., в %

Таблица 11

Година	Класове на възраст													Всичко
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	
	Заета площ в проценти													
1985	22.2	16.1	12.6	14.6	14.6	8.1	4.4	3.3	17.7	1.1	0.3	0.5	0.5	100
1990	20.4	19.0	13.2	12.8	11.8	9.0	6.7	3.6	1.5	0.8	0.3	0.9	-	100

И тук логиката е неумолима – колкото са по-възрастни горите, толкова по-малка става площта им. За това спомага още и обстоятелството, че нискостъблените гори се намират в по-голяма близост до населените места. Насажденията до 25 годишна възраст, от които почти няма какво да се вземе, с изключение на акацията, заемат 77.2 % от площта на нискостъблените гори.

Средната възраст на горите трябва да е равна на 1/2 от турнуса на сечта. Това ще рече, че не бива да бъде по-малка от 50 год. за иглолистните и 60-70 години за високостъблените ни букови и дъбови гори. За нискостъблените гори средно около 15-20 години, за акациевите насаждения – 10 години.

Всъщност, средната възраст /средно претеглена/ на нашите гори е била:

Таблица 12

Вид гори	Г о д и н а		
	1955	1985	1990
	Средна възраст в години		
Иглолистни	51.0	30.9	33.3
Широкол. високостъбл.	50.4	59.8	60.4
Нискостъблени	12.4	8.2	16.2

Какво показват цифрите? Иглолистните гори към 1955 год. са имали средна възраст 51 година или почти нормална за турнус от 100 години. Към 1985 год. тя пада на 31 години, а към 1990 е 33.3 години – обстоятелство също съвсем нормално, резултат на непрекъснатото пресилено ползване. Вярно е, че тук влияние оказва и младата възраст на създадените по изкуствен начин иглолистни насаждения, но безспорен факт е също, че и в естествените ни гори са останали само млади, средновъзрастни и дозряващи насаждения. Стари вековни гори от VI клас и нагоре могат да се намерят само в защитените територии и в откъснатите /недостъпни/ терени.

За широколистните високостъблени гори на пръв поглед може да се помисли, че има подобрене във възрастовата структура, тъй като

от 50.4 год. към 1955 година, средната възраст става 59.8 към 1985 год. и 60.4 към 1990 год. и приближава нормалната. Но това е само на пръв поглед. Поради ограничаване на залесяванията с широколистни видове, а в много случаи и извършване смяна на широколистни с иглолистни, площта на младите ширококол. насаждения намалява или в най-добрия случай се задържа на едно ниво. От друга страна, главните сечи, които се водят през последните десетилетия, почти не предвиждат естествено възобновяване, така че и по естествен път не се създават млади широколистни гори. В действителност, и тук, както при иглолистните, насажденията са млади, средновъзрастни и дозряващи. Стари широколистни гори, с класове на възраст VI и нагоре могат да се намерят само на много стръмни, скалисти и недостъпни терени или в защитените територии като "Боатин", "Царичина", "Силкосия" и други.

5.ПЪЛНОТА

Пълнотата на насажденията /склопеност или масова пълнота/ е също много важен показател, по който се съди за състоянието им. Дадена страна или даден район може да има обширни пространства покрити с гори. Същите може да са съставени от перспективни видове, да са възрастни. Ако обаче тези гори са с малка пълнота, превърнати по един или друг начин в редини, то тяхната стойност, стопанското им и средообразуващо значение, силно намаляват.

Средната пълнота на насажденията трябва да бъде висока – 0.9-1.0 и не по-малко от 0.8 преди започването на главната сеч.

Какво е било състоянието на насажденията в горите ни по пълнота към 31.XII. на 1965, 1985 и 1990 г., е видно от приложената по-долу Таблица 13, в която класа на възраст за тополите е даден през 5 години, а за другите високостъблени през 20 години.

**Средна пълнота на високостъблените гори по класове на
възраст и дървесни видове**

Таблица 13

Дървесен вид	Година	Класове на възраст								Общо
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Иглол.	1965	0.79	0.68	0.68	0.65	0.59	0.55	0.52	0.49	0.72
	1985	0.82	0.77	0.68	0.67	0.59	0.52	0.52	0.48	0.76
	1990	0.82	0.80	0.70	0.68	0.62	0.55	0.54	0.49	0.77
Шир.ви с. /без тополи/	1965	0.73	0.73	0.71	0.70	0.65	0.64	0.63	0.64	0.69
	1985	0.84	0.86	0.78	0.75	0.71	0.66	0.63	0.64	0.75
	1990	0.83	0.80	0.70	0.68	0.72	0.68	0.65	0.64	0.76
Тополи	1965	0.85	0.86	0.80	0.77	0.75	0.74	0.67	0.77	0.85
	1985	0.86	0.87	0.83	0.70	0.72	0.65	0.56	0.60	0.83
	1990	0.85	0.86	0.84	0.78	0.68	0.65	0.65	0.59	0.83

Видно е, че колкото са по-възрастни нашите гори, толкова повече оредяват. Към 1990 год. при широколистните високостъблени от V клас и нагоре те са с пълнота между 0.64 и 0.72, а при иглолистните – между 0.49 и 0.62. Разбира се, тази констатация не отминава и тополовите гори, които са създадени предимно по изкуствен път. Но докато при иглолистните и при широколистните високостъблени то може да се обясни с неправилното стопанисване и ползване, то при тополите обяснение би трябвало да търсим главно в незадоволителното им опазване, особено от вредители и болести.

Прави впечатление, че както иглолистните, така и широколистните високостъблени /без тополите/, увеличават средната си пълнота /общо/ към 1985 и 1990 година, спрямо 1965 година. За иглолистните това не е трудно обяснимо – вижда се, че то идва главно от голямата средна пълнота на I клас, т.е. на най-младите гори, които заемат 60 % от цялата залесена площ на иглолистните през 1985 год. и 53.2 % - през 1990 год. и по-голямата част от тях са култури. За

средната пълнота на широколистните високостъблени /общо/, също влияние оказва високата средна пълнота на най-младите класове – I и II. Но трудно обяснимо е от къде идва едно чувствително увеличение на средната пълнота в почти всички класове на възраст при тези гори, с изключение на последните два класа, където няма промяна? Трудно е като се знае, че в тях освен отгледни сечи, не са провеждани никакви мероприятия за целта и официално е признато /списание "Защита на природата" – 1990 год., кн. 4, Виктор Донов/, че в резултат на пресиленото ползване на нашите гори през годините на народната власт, около 350000 дка гори бяха превърнати в редини. За съжаление, не можахме да намерим данни за пълнотите от периода около 1944 год., за съпоставяне. Това "подобряване" на пълнотите може би пак трябва да го обясним с официалната и неофициалната "реконструкция" /залесяване с иглолистни след гола сеч/ на част именно от съсипаните широколистни високостъблени насаждения.

6.ЗАПАС И ПРИРАСТ

а/ Запас

Що е запас? – наличната стояща /неотсечена/ дървесна маса върху определена залесена площ, към даден момент, независимо то възрастта и състоянието на насажденията, се нарича запас.

Запасът е вторият елемент на гората след площта, от който специалистите и обществото, в лицето на държавата, са се интересували. Може би проблема за запаса, от гледна точка на икономиката и стопанската дейност, да стои и пред площта, но неговото установяване /измерване/ е било винаги свързано с много повече трудности. Цялостни данни за запаса /за страната/ е имало още към 1933 – 1934 год., но сравнително по-пълни те са вече към 1941 год., въпреки че значителна част от горите са все още неустроени.

С въвеждането на отчетите на горския фонд, запасите се отчитат редовно /през 5 години/ пред Централно статистическо управление /ЦСУ/.

Състоянието на дървесните запаси в нашите гори е показано в приложените по-долу таблици 14, 15, 16 и 17.

Данните от Таблица 14 сочат, че от 1941 до 1990 год. запасите в нашите гори, общо иглолистни и широколистни, непрекъснато нарастват, с изключение на едно леко колебание към 1960 година. Запасите на иглолистните /общо/ показват непрекъснато увеличение, без изключение. Широколистните /общо/ имат известен спад към 1960-1965 год., след което запасът им непрекъснато се увеличава. Общото увеличение за периода 1941-1990 год. е 211 310 715 куб.м, от които само за иглолистните гори е 101 065 069 куб. м, а само за широколистните, общо високостъблени и нискостъблени, е 110 245 646 куб. м стояща маса. Или общият запас се е увеличил със 109 % /удвоил се е/. Запасът на иглолистните е пораснал със 176 %, а на широколистните – с 55 %.

Гори със специално предназначение в отчетите към 1955 год., няма отделени. От Таблица 15 се вижда, че към 1965 год. те са имали общ запас 26 274 360 куб. м стояща маса или 10.4 % от целия запас на горите ни. Към 1990 год. обаче, запасът им вече е 145 331 386 куб. м и представлява 35.9 % от общия запас на горите. От този запас близо 60 милиона куб. м се падат на иглолистните гори, а 85 милиона куб. м – на широколистните. От горите със специално предназначение най-големи запаси има в защитните гори – около 40 % от целия им запас, следвани

Разпределение на запаса на горите в България, по години и по вид насаждения, в куб. м

Таблица 14

Го ди на	Общ запас /стояща маса/	Иглолист ни	Широколи стни	Среден запас ха-куб.м	Среден г. прираст на ха-куб.м
1941	193163347	57296677	135866670	-	-
1955	244682000	68776000	175906000	77.4	2.21
1960	243477900	70323800	173154100	76.7	-
1965	252191450	86826010	165365440	79.6	1.95

1970	263541385	89769610	173771775	82.7	2.11
1975	274626505	95315479	179311026	84.5	2.18
1980	303809380	103020781	200788599	79.0	2.38
1985	336668619	122968645	213699974	100.7	2.80
1990	404474062	158361746	246112316	104.5	2.86

Разпределение на запаса по категории гори по предназначение и по години, в куб. м.

Таблица 15

Категория на горите	Всичко	Иглолистни	Широколистни
1	2	3	4
1965 година			
Гори със стоп. предназнач.	225917090	76170290	149746800
Гори със спец. предназнач.	26274360	10648520	15625840
Защитни гори	14389790	4847590	9542200
Курортни гори	6627440	4371620	2255820
Зелени зони	1361130	99240	1261890
Резервати	2761990	1249140	1512850
Държавни горски пояси	354570	-	354570
Поройни горски земи	779440	80930	698510
Общо	252191450	86818810	165372640
1985 година			
Гори със стоп. предназнач.	220533124	78905225	141627899
Гори със спец. предназнач.	116135495	44063420	72072075
Защитни гори	74279858	25057237	49222585
Курортни гори	17916869	9795854	8121015
Зелени зони	5788482	1337764	4450718
Резервати	8481881	3376524	5105357
Други защит. прир.	8510950	4466030	4044920

обекти			
Държавни горски пояси	1011010	5550	1005460
Поройни горски земи	146445	24425	122020
Общо	336668619	122968645	213699974
1990 година			
Гори със стоп. предназнач.	259142676	98621288	160521388
Гори със спец. предназнач.	111134756	48834414	62300342
Защитни гори	58065900	23788657	34277243
Курортни гори	21894698	12649081	9245617
Зелени зони	9223212	2359635	6863577
Резервати	10174757	3759150	6415607
Други защит. прир. обекти	11771879	6277621	5494258
Защитен ландшафт	4310	270	4040
Други защитени територии	34196630	10906044	23290586
Общо	404474062	158361746	246112316

от курортните гори, защитените природни обекти, резерватите. Към 1990 година поройни горски земи не са отделени, а към 1985 г. делът им е най-малък – първо защото те са в най-лошо състояние и второ, защото голяма част от тях са залесени и не са вече поройни.

Участието на дървесните видове във формирането на запасите е различно.

Най-голям дял в запаса на иглолистните видове има белият бор, близо половината от иглолистния запас, следван от смърча – около 22 % от общия запас към 1990 год., черния бор, обикновената ела, мурата и т.н. /Таблица 16/.

От широколистните видове най-голям обем в запаса има букът – малко повече от 2/3 от общия широколистен запас при високостъблените гори, следван от дъба и други.

При издънковите гори обаче, букът отстъпва първото място на дъба, чието участие във формирането на запасите там е около 30 %.

Това е тъй, защото издънковите гори са предимно в ниските райони, край населените места, където е ареала на дъба, а не на бука.

Взето общо, запасът по дървесни видове търпи известно изменение във времето. Така например, запасът на иглолистните видове от 1955 до 1985 год. непрекъснато расте, докато във високостъблените широколистни – непрекъснато намалява и едва към 1990 год. показва известен растеж. Основното обяснение на тази динамика се състои в това, че площта на иглолистните се увеличава непрекъснато за сметка на широколистните, чрез залесяване и изкуствено подменяне на видовете. Новосъздадените иглолистни култури /млади гори/ са в повечето случаи с голяма пълнота и започва да дават добър прираст. Пряко влияние за намаляване на запасите на високостъблените широколистни гори оказват и пресилените сечи.

При широколистните издънкови обаче, не е както при високостъблените – запасите им растат. Причина за това е главно ненавременното извършване на мероприятиято реконструкция и особено на превръщане на издънковите гори в семенни. До скоро, за оправдание на това закъснение и изоставане се изтъкваше липсата на пазар за добитата от тях дървесина, липса на подходяща техника и технологии за извеждането им и др. подобни. Именно поради увеличение на запаса в издънковите гори, расте и общият запас на широколистните – издънкови плюс високостъблени, въпреки че при високостъблените намалява.

Разпределение на запаса от дървесни видове по години, в куб. метра

Таблица 16

Дървесен вид	1955	1965	1975	1985	1990
Бял бор	33417000	40424400	45494810	64203437	85315456
Чер бор	3802000	5752900	9614627	15953074	51989701
Смърч	22225000	28516910	28184373	29931628	35102560
Други иглол.	9332000	12131800	12021669	12880506	15954029
Всичко иглол.	68776000	86826010	95315479	122968645	158361746

Бук високост.	104381000	82331420	72936116	66076137	80379584
Дъб високост.	23900000	13437620	11366674	12634901	14017297
Други шир.вис.	173040000	12594420	13443971	17406818	20559706
Всичко " "	145585000	108363460	9774671	96117856	114956587
Бук нискост.	2422000	12564810	18962020	27698536	31874722
Дъб нискост.	12765000	24587430	34078430	46496449	40800916
Акация	660000	2218480	3348312	4660778	5136301
Други шир.ниск.	14474000	17631260	25175503	38726355	53343790
Всичко " "	30321000	57001980	81564265	117582118	131155729
Общо	246682000	252191450	274626505	336668619	404474062

Дървесен запас по видове насаждения и класове на възраст към 31.XII. на 1955, 1965, 1975, 1985 и 1990 год., в куб.м /плътни/

Таблица 17

Вид на насажденията	Година	Общо	Класове на възраст /за високост. През			
			I	II	III	IV
Иглолистни	1955	68776000	1178000	8602000	21675000	20270000
	1965	86826000	2081010	8516550	22463350	27557560
	1975	95315479	7054071	8121525	18715650	30918998
	1985	122968645	19186625	17550983	18593517	31805307
	1990	158361746	27239482	31692370	18275356	34942533
Шир.високост.	1955	145585000	6243000	12718000	22355000	30628000
	1965	108363460	4271630	6742950	10980680	25409870
	1975	97746761	5247860	6511239	8583492	19001616
	1985	96117856	5815071	10891143	8580098	17082183
	1990	114779550	6219016	14202775	9752453	17381464
Изд.за	1965	25347620	5467210	5544350	5042140	4581100

рекон.						
	1975	27748360	3815246	6771626	3735091	5038580
	1985	26682243	1672843	9183725	4689911	3882265
	1990	26976148	1693611	8816067	5526813	3672565
Клоносечни	1965	1804740	20240	121850	340160	546710
	1975	311880	350	4270	27750	71290
Изд. за прер.	1985	31288072	7125	119259	260079	974199
	1990	54132815	22515	132744	376429	1061395
Изд. за превр.	1965	26635260	365470	1575260	3220680	4323950
	1975	48404052	96458	816340	2723255	7040549
	1985	53241327	30635	156160	646447	1903337
	1990	43357499	26650	129169	414613	906870
Високостъб лени	1955	30321000	1948000	5173000	5631000	5086000
	1965	3214360	208400	878320	916940	656390
	1975	5063973	252508	750706	1145671	1354816
	1985	6370476	297772	751311	888937	1221681
	1990	6866304	278908	770958	1033333	1179058

От казаното до тук за запасите, човек може да остане с впечатление, че нещата вървят добре - иглолистните запаси растат, широколистните общо взето – също, какво повече искаме. Зад общите цифри обаче се скрива трагедията на горите, причинена от пресиленото ползване през последните 3-4 десетилетия. В резултат на пресилените сечи, десетки хиляди ха гори бяха превърнати в редини, а след туй изсечени нацяло и залесени. Други хиляди ха гори бяха еднократно изсечени, уж за по-бързо възобновяване, а то бе за по-евтин превоз. След това също бяха залесени. През същия този период – 1950-1990 година, най-много пострадаха зрелите насаждения, в които има едра дървесина. В тях сечта и извоза са по-удобни от технологична гледна точка и по-изгодни – от икономическа. Освен това, добитата дървесина

/Продължение на Таблица 17/

20 години, а за нискостъблените - през 5 години/							
V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
8379000	4746000	3926000	-				
15911770	5246230	3156220	1893320				
19321769	7105537	2354531	1723398				
22276295	9081890	2624858	1849170				
27576916	12030613	4046279	2258147				
2276800 0	2652400 0	2434900 0	-				
19213640	18105080	18480890	5158720				
19311876	16412874	13932213	8745536				
11577298	17729301	14503995	9938767				
21121568	18162483	15887370	12052421				
3079270	1557110	740770	335670				
4627597	2322527	937348	536345				
3477321	2080613	1217007	478558				
3313648	2149003	1276509	527932				
436540	237270	70140	31830				
129700	58150	18240	2130				
2213041	4970440	6146267	5999068	3872683	2898739	1309500	2517672
2172916	6024744	8373623	10706580	7689044	7315530	3441291	6816004
3989780	3441200	2712020	2348780	1055520	1042540	589300	1970760
8976288	8749242	6259453	4724735	2804350	2429050	913508	2870824
4279974	8679983	9822679	9843863	6415930	4928217	1966514	4567588
2495104	5614946	7518057	8750206	5873410	4784861	2278711	4564902
3628000	2739000	2475000	3641000	-	-	-	-
251210	97740	87280	34530	9210	14140	17960	42240
769024	344089	166364	99940	44775	46050	12080	77950
1195560	774233	497237	392240	182860	103350	37755	27540
1106026	842227	833574	467735	203605	77497	35205	38178

е с по-високи качества и по-ценна. Крайният резултат – силно влошаване на възрастовата структура при запасите. При иглолистните насаждения например, запасът от първите четири класа /младите и

дозряващи гори/ към 1990 год. представлява 112 149 741 куб. м стояща маса или 71 % от общия им запас, докато запасът на останалите четири класа, зрелите гори, е само 46 212 005 куб.м или 29 % /Таблица 17/.

При широколистните високостъблени това участие е съответно 42.3 и 57.7 %, в полза на по-възрастните гори. И тук обаче цифрите заблуждават. От 1955 до 1990 год. запасът в широколистните високостъблени гори е тотално намалял с близо 58 милиона куб.м, средно по 1.7 млн.куб.м годишно. Само в зрелите четири класа – V и нагоре, това намаление е близо 23 млн. куб.м. Други 31 млн. куб.м са взети от III и IV клас и само 4 млн. от младите гори. Това ще рече, че е обрана всичката едра дървесина, където това е било възможно да се направи – и в зрелите и в дозряващите, и в младите. В дозряващите и зрелите високостъблени гори се “гони” предимно изпълнението на плана за добив на трупите, а за останалите асортименти – каквото излезе.

Както вече неведнъж бе подчертано: горите ни са предимно млади и дозряващи. Нуждата от дървесина не намалява, а напротив – расте. Значението на екологичната роля на горите също расте. Необходимо е твърде внимателно отношение към тях, грижливо стопанисване и безкомпромисно опазване.

Като единица мярка за сравняване на запасите и за други цели е възприета “Запас на 1 ха”.

Средният запас на ха за различни години в нашите гори е посочен в Таблица 14. От таблицата се вижда, че средният запас на ха расте непрекъснато. / В такива случаи някои специалисти казват, че се дължи на по-точното измерване на запасите. Би било добре да се проверява по-често и по-точно това “по-точно измерване”/. Както и да е, от 63.7 куб.м/ха през 1941 год., към 1985 год. той вече е близо 101 куб.м, а към 1990 достига 104.5 куб.м/ха. Дори да приемем за реални тези числа, производителността на нашите гори, сравнена с производителността на горите в други страни на Европа, е незадоволителна. Горите на Полша например имат среден запас по 135 куб. м на ха, на Унгария – 157, на бившата ГДР – 163, на Съветския съюз – 203, на Чехословакия – 208 куб.м/ха. Както се

вижда, навсякъде в цитираните страни запасите са по-добри, а в последните две страни запасът е два пъти по-голям от този в нашите гори. Това означава, че състоянието на горите в тези страни и много по-добро от състоянието на нашите.

6/ Прираст

Годишният прираст е онова количество дървесина, куб.м в стояща маса, което гората дава върху единица площ /1 ха/ или върху дадена територия за една година. Според начина на определянето му, прирастът бива два вида – среден годишен прираст и текущ годишен прираст. Средният годишен прираст се получава, като се раздели запаса на възрастта на насаждението. Всички години, от създаването на гората до момента на изчисляването, имат еднакъв среден годишен прираст. Текущият прираст се определя конкретно към дадена година, чрез две измервания - в началото и в края на отчетната година или чрез вземане на проба от стъблото с помощта на свредел и измерване широчината на годишните кръгове. Текущият прираст може и да се повтори в някои години /да е еднакъв/, но в никакъв случай не е еднакъв през всичките години от живота на насаждението. Съвсем младите гори и остарели и престарели такива, имат малък текущ прираст. Най-голям е текущият прираст в средновъзрастните и дозряващи насаждения. Затуй е престъпно да се изсичат гори в незряла възраст.

Запасът и прирастът са взаимно свързани. Запасът е функция на текущия прираст, а средния годишен прираст е функция на запаса.

В Таблица 14 е показан средния годишен прираст за някои години от периода 1941-1990 год. Средният годишен прираст непрекъснато расте, като към 1990 год. достига 2.86 куб.м/ха. Специалистите са на мнение, че средния годишен прираст на нашите гори може да бъде много по-висок, дори в някои случаи може да се удвои, ако се прилага точно лесовъдската наука.

Средният годишен прираст по вид на насажденията, за периода 1955-1990 година, е показан в приложената Таблица 18.

**Среден годишен прираст на горите, по вид на насажденията,
куб.м – стояща маса**

Таблица 18

Година	Общ среден год. прираст	От иглолистни	От широколистн и високост.	От издънкови
1955	6552463	1294049	2614258	2644133
1965	6079379	1596323	1789169	2693887
1975	7070299	2101020	1714207	3255072
1985	9393536	3693594	1910788	3789154
1990	11237639	4755608	1900324	4581707

Както е видно от таблицата и тук след 1965 година увеличението е непрекъснато и произхожда главно от увеличение на прираста на иглолистните и на издънковите гори; едните са подмладени, а другите не са ползвани редовно.

Самият факт, че прирастът непрекъснато расте говори, че преобладават младите и дозряващи гори.

7.ПРОИЗХОД НА НАСАЖДЕНИЯТА

По произход дървостойките /насажденията/ могат да бъдат разделени на две основни групи: **семенни** и **вегетативни**.

Семенните насаждения произхождат от семена. От своя страна те биват естествени и изкуствени, а изкуствените – създадени чрез сеене на семена или чрез садене на фиданки от семенен произход.

Всички семенни насаждения са високостъблени.

Всички иглолистни насаждения, за сега, са семенни /високостъблени/.

Вегетативните насаждения са получени от разрастване на вегетативни части /тъкани/ на дърветата. /В градинарството, а и в природата има още и храстови вегетативни фиданки и цветни растения/. Вегетативни възможности, на практика, за сега имат само широколистните видове.

От своя страна вегетативните насаждения се делят на нискостъблени и високостъблени. Нискостъблени са онези насаждения, произлезли от издънките на пъновете или корените на отсечените дървета – дъб, бук, клен, бряст, липа, габър, мъждрян, келяв габър и др., а високостъблени, произлезли от резници. За в бъдеще може да се очакват и вегетативни високостъблени насаждения, създадени от фиданки, получени по метода на тъканните и клетъчни култури **in vitro**. Насажденията, създадени чрез вегетативни фиданки от резников произход **и in vitro** са изкуствени.

В зависимост от избрания начин на бъдещето стопанисване, нискостъблените насаждения в настоящия момент биват: за реконструкция, за прерастване, за превръщане във високостъблени и за нискостъблено стопанство.

Казаното по-горе за произхода на насажденията е илюстрирано фигуративно в приложената по-долу схема, на Фигура 2. Обикновено високостъблените насаждения имат по-голяма производителност и дават по-качествена дървесина от нискостъблените. Стъблата им са прави, високи и до голяма степен очистени от клони.

Високостъблените семенни насаждения изискват такъв начин на стопанисване, който да осигурява навременното семенно и то за предпочитане естествено възобновяване. Това изискване обаче не винаги се спазва. През последните десетилетия, както споменахме вече на няколко места, често се прибегва към изкуствено възобновяване чрез семенни фиданки, а в много случаи се сменя и дървесния вид. Това не е желателно, тъй като се допуска залесяване със семена или с фиданки от неизвестен произход и понякога засадените фиданки /семена/ се оказват неподходящи за даденото месторастене, въпреки че са от същия вид. При изкуствената смяна на вида пък се допускат още по-груби грешки, поради което някои от създадените култури показват лош растеж или напълно загиват. През последните няколко години сме свидетели на много примери на масово съхнене на иглолистни култури, създадени на неподходящи

Фигура 2

месторастения. Някои специалисти се опитват да оправдаят това с тоталното замърсяване на атмосферата, което действително съществува, но в основата лежи грешният избор на вида при залесяването.

Вегетативните високостъблени насаждения, засега предимно тополови, се възобновяват пак по изкуствен път, чрез засаждане на посочения вид фиданки. Средностъблената форма е стара и понастоящем не се практикува. Използвана е в края на XIX и 2-3 десетилетия в началото на XX век. При нея са изсичани всички семенни дървета, а са оставяни уж част от тях, за осигуряване на естествено семенно възобновяване. Всъщност, средностъблените насаждения са преходна форма, при която още не са изсечени всички семенни дървета, а издънките от отсечените вече са се появили. Останалите семенни дървета в тях са предимно лошостъблени и се избягват при сечта /неправилна изборна сеч/.

Най-сложен е проблемът около горите от издънков произход, т.е. нискостъблените гори. Точно кога и как са създадени сегашните

нискостъблени насаждения, няма документи, обясняващи конкретно това. Има обаче документи и факти, които сочат, че част от днешните издънкови гори при Освобождението ни, са били високостъблени. Предполага се, че те произлизат от високостъблени широколистни насаждения, в които са водени неправилни и пресилени /многократни и чести/ изборни сечи и издънките постепенно са завладяли площта. Както вече казахме, средностъблените насаждения са преходна форма от високостъблено към нискостъблено стопанство и донякъде потвърждават гореказаното. Старите лесовъди са се опитали да я използват, за да възстановят семенния произход на гората, но постепенно и неизбежно, средностъблените насаждения са се превърнали в нискостъблени.

Продуктивността на нискостъблените гори и качеството на дървесината им е в повечето случаи по-ниска от високостъблените, въпреки че в млада възраст растежа на издънките е по-бърз. Повтаряемостта на голата сеч при нискостъбленото стопанство не е безконечна, нито е без значение за бъдещето развитие на гората. След всяка поредна сеч, физиологическата активност на дърветата намалява и все повече отслабва, докато в края на краищата насаждението стигне до състояние на кайряк, шибляк или някакво растително съобщество с полу или напълно храстов изглед – последно издихание на бившите и мощни някога високостъблени гори. /Такива печални картини се срещат почти във всички наши планини, но особена тъга навяват пейзажите в Кресненското дефиле/.

Затуй нискостъблените гори са били винаги "трън в очите" на специалистите и още след Освобождението са търсили начин за подобряване състоянието им и за превръщането им /поне периодически/ отново във високостъблени. В тази насока са работили много наши лесовъди – като се почне от В. Попов /в началото на века/, та се стигне до Мако Даков, но за съжаление, резултатите засега са незначителни. Законови постановления в защита на високостъблените гори има във всички наши закони за горите – от 1897 година до днес, но те нито се използват, нито се спазват.

Именно в стремежа да се намерят пътища за подобряване състоянието на нискостъблените гори, през 1960 година от тях бяха

заделени площи, върху които, съобразно състоянието на насажденията да се въздейства по съответния подходящ начин, а именно: издънкови гори за реконструкция и издънкови гори за превръщане в семенни /високостъблени/.

За реконструкция бяха заделени предимно насаждения /комплекси гори/ на сравнително добри месторастения, но с лош бонитет на дървостойките. Предвижда се изсичане на голо и залесяване с подходящи за месторастенето видове. Най-често за целта се използваха белият и черният бор. До сега /1990 год./ са реконструирани около 500 хиляди хектара.

За превръщане бяха заделени нискостъблени насаждения, чиито дървостойки бяха в добро състояние и се намираха на добри и подходящи за тях месторастения, т.е. налице бяха условия за превръщането им във високостъблени, след извеждане на съответните отгледни и главни сечи. За теоретическа основа при провеждане на това мероприятие послужи научният труд на професор М. Даков. Основният замисъл в него е след прерастване на нискостъблените насаждения до степен на дебелина, осигуряваща максимален добив на средна дървесина, да се провежда главна /възобновителна/ сеч за добив на минни подпори. Затуй на времето тези гори се наричаха "превръщателен клас" или "минноподпорен клас".

Работата по превръщането започна най-напред с отгледни сечи. На места се стигна и до главни сечи. Към 1970 година обаче, нуждата от минни подпори намаля. Нашето стопанство не беше подготвено за използване тази дървесина за други цели, въпреки предупрежденията, направени от някои среди. Ползването в тези гори силно намаля изведнъж, продължава и до днес. Запасите се трупат.

Към 1984 год. става още едно заделяне на площи от нискостъблените гори – от издънковите за превръщане най-възрастните се отнесоха към така наречения нов клас "за прерастване", с площ около 190 хиляди хектара. Площта им след това ежегодно нараства. Целта е тези гори да прераснат не до средна, а до размери за едра дървесина.

Към 1983 год., площта на издънковите гори за превръщане е около 760 хил. ха, а са превърнати във високостъблени, чрез семенни

фиданки, около 70 хил. ха. Този темп на осигуряване на превръщането е изключително бавен. Насажденията застаряват, "износената" коренова система на дърветата не е в състояние да задоволява напълно нуждите на порасналите стъбла. Появява се и гниене на дървесината, което започва от основата на стъблото. Обезценява се или се похабява нацяло дървесина, предимно дъбова. Затуй някои специалисти предложиха и от няколко години част от насажденията за превръщане са отнесени отново към нискостъбленото стопанство. Но там пък сега, тези вече попрестарели гори, не се възобновяват задоволително по издънков път, поради напредналата възраст и многократното сечене /"Г.стопанство", кн.4, 1987 год. – Й. Чалъков/. Получените нови издънкови насаждения са с недостатъчен брой фиданки на ха. Остават и невъзобновени петна, които бързо буренясват. По всичко личи, че тези насаждения нямат надеждно бъдеще.

Горите за прерастване, а и тези за превръщане, са пред дилема: да се възобновят скоро по метода на М. Даков, възможности няма, поради посочените вече причини и поради недостиг на дъбов желяз у нас; да се оставят да прерастват – гният; да се върнат отново към нискостъбленото стопанство – не се възобновяват добре и ги очаква бавно, но сигурно загиване. Предстои решаване на сериозна задача пред нашите научни и практически деятели в тази област. Изходът е труден, но трябва да се намери и то без загуба на време.

Участието и състоянието на видовете гори, от гледна точка на произхода и начина на стопанисването им, е разгледано в Таблици №№ 1, 4, 5, 9, за площите и класове на възраст, Таблица 13 – по пълнота и класове на възраст, Таблица 16 – запас по години, Таблица 17 – запас по класове на възраст и Таблица 18 – за средния годишен прираст по години. Подобни данни са посочени на няколко места в текста – стр..... и други. По-нататък ще се наложи да направим това и по друг повод – бонитети, добита маса и други. Поради това считаме, че не е необходимо тук да ги изнасяме още един път.

8.ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ НА ГОРИТЕ. БОНИТЕТИ

Производителността на гората – растеж на дърветата по височина и дебелина - не винаги и не навсякъде е еднаква, макар и да е съставена от едни и същи видове и да е на една и съща възраст. Даден дървесен вид на едно място, при едни условия, расте по-бързо, а на друго място, при други условия – забавя растежа си. И обратно – на едно и също място един дървесен вид расте по-бързо, а друг – по-бавно. Следователно, бързината на растежа, т.е. производителността на насаждението, зависи от дървесните видове, от които е съставено и от условията на месторастене, при които се намира.

За означаване на производителността на насажденията в лесовъдската наука и практика е възприето понятието “бонитет”. Бонитетът се определя в пет степени, които се бележат с римските цифри от I до V. Към I бонитет се отнасят насажденията с най-висока производителност, а към V – с най-ниска.

Бонитетът на насажденията може да бъде изменен с течение на времето чрез вмешателството на човека и др. фактори. Досега споменахме на няколко места, че производителността на горите /бонитета им/ се е влошила поради изреждане, превръщане в нискостъблени и т.н. Разумното вмешателство на лесовъда-стопанин обаче може да доведе до подобряване на бонитетите, чрез извеждане на временни и правилни мероприятия – отгледни сечи, създаване на втори етажи в някои насаждения, направляване състава на смесените насаждения чрез главни и отгледни сечи, правилно избиране на дървесните видове за съответните месторастения при изкуствено създаване на гори и т.н.

През XIX век, а и няколко години от началото на XX век, производителността на горите се е определяла като добра или лоша, голяма или малка или направо се е посочвал самия размер на дърветата – височина и дебелина, като се е пояснявало какво може да се направи /да стане/ от тях – индустриални постройки, кораби, топове /оръдия/, траверси, дъски, греди или са подходящи само за кюмур. Със започване устройството на нашите гори, наред с много други термини, се въвежда и бонитетът. Сведения за състоянието на

горите по бонитети имаме от отчетите на горския фонд след 1955 година.

В Таблица 19 е дадено разпределението на залесената горска площ по видове насаждения и по бонитети към 1965, 1985 и 1990 г., а в Таблица 20 – средния бонитет на горите за периода 1965-1990 г., през пет години.

От данните в таблиците могат да се направят следните изводи:

Общо взето, производителността на горите ни през периода бавно се е подобрявала.

Средният бонитет на иглолистните гори слабо се е влошил към 1990 година. В бъдеще може да се очаква по-чувствително влошаване,

Залесена горска площ по видове насаждения и бонитети – ха

Таблица 19

Вид насаждения	Обща площ, ха	Бонитети					Среден бонитет
		I	II	III	IV	V	
1965 година							
Иглолистни	722432	65237	191406	259192	133593	73004	III-2.90
Шир. високост.	792850	51686	60083	201536	281700	197845	IV-3.60
За реконстр.	785856	9015	19197	54167	187968	515509	IV/V-4.50
Клоносечни	18452	137	878	2055	5998	9384	IV-4.30
За превръщ.	668029	60692	107987	201786	168187	129377	III-3.30
Нискостъблени	61778	3059	6619	18637	20980	12483	IV-3.60
Всичко:	3049397	189826	386170	737373	798426	937602	IV-3.57
1985 година							
Иглолистни	1165305	94613	280534	446523	310838	32797	III-2.90
Шир. висок.	616570	60417	72417	182864	219619	81253	III-3.30
За реконстр.	600787	1745	3090	9335	86793	499824	V-4.80

За прераств.	254039	28866	62041	115630	37206	10296	III-2.80
За превръщ.	492664	35322	65967	146668	192671	52036	III-3.30
Нискостъбл.	100004	6906	13395	32157	26143	21403	III-3.40
Всичко:	3229369	227869	497444	933177	873270	697609	III-3.41
1990 година							
Иглолистни	1212952	103970	267321	396402	408847	36412	III-3.00
Шир. висок.	635984	67183	97089	206508	197554	67650	III-3.12
За реконстр.	595357	1004	2335	9620	94022	488376	V-4.78
За прераств.	395514	38058	105575	197623	46007	8251	III-2.69
За превръщ.	394252	26495	46714	105606	182325	33112	III-3.40
Нискостъбл.	113973	8444	15855	37670	29848	22156	III-3.36
Всичко:	3348032	245154	534889	953429	958603	655957	III-3.37

Среден бонитет на горите – общо

Таблица 20

Година	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Среден бонитет	3.57	3.56	3.56	3.45	3.41	3.37

най-вече на изкуствените гори, с увеличаване на възрастта им. За сега иглолистните гори имат най-добра производителност в сравнение с другите видове гори, с изключение на горите за прерастване. Площта на последните обаче е 4-5 пъти по-малка от площта на иглолистните.

Всички видове гори от широколистните имат изменение, което макар и малко, е в благоприятно направление, т.е. имаме подобряване на бонитетите. Изключение правят само горите за реконструкция. Дори в превръщателните гори, където в отчета за 1985 год. се е запазил същият бонитет 3.30, както през 1965 год., а към 1990 год. е станал 3.40, има подобрене, което се отразява в бонитета на новоотделените насаждения за прерастване, представени с бонитет 2.80, по-добър дори и от този на иглолистните.

Бонитетът на широколистните високостъблени гори се е подобрил, поради "изчистването" на насажденията в най-лошо състояние и отнасянето им към класа за реконструкция.

Горите за прерастване, както вече посочихме, са представени с най-добър бонитет, понеже при формирането на този клас, от класа за превръщане в семенни са взети най-добрите насаждения.

Нискостъблените гори подобряват малко бонитета си, вероятно поради изменение съотношението на площите им в полза на акациевите гори.

Единствено горите за реконструкция показват и то чувствително влошаване на производителността си през периода. То се дължи на обстоятелството, за което също споменахме, че към тях са отнесени някои широколистни високостъблени насаждения, които са в много лошо състояние. Освен това, при осъществяването на мероприятията реконструкция, е работено предимно върху терени и в насаждения, които са в по-добро състояние и за бъдещата работа са останали по-лошите обекти.

Посоченото, макар и слабо подобрене в широколистните гори, е "награда" на лесовъдите и на горските работници за труда им, целящ повишаване производителността на нашите гори – реконструкция, залесяване, отглеждане и т.н.

Постигнатото обаче е малко. Нашите гори са все още със занижена производителност, не отговаряща на възможностите на месторастенията. Никак не е успокоителен факта, че горите ни, общо взето, иглолистни и широколистни от IV и V бонитет /с най-лоша производителност/, към 1990 год. представляват 48 % от площта им, докато тези от I и II бонитет са само 23 %. И това неблагоприятно съотношение се запазва във всички видове насаждения, с изключение на иглолистните и горите за прерастване, където то е в полза на добрите бонитети.

При широколистните високостъблени, на горите от IV и V бонитет се падат 49 % - почти половината от площта им към 1985 год. и 42 % към 1990 год., а на тези от I и II клас съответно 21 % и 26 %. В превръщателния клас към 1985 год. то е почти 50 % за лошите бонитети и 21 за добрите, а при нискостъблените съответно 48 и 20

процента. Към 1990 год. лошите бонитети в превръщателния клас надхвърлят 50 %, а при нискостъблените – 45 %.

В най-трагично състояние са горите за реконструкция, където към 1990 година над 97 % от тях са с много лоша производителност, а насажденията от I и II бонитет представляват едва 0.56 % от цялата им площ. И тези насаждения с добри бонитети са малки площи, включили се между насаждения в лошо състояние и няма начин да се отделят. Само горите от V бонитет заемат 82 % от площта за реконструкция. От само себе си се разбира, че час по-скорошното реконструиране на тези гори, е крайно наложително.

По райони, горите също са в различно състояние по отношение на производителността им. Иглолистните високопроизводителни гори се намират главно в Средните и Западни Родопи, Пирин, Рила и Витоша, на територията на бившите окръзи – Пазарджик, Благоевград, Смолян, София. Нискобонитетните иглолистни гори са съсредоточени най-много в Източните Родопи /бившия Кърджалийски окръг/ и в бившите Ст. Загорски, Хасковски и Ямболски окръзи.

Широколистните високостъблени гори заемат най-много площи в Лудогорието, Добруджа и някои райони от Стара планина – Разградско, Търговищко, Добричко, Русенско, Силистренско, Великотърновско, Врачанско и други. Високостъблени широколистни гори от V бонитет се срещат най-много в планинските широколистни райони – Източна Стара планина, Странджа, Средна гора, Родопите, т.е. във Варненско, Бургаско, Кърджалийско, Пазарджишко, Смолянско, Сливенско, Ловешко, Старозагорско и други.

От широколистните високостъблени гори особен интерес представляват заливаемите гори или така наречените “Лонгози”. Състоят се предимно от ясен, бряст, бял дъб, елша и друга своеобразна горска растителност. Производителността им е много висока. Намират се по устията на реките Камчия, Батова, Ропотамо, Велека, Караач /Брестовица/ и други. За съжаление, тези гори са твърде малко по площ. Освен това, от тях една част са в значителна степен с нарушени условия на месторастене, предимно във влажностния режим.

Значителна част от площите на лонгозните гори са обявени за защитени територии – резерват Камчия, резерват Балтата, народен парк Ропотамо. Дано това да помогне за спасяването им!

Най-много нископроизводителни гори за реконструкция има в Благоевградско, следвано от Бургаско, Кърджалийско, Софийско, Хасковско, Сливенско, Смолянско, Ямболско, Старозагорско и Пазарджишко.

Най-много от високобонитетните гори за прерастване се намират във Варненско, Видинско, Търговищко, Разградско, а най-нискобонитетните – в Софийско, Бургаско, Кюстендилско и други места.

9. САНИТАРНО СЪСТОЯНИЕ НА ГОРИТЕ

В гората винаги има възможност за развитие на болести и вредители, стига да се създадат необходимите условия за това. В далечното минало равновесието в природата, в това число и в гората, не е било нарушено и нейните естествени /биологични/ защитни сили са успявали навреме да се справят. С активизиране вмешателството на човека, започнало и нарушението на нейното единство и се създават условия за по-масово развитие на болести и вредители.

По литературни данни, нападение от гъсеници на листогризеци насекоми, предимно гъботворка и борова процесия, е имало през 1881, 1913, 1923, 1931, 1941, 1946 година. Те са продължавали по 4-5 год., докато се развият техните естествени неприятели и ги унищожат или докато настъпи благоприятен климатически момент за масовото им измиране, или докато ликвидират базата си за изхранване.

В настоящия етап условията за развитие на насекомни вредители и на гъбни болести са много благоприятни, поради редица причини. На първо място – продължителното неправилно стопанисване и ползване на горите, като се дава превес на ползването. Не се извършват навреме отгледните и санитарни сечи. Не се събира навреме или въобще не се събира дървесината от изсъхналите дървета и от тези, пострадали от ветровал и снеголом. Почистването на сечищата силно се влоши. От 1971 год. се въведе опасната

практика в горите да не се белят иглолистните материали веднага след отсичането им и често стават огнища за развъждане на насекоми. Вследствие бурното развитие на техническия прогрес се влошиха условията на растеж, поради замърсяване на въздуха с най-различни допълнителни механични, химични и други съставки, като се почне от обикновения прах и се стигне до радиационното излъчване. Чрез валежите, замърсяванията се пренасят и в почвата. При някои строителни дейности – язовири, пътни магистрали, корекции на реки и други, бе нарушен влажностния режим на редица места в планинските райони и в лонгозните гори.

Всички тези фактори, взети вкупом, допринасят за отслабване на физиологичните защитни сили на дърветата и улесняват развитието на болести и нападения от насекомни вредители. Тази предразположеност към заболяване се прояви особено ясно след аварията в атомната електроцентрала в Чернобил през месец май 1986 год, вследствие на която границата на търпимото влошаване на растежните условия бе надхвърлена и загинаха голям брой дървета, а на места и цели насаждения.

За сега, в нашите широколистни гори най-голямо стопанско значение имат: гъботворката, пръстенотворката, златозадката, педомерките, листоврътките и бялата тополова пеперуда, които увреждат листната система и намаляват прираста. От гъсениците на горните листогризеци насекоми най-често и най-много загуби понасят дъбовите гори.

В иглолистните гори по-важни вредители са: боровата процесиянка, боровите листни оси, зимната борова летораслозавивачка, короядите, големия боров хоботник, големия горски градинар и други. Боровата процесиянка напада предимно по-възрастни дървета, докато листните оси, летораслозавивачките, градинарят и др. предпочитат по-млади, главно в горски култури. Гъсениците на боровата процесиянка се хранят с листата /иглиците/ на черния бор, а понякога и с листата на белия бор. Листните оси обезлистват младите горски култури и подраст, на големи площи. Летораслозавивачката поврежда връхния леторасъл и връхната пъпка и причинява извиване на новия връх, който получава форма най-често

във вид на сифон или вилка. Градинарят унищожава клоните на боровите култури. Короядите и ликоядите се настаняват под кората на клоните и стъблото, хранят се с нея и ускоряват загиването на дърветата.

От заболяванията в широколистните гори понастоящем най-опасна е трахеомикозата. Пръв пострада от нея брястът, като най-активен очистител на замърсения въздух, поради твърде грапавата си листна повърхност. Болестта се причинява от гъбата церастоцистис улми. Хифите на тази паразитна гъба запушват проводящите тъкани на бряста, нарушава се обмяната на веществата и той загива. Днес редица широколистни страдат от това заболяване, макар причинителят да е друг вид гъба от същия род. Особено много боледуват от нея издънковите дъбови гори. Тук основната причина, както вече споменахме, е остарялата коренова система, която не е в състояние да изхрани израстналото сравнително голямо стъбло и то в повечето случаи по няколко стъбла на един дънер.

При иглолистните по-важни заболявания са: детска болест по бора /изсипване на иглиците/, кореновото гниене при боровете, гниене на пъна и стъблото при смърча и елата. И тук заболяват предимно физиологически отслабналите дървета. Източник на зараза са пъновете на широколистни дървета, боледували от кореновата гъба.

Значителни повреди от болести и вредители понесоха около 25 000 ха иглолистни култури в г.с. Асеновград, Пещера, Разлог, Варна, Шумен, Преслав, Грудово, Бургас, Мичурин. Съхне и хвойната от естествен произход – Рила /над с. Смочево/ и особено в Осогово планина. Отрадно впечатление за сега прави доброто състояние на иглолистните култури /вече млади изкуствени насаждения/ в Централна Стара планина.

Големи жертви даде и обикновената ела. Общо пострадаха около 17 000 ха естествени елови насаждения. Загиват предимно стари, с намалена жизненост дървета – г.с. Ракитово, Велинград, Пещера, Девин, Смолян, Асеновград, Кипилово – Сливенско, Разложко /с. Елешница/, Гоцеделчевско /с. Добротино/ и други.

Широколистните, предимно нискостъблени дъб, понесоха загуби върху 30 000 ха гори. От трахеомикозата пострадаха горите в г.с. Търговище, Омуртаг, Върбица, Провадия, Разград и др. от Източна България. Макар и малко по-късно /1988 год./ бедата не отмина и странджанските гори. В Източна България, включително и Странджа, от тази болест пострадаха над 8 000 ха дъбови гори.

Огъна се и един от най-издръжливите наши видове – церът – г.с. Исперих, Суворово, Добрич, Тервел. Причини – “неизвестни”.

В Източна Стара планина и Странджа, за пораженията на дъба допринася и черният имел, от който са нападнати над 2 000 ха.

Освен дъбът, загуби понесоха и други широколистни видове. В Лонгоза съхнат стогодишни ясенови дървета. При обикновения ясен /суходолинна форма/ съхнат 15-20 годишни култури – г.с. Нови пазар, Генерал Тошево, Добричко /с. Пчеларово/. Пострадали са около 200 ха култури, в степен от 25 до 85 %. При обикновения габър са засегнати около 400-500 ха естествени насаждения в г.с. Варна, Суворово, Нови пазар, Разград. Загуби имат и културите от червен дъб в Балчик, ореховите култури в Силистра, Добрич, Нови пазар и други. Пострадаха и много орехови дървета вред работните земи. В някои от случаите загубите се приписват на ракови заболявания – лонгозен ясен, суходолинен ясен, червен дъб. Като трахеомикозно е определено заболяването на обикновения габър, а това на орехите – от пънчушка. Но това не е много важно, тъй като заболяванията не са причина за загиването на дърветата и насажденията, а са следствие на влошената растежна среда.

На много места изсъхналите дървета, иглолистни и широколистни, не се събират, поради разпръснатост или труднодостъпност и недостиг на средства. В тази връзка не е излишно да се посочи един пример, от който можем да се поучим. През 1972 и през 1974 година в Чехословакия за кратко време падат стотици хиляди куб. м предимно иглолистна ветровална маса. За да се ускори събирането ѝ и не се допусне развитие на насекомни вредители, работата по сечта и извоза в пострадалите райони била организирана и преминала на две смени. И у нас има случаи на създадена добра организация в това отношение. Например при смерча в Родопите през

1961 год., с център горските стопанства Селище и Чехльово, бяха взети всички мерки и струпани голям брой работници, извозвачески чифтове волове, ръководен кадър и т.н., но до преминаване на сменна работа не се стигна.

Борба с вредители и болести по горите у нас в далечното минало, през турско и през първите 3-4 десетилетия от ХХ век, не е водена. Макар и с известно закъснение и загуба на прираст, горите са се справяли сами. Около средата на настоящия век, в някои случаи на каламитет /масово нападение/ от листогризеци в широколистните насаждения, е правен опит за борба, като е използван доброволен труд, предимно ученици и е прилаган най-простия механичен метод – ръчно събиране и унищожаване на яйцекупчините или гъсениците. Резултатът е бил незадоволителен.

Организирана борба срещу вредители и болести в горите започва след 1949 година и особено след създаването на трите лесозащитни станции в страната – София, Пловдив и Варна. Тези станции започват да водят наблюдения в горите, да прогнозираят нападенията и да съдействат на г. стопанства за организирането и провеждането на борбата. Прибягва се до използване на ДДТ и хексахлоран, които се разпръскват с наземни или с авиосредства. Използвани са самолетите на с.с. авиация. В началото на тази борба са участвали полски и чехословашки летателни екипи. Използвани са самолетите АН-2, Зет-37 и вертолета К-26. За борба срещу плевелите в разсадниците са използвани хербициди.

Хлорорганичните вещества – ДДТ и хексахлоран, се оказаха опасни за останалата горска фауна и за човека, най-вече заради това, че много бавно се разграждат. От 1971 год. органохлорните препарати се изоставят и започва използването на органофосфорните, които в някои случаи са по-силни, но действат по-бързо и имат важното преимущество пред органохлорните, че бързо се разпадат. Разбира се и те крият не малко опасност за околната среда и за човека. Поради това, едновременно с тяхната употреба, се търсят средства и начини, които да са напълно безопасни за останалата фауна и за човека, като се използват микроорганизми, естествени неприятели на насекомните вредители. Започва доставка, подготовка и изпитване на така

наречените биопрепарати, изготвени на базата на бацилус турингензис. Срещу листогризеците са използвани предимно: ентобактерин, дендробацилин, токсобактерин, тюрицид, дипел.

Същевременно се обръща внимание за подобряване условията за живот, подпомагане гнезденето и опазването на птиците. Предмет на проучване и разселване са горските мравки, като най-голямо внимание се отделя на косматата горска мравка – формика логубрис. Ако се преведе буквално втората част от името ѝ, би могла да се нарече “зловеща” г. мравка, т.е. много опасен враг на насекомите. От птиците най-голямо значение в естествената биологична борба имат: синигер, скорец, дърволазка, кралче, кълвачи, кукувица, лястовица. Всеки екземпляр от тях унищожават дневно голям брой насекоми, ларвите, гъсениците или яйцата им, особено през периода на отглеждане на малките, когато прелитат стотици пъти до гнездото, за да им донесат храна. А времето за отглеждане на малките птичета съвпада обикновено с най-активния период на размножаване и на вредителите.

За съжаление, успехите и в тази област са незадоволителни, поради обстоятелствата, изтъкнати в началото на заглавието и поради подценяване и занемаряване впоследствие на лесозащитната дейност.

10.АНКЕТА 1990 ГОДИНА

През 1990 год. списание “Г. стопанство” прикани научните и практически деятели, работещи в областта на горското стопанство, да изкажат становището си относно “Състоянието и перспективите на горите и г.стопанство у нас”. Ето как изразяват становищата и тревогата си някои от отговорилите /списание “Г. стопанство”, кн. 8 – 1990 год./:

Ст.н.с. д-р Иван Раев от Института за гората при БАН: “...но общото състояние на българските гори сега не е добро. Запасите в тях силно намаляха и поради прекомерното изреждане и ниски турнуси на сеч.

Десетилетия наред беше водена неправилна политика на пресилено ползване от българските гори, която се “мотивираше” с

нуждите на "социалистическото" строителство у нас. През това време се допусна изсичането на около 18 милиона куб.м дървесна маса над възможностите на най-ценните ни високостъблени гори, последствията от което ще носят и идните поколения. Те едва ли ще простят за това престъпление.

Като пряко следствие на тази политика, България е на последно място в Европа по продуктивност от единица горска площ, по общ запас от дървесина, по гъстота на дървостойте, особено в по-висока възраст, по наличие на дървостойи от високи класове на възраст, по рентабилност от г. стопанство, по наличие на ценни широколистни високостъблени гори и т.н.

През тези десетилетия у нас бяха създадени милиони декари култури извън природния ареал на иглолистните видове....

... В нашите условия обаче, обединяването на тези две противоречиви функции /ползването и контрола/, отприщи разрушителните действия, продиктувани от необходимостта да се изпълни на всяка цена "планът за ценовите и натурални показатели", което става за сметка на гората. Така отпаднаха бариерите за ползване над лесоустройствените проекти. Почти всичко се сведе до приложение на голи сечи на "разни площи". Отпадна предварителното маркиране на дърветата за сеч, а с това и лесовъдския контрол. Лесовъдската професия се обезсмисли. Почти никъде не се прилагат научните методи за стопанисване на горите, особено техните екологосъобразни форми, като изборна, групово-изборна и други /главни/ сечи с предварително естествено възобновяване...

... Най-новото в г. стопанство е твърде обезпокояващо. Новосъздадените държавни горски фирми, които малко се различават от досегашните структури, запазват комбинацията от "единство на собственост-охрана-ползване". Подсилено от целта на всяка фирма за повече печалба, това може да доведе до ясно предвидими последствия: съсипване на малкото, което се е запазило...

... Най-важното, с което трябва да се започне, е неотложното отделяне на функциите за опазване, охрана и планиране, от ползването в горите. Според нас, държавната екологична политика в областта на горите, следва да се реализира чрез държавни

лесничейства, задачите на които трябва да бъдат насочени към планиране, контрол, охрана и пр. в горите. Самото ползване може да се проведе от горски фирми – държавни, кооперативни, частни и др., под независимия контрол на държ. лесничейства”.

Ст.н.с. Дико Петронов – Опитна станция по дъбовите гори, Бургас:

“... Не можем да се съгласим, че българската гора е в превъзходно състояние. Твърде много взехме досега от нея и то главно от зрелия капитал...

... обществена тайна е, че на редица места охраната на горите не е на необходимото равнище, опорочена е от тоталитарната система. Освен това, неимоверните трудности за непременното изпълнение на дърводобивните планове в много г. стопанства доведоха до рецидив в стопанисването на горите. Премина се буквално към голи сечи в насаждения, които нормално биха се възобновили по естествен път с постепенни сечи. Продължават да се обезкръвяват леснодостъпните гори...”

Инж. Тодор Пенев – Директор на Г. стопанство – гр. Сандански:

“Под влияние на гигантоманията да бъдем първи във всяко отношение, изкуствено се завишиха и данните в лесоустройствените проекти и затова сега не отразяват истинската картина за състоянието на горите у нас. Досегашните министри, зам. министри и други, не можах да защитят достатъчно интересите на горите пред нашето правителство...

... За залесяването се отделят много средства. Това са само средства за покриване на срама, че досега “планово” изсичахме горите...

... Икономическите проблеми в г. стопанство също са сложни. Такива досега ако са решавани, са провеждани на принципа “как по-малко да дадем на горите и как повече да вземем от тях”. Това се потвърждава от много примери: ниските фабрично-заводски цени на дървените строителни материали, ниското заплащане на труда в горите..., големите размери на охранителните участъци, задължителното отглеждане на животни от г. стопанства и пр., и пр....

... Така, че фирмената организация не бива да се прилага и няма място в горите.

... Бъдещето изисква от горите да се ползва по-малко, за да се укрепват и разширяват техните полезни функции...”.

III. ЗАКОНИ И ДРУГИ НОРМАТИВНИ ДОКУМЕНТИ ПО ГОРИТЕ

1. ОБЩИ СВЕДЕНИЯ ЗА СЪСТОЯНИЕТО НА ГОРИТЕ

Сведения за горско законодателство през I и II Българско царство нямаме. Почти същото може да се каже и за времето през турското владичество, някъде до средата на XIX век, когато на горите не е обръщано никакво внимание и са ползвани без ограничение. В близките места край селата, особено в равнините, които могат лесно да се превърнат в работни земи, гората била изсечена до дъно. Пашата на добитък, включително и на кози, се ширела също без ограничение. По равните места само тук-там останали единични дървета, оцелели като по чудо, които ние днес наричаме природни забележителности и се опитваме да ги поставяме под закрилата на закона.

Първият документ, който показва, че горите в турската империя представляват вече някакъв интерес е Наредбата по събиране на горски такси при ползване от горите, издадена по средата на XIX век. Разбрала, че от горите може да има и приходи, Високата порта започнала да мисли какво може да се направи, за да станат тези приходи повече и постоянни. За целта потърсила помощ от чужденци-специалисти, които да поставят г.с. на съвременна научна основа. От 1856 до 1876 година, в Турция идвали непрекъснато и работили в областта на горската икономика и политика редица бележити френски лесовъди. В резултат на своя труд, всеки от тях докладвал за извършената работа и давал предложение за бъдещото развитие на г.с. в страната. В докладите е правена оценка на състоянието на горите. Основните предложения за подобряване на състоянието им се състояли предимно в препоръки за откриване на горски училища, за подготовка на квалифицирани кадри и осигуряване на правно регулиране и организиране на г.с., чрез изработване на закон за горите. Резултатите не закъснели.

През 1857 год. е била обявена забрана за сеч на чуждоземни дървета от турските гори. Няколко години по-късно турската управа набрала смелост и през 1868 година подготвила и приела първия Закон за горите, който на 1.I.1870 год. бил утвърден с императорско ираде /указ/. Едновременно със Закона за горите, с това ираде бил утвърдени и "Правилник за доставка на дървени материали за службата на флотата и артилерията". В резултат на това гората "Лонгоза" била резервирана за добив предимно на ясенова дървесина, за военни цели.

Първият турски закон въвел известен ред при ползването от горите. Установени били начините за добиване на строителни материали и дърва, а така също и местата за горене на въглища. Изяснен бил начинът за търгуване и продажба на дървени материали и облагане на търговците. Уточнен бил режимът за пускане добитък на паша в горите.

Ето някои по-характерни постановки на този закон.

Глава първа. Чл.1. Горите на Отоманската империя се разделят на четири категории: 1. Гори, принадлежащи на държавата. 2. Такива, зависещи от управлението на вакъфските имоти. 3. Гори общински или балталъци и 4. Частни.

Понеже всичко, което се отнася до категорията частни гори се съдържа в отоманския Закон за земите, разпорежданията на настоящия закон няма да се прилага по отношение на тях.

Чл.2. Всички държавни гори ще се опишат и ограничат: разпорежданията на настоящия закон ще се прилагат само по отношение на онези гори, които се подлагат на държавен горски режим, т.е. управлението на които се поема от държавата.

Чл.3. Никой за в бъдеще не може да върши сеч в държавните гори, ако не се съобрази с разпорежданията на този закон.

Чл.5. Според този член на жителите на общините се позволява да вземат безплатно от държавните гори материали за собствени нужди, в случаите когато трябва да строят или ремонтират жилища, хамбари, плевни, коли и земеделски оръдия, а така също и дърва за горене, според нуждите на домакинството. Населението могло да добива дървен материал, дърва или въглища безплатно, ако ги

извозва със собствени коли и ги продава само на пазара. Продажбата на горните продукти извън пазара се счита за търговия и следвало да се заплащат за това съответни такси.

Чл.11. Концесионерите или предприемачите в държавните гори внасят съответен залог като гаранция за изпълнение на съответните задължения.

Глава втора /за вакъфските гори/.

Чл.19. Тия гори се третират като другите земи, които се управляват от администрацията на вакъфските земи и чиито приходи се употребяват за поддържане фондациите, към които са привързани тези земи.

Чл.20. ... Продажбата и експлоатацията в тези гори се извършва както в държавните, съобразно с разпорежданията на настоящия закон.

Глава трета /за общинските гори или балталъците/.

Чл.21. Балталъци са гори, които са били привързани от неотдавнашни времена към общините, за техни нужди и в тяхна полза.

При ползването от държавните гори се предвиждало строителните материали да се отбелязват със специална марка. Сечта в издънковите гори била позволена само в периода от 15 октомври до 15 април на следващата година, т.е. извън вегетационния период, а в иглолистните гори – през всяко време.

Пашата на домашен добитък в държавните гори се допускала само при спазване на редица условия. Целта е била да се осигури естествено възобновяване на насажденията.

Забранява се отчуждаването на общински и държавни гори за частна собственост.

Добиването на материали от общинските гори също било безплатно за собствени нужди и срещу такса за търговия, наречена десятък. Десятъкът се събирал от специални горски бирници, които вземали 10 % от събрания десятък за себе си.

Ползването от балталъците /общинските гори/ било индивидуално – всеки сече за себе си или общо – отсича се заедно, а след това се разпределя добитата маса.

Опазването на балталъците било предоставено на местното население, което само трябвало да бди, да не се нарушава закона от отделни лица или от другоселци.

За нарушения Законът предвижда и санкции. Интересно е, че санкциите за сеч или задигане на материали от разрешени сечища, неотбелязани в протокола за маркиране /опит за кражба – повторно и трето вземане/, се наказва с двойно по-голяма глоба, отколкото в сечища, изобщо неразрешени. Към причинителите на пожар, санкциите също били много строги.

Със залегналите мотиви в Закона и Правилника е подчертана необходимостта от добра организация на горската служба, по модерен начин. С това се целяло да се постигне двойна изгода – първо, запазване на горите и второ – осигуряване на постоянни и по-големи приходи за държавното съкровище от горите.

Въз основа на първия турски Закон за горите били издадени редица инструкции и правилници като:

- Правилник за доставка на дървени материали за службата на флотата и артилерията от горите, издаден през 1869 година. За него вече споменахме по-горе;

- Инструкция за случаите на безплатно отпускане на дърва и дървен материал от 1871 година;

- Инструкция за добиване смола от държавни гори от 1872 год.

- Указ за собствеността на горите от 1873 год.;

- Инструкция за таксите за горене на въглища от 1874 год.;

- Инструкция за вилаетите, непопадащи под режима на този закон от 1875 год.;

- Инструкция за таксите на строителните материали от 1876 год.;

- Закон за стопанисване на вакъфските гори.

За съжаление, поради липса на компетентно ръководство и стабилна горска власт и поради общите слабости на системата за управление на държавата, не са били приложени както трябва нито Законът, нито инструкциите и получените резултати не били удовлетворителни. Приходите на държавата не се увеличили, а и съсипителната дейност в горите не спряла. Добрите намерения на законодателите останали само като добри пожелания на книга.

Дадените права на населението да експлоатира пряко и непосредствено горите допринесли за по-нататъшно влошаване на състоянието им.

След Освобождението, първите указания по горските въпроси били направени също въз основа на Закона за горите от 1868 година. Следват циркулярни писма, наредби и указания, относно забраната да се изнасят дървени материали вън от страната, да се опишат горите, да се дадат сведения за състоянието им, да се събират семена за залесяване, наставления за определяне сечищни участъци, за опазване на горите от заграбване, от пожари, изкореняване и т.н.

Без полза се оказали тези разпоредби. Селяните не им обърнали внимание и продължили по старому, че и по-настървено. Всеки документ за ограничение в горите бил посрещан враждебно. Отговорните фактори по горите не смеели да се обадят.

При тези обстоятелства, Народното събрание през 1883 год. гласува първия Закон за горите след Освобождението.

2.ЗАКОНИ И ДРУГИ НОРМАТИВНИ ДОКУМЕНТИ ЗА ГОРИТЕ

1.ЗАКОН ЗА ГОРИТЕ ОТ 1883 ГОДИНА

Според него горите в страната биват: държавни, общински и частни. Предвижда се неотчуждаемост на общинските гори. Общия надзор се възлага на Министерството на финансите и търговията, а за всеки отделен окръг се предвижда по един лесничей. Към лесничеите – горски стражари – за опазване, за определяне на годишните участъци за сечене, за горене на въглища, добиване на кори, сечене на листник.

Членове 15 и 16 предвиждат привеждане в известност горите и уравнивяване площта между общините и държавата, съобразно броя и поминъка на населението. Там, където общинските гори са много, да се вземе част от площта им и отнесе към държавните и обратно. /Разбира се, винаги е ставало само "обратното", тъй като общинските гори непрекъснато са намалявали, а населението се е увеличавало и горите все не му стигали/.

Всяка община е длъжна да има минимум 2.5 % гори от общата площ. /Тук става дума за общини, около които изобщо няма никакви гори/. Ако в момента няма този процент, трябва в срок не повече от 10 години да ги създаде чрез залесяване. Същото задължение се отнася и за частните собственици, притежаващи над 500 дюлюма земя. Предвиждат се мерки за оползотворяване на сухата и паднала маса, за опазване горите от пожар, паша и т.н., а за персонала, който охранява държавни и общински гори, да се построят бараки на място /в горите/.

По отношение на турнуса за сеч във високостъблените гори се предвижда възраст от 90 до 150 години, а за нискостъблените – от 15 до 30 години. Ползването в държавните гори да става чрез отдаване сечищата на търг. Всяка общинска гора се ползва от жителите на същата община, срещу заплащане на определена тарифна такса и издадено позволително от кмета. Определят се случаите на безплатно разрешаване сеч на дървен материал и дърва. Подлежащите на сеч дървета за материал се отбелязват с чукче /марка/, като на всеки овраг се оставят по 8-10 броя дървета "от най-правите и най-хубавите, за семе и сянка". Посочени са и най-важните правила при сечта.

Разделът за наказателните разпоредби е доста обемист и предвижда санкции за: изкореняване на гора, причиняване пожар в горите, построяване на дъскорезници и къшли без позволение, за паша в забранени места, за отказ на частни лица да залесяват до 2.5 % от притежаваните площи или да отглеждат горите си, за неказано съдействие за гасене на пожар в горите и т.н.

При нарушенията от сеч, наред с глобата се предвижда заплащане на щета и конфискация на добитото в полза на държавата или общината. Конфискуваният материал се продава на търг.

Предвиждат се такси 5 % от стойността на добития материал, за държавата, когато е добит от държавни или от частни гори и когато добитият материал от общинските гори е за продан. Законът за горите от 1883 година обхваща почти всички дейности в горите. Наситен е с клаузи, заимствани от страни с добре развито г. стопанство. Но тези клаузи не съответствали на първобитния облик на нашето народно стопанство и на икономическата и културна изостаналост на страната.

Вследствие на това не бил приет от населението и всъщност не можал да бъде приложен.

Нещо повече! Не само от населението Законът бил посрещнат враждебно, но и от самия парламент – неговия създател. Едва започнал да се прилага този закон, още на първата сесия на Народното събрание през 1884 година, народните представители възстанали против лесничите. Народното събрание намерило тези чиновници за крайно вредни за народа и заличило длъжността им в представения от министъра на финансите бюджетопроект. Тогава министърът издействал вместо вредни лесничии, да се създадат безвредни инспектори и службата по стопанисване и опазване на горите през 1885 година била организирана от инспектори и стражари.

2. ЗАКОН ЗА ГОРИТЕ ОТ 1889 ГОДИНА

През 1889 год. първият български закон за горите бил отменен и приет нов от Народното събрание. Той влиза в сила от 1890 година. Изменен е един път през 1891 год. и втори път – през 1893 год., докато бъде направен напълно беззъб и даде възможност на населението да безчинства из горите. Тези изменения окуражили населението и то явно негодувало срещу горската власт. Дори имало и такива, които настоявали за премахването ѝ изобщо, като казвали: “В турско нямаше г. власт, а горите бяха по-хубави”. И това е така – горите наистина са били поне малко по-хубави. Но те са станали по-лоши именно за това, че не е имало г. власт и не са стопанисвани както трябва. Но за народа е било трудно да проумее тази истина. Условиата, при които е трябвало да работи горския персонал, били много трудни. Мнозина горски служители трябвало да заплатят честта и достойнството, с цената на живота си. Условиата се усложнявали още повече и поради това, че някои от интелигентните и отговорни фактори, вместо да просвещават населението за значението на горите, също били против горските закони, омаловажавали опасността за горите и дори отричали ползата от тях. И всичко това, разбира се, под въздействието на партизански интереси и с дълбока користна цел.

Докато в закона за горите от 1883 година са дадени определенията за видовете гори, вид на сечта и начините на отглеждане и възобновяване, както и турнусите за сеч, в Закона от 1889 година няма такива постановки. В новия закон не са дадени също и правилата за водене на сечта, а по отношение на приходите, независимо от собствеността на горите и естеството на материалите, за държавата се внасят 10 % от стойността им.

С този закон твърде много се разширяват правата на кметовете. Сега разрешение за ползване от държавните гори се дава от кметовете, а не от М-вото на финансите. В Чл.2 от същия закон се проявява голяма щедрост към общините за сметка на държавата: "Ония общини и села, които нямат никакви гори и които са се ползвали от държавните гори, да им се осигурят и занапред участъци в тях, съобразно нуждите и числеността на населението, но не по-малко от 10 ха на семейство".

С тази законова постановка било узаконено ограбването на държавните гори. При това, на практика комисиите им заделяли още повече. Села от по 50-100 къщи, получавали по 50-100 000 дка гори. Ако този член бил напълно приложен, не биха останали държавни гори!

Новото и положителното в ЗГ от 1889 година е малко. На места дори то звучи подигравателно. Предвижда се създаване на горски разсадници във всеки окръг, за нуждите на залесяването. Особена "щедрост" са проявили създателите му по отношение на **"горите и трънаците"** на места, подложени на ерозия, горите около изворите и притоците на реките, по морските и речни крайбрежия, като се обявяват за охранителни гори. Такива гори никога не се изсичат и изкореняват. /ЗГ от 1883 год. забранява само изкореняването им/.

Тези положителни постановки са твърде малко, за да покрият големите недостатъци в редица други отношения, поради което Законът от 1889 год. може да се оцени като далеч по-незадоволителен от ЗГ от 1883 година.

Правилникът за приложение на ЗГ от 1889 год. бил утвърден през 1894 година. Със закъснение от 5 години, но за сметка на това в него намерили място редица постановки относно стопанисването на

горите. Изисквало се това да става въз основа на подробни и пълни стопански планове, както за държавните, така и за общинските гори. Стопанският план се изготвя от инспектора и обхваща отделните планове за сечите, културен план, за пасищата, промеждутъчно и второстепенно ползване. Всяка година инспекторите трябвало да правят извадки от тези планове, за мероприятията през годината. Според Правилника не се допуска сеч над прираста на насажденията. Тези мероприятия били заимствани от руската лесоустройствена инструкция от 1894 година и поставят основа за устройство и стопанисване на горите на принципа за "трайност, постоянство и равномерност при ползването". Но тук нещата ударили на камък, поради това, че по онова време страната ни не е разполагала с необходимия квалифициран кадър. Неблагополучие имало при залесяването, а още повече в експлоатацията, където неграмотните кметове и секачи-ползватели нито знаели как да се експлоатира, нито се тревожели, че гората изчезва.

3.ЗАКОН ЗА ГОРИТЕ ОТ 1897 ГОДИНА

За пръв път в този закон се дава определението на понятието гора: "Съвкупност от дървета и храсти, израстнали на едно място, върху площ най-малко от един декар".

Предвижда се също вземане на по-сериозни мерки за привеждане в известност горите в княжеството. За целта е определен съставът на комисия, която трябва да извърши това привеждане в известност в даден окръг: окръжния съдия, горския инспектор, финансовия началник, член от окръжния съвет и кметът на съответното селище.

Минималната лесистост за околията става 5 %. Поощрява се създаването на разсадници и залесяването на частни земи. Залегнала е необходимостта от направа на пътища и поддържане на съществуващите.

Ползването от държавните гори, в малки размери, ставало с разрешение на лесничея, а не на кмета, срещу заплащане на тарифна такса. В общинските гори също трябвало да се влиза с квитанция.

Годишните сечища в държавните гори се определяли от лесничеите, а в общинските – от общинските съвети, до 15 август.

Приходите от начислените тарифни такси при ползването от държавните гори са били в полза на държавата, а от общинските – на общината. На бедните се разрешавало да си отсекат строителен материал и дърва безплатно.

Според този закон, княжеството се разделя на 12 горски района. За всеки горски район се предвижда районен горски инспектор, а за всяка околия – лесничей, които трябва да имат специално лесовъдско образование. Посочени са задълженията на собствениците на гори и на пазачите, относно опазването на горите.

Наказателната разпоредба е разработена много подробно и наказанията са предвидени съвсем конкретно за съответните нарушения. Предвиждат се наказания и за увреждане на горско имущество, знаци, табели и други.

За нарушения, извършени в горите от малолетни отговарят родителите, а за слугите – господарите им.

Правилникът за приложение на този закон е издаден през 1898 година. Той е много пълен и съдържа 9 раздела. Най-подробно е разработен раздела за задълженията на лесничея, във връзка с устройството на горите, изготвяне на стопанските планове, на провизорните годишни планове, извършването на сечта, изготвяне на плановете за залесяване и т.н.

В Правилника е била включена и програмата за държавния изпит на лесовъдите, като са посочени и разделите, по които ще бъдат изпитвани кандидатите за служба по горите – лесовъдство, ползване, пазене на горите, лесоустройство, геодезия, законоведение.

Съдбата на Закона за горите от 1897 година и на Правилника за приложението му не е по-различна от предшестващите ги закони и правилници. Все още агитацията сред населението за нуждата от закони и особено от спазването им, липсва. Никой не се заема с тази крайно неблагоприятна, неприятна, а понякога и опасна дейност – агитацията за опазване на горите.

4.ЗАКОН ЗА ГОРИТЕ ОТ 1904 ГОДИНА

Една съществена заслуга на този закон е обявяването на яйлаците за държавна собственост, като се отнема правото върху пашата на досегашните им собственици. За целта е назначена комисия, която да определи обезщетението, а преди това разбира се, да установи яйлакопритежателите, местонахождението и размера на яйлаците. Този процес протекъл бавно и трудно, особено в Станимашко /Чепеларско/, Витоша, Стара планина.

С изменението на Закона от 15 май 1912 год., общините добиват право да ползват половината приходи от сечта в собствените им яйлаци.

Със **чл. 4 до чл. 11** и измененията им от 1906 година се уреждат процедурите за възникнали спорове между различните собственици на гори.

В този закон вместо 12 се предвиждат 6 горски района, колкото действително са били оформени и оглавени до тогава. Районите се разделяли на лесничейства с по един лесничей. Предвиждали се средства и за необходимия помощен персонал.

Чл. 19 задължава общините и частните лица, притежаващи над 50 000 декара гори и горски земи, да поддържат специален общински лесничей.

Уредени са въпросите по определяне предмета на горското стопанство за местата, подлежащи на залесяване, охранителните и строго охранителните райони, а така също отчуждаването, закръгляването и ограничаването с трайни знаци земите на г. фонд, продажбата на маломерни държавни гори под 100 декара и т.н.

Задължителната лесистост по този закон е определена по-диференцирано – за чисто полските райони най-малко 6 %, за горско-полските – 25 % и за чисто горските – 45 %.

При стопанисване на държавните и общински гори е запазен принципът за трайност, постоянство и равномерност при ползването и се предвижда то да става или по стопански планове или по стопански

програми. Допускат се три начина на ползване: по стопански начин, чрез отдаване на търг и чрез концесия. Определят се също сроковете за дърводобив, начините за събиране на приходите, извозването на дървените материали и поддържането на пътищата. При дърводобива се предпочитала местната работна ръка, като при стопанската експлоатация на домакинство от планинските райони се продават до 40 куб. м материали, след изсичането му дружно.

Статута на охранителните гори се запазва както в предшестващите закони, наказателните разпоредби – също.

Чл. 17 гласи: Общият надзор на всички гори в княжеството се предоставя на Министерството на търговията и земеделието.

Правилникът за приложение на ЗГ от 1904 год. е одобрен през същата година. В него се предвижда стопанските планове да се изработват постепенно от лесоустройственото бюро, а временните стопански програми – веднага, от лесничиите.

Стопанската експлоатация да се извършва с надничари, а добитата маса да се измерва и описва в карнет-описи.

Подробни указания са дадени за стопанисване на общинските гори, когато се експлоатират от местното население. Изяснен е принципът за дружно и групово изпълнение на сечта и първичната обработка от правоползващите се домакинства, в присъствието на горската власт.

Трудности по прилагането на ЗГ от 1904 год. и Правилника за приложението му е имало не по-малко от предишните закони и правилници, но ръководството на Отделението за горите при МТЗ набирало опит и полагало необходимите усилия за преодоляването им.

През 1912 год. Отделението за горите подготвило и внесло в Народното събрание проект за нов Закон за горите. Основен мотив за това били слабите наказателни разпоредби на досегашните закони, включително и на този от 1904 година. Вместо нов закон обаче, старият бил само изменен в някои пунктове и с това приключило всичко. Наказателните разпоредби си останали същите. Това е второто изменение. Другото е направено през 1906 година. Така Законът от 1904 година дочакал 1922 година.

5.ЗАКОН ЗА ГОРИТЕ ОТ 1922 ГОДИНА

Поради това, че яйлашкият въпрос не бил напълно приключил още, въпреки постановките на ЗГ от 1904 год. за отчуждаването, в Закона от 1922 година продължило неговото третиране, като отново се потвърждава одържавяване на яйлаците. Предвижда се обезщетение по два лева на декар. Съставят се наново комисии за определяне кои земи са яйлаци и къшлаци, собствениците им и размера на обезщетението. Правото на паша и водопой в общински гори се отчуждавало в полза на съответните общини, когато то принадлежало на частни лица.

Със законите за горите от 1897 и 1904 год. е спряно /забранено/ отстъпването на държавни гори за общински. Сега, със ЗГ от 1922 год. наново се отстъпват такива гори, когато селищата не притежават достатъчно: в полските села до 20 декара на домакинство, в полско-горските – до 40 декара и в чисто горските – до 100 декара.

За предмет на г. стопанство са включвани предимно абсолютно горски площи. Горите из равнините, където почвите са плодородни, се изключвали от г. фонд за селскостопански цели. Самото описване на обектите вървяло много бавно.

Относно ползването на горите се допускат три начина:

1. По стопански начин – с наети работници или с трудоваци, или чрез отдаване работата на търг.
2. От местното население – на кооперативни начала, като на домакинство се отпускат от откритите сечища до 80 куб.м дървесина.
3. По тарифа на корен.

За пръв път със закон се определят нормите за различните категории обли материали /сортименти/.

С този закон се обявяват за държавна, респективно за общинска собственост, частните дъскорезници из вътрешността на горите, срещу обезщетение на собствениците им. Предвидени са условията за строеж на нови дъскорезници от трудовите горски производителни

кооперации, както и начините за използване на държавните, общински и други обществени дъскорезници.

Предвижда се основаването на фонд "Културни мероприятия по земеделието, горите и водите". Приходната част трябва да постъпи главно от продажба на горски продукти /% от стойността им/, а разходната се предвижда за: подобряване състоянието на насажденията, пътищата и други транспортни средства, укрепване на пороите и залесяване на пустеещи места, уредба на горите, създаване на изпитателни станции и опитни стопанства, стипендии по лесовъдство, книжнина и други.

При Отделението за горите било открито "Бюро за стопанска експлоатация" с три секции в него. Бюрото било оглавявано от началник, а секциите – от лесничей. Стопанската експлоатация не била проведена тъй като служителите от бюрото били натоварени с друга работа. Отчуждаването на частните дъскорезници всред горите също не успяло, дори били построени още нови такива.

6.ЗАКОН ЗА ГОРИТЕ ОТ 1925 ГОДИНА

Това е най-пълният закон за горите, създаден след Освобождението. Съдържа следните глави:

1. Горска собственост.
2. Предмет на горското стопанство.
3. Управление на горите.
4. Стопанска експлоатация.
5. Пътища и сгради.
6. Залесяване и укрепяване на пороите.
7. Фонд културни мероприятия по земеделието, горите и водите.
8. Наказателни разпоредби.
9. Преходни разпоредби.
10. Разяснение на някои думи, които се срещат в закона.

И в този закон се предвижда необходимостта от отчуждаване на яйлаците. Освен това, за разлика от Закона от 1922 год., се предвижда неотчуждаемост на обществените гори, като ги прави и необратими по давност, а общинските гори да не могат да се поделят

между членовете на общината. Процентът на лесистост малко се изменя: за полските райони – 5 %, за полско-горските – 25 % и за чисто горските – 50 %.

Предвижда се продължаване на закръгляването и ограничаването. Към 1933 год. били закръглени вече всички държавни гори и 50 % от другите. При закръгляването изключванията били много повече от включванията. Изключени били над 200 000 ха, които били незабавно изкоренени и превърнати в работни земи. И това станало в противоречие на закона - изключени са гори от полските равнинни райони, където лесистостта е била и без това най-малка и под изискуемия минимум.

Заедно със закръгляването вървяло и устройството на горите.

Управлението на горите било съсредоточено в "Отделение за горите и лова" при МЗДИ /Министерство на земеделието и държавните имоти/ със следните специални служби:

- а/ Експлоатация на горите;
- б/ Измерване и уредба;
- в/ Укрепяване на пороите и залесяване;
- г/ Лов;

Съгласно Закона за горите от 1925 год. се допускат следните начини за ползване от държавните и общински гори:

- а/ По стопански начин;
- б/ По тарифни цени – от местното население и др.;
- в/ Чрез отдаване на търг;
- г Чрез смесени общински предприятия и
- д/ Чрез концесия.

Може да се каже още много по този закон. Налага се обаче някои неща да бъдат посочени на други места по-нататък. За да избегнем повторемост, се ограничаваме с цитираното до тук. Сега можем само да заключим, че ЗГ от 1925 год. е действително един от пълните закони, благодарение на което е просъществувал цели 33 години, с известни изменения и допълнения естествено, с течение на времето.

7.ЗАКОН ЗА ДОБИВАНЕ, РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ И ПРОДАЖБА НА ДЪРВЕНИ МАТЕРИАЛИ

Това е първият закон след 9.IX.1944 год., отнасящ се до горите. Гласуван е през месец юни 1945 година. Според него, добитите дървени материали и дърва от горите, се предоставят на кооперациите и населението. Преработката на дървените строителни материали се възлага на кооперативните съоръжения, а където те не са в състояние да се справят, се допуска участието и на частни предприятия. Продажбата на дървени строителни материали и дърва се извършва основно от ТГПК. По този начин се пресича пътя на частната търговска инициатива в горите.

8.ЗАКОН ЗА СТОПАНИСВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ ОТ ГОРИТЕ

Публикуван е в Държавен вестник, брой 71, от 27.III.1948 год., изменен през 1950 год. – Д.в-к, бр. 270, от 16.XI.1950 год.

Съгласно **чл.1**, всички гори в страната се обявяват за държавна собственост. Поради страх от голямо недоволство и негодувание от страна на частните горовладелци, законодателят ги успокоява веднага с **чл.2**, като обявява: "На частните собственици на гори, признати за земеделски стопани, се предоставя ползването на горски имоти до 50 декара в полските райони и до 100 декара в планинските и горски райони. За собствениците, непризнати за земеделски стопани, съответно – по 30 и 60 декара".

По-нататък в **чл.8** е казано: "Лицата, чиито горски имоти общо надминават 50 и 100 декара, респективно 30 и 60 декара, получават за частта над тази площ обезщетение в облигации".

След две години управляващата партия счита, че може вече да се пристъпи към пълна национализация на горите и през 1950 год. Законът за стопанисване и ползване от горите е изменен. Член 2 е нацяло отменен, а чл. 8 добива следната редакция: "Бившите частни собственици на горски имоти получават обезщетение за тези имоти и за сградите в тях".

Национализацията /изземването/ на частните гори за държавата е реален факт.

В този закон горите се разделят на категории по отношение на тарифните такси на корен. Това разделяне е съобразено с отдалечеността им от пазарите и състоянието на транспортните средства и съоръжения и главно от състоянието и дължината на пътищата в самите гори и до местопредаване.

Добиването на дървени материали и дърва от горите става по стопански начин. Изключение се допуска когато ползвател е местното население.

9. ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ № 1171 ОТ 24.IX.1951 г.

Някои го наричат "Постановление за подобряване състоянието на горите", тъй като в него има залегнали голям брой мероприятия, целящи едно такова подобряване.

На първо място, за едно по-правилно стопанисване на горите, предварително е създадено "Управление на г. стопанство, към Министерския съвет" /УГС-МС/. То е отделено от Министерството на горите и е освободено от генералния дърводобив. Възлагат му се следните основни задачи:

- Създаване на държавни горски пояси и залесяване.
- Организиране на горското стопанство.
- Предпазване на горите от пожари и организиране борбата с тях.
- Организиране на странични ползвания от горите.
- Опазване на горите от незаконна сеч и други нарушения.
- Борба с гъбните болести и насекомните вредители.
- Опазване и проучване на ловното богатство на републиката, организиране на дивечовъдството и развъждане на ценен чуждоземен дивеч.
- Контрол над горите, които се намират под други ведомства.

След това в постановлението са дадени задълженията на УГС-МС, на народните съвети и други ведомства, а така също основни указания за начините и пътищата, по които трябва да се осъществяват тези мероприятия. Започва се с категоризацията на горите по предназначение, за която вече говорихме. След това става дума за

срочно изготвяне на Правилник за главните сечи. Със същото 1171 ПМС се утвърждава и Правилник за ползване дървесината на корен.

УГС-МС се задължава да води ежегодно отгледни сечи, да залеси около 10 милиона декара голи горски площи, поройни земи и редини, за времето от 1951 до 1963 год., като годишният обем на залесяването стигне до 800 хиляди декара. В постановлението се дават указания, колко декара да бъдат залесени със семена и колко с фиданки. Посочват се и дървесните видове по групи.

УГС се задължава също да открие нови разсадници до 1954 год. с площ 6540 декара, разпределени грубо по окръзи. Да изготви инструкция за производство на фиданки, да организира две семеконтролни станции – в София и Пловдив. Дават се конкретни указания на научна основа, как да се постигнат по-високи проценти на прихващане, за сортово семесъбиране, механизирани на трудоемките процеси в разсадниците и залесяването и т.н. Започна подмяната на старите шишаркосушилници с нови, с изкуствена циркулация на въздуха.

С постановлението се утвърждава Правилник за опазване на горите, като едновременно с това задължава УГС да изготви конкретни периодични /петгодишни/ планове за опазване на горите от пожар. Съвместно с органите на МВР и окръжните народни съвети да се организират доброволни дружини за борба с г. пожари, да се осигурят жилища за горските надзиратели в горите, все с оглед подобряване на общата охрана.

В главата за специалните ползвания, УГС се задължава в двугодишен срок да проучи всички естествени находища на брадавичестия чашкодрян и установи максималния годишен добив на кори от корените му, без да се унищожават естествените находища, а така също да се проучат възможностите за изкуственото му развъждане. Всичко това, с високо благородната цел – създаване на родна суровинна база за производство на каучук. Накрая са очертани и пътищата за развитието на горската наука и на учебните заведения у нас, като се стига до такива подробности, че се определя дори и годишният прием на студенти в Лесотехническия факултет при Селскостопанската академия "Г. Димитров" в София и в горското училище в Боровец, и т.н.

Действително, това постановление раздвижи всички среди, имащи връзка с горите. Освободени от дърводобива, транспорта, преработката и т.н. на добитата дървесина, лесовъдите в ГС, в ОУГС и в УГС-МС, започнаха сериозна работа по изпълнение на постановлението. Работата по стопанисването, опазването и възобновяването на горите, наистина се подобри. Залесяването достигна небивали в нашата история размери и се създадоха много изкуствени млади гори, към които днес са отправени немалко погледи /но същевременно ни създават немалко тревоги с влошаване състоянието им на места и съхненето им/. Поставени са на научна основа маркирането, сортиментирането и предаването на лесосечния фонд, а така също и контрола по извършването на сечта и извоза. Лесозащитата надмина постиженията от преди 9.IX.1944 год., само за няколко години. Строи се противопожарни кули, прокарва се противопожарни просеки, телефонни линии. На пръв поглед горското стопанство действително вървеше към възход.

Но наред с посочените положителни страни на 1171 ПМС от 1951 година, в него бяха намерили място и някои постановки, които тогава не изглеждаха толкова опасни, каквито излязоха в действителност. Ето две от тях.

а/ По отношение на ползването:

.....

5.Задължава се УГС-МС ежегодно до 1 юли на предшестващата година да маркира и таксира подлежащите на главна и отгледна сеч дървета и да таксира масата в нискостъблените сечищни участъци, с пробна площ.

6. Ежегодно да представя до 15 юли в Министерския съвет, копие до Държавна планова комисия, размера на годишното ползване за следващата година, по сортименти, разделени на три главни групи дървесни видове: иглолистни, високостъблен дъб, други широколистни.

7. Задължава се Държавна планова комисия ежегодно до 1 август да представя в МС /Министерския съвет/ предложение за размера на годишното ползване за следващата година, по същите сортименти /в обло състояние/.

8. Задължава се УГС-МС, въз основа на утвърдения размер на годишното ползване, да предава подлежащите на сеч дървета и сечища за следващата година на ползвателите, най-късно до 1.X. на предшестващата година.

С това кръгът се затваря. От горите ще се сече не толкова, колкото могат да дадат, а толкова, "колкото е нужно", т.е. колкото поиска Държавна планова комисия, респективно Министерския съвет или някой друг.

По-нататък ще видим, че за да се осигури дървесина за ненаситната управляваща власт, УГС-МС и г. стопанства по места, са принудени да имат готовност за предаване на два лесосечни фонда към 1 октомври всяка година. На практика, от тези два ЛФ се оформяше един за следващата експлоатационна година. А това не беше един и два пъти, а просто стана правило, система.

б/ По отношение приходите от горите.

.....
13. Всички доходи от г. стопанство /от продажба на дървесина на корен, от таксите за паша, суми, събрани от неустойки, глоби и други/ да се внасят в държавния бюджет.

Досегашните връхнини върху тарифните такси да се добавят към последните, като се образуват единни такси.

Събирането на доходите от горите се възлага на УГС-МС.

Просто и ясно – държавата прибира всички приходи от горите, а след това тя ще финансира мероприятията в г. стопанство, управленческите, материално-технически и кадрови нужди, както намери за добре. И както казва Тодор Пенев – Директор на ГС в гр. Сандански, основният икономически принцип: "Как по-малко да дадем на горите и как повече да вземем от тях", пускаше все по-дълбоки и по-дълбоки корени, докато накрая г. стопанства избледняха като листата на растения, заболяли от хлороза.

Колкото до брадавичестия чашкодрян и неговите плантации у нас, усилията на всички търсеци претърпяха пълен неуспех.

От 1951 год. нататък следват правилници, инструкции, наредби и т.н., които до голяма степен се базират на горното ПМС и на новия ЗГ, приет през 1958 година.

10. ПРАВИЛНИК ЗА ПОЛЗВАНЕ ДЪРВЕСИНАТА НА КОРЕН ОТ ГОРИТЕ НА НРБ

Одобрен е с 1171 ПМС от 1951 год. и е обнародван в ДВ, бр. 18, от 29 февруари 1952 година. С него се определят взаимоотношенията между отговорника на ГФ /горския фонд/ - горското стопанство и ползвателя на дървесина на корен. Прилага се за всички видове ползване на корен и е задължителен за всички ползватели, без изключение.

С Правилника са определени следните начини на ползване:

а/ По предварително установена маса върху сечищна площ /при голи сечи/;

б/ По предварително пределена маса на маркирани стоящи дървета /при класически главни и при отгледни сечи/;

в/ По добита дървесна маса, след приключване на сечта /по добив след сечта/. Прилага се при събиране на суха и паднала маса, клоносечното стопанство, отгледни сечи в нискостъблени гори и във високостъблени насаждения до 40 годишна възраст и други;

Определени са и видовете ползватели:

а/ Горските стопанства /стопанисване/, в насажденията за отгледни сечи до 40 години, санитарни сечи и за собствени нужди;

б/ Държавните горски промишлени предприятия /ГПП/. Това са основните ползватели на дървесината на корен, които добиват необходимата дървесина за нуждите на държавата. Те имат право да ползват сечища във всички категории гори и всички видове сечи;

в/ Местно население, ТКЗС и други случайни ползватели, за собствени нужди.

Взаимоотношения между ГС и ползвателите:

1. Горското стопанство подготвя ЛФ и го предава на ползвателя с позволителни за сеч, които също подготвя. Запознава ползвателя със задълженията му и следи за спазването на този правилник, на ЗГ и Т.Н.

2. Ползвателят е длъжен да получи навреме позволителните за сеч, да внесе своевременно определените тарифни такси и да изпълнява всички други задължения, които му са предявени.

По-нататък следват указания относно предаването на ЛФ, реда и сроковете на плащането, сроковете и реда на сечта и извоза на материалите, почистването на сечищата от отпадъците при сечта, освидетелствуване на сечищата. Дадени са и допълнителните задължения на ползвателите – сеч само на маркираните дървета или само в определените граници за голи сечи, да пази от изсичане и повреди неподлежащите на сеч дървета и подраства.

За неизпълнение на задълженията си ползвателят заплаща неустойка:

За ненавременно получаване на позволителното – 10 % от стойността на дървесината, от която се е отказал или не е получил навреме;

За сеч без позволително, сеч на немаркирани дървета и пр. – десеторния размер на стойността на отсечената дървесина;

За нецялостно използване на предоставеното му сечище – таксата на корен на неизползвания материал /оставени неотсечени маркирани дървета/ и т.н.

Отговорност на ГС: длъжностните лица от ГС, които са станали причина за ненавременно приготвяне и предаване на ЛФ, не са извършили навреме проверка по възражения от страна на ГПП относно нередности в ЛФ – неправилно маркиране, сортиментиране и т.н., се наказват дисциплинарно.

11.ЗАКОН ЗА ГОРИТЕ ОТ 1958 ГОДИНА

Обнародван е в ДВ, бр. 89 от 1958 год., изменен – ДВ, бр. 26 от 1968 год., изменен и допълнен – ДВ, бр. 44 от 1977 год.

Това е най-новият ЗГ в България, който е в сила и днес. С него се уреждат устройството, стопанисването, ползването и опазването на горите и земите на държавния горски фонд.

Според него, всички гори и земи на ГФ, са общонародна собственост /държавни/. Включвания и изключвания на ГФ могат да стават от Министерския съвет по предложение на МГГП. По същия ред

могат да се предоставят горски площи за стопанисване и ползване от други ведомства и от ТКЗС.

В **чл. 8**, изменен през 1977 год., е казано: "За площите от държавния ГФ, предоставени за строителство, мини и кариери, инвеститорите заплащат вноски във фонд "ЛКМ и строеж на горски пътища" при МГПП, освен ако са освободени от такива. Размерът на вноските или освобождаването от тях, се определя с наредба".

Непосредственото управление на ГФ се извършва от ГС. Те са местните органи на МГПП. На инженерно-лесовъдските и на технико-лесовъдските длъжности в г. стопанства се назначават само лица със съответна правоспособност. /Това е допълнение към закона, тъй като още преди издаването на този закон и няколко години в началото на неговото съществуване в горските стопанства нахлуха "силни на деня" неспециалисти, не само без лесовъдско образование, но и с половинчата грамотност. Те заемаха главно директорски места, началници на ГУ и други.

Чл. 15 гласи: "Турнусът на сечта за високостъблените гори, с изключение на тополовите, не може да бъде по-малък от 60 години, а за акациевите – от 15 години". Значи, щем е над 60 години, турнусът на сеч е нормален? Ето още един опасен набег, облечен в законова форма! Колко са насажденията в нашите гори, за които реално може да се допусне такъв нисък турнус? Защо не е посочен турнусът на боровите, смърчовите, буквите и дъбовите високостъблени насаждения, които главно съставят нашите гори? Защото трябва да се сече, да се изпълняват спусканите планове от МС, а зрелите гори бързо намаляват и се налага да се влиза в дозряващите. Ето я спасителната вратичка – чл. 15 от ЗГ.

По-нататък следва: "Не се допуска превишение на ползването от горите, определено в ЛУП" и веднага след този текст друг: "По изключение, с разрешение на МС, може да се допусне превишение на ползването, което се счита за извънредно ползване. Последвалото намаление на дървесния запас се възстановява през следващите 5 години, чрез намаляване размера на годишното ползване". /По ЗГ от 1925 год. размерът на превишеното ползване следва да се възстанови, чрез намаляване размера на ползването изцяло още през следващата

година, а не в петгодишен срок/. Но това няма значение, тъй като никога на никого не е идвало на ум да намалява ползване и да възстановява надвзети запаси, а горите ни непрекъснато са товарени с ползване, колкото на практика е било възможно да се реализира.

Чл. 20. "Определените за сеч дървета във високостъблените гори се маркират с контролна горска марка и пореден номер. Забранява се сеч на немаркирани дървета.". И този член остана само книжно пожелание. Най-напред се "захвърли на тавана" геллеровия номератор /уред, с който се поставяше номер на всяко маркирано за сеч дърво/. По този номер дървото се записва в карнет-описа и до отсичането му може винаги да се направи проверка на терена относно правилността на избора, таксирането и т.н. След това започнаха опити за елиминирание на контролната горска марка, все повече и повече да се прибегва към сеч на изобщо немаркирани дървета, явление, което към 1990 година взема широки размери. А законът си е закон и стои на бюрото на всеки Директор на Г. стопанство.

В следващите членове се обяснява, че Министерския съвет определя предприятията, организациите и лицата, на които се разрешава да ползват дървесина на корен от ГФ. Изясняват се също случаите на безплатно ползване на дървесина на корен /при бедствия и др./, потвърждава се, че сечта и извоза се извършват само с позволителни, издадени конкретно за целта.

Този закон важи и за предоставените гори на други ведомства.

В **чл. 27** се обяснява кои са страничните ползвания: паша, сено, смола, кори, лико, плодове, гъби, билки /когато са стопанска дейност/. Страничните ползвания се разрешават от горското стопанство.

Не са пропуснати и проблемите по пашата в горите, залесяванията и борбата с ерозията, опазването на горите. В **чл. 37** например, се подчертава, че при извозването дървените материали се маркират с контролна или с производствена /патентна/ горска марка, а в чл. 38 се изтъква правото на органите на г. стопанство да проверяват документите за сеч, извоз, паша, лов, риболов и т.н., а така също и превозваните материали и други горски продукти в превозните средства. Шофьорите, извозващи такива материали, са длъжни да спират на горско-пропускателните пунктове.

Наказателните разпоредби са обхванати в 26 члена – **от чл. 42** до **чл. 67** включително.

Чл. 42. Който без редовно позволително сече, взема или извозва дървени материали и други, и щетата /вредата/ е по-малко от 100 лева, се наказва с глоба до 200 лева, но не по-малко от размера на щетата. Алинея втора от същия член е отменена, а тя гласеше: Когато нанесената щета е по-голяма от 100 лв., виновните се наказват с глоба до лв. или с тъмничен затвор.

Чл. 44. Който извозва редовно добит материал, но не маркиран или без позволително, се наказва с глоба до 50 лева.

Чл. 45. Който унищожи или повреди младияк, горска култура и вредата е до 100 лв., се наказва с глоба до 200 лв., но не по-малко от щетата.

Чл. 46. Който строи без разрешение кошара, мандра, сграда, се наказва с глоба от 10 до 100 лева.

И другите наказания са нищожни, почти символични, но този Чл. 46 много добре обяснява, защо в ГФ се построиха по незаконен път толкова много вили. Че то е много по-изгодно да платиш 50-60 лв. глоба, вместо да си губиш времето да търсиш разрешения, да плащаш такси и т.н.

Чл. 49. Който фалшифицира контролна горска марка, се наказва с глоба до 200 лева. Това показва, че глобата може да бъде само 20 или само 5 лева.

Чл. 52. За паша в ГФ без или с нередовно позволително, виновните се наказват с глоба до 200 лева. Алинея втора е изменена през 1968 год. и сега гласи: Когато размерът на вредата е над 100 лв., виновните се наказват с глоба до 500 лева /Старата ал. втора предвиждаше по-строга наказание/.

Чл. 63. Наказателните постановления подлежат на обжалване чрез ГС до народния съд в седемдневен срок.

Чл. 68 се връща отново върху правата на органите на Горското стопанство и посочва дворове и други места за проверка, когато е налице съмнение, че има нередовни горски продукти.

На практика обаче, органите на ГС все повече и повече забравят и правата и задълженията си и не само, че не проверяват из

дворовете и около строящите се нови сгради, но оставят нарушителите свободно да си шетат из горите.

12.ПРАВИЛНИК ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ГОРИТЕ ОТ 1958 ГОДИНА

Утвърден е с постановление № 19 от 20 февруари 1975 год. – Д.В., брой 24 от 1975 год., изменен веднъж през 1979 год. – Д.В., брой 33 от 1979 година.

Правилникът съдържа 10 глави: общи положения, държавен ГФ, стопанисване и ползване на държавния ГФ, стопанисване, ползване и опазване на горите на с.с. организации, залесяване и борба с ерозията, опазване на държавния ГФ, опазване на горите от пожари, административно-наказателни разпоредби и заключителни разпоредби.

Ще се спрем само на някои глави, представляващи особен интерес:

Стопанисване и ползване на горите.

Параграф 20. Стопанисването и ползването на държавния ГФ се извършва въз основа на народостопанския план и съобразно предвижданията на ЛУП, с оглед увеличаване производителността на горите, задоволяване нуждите на народното стопанство с дървесина и други горски продукти, повишаване водоохранните, защитните, противоерозионните, хигиенните и други полезни функции на горите.

Параграф 22, ал. трета. В горите със стопанско предназначение се извършват постепенни, котловинно-постепенни и изборни сечи.

До тук добре, независимо до колко се прилагат на практика горните постановки.

Параграф 24. Във високостъблените гори със затруднено естествено възобновяване, се дава предимство на сечи с изкуствено възобновяване, като площите се залесяват най-късно две години след сечта.

Както се вижда, освен занижението на турнусите на сечта, съгласно чл. 15 от закона, тук – в правилника – се отваря още една широка и опасна врата, целяща осигуряване изпълнението на плана

по дърводобива на всяка цена – **узаконяват се голите сечи** почти във всички видове гори, които не са се възобновили по естествен път. Много насаждения станаха жертва на този параграф. Иди след сечта и доказвай, че е могло да се възобновят и по естествен път!

Параграф 31. Горските стопанства, които са приключили сечта на ЛФ за текущата година, имат право от 1 ноември на същата година да започнат предсрочно сечта и извоза до камионна станция на част от материалите за следващата година. Този параграф стимулира горските стопанства да секат колкото може по-бързо. В предсрочната сеч няма ограничение – колкото може. Още един параграф, целящ осигуряване изпълнението на дърводобивния план.

Параграф 36. Горското стопанство определя сечищата и маркира ЛФ във високостъблените гори две години преди настъпването годината на сечта, с оглед ежегодно към 31. XII. Да има маркирани по два ЛФ.

Трябва да се отбележи, че специалистите при г. стопанства бяха така притиснати, че бяха принудени да ангажират цялото си внимание и сили, за спазване на тези клаузи в закона и в правилника, осигуряващи изпълнението на плана за сечта. За сметка на другите – на “пожеланията” за подобряване състоянието на горите. За неизпълнение на първите, реално и своевременно се вземаха мерки и им се търсеше строга отговорност. Затова “Справката” /сведението/ за изпълнението на плана по дърводобива стана най-важният атрибут на директорското бюро и държеше в плен притежателя на това бюро от ранна сутрин до свършване на работния ден. Опазването на горите, залесяването, маркирането и т.н., ставаха все по-формални, а за неизпълнението им или за лошо изпълнение почти не се търсеше отговорност.

Съгласно алинея втора на този параграф /36/, всички дървета, определени за сеч, се маркират с контролна горска марка. Тя се поставя в основата на дърветата и т.н. Тук за геллеровия номератор се премълчава, т.е. узаконява се изхвърлянето му от практиката. Но и марката, както вече споменахме, все по-рядко започва да се появява.

Параграф 37. Боровите насаждения се включват в ЛФ само след ползване на смолата им.

В параграф 38 се изброяват задълженията на ползвателите на дървесина /10 точки/, а в параграф 45 се определя срокът за освидетелствуване на сечищата – до 30 дни след изтичане срока за извоза. Контролът по правилното и рационално извършване на сечта, разкриването и извоза на дървесината и добива на странични горски продукти, се възлага на горското стопанство, ГСК и РИГ.

Параграф 48 предвижда ежегодно събиране на сухата и паднала маса с предимство. Едно също добро пожелание, записано тук.

Начинът за изготвяне на годишните планове за паша поставя горското ведомство не в зависимост от възможностите на ГФ, а от Министерството на земеделието и хранителната промишленост и от Държавния комитет за планиране. Планът не е валиден, ако тези две ведомства не си дадат съгласието и не го подпишат /**параграф 56**/.

13. ПРИЛОЖЕНИЯ КЪМ ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ГОРИТЕ

а/ Тарифа за таксите на корен на строителната дървесина и дървата за горене, които се заплащат от държавните дърводобивни предприятия /извлечение/.

.....

Иглолистна едра строителна дървесина	- по 28 лв. за 1 куб.м
Иглолистна средна строителна дървесина	- по 11 лв. за 1 куб.м
Иглолистна дребна строителна дървесина	- по 6 лв. за 1 куб.м
Широкол. едра строителна дървесина	- по 20.60 лв. за 1куб.м
Широкол. едра строителна дървесина	- по 8.20 лв. за 1 куб.м
Широкол. дребна строителна дървесина	- по 2.40 лв. за 1 куб.м
Дърва за горене – иглолистни	-по 0.30 лв. за 1 куб.м
Дърва за горене – широколистни	- по 0.40 лв. за 1 куб.м

б/ Тарифа за таксите на корен за строителна дървесина, дърва и вършина, които следва да заплаща местното население /извлечение/

.....

Иглолистна едра строителна дървесина	- по 55 лв. за 1 куб.м
--------------------------------------	------------------------

Иглолистна средна строителна дървесина	- по 35 лв. за 1 куб.м
Иглолистна дребна строителна дървесина	- по 17 лв. за 1 куб.м
Широкол. едра строителна дървесина --	- по 40 лв. за 1 куб.м
Широкол. средна строителна дървесина	- по 30 лв. за 1 куб.м
Широкол. дребна строителна дървесина	- по 10 лв. за 1 куб.м
Дърва за горене иглол. от зелена маса	- по 1.50 лв. за 1 куб.м
Дърва за горене иглол. от суха маса	- по 0.50 лв. за 1 куб.м
Дърва за горене широкол. – зелени	- по 2.50 лв. за 1 куб.м
Дърва за горене широкол. от суха маса	- по 1.00 лв. за 1 куб.м
Вършина – всякаква	- по 0.50 лв. за 1 простр. куб.м

/Тарифата за дървата също е дадена в пространствени куб. м/

в/ Таблица за определяне категориите на горите, съобразно извозното и превозно разстояние от сечищата до ж.п. гари или пристанищата

В тази таблица са залегнали XII /дванадесет/ тарифни горско-таксови категории. Впоследствие тази таблица бе анулирана и тарифните такси за всички категории гори бяха изравнени.

г/ Тарифа за таксите на страничните ползвания от горите и страничните горски продукти, без добиването им /извлечение/

.....

Сено сухо	- по 0.06 лв. за 1 кг
Паша на едър добитък	- по 0.48 лв. за 1 брой
Паша на дребен добитък	- по 0.09 лв. за 1 брой
Паша на свине	- по 0.19 лв. за 1 брой
Добиване на борина	- по 0.03 лв. за 1 кг
Добиване на смола	- по 0.04 лв. за 1 кг

Списък на страничните ползвания и страничните горски продукти, които се освобождават от такси: гъби, плодове, семена, сено /само за ГС и за лова/, билки, наеми за места на пчелини, наеми за дворове на хижи и туристически домове, смърчова кора, смола – добивана от предадения ЛФ, жълъд и други.

Днес пашата е безплатна. С обявяването на пашата за безплатно странично ползване се губи един голям източник на приходи от ГС, а освен това се затруднява и влошава опазването на горите и горските култури от паша. По начало ползвателите са длъжни да вземат нетаксувани позволителни за паша, но на практика и това рядко става.

д/ Тарифа за определяне обезщетенията за причинените вреди при нарушения от сеч, паша, сенокос и други /извлечение/

.....	
За едър иглолистен материал	- по 70 лв. за 1 куб.м
За едър широколистен материал	- по 65 лв. за 1 куб.м
За среден иглолистен материал	- по 60 лв. за 1 куб.м
За среден широколистен материал	- по 55 лв. за 1 куб.м
За дребен иглолистен материал	- по 50 лв. за 1 куб.м
За дребен широколистен материал	- по 45 лв. за 1 куб.м
За дърва за горене	-по 15 лв. за 1 пр.куб.м
За косене на сено	- по 20 лв. за 1 декар
За застрояване и оформяне на дворове	- по 3 лв. за 1 кв.м
За унищожаване фиданки до 3 год.възр.	- по 1 лв. за 1 брой
За унищожаване фиданки от 3 до 10 г.в.	- по 5 лв. за 1 брой
За паша на едър добитък	- по 1 лв. за 1 брой
За паша на овца или свиня	- по 0.30 лв. за 1 брой
За паша на коза	- по 5 лв. за 1 брой
За обработка на земя	- по 3 лв. за 1 кв.м

14.НАРЕДБА ЗА ВНОСКИТЕ, КОИТО ИНВЕСТИТОРИТЕ ПРАВЯТ ПО ЧЛЕН 8 ОТ ЗАКОНА ЗА ГОРИТЕ

Одобрена е с постановление № 2 от 27 януари 1978 година. Размерът на вноските за 1 декар се движи между 2 000 лв. /за гори за реконструкция/ и 15 000 лв. /за промишлени горски култури – орех, бадем, топола и др./. За нелесопригодни площи и тези, заети с келяв габър, не се заплащат такси.

15.ИНСТРУКЦИЯ ЗА ПОЛЗВАНЕ ДЪРВЕСИНА ОТ ГОРСКИТЕ СТОПАНСТВА

Утвърдена е през 1961 година, а е изменена през 1975. Това е документ, който урежда някои въпроси при ползване на дървесината от горските стопанства, след закриването на УГС-МС /след 1957 год. УГС-МЗГ/ през 1960 година. Застъпени са проблеми по планиране, маркиране, изготвяне и одобряване плановете за ползване, изменение на плановете /което се е налагало много често/, проверка на работата по планирането и маркирането, ред и срок за сеч и първична обработка, извозване и транспорт на материалите, освидетелствуване на сечищата и наказателни разпоредби.

Добри или лоши, по-малко или повече строги, нашите закони по горите не се посрещали добре от населението, поради дълбоко внедрени навици да броди и действа безпрепятствено в горите.

Както непосредствено след Освобождението, така и по-късно, мнозина ентузиасты-лесовъди са се опитвали да променят нещата, но уви! – безрезултатно. Управляващата върхушка им е противодействала – първо поради неразбиране и недооценяване значението на горите и второ – по политически съображения. Властниците почти винаги са били готови да изменят ЗГ, т.е. да принесат гората курбан, но да угодят на избирателите и запазят властта в ръцете си. Известни успехи в интерес на горите са постигнати между 1934 и 1944 год.; донякъде в отделни направления само и през 50-те години, но последното служеше повече за камouflаж и прикритие на хищническото ползване или както се казва – прах в очите на хората. Особено зла стана участта на горското законодателство и на горите въобще, през последните две-три десетилетия, когато използването на законите бе насочено не в защита и правилното развитие на горското стопанство, а към реализиране на максимални доходи от тях. Пренебрежението към защитните клаузи в горските законодателни актове все повече растеше, в резултат на което бавно, но сигурно и системно се влошаваха грижите по възобновяването, по отглеждането на млади гори, опазването от незаконна сеч и паша, от насекоми и гъби, оползотворяване на сухата маса и т.н. За сметка на това, вниманието

изцяло бе насочено към твърдата и сигурна, непознаваща пропуски експлоатация, за която цел, както видяхме, бяха отворени и редица законови вратички.

3.ЗАКОНИ, ПРАВИЛНИЦИ, НАРЕДБИ И ДРУГИ ПО ЛОВА И РИБАРСТВОТО

Първият Закон по лова е от 1880 год., а вторият е обнародван през 1897 год. – Д.В., брой 92. Същият е претърпял изменение през 1903 год. – Д.В., брой 23.

Следващият Закон за лова е от 1904 год. – Д.В., бр. 68. Претърпял е две изменения – Д.В., бр. 108 от 17.V.1912 год. и Д.В., бр. 81 от 14 юли 1921 година.

Четвъртият Закон за лова е публикуван в списание "Горски преглед" – кн. 10, 1924 год., а петият – в Д.В., в броя от 8 февруари 1926 година. Четвъртият закон е просъществувал твърде кратко време, поради което не е изменян. Законът от 1926 год. е изменян веднъж през 1927 год. – Д.В., бр. 109 и втори път – с Д.В., бр. 107 от 11 август 1934 година.

Шестият пореден Закон за лова е от 1948 година. Поради някои по-съществени различия между него и сега действащия Закон от 1982 година, на него ще се спрем малко по-подробно.

1.ЗАКОН ЗА ЛОВА ОТ 1948 ГОДИНА

Обнародван е в Д.В., бр. 230 от 1 октомври 1948 година.

I. Общи положения.

Чл. 1. Всички животни – бозайници и птици, които се намират постоянно или временно в пределите на НРБ, в диво състояние – на свобода, са собственост на държавата и носят общо название "дивеч".

Според **чл. 2** дивечът бива: полезен и вреден, а полезният – предмет на лов и забранен за лов.

В **чл. 3** е казано, че министърът на земеделието и горите може да забранява, разрешава или ограничава лова на някои видове дивеч,

да определя режима на ловуване, да разрешава внасяне и развъждане на чуждоземен дивеч.

II. Разрешение за ловуване.

Според **чл. 4**, право за ловуване се добива само от български граждани, членове на ловно-рибарските дружества, въз основа на специални разрешения – билет за лов, издавани от съответния Директор на г. стопанство. На чужденци билет за лов се издава от МЗГ, съгласувано с МВР.

Съгласно **чл. 7**, лицата които нямат ловни билети, не могат да притежават ловни пушки или ако притежават, трябва да бъдат запечатани от органите по лова.

III. Управление, надзор и стопанисване.

Управлението, надзорът и стопанисването на ловното стопанство принадлежи на МЗГ, респективно на службите по лова към него. Към министерството се учредява ловно-рибарски съвет, който прави предложения и препоръки по ловното стопанство.

Чл. 10 изяснява, че надзорът върху ловуването и опазването на дивеча, се възлага на горската и ловна милиция, полската, акцизната и митническата милиция, служителите от общинските народни съвети, служителите от предприятие "Държавни гори", членовете на Ловно-рибарския съюз и Съюза за защита на природата.

Когато едно нещо е задължение на много хора или инстанции, то всъщност никой не чувства както трябва това задължение. Или както казва народът: "Много баби – хилаво бебе".

Според **чл. 11** по предназначение и начин на стопанисване, дивечоразвъдните места се разделят на: ловни станции, ловни развъдници и ловни стопанства.

IV. Поощряване изстребването на вредния дивеч.

Възнаграждение за убит вреден дивеч и унищожени яйца на вредни птици, се изплащат на основание чл. 14 от Закона за лова, по тарифни цени, определени съгласно параграф 17 от Заповед № 663 на УГС – известие бр. 31, от 15 април 1952 год., допълнена със заповед № 1139 – известие бр. 48 от 16 юни 1953 год. и Заповед № 1920 – известие бр. 59 от 23 юли 1954 год., както следва:

Възрастна вълчица

- 160 лева

Възрастен вълк	- 120 лева
Малко вълче	- 40 лева
Ястреб или сокол /вредни/	- 2 лева
Унищожаване яйца на ястреб или сокол	- 0.80 лева
Сива врана или сврака	- 0.80 лева
Унищожаване яйца от сива врана или сврака	- 0.40 лева

V. Търговия с убит дивеч, дивечови кожи и жив дивеч.

Чл. 15. Законно убитият дивеч, до определените норми, принадлежи на ловеца, който го е убил.

За убитият едър дивеч ловците заплащат такси, съгласно параграф 18 от Заповед № 663 на УГС и допълненията ѝ:

За елен	- 120 лева
За сърна	- 20 лева
За дива свиня	- 40 лева
За мечка стръвница	- 40 лева
За глухар	- 8 лева

В **параграф 19** на Заповед № 663 от 1952 год. са определени тарифните такси при търговия или подаряване на убит дивеч или дивечови кожи:

а/ Убит дивеч, който ще се подарява или продава, трябва да бъде пломбиран, срещу заплащане на следните такси:

За елен и мечка	- по 40 лева
За сърна, елен лопатар и дива свиня	- по 20 лева
За заек, глухар, дропла, жерав	- по 2 лева
За лещарка, кеклик и дива гъска	- по 1.20 лева
За яребица, бекас, дива патица	- по 0.80 лева
За пѣдпѣдѣк, гълѣб, гургулица и др.	- по 0.40 лева

б/ Дивечови кожи при продажба се пломбират срещу заплащане на следните такси:

Мечка, златка и бялка	- по 20 лева
Видра	- по 8 лева
Лисица	- по 2 лева

Вълк, чакал, пор, дива котка, дива свиня,
Язовец, сърна - по 1.20 лева
Заек, катерица и др. - по 0.20 лева

VI. Наказателни разпоредби

Чл. 20. Който убие или улови в забранено време се наказва:

а/ За елен, кошута, дива коза, елен-лопатар и сърна – с глоба от 2 000 до 4 000 лева или с тъмничен затвор до една година или с двете наказания;

б/ За златка, бялка, глухар, фазан, яребица, кеклик и заек – с глоба от 800 до 2 000 лева или с тъмничен затвор до 6 месеца или с двете наказания;

в/ За дива свиня – с глоба от 400 до 800 лева;

г/ За дива гъска, дива патица, дропла, лещарка, катерица, гълъб, гургулица, пъдпъдък и други – с глоба до 120 лева за един екземпляр.

Със същото наказание се наказва и онзи, който без ловен билет, в разрешено време, извърши горните деяния /по чл. 21/. Убитият дивеч се конфискува.

Чл. 28. Който превиши нормата за отстрел, за всеки убит екземпляр в повече се наказва с глоба по чл. 21.

Чл. 36. Ловец, който не записва ловните сведения и не ги отчита или дава неверни сведения, се наказва с глоба от 20 до 40 лева.

Чл. 41. За всяко нарушение се съставя акт. Когато за нарушението се предвижда и тъмничен затвор, актът се изпраща на прокурора.

2.ПРАВИЛНИК ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ ЗАКОНА ЗА ЛОВА ОТ 1948 ГОДИНА

Обнародван е в Д.В., бр. 272 от 14 ноември 1948 година. Интерес за ловците и ловно-стопанските деятели представлява **НАРЕДБАТА ЗА СТОПАНИСВАНЕ НА ДИВЕЧА В БЪЛГАРИЯ**, обнародвана в известие бр. първи, от 2 януари 1951 година.

3.ЗАКОН ЗА ЛОВА ОТ 1982 ГОДИНА

Последният и сега действащ Закон за лова е утвърден с Указ № 3102 от 14 ноември 1982 год. на Народното събрание и е публикуван в Д.В., бр. 91 от 1982 година.

При определянето на понятието "дивеч", към текста от ЗЛ от 1948 год. се прибавя още: "както и тези /животни/, поставени в заградена площ". Тук също се потвърждава, че дивечът е общонародна собственост.

Съгласно **чл. 8**, стопанисването на дивеча се извършва от органите на МГГП и поделенията му, стопанисващи ловно-стопанските площи в горския фонд. Останалата ловно-стопанска площ се стопанисва от Българския ловно-рибарски съюз /БЛРС/.

Чл. 10. Ловното стопанство се организира въз основа на перспективни, дългосрочни и годишни планове, а според чл. 41, за всеки ловно-стопански район се съставя ловно-стопански проект.

Според **чл. 13**, държавната политика в областта на ловното стопанство, се осъществява от МГГП. Българският ловно-рибарски съюз участва в провеждането на ловно-стопанската политика, ръководи, организира, координира и контролира ловно-стопанската дейност на ловните дружинки, в предоставените им райони.

Чл. 14. Към МГГП се изгражда ловно-стопански съвет.

Чл. 15. Стопанисването и опазването на дивеча се извършва по ловно-стопански райони и планове.

Чл. 16. Ловно-стопанските райони, предоставени на поделенията на МГГП, се стопанисват предимно като дивечовъдни станции, развъдници и учебно-опитни стопанства, с оглед развъждане на дивеча и за организиране на държавни ловни стопанства.

Чл. 17. Предоставените площи на БЛРС се стопанисват с оглед развитие на ловния спорт.

Чл. 21 Специализиран държавен контрол върху ловностопанската дейност се упражнява от МГГП.

КОПС, чрез неговите органи по места, извършва контрол за опазване на генетичния фонд и запазване екологичното равновесие на дивеча.

Непосредственото опазване на дивеча се извършва от органите на МГГП, БЛРС, народната милиция и народните съвети. Съдействие по опазването му оказват органите на Отечествения фронт, Българските профсъюзи, ДКМС, Българския туристически съюз.

Чл. 24. Право на ловуване имат български пълнолетни граждани, членове на БЛРС, положили изпит за целта, притежаващи билет за лов и разрешително за носене на оръжие.

Билетите се издават от органите на МГГП, а разрешителните за носене на оръжие – от МВР.

Редът за полагане на изпит е посочен в Правилника за приложение на Закона за лова.

Ловните дружинки ловуват в предоставените им райони.

Чл. 31. Ловуването се извършва с писмени разрешения, от които да е видно кои лица, на коя дата, в коя местност ще ловуват, какъв вид и какво количество дивеч имат право да убият. Разрешенията се издават от Директорите на горските и на ловните стопанства, а така също и от председателите на ловните дружини, за предоставените им райони.

Отстреляният дивеч се отчита пред този, който е издал разрешителното.

Чл. 32. Отстреляният и уловен дивеч в ловно-стопанските райони на МГГП, се предава за нуждите на народното стопанство. Част от дивеча може да се предостави срещу заплащане на участниците при отстрелването му, по условията и реда, показани в наредбата.

Чл. 33. Отстреляният и уловен дивеч в ловностопанските райони на БЛРС се предоставя на съответните ловни дружини. Ловните дружини предават за нуждите на народното стопанство изцяло, срещу заплащане: елените, елените-лопатари, муфлоните и не по-малко от половината диви свини и сърни. Останалите количества се разпределят между ловците.

Членове 32 и 33 са изключително мощен стимул, каращ ловците да убиват колкото може по-големи количества дивеч /за да остане и за тях/, а така също и стимул да скрият и не покажат, колкото може по-голямо количество убит дивеч – стимул за хищническо и безнравствено ловуване.

Чл. 34. Ловните трофеи от убития дивеч се предоставят на ловците, срещу заплащане на такси /Голямо великодушие!/.

Чл. 36. Забранява се на ловците да продават дивечови ловни трофеи на частни лица. Могат да ги подаряват и заменят, по реда на правилника.

В закона е залегнала и една глава за съгласуване на ловно-стопанската дейност с други отрасли на народното стопанство. Става дума за съгласуване на онези дейности от горското стопанство, селското стопанство, пътното строителство и други, които биха влошили условията и нанесли вреда на дивеча – да не се изсичат дървета, в чиито хралупи гнездят птици или дървета, по които токуват глухари, да не се унищожават естествените ремизи /укрития/ край и между селскостопанските имоти, поставяне подплашващи устройства на машините за прибиране на реколтата, за намаляване вредите при провеждане на растителната защита и торене с изкуствени торове, оставяне преходи /подлези/ за дивеча, при строителството на пътни магистрали и т.н.

Административно-наказателни разпоредби.

Чл. 44. Който ловува, без да притежава билет или без разрешение за отстрел или извън определените места, без да е убил дивеч, се наказва с глоба от 50 до 200 /двеста/ лева. Когато горното деяние е извършено в забранено за лов време, забранено място или забранени средства, наказанието е глоба от 100 до 300 лева.

Чл. 45. Който убие дивеч при условията на чл. 44 – алинея първа, се наказва с глоба от 100 до 400 лева, но не по-малко от тройния размер на щетата. Ако убитият дивеч е при условията на чл. 44 – алинея втора, наказанието е глоба от 150 до 500 лева.

В случаите на алинея първа от чл. 45, когато е убит едър дивеч и вредата е над 200 лева, а по алинея втора вредата е над 100 лева, виновните се наказват по наказателния кодекс.

Съгласно **чл. 46**, при повторно нарушение в едногодишен срок /рецидив/, наказанията по чл. 44 и 45 са по-тежки.

Чл. 47. Който укрива, превозва и пр., убит от другото дивеч, се наказва с глоба до 200 лева.

Чл. 49. Освен наказанието глоба, нарушителите заплащат и обезщетение за нанесените вреди на ловното стопанство, в полза на съответното държавно горско стопанство, държавно ловно стопанство или ловно-рибарска дружина.

В случаите на чл. 44 и 45, виновните се лишават от право на лов, в срок от 1 до 5 години.

Чл. 51. При нарушение на чл.чл.44, 45 и 47, оръжието, с което е убит дивечът, се конфискува, а убитият дивеч се изземва и предава на съответното г. стопанство, ловно стопанство или ловно-рибарска дружина. Отнема се и превозното средство по чл. 47.

Ако средствата за лов, незаконно убитият дивеч и трофеите не могат да се отнемат, се заплащат от виновните, независимо от обезщетението по чл. 49.

Чл. 52. Нарушенията се установяват с актове, съставени от органите на: МГГП, БЛРС, КОПС, народната милиция и нар. Съвети.

Наказателните постановления се издават от Директорите на горските и на ловните стопанства, а процедурите по тях се извършват по Закона за административните нарушения и наказания.

Преходни разпоредби.

.....

2. Отменя Закона за лова от 1948 година.

5. Изпълнението на настоящия закон се възлага на МГГП, Централния съвет на аграрно-промишления съюз, председателя на Централния съвет на БЛРС.

4.ПРАВИЛНИК ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ЛОВА ОТ 1982 ГОДИНА

Приет е с ПМС № 19 от 5 май 1984 година, публикуван в Д.В. бр. 42 от 1984 година.

В **глава първа** – Общи положения, се посочва, че дивечът се дели на местен и прелетен, на едър и дребен и още, че животните, защитени от Закона за защита на природата, не са обект на лов. По-нататък, в четири-пет глави се уреждат въпросите относно планирането, организацията и управлението на ловното стопанство, стопанисването и опазването на дивеча, ловуването и ползването на

убития дивеч, съгласуване на ловностопанската дейност с другите стопански отрасли и т.н.

5.НАРЕДБА ЗА РАЗМЕРА НА ОБЕЗЩЕТЕНИЯТА ЗА ПРИЧИНЕНА ВРЕДА НА ЛОВНОТО СТОПАНСТВО

Приета е с ПМС № 5 от 11 март 1983 год., публикувана в Д.В., брой 24 от 1983 година.

За причинени вреди на ловното стопанство, при нарушения на чл. 44-48 от Закона за лова, виновните заплащат следните обезщетения:

За елен	600 лв.	Мечка	1000 лв.
Елен-сика	700 лв.	Глухар	200 лв.
Елен-лопатар	450 лв.	Фазан	15 лв.
Дива коза	700 лв.	Яребица, кеклик, патица	15 лв.
Муфлон	400 лв.	Заек	50 лв.
Сърна	150 лв.	Пъдпъдък и др.	8 лв.
Дива свиня	180 лв.	Рог от елен	20 лв.
Зубър	2000 лв.	Рог от сръндак	10 лв.

На територията на горския фонд намират приложение и нормативни документи относно рибарството.

Първият Закон за рибарството е публикуван в Д.В. брой 15 от 10 февруари 1883 година, а е изменен с Д.В. брой 55 от 10 март 1890 год. и е допълнен с Д.В. брой 46 от 1 март 1907 година.

Вторият Закон за рибарството е от 1922 год. и е обнародван в Д.В., броя от 18 януари 1922 година.

Третият Закон за рибарството е публикуван в списание "Горски преглед" – кн. 6 от 1936 година. Изменен е веднъж с Д.В. брой 107 от 16 май 1936 година и втори път – с Д.В. брой 142 от 29 юни 1936 година.

Четвъртият Закон за рибарството е обнародван в известия бр. 89 от 7 ноември 1961 год., а е изменен с Д.В. брой 99 от 20 декември 1963 год. и Д.В. брой 26 от 1968 година.

Сега действащият, пети по ред Закон за рибарството, е одобрен с Указ № 3103 от 11 ноември 1982 год. и е публикуван в Д.В. брой 91 от 1982 година.

IV. ПОЛЗВАНЕ, ВЛАДЕНИЕ И СОБСТВЕНОСТ НА ГОРИТЕ

1.ПРОИЗХОД НА СОБСТВЕНОСТТА

Ползването като стопанска дейност ще бъде разгледано по-подробно в една от следващите глави. Тук ще се спрем накратко на него, в правен аспект и във връзка с владението и собствеността.

Ползването е първата и най-стара проява на човека спрямо гората, осъществена още при първия му контакт с нея, т.е. от появяването му на този свят. Той е намерил убежище в нея, вземал е дървесина за направа на жилище, за защита срещу зверове, за огън и други, а така също и храна – плодове, семена, гъби, дивеч. И всичко това е вършил съвсем естествено и без каквато и да е морална задръжка, все едно, че му се полага – отивал е за дърва в гората, както е отивал за вода на извора или на реката. Но от всичко е вземал толкова, само колкото му е било необходимо. По онова време, преди 20 хиляди години, никой не е имал претенции върху природните богатства. Скитничеството съпровождало човека.

По-късно, когато населението на планетата се увеличило и възможността човек да взема на готово от природата силно намалела, се наложило да води заседнал живот и да произвежда – най-напред животни и животински продукти, а след туй и земеделски продукти – за себе си и за добитъка си. На едно място се установявали по няколко семейства и образували първите селища. В по-оскъдните и неудобни места – по стръмните планински склонове и други, се заселвали и единични семейства.

Когато броят и размерите на селищата се разрастнали, интересите на жителите на две или повече съседни селища започнали да се срещат и да си противоречат. В такива случаи се налагало да се установи граница между териториите, ползвани от съседни селища, която никой нямал право да преминава и да навлиза и ползва в територията на съседното селище. Така се появило владението.

Границите на владението не били съвсем постоянни и се влияели от различни фактори, включително и от правото на по-силния.

По същия път са възникнали и владенията на единично заселени семейства, на манастири, черкви и други.

В най-отдалечените места в планините обаче, селища не е имало – нито големи, нито единични семейства или родове. Извън владенията на съществуващите селища оставали големи площи гори, които били общи или както ги наричали “безстопанствени” /ничии/. До образуването на Първото българско царство, тези гори не представлявали никакъв стопански интерес. Дори и през Средновековието, преди падането на България под османско владичество, за лова се говорело повече, отколкото за гората.

По-късно, с появяването на княжеската, кралската, царската и други държавни владетелски институции, безстопанствените гори били завладени от тях. Впоследствие тези гори ще представляват основата на бъдещите държавни гори. Много от тези гори чрез подаряване за заслуги, чрез размяна, завещания и по друг начин, са преминали във владение на разни местни феодални владетели, манастири, черкви и др. обществени учреждения.

След завладяването на Балканския полуостров от турската империя, повечето от горите на бившите християнски светски и духовни владетели са станали владения на султана и като такива са били третираны дълго време.

През по-голямата част от времето на османското владичество, всички земи в империята са били султански. Девизът “Държавата, това съм аз”, важал много повече за султана, отколкото за самия Людовик XIV.

Но земята трябвало да се обработва, за да се използват плодовете ѝ, източник на живот.

Правото на ползване на земя в турската държава било организирано по няколко начина.

Най-широко застъпена форма /за използване на земята/ били условните феодални владения. Това са по-големи или по-малки, предимно селскостопански площи, наречени ленове. Според

големината на доходите им, леновете бивали: тимари – с доход до 20 000 акчета; зиамети – до 100 000 и хасове – над 100 000 акчета.

Условни владетели на леновете били спахиите. Ползването на земята ставало под тяхно ръководство, те прибирали и данъците, част от които внасяли в султанската хазна. През 1834 год. положението се изменило. Селяните започнали да плащат данъците направо на държавата, а спахиите получавали държавна рента. Явно, на империята били нужни повече пари и тя решила да вземе повечко от феодалите-арендатори.

В леновете понякога влизали и гори, които също били владение на феодалите. Такъв е например случаят с горите в Тетевенския район, владени от кърсердарина Солю Билюкбаши. Той живеел в Ловеч и от време на време ходел в Тетевен за разрешаване сечи и събиране такси.

Ползването на горите около населените места било неписано право на населението от незапомнени времена. Султанът не посмял, пък и не намерил за нужно, да им оспорва това право. Горите, в които населението от дадена община може да ползва за свои нужди материал, дърва, листник и други през турско време се наричали балталъци. Това наименование идва от турската дума "Балта" /побългарено "балтия"/, което означава "брадва", т.е. балталъците са място, където се сече, сечище за местното население. Макар и с непостоянни граници /все повече и повече навлизали в държавните гори/, балталъците са основата на бъдещите общински гори.

Запазени били също и частните владения на единичните стопанства из планините /колибите/, от които впоследствие се появили първите и най-стари частни гори. Повечето от тях били широколистни, предимно дъбови и служели за набавяне главно дърва, дребен строителен материал и листник /шума/ за домашните животни.

Султанът проявил великодушие към някои религиозни и други заведения и им предоставил земи, включително и гори, наречени вакъфи. Обект на такова внимание били джамии, манастири, училища и други. След Освобождението вакъфите се превърнали в собственост на тези заведения. Именно вакъфите от този произход попадали под

разпоредбите на ЗГ от 1868 год., а не вакъфите, придобити по давност на ползване и владение.

С право на ползване на земи, без заплащане на данък, били облагодетелствувани и отделни лица, срещу задължението да помагат на армията в мирно време и да участват в нея през време на война, да отглеждат соколи и други. Тези парчета земя се наричали "бащини".

За **собственост** на земи и гори в отоманската империя започва да се говори едва през втората половина на XIX век, т.е. няколко години преди края на османското владичество.

Понятието "собственост" се появява с развитието на правната наука и прилагането ѝ при уреждане на взаимоотношенията между отделни лица и институции или между тях и държавата и т.н. Собствеността се определя и постановява със закон и се доказва с документ, издаден от надлежните учреждения.

Въпросът за собствеността на горите през турско, е уреден за пръв път със Закона за земите от 1858 година. Според него горите биват: общи /безстопанствени/, общински или балталъци, вакъфски и частни.

В първия турски Закон за горите от 1868 година, общите /безстопанствени/ гори вече се третираат като държавни, но се запазва правото на безплатно ползване на материали и други от местното население. Общинските, вакъфските и частните гори също се запазват.

Според този закон, както посочихме на стр., охраната на общинските гори се предоставя на самото население, което било длъжно да бди да не се извършват нарушения от отделни лица от общината или от другоселци. Тази постановка стимулирала стремеж в населението да увеличава площта на общинските си гори, като присвоява и включва към тях нови части от държавните гори. Така, че заграбването на държавни гори за общински, датира още от турско време. И то се проявило до такава степен, че се наложило да бъде издадена специална инструкция № 19 от 1875 година, която предвижда мерки за неговото ограничаване.

Нашето законодателство обаче не взело предвид тези мерки след Освобождението и се допуснало това заграбване да продължи, дори в някои случаи и от частни лица.

Собствеността на горите у нас след Освобождението за пръв път се урежда със ЗГ от 1883 год., според който горите биват: държавни, общински и частни.

Държавните гори, както видяхме, произхождат от бившите "свободни" /безстопанствени/ гори, обхващащи значителни пространства, извън границите на общинските и частните гори, в най-отдалечените и труднодостъпни части на планините, край Черноморието и Делиормана, където липсвали пътища и населени места.

Общинските гори са бившите балталъци, които търпели известни промени, за сметка на държавните гори, а непосредствено след Освобождението и в полза на частните.

Малко по-сложен е въпросът за **частните гори**. Появата на единия /най-стария/ вид от тях – колибарския, вече разгледахме по-горе. Освен по този начин, частни гори са се появили /образували/ още по два начина.

Вторият начин за формиране на частни гори у нас започва веднага след Освобождението, едновременно с образуването на частна собственост върху обработваемите земи. Когато турските феодали били изгонени, една част от земите им била заграбена от българските селяни, а друга – изкупена. Държавните и особено общинските гори стават предмет на разграбване и превръщане в частна собственост. Това са предимно малки парчета широколистни гори край населените места, с площ до 20 декара. Те били използвани както първичните /колибарските/ частни гори, като нискостъблени голосеци или за добив на листников фураж – клоносечно и главосечно. Макар и рядко, се срещали частни масиви до 100 декара, дори и над 100 декара.

Третият начин за поява на частни гори у нас е по пътя на яйлаците.

Яйлаци. Горите, които били отдалечени от селищата, не били обект на ползване, поради липса на пътища до тях и превозни

средства. Първото ползване в тях, в съвременен стопански смисъл, е пашата. Султанът и тук не закъснял да прояви щедростта си, продиктувана от известни съображения, разбира се. За да стимулира използването на пашата във високите и недостъпни части на планините и развитието на овцевъдството, предоставил на юруците /пастири от Средноазиатските степи/ правото на безплатно ползване на пашата. Понеже по тези места се пашува само лятно време, те били наречени "яйлаци" – от турската дума "яй" – лято. Безплатна паша им била предоставена и за зимни пасища, най-вече по Беломорието. Те били наречени "къшлаци" /"къш" – значи зима/.

Земята и дърветата в яйлаците си остават собственост на държавата и яйлакопритежателите нямали право да ги използват без разрешение.

Яйлашкият въпрос, отначало съвсем безобиден, впоследствие започва да се позаплита и усложнява. В началото обширните яйлашки пасбища задоволявали нуждите на юруците, но с нарастване на стадата им, пашата започнала да не стига. За да я разширят, номадите не се колебали много и често преминавали към опожаряване на наличната гора. И това, както не е трудно да се досетим, е ставало в най-благоприятните и удобни места – на сравнително равни терени и върху плодородни почви. За да не палят гората, с ираде от 1870 година, султанът им дал право на собственост и на дърветата. Но и това не помогнало. Пожарите в горите продължили, поради което собствеността върху дърветата била отнета наново.

След време, на замогналите юруци започнало да тежи непрекъснатото придвижване от яйлаците към къшлаците и обратно и около един век преди Освобождението на България някои от тях започнали да се установяват на постоянно място в Беломорието или другаде. Напускаяки яйлаците по нашите планини, те ги продавали на отделни лица или общини срещу незначителни суми. След Освобождението дълго време яйлашкият въпрос не може да се уреди.

В ЗГ от 1904 година, яйлаците се обявяват за държавна собственост, включително и пашата. На яйлакопритежателите се предвижда обезщетение за пашата. Назначават се комисии, правят се предложения за обезщетяване и т.н. Както вече споменахме – бавен и

труден процес. Яйлаци е имало в почти всички наши планини, но най-много са били в Родопите и Рила. Общо площта им възлиза на около 1 500 000 декара, от които 2/3 гора и 1/3 пасища. Разпределението на площта им по планини е следното:

Рупчос /Чепеларско и Смолянско/	352 100 декара
Западни Родопи /Пещерско и Чепинско/	645 900 декара
<hr/>	
Общо за Родопите:	998 000 декара
Рила и Осогово	432 000 декара
Витоша и Стара планина	70 000 декара
<hr/>	
Всичко за страната:	1 500 000 декара

Към 1908 год. яйлаците в Пещерско и Чепинско са описани и оценени на стойност 511 600 лева /обезщетение/, а в Рила и Осогово – 419 420 лева. Към същата година витошките и старопланинските яйлаци още не са оценени, а чепеларските и смолянските още не са и описани.

Яйлакопритежателите негодували срещу оценките, а Министерският съвет отлагал одобряването на представените му протоколи за обезщетение. През 1908 година Върховният съд отново потвърждава държавната собственост върху самораслите дървета в яйлаците и след три години били изплатени сумите за Пещерска околия.

Но в Пещерско въпросът с яйлаците бил сравнително по-лек, понеже те се намирили високо в планината, далече от населените места, били големи по площ и по-лесно установими.

Не така стояло положението в Станимашка /Асеновградска/ околия – Чепеларско и в Пашмаклийска околия /Смолянска/. Тук яйлаците били в непосредствена близост до населените места, примесени с работни земи, ливади и т.н. Населението протестираше и непрекъснато изпращало делегации до столицата. В резултат на това през 1911 год. за Станимашка околия излязъл специален закон, за отстъпване на част от държавните гори на местното население /Чепеларе/, срещу минимално заплащане. Поради голямата трудоемкост на този процес и последвалите войни, уреждането му

продължило дълго време. Този проблем продължава да бъде третиран и в новите закони за горите от 1922 и 1925 година. И не само за Станимашка околия, а и за цялата страна, където още имало неуредени спорове около яйлаците. Продължава описването на яйлаците, които още не се владеят от държавата.

През 1923 год. е направено изменение в Закона от 1911 год. в смисъл маломерните земи в Станимашка околия да се продават на бившите яйлакопритежатели по 0.50 до 3 лева на декар, платими в петгодишен срок. Тези гори следва да се стопанисват задружно, на кооперативни начала. Така и станало – частните гори в Чепеларско са обхванати в така наречените “Горовладелчески кооперации”.

През 1927 год. това изменение е разширено и за Смолянска околия. В двете околии са предадени около 518 370 декара насаждения за частни гори – над 70 % от залесената площ.

И така, по пътя на яйлаците, се появява и частното горовладение в сърцето на родопските иглолистни гори.

От 66 околии, само в четири няма държавни гори – Босилеградска, Панагюрска, Разградска и Горнооряховска, а частни гори липсват само в Никополска околия. В редица околии, частните гори заемат повече от 50 % от горите в тях – Видинска, Кулска, Ломска, Белослатинска, Врачанска, Оряховска, Фердинандовска /Михайловградска/, Босилеградска, Радомирска, Ловчанска, Тетевенска, Брезнишка, Искрецка, Царибродска, Горнооряховска, Свищовска и Търновска.

Разпределение на горската площ в страната по собственост към 1900 година

Таблица 21

Вид собственост	Площ в хектари
Държавни гори	902619
Общински гори	1565242
Частни гори	519640
Черковни и други	53625
Всичко:	3041126

Държавните гори били обхванати в 438 масива, а общинските – в 2 966. Частното горовладение било много раздробено.

Разпределение на горската площ в страната по собственост към 1909 година

Таблица 22

Вид собственост	Площ в хектари
Държавни гори	736007
Общински гори	1395943
Частни гори	439770
Черковни, училищни и други	35965
Всичко:	2607685

Държавните гори се намират повече покрай Черноморието, в Делиормана и по високите части на Родопите, Рила и Стара планина и обхващат 430 комплекса. Общинските гори се състоят от около 3 000 комплекса. Най-много частни гори има в Плевенски, Търновски, Врачански и Видински окръг. Крупни частни горовладения в страната са няколко единици, с площ на горите до 15 000 декара.

Разликата между двата отчета /1900 и 1909 год./ е приемлива и реална само за държавните гори, площта на които действително е намаляла, в резултат на преминаване на една част от тях към общинските. Намаляването на площта на общинските и на частните гори, е недействително, тъй като на тях предимно е давано, а случаите на отнемане са единични, ако изобщо е имало такива. Налага се изводът, че при изготвяне на отчетите, общините умишлено са показвали по-малки площи за общинските и за частните гори, в резултат на което е намаляла и общата площ на горите за страната през 1909 год., спрямо 1900 година.

2.РАЗГРАБВАНЕ НА ДЪРЖАВНИ ГОРИ

При разглеждане на ЗГ от 1889 год. видяхме, че съгласно член втори от същия, се разрешава на общините да вземат от държавните

гори толкова, колкото са необходими за допълване на общинските така, че за всяко домакинство да има най-малко по 10 хектара. В резултат на това възникнала плетеница от нескончаеми спорове, която въпреки регламентирането им в ЗГ от 1904 год. и изменението му през 1906 год., дълго време не могли да бъдат уредени. Неуредиците били подсилвани и от мудното уреждане на яйлашкия въпрос. Последниците от тази тъжна история са много тежки. През 1900 год. у нас е имало 4 000 000 декара спорни гори. За 3-4 години само, общините са похарчили за горски спорове над 1 600 000 лв., има 18 убити, 72 ранени и няколкостотин души – в затвора. Ищците – общини или частници, се уговаряли срещу държавата и печелели делата. Цели комплекси държавни гори преминали към общините, а в редица случаи и в частни ръце. Само в Бургаско били заграбени 8-9 комплекса, с площ около 120 000 декара. Раздадени държавни гори има още в: Търновско и Берковско – по 40 000 декара, Чирпанско – 25 000 декара, Горноджумайско /Благоевградско/ и други. По онова време не е имало село в България, в което да не са възникнали спорове за горите.

До каква степен са били развити беззаконието, корупцията и покварата 20 години след Освобождението относно заграбване на гори, може да се съди по следния случай.

Френският поданик Х. Батюс /H. Batuce/, засвоил една голяма част от фотенската държавна гора, наричана "Хасан Факъ". Възползван от почти ежемесечната смяна на горския персонал и подкрепен от нехайството на горските власти в централното управление по онова време, той на няколко пъти се опитвал да тури ръка на тази гора по административен път, но не успял. Накрая, възползван от един документ със съмнителна стойност и с помощта на подкупени свидетели и гламавостта на неспособни защитници на държавните интереси, той успял чрез съдилищата да присвои претендуемата гора през 1912 година. Веднага след това съдебно решение, съдебният следовател при Пловдивския апелативен съд констатирал, че има лъжесвидетелствувание, образувал следствено дело и го препратил на прокурора за завеждане углавно преследване

на виновните. Но ... прокурорът не дал ход на делото и Батюс продължавал да владее и експлоатира държавната гора.

По този повод, през 1914 година народният представител В. Милев отправил питане в Народното събрание до министъра на правосъдието, известно ли му е за това дело и ако му е известно, какво е направил. Министърът, изненадан и объркан отговори, че "още се събират данни" /две години не стигали!/ и не можал да каже нищо повече. Но Милев го допълнил и пояснил, че на делото не се дава ход, поради натиска на местни партизани, на които и самият министър не е в състояние да противоречи.

Чрез списание "Г. преглед", лесовъдите от Пловдивско са били поканени да следят за този случай и при евентуално решение на прокурора или на съда, да съобщят.

Тази гора и днес местното население нарича на името на французина, само че малко изкривено и побългарено, вместо Батюс – Ботуш. Намира се в Джаневренския ГТУ на ГС Широка поляна, на левия бряг на река Катранджи дере.

Разпределение на горите по собственост към 1928, 1935 и 1941 г., в хектари

Таблица 23

Вид собственост	1928 год.	1935 год.	1941 год.
Държавни гори	637624	718430	763600
Общински гори	1481019	1751816	1659300
Частни гори	526163	491971	567600
Черковни, училищни и др.	41634	55738	39200
Всичко:	2686440	3017955	3029700

Макар и не съвсем точни, поради непълно измерване на горите и по субективни причини, данните от горната таблица убедително говорят, че общинските гори заемат над 50 % от г. площ в страната, държавните и частните взети заедно са по-малко от общинските, а площта на държавните гори превишава площта на частните само с около 20 %.

3.НАЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА ГОРИТЕ

Национализацията на частните гори разгледахме при запознаването ни със Закона за стопанисване и ползване от горите, от 1948 година. Тя е приключила окончателно през 1950 год., с изменението на горния закон.

Със същия закон са национализирани и общинските гори през 1948 година.

4.ПРЕДОСТАВЯНЕ ГОРИ ЗА ПОЛЗВАНЕ ОТ ДРУГИ ВЕДОМСТВА СЛЕД 9.IX.1944 ГОДИНА

Главните ползватели, на които са предоставени гори за стопанисване и ползване за собствени нужди, без да заплащат за целта необходимите такси, са ТКЗС и ДЗС, впоследствие обединени в АПК. Това предоставяне е извършено въз основа на Правилника за определяне земите на ГФ от 1952 год. и ПМС № 731 от 6 октомври 1953 год. и № 47 от 2 февруари 1958 година. Възможността за предоставяне гори на сс организации по този начин е залегнала и в ЗГ от 1958 год. и в неговия Правилник за приложение.

Предоставените гори са предимно маломерни парчета, намиращи се между земите на с.с. фонд и са с площ не повече от 300 декара, всяка една от тях. Допуска се предоставяне и част до 300 декара, от по-големите нискостъблени комплекси, намиращи се в съседство със земите на с.с. организации.

Целта на предаването е двойна – задоволяване до известна степен нуждите на ТКЗС и ДЗС с необходимият им дребен дървен материал, предимно колци, мертеци, овощни подпори и дърва и същевременно повишаване интереса и стимулиране на с.с. организации към опазване на тези маломерни гори, които независимо от състоянието им, имат важно защитно, водоохранно,

водорегулиращо и климатично значение за тези райони, тъй като там други гори няма.

Освен предоставянето на тези гори, горскостопанското законодателство поощрява с.с. организации да създават гори върху подходящи за целта свои земи, като им се оказва помощ с посадъчен материал, методическа помощ при създаването им, устройството на горите, съдействие при провеждане на мероприятията по стопанисване, ползване и охрана на същите.

За гори на ТКЗС и ДЗС важат ЗГ и Правилника за приложението му, а така също и Наредбата за сенокоса, пашата и опазването на ГФ и 1171 ПМС от 1951 година.

Освен на с.с. организации, гори са предоставени и на УОГС /учебно-опитни г. стопанства/ в местност Юндола – Велинградско и на “Бързия” /Петрохан/ - Берковски район. Горите на тези стопанства служат за провеждане научни опити и наблюдения в тях, използват се и като нагледна база при обучение на студентите – лесовъди и т.н. Стопанисването им става под ръководството на органите на ВЛТИ. Ползването от тях се извършва на научна лесовъдска основа и не се допуска превишение на предвижданията по ЛУП. За съжаление, площта и на двете стопанства, взети заедно, е само 12 306 ха, което не представлява дори и половин процент от общата горска площ на страната.

**Разпределение на площта на горите на
селскостопанските организации и учебно-опитните г.
стопанства, в хектари**

Таблица 24

Ползвател	Години			
	1956	1975	1983	1990
ТКЗС и ДЗС	12043	90605	83587	86516
УОГС и др.	-	12306	10903	21337
МНО	-	-	-	33197
Общо:	12043	102911	94490	141050
Процент от общата г. площ	0.3 %	2.7 %	2.6 %	3.6 %

През 1954 год. бяха изключени площи от високопланински пасища и предоставени на Държавния пасищно-фуражен фонд, за пасища. По места бяха образувани така наречените "Пасищни стопанства", които имаха за задача да стопанисват, подобряват и ползват тези площи. Няколко години след това, същите площи бяха върнати обратно в горския фонд.

Подобна бе съдбата и на "Парковите пасища" – изредени нискостъблени гори край селищата, прошарени с празнини и поляни, които бяха предадени през 1960 година на ТКЗС, за ползване само като пасища. Навреме бе преценено обаче, че този начин на стопанисване и ползване, води неминуемо до пълното ликвидиране на горската растителност и до ерозиране на площите, поради което същите бяха върнати обратно в горския фонд.

V. УПРАВЛЕНИЕ НА ГОРИТЕ

1.СЪЗДАВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ГОРСКАТА СЛУЖБА СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО

До Освобождението, от турското правителство не е извършван почти никакъв надзор над горите. Само за събирането на горското "даждие" са били поставяни няколко служители – орман-мемури /ондълъкчи/, които са стояли по пунктовете, през които е минавал материалът за продажба. Други няколко души конници /колджии/ са обикаляли селата, преглеждали са новостроящите сгради и за употребения материал са събирали някаква такса.

Непосредствено след Освобождението, горската служба е намерила място при тогавашния Финансов отдел. От страна на този отдел са излезли и първите работи по горите – окр. № 5059 от 20 декември 1878 год., писано на руски език до губернаторите, с което се иска сведение за положението в горите и други.

През 1879 год., когато се образували първите министерства в младото княжество /Указ № 1 от 5 юли 1879 год./, службата по горите била открита при новообразуваното "Отделение на държавните имущества и рудите" към Министерството на финансите /Указ № 23 от 17 юли 1879 год./. Начело на горската служба бил един началник с един подначалник. Провинциалната служба била възложена на специални лесничии – обездници и стражници. Точно какъв е щатът на тези първи провинциални /местни/ служители по горите не е известно, но за тогавашния Орханийски /Ботевградски/ окръг софийският губернатор е назначил двама пеши и трима конни стражари, със заплатата съответно 800 и 1 000 франка годишно.

Всъщност губернаторите и окръжните началници се считали за ръководители на провинциалните горски служби – през тях минавали писмените указания, окръжни и т.н. Административните органи по места били натоварени също да водят още стопанисването и опазването на горите. Но те не били в състояние да изпълняват тези

задължения, поради което в държавните и общински гори царяла пълна анархия и само благодарение на обстоятелството, че пазарните и транспортни условия не били благоприятни за експлоатация, не се получило най-лошото.

В "Отделението за държавните имоти и рудите" към МФ, горската служба останала до 1893 год., когато Финансовото м-во било реорганизирано и от него се отделило Министерство на търговията и земеделието /МТЗ/. Общото отделение, със същата структура, останало към новото МТЗ, а през 1895 год. за пръв път службата за горите се оформила като самостоятелно "Отделение за горите". През 1908 год. Отделението за горите било преименувано в Дирекция на горите, лова и риболовството, но още през 1909 година пак станало отделение, обаче като Отделение на гори, лов и риболовство.

Естествено от 1879 до 1908 год., както в самото централно управление на горите, така и по места /в провинцията/, са ставали известни промени – щатове нараствали, броят на персонала се увеличавал, а ръководството по стопанисване и опазване на горите постепенно преминало в ръцете на горските органи.

Структура на Отделението на горите, лова и риболовството при МТЗ към 1909 година:

а/ При самото отделение /в Министерството/

Началник на отделение	- 1, с год. заплата	6 000 лв.
Главен инспектор	- 1, с год. заплата	5400 лв.
Подначалници	- 2, с год. заплата по	3900 лв.
Инспектор по лова	- 1, с год. заплата	3600 лв.
Началник "Бюро УПЗ"	- 1, с год. заплата	12000 лв.
/чужденец/		
Началник "Бюро арондиране, ограничав. и устр."	- 1, с год. заплата	4800 лв.
Помощник началник бюро	- 2, с год. заплата по	3000 лв.
Геометри	- 2, с год. заплата по	3000 лв.

б/ Междинни и местни органи

Районни инспектори по горите	- 6, с год. заплата по	4800 лв.
Лесничей	- 43, с год. заплата по	3600 лв.
Помощник лесничей	- 31, с год. заплата по	1800 до 2200 лв.
Управител на горски разсадник	- 4, с год. заплата по	3300 лв.
Надзиратели по горски разсадници	- 6, с год. заплата по	1500 лв.
Секретари и писари на лесничей и инспектори	- 57, с год. заплата по	780-1200 лв.
Горски стражари към държавните гори	- 510, с год. заплата по	660-1200 лв.

Освен това, към общинския лесничейски институт имало още 29 лесничей със средно годишно възнаграждение по 1800 лева и 2328 стражари, с общо годишно възнаграждение 1 294 813 лв., изплащано от общините. Тази стража не е малко, но била некачествена – неграмотна, бездействена и корумпирана в по-голямата си част.

През 1912 год. се образува самостоятелно Министерство на земеделието и държавните имоти /МЗДИ/, с Отделение за горите, лова и рибарството. През същата 1912 год. са били създадени и първите реверни лесничейства. Те били 7 на брой и са открити в най-важните държавни гори, а именно: Батак, Чехлюво, Фотен, Чепеларе, Гешова планина /Юндола/, Гениш ада, Лонгоза. Основната дейност в реверните лесничейства била стопанисването и ползването от горите, за разлика от административните, които имали повече административна работа. /Първите административни лесничейства са създадени след 1883 год., въз основа на първия български ЗГ от същата година/.

През същата 1912 год. е създадена "Администраторска служба" към административните лесничейства. Били назначени по няколко души администратори, с цел да бъде облекчен лесничей от административна /канцеларска/ работа и да може да се изравни с

лесничея от техническите лесничейства по отношение на техническите си обязанности.

Настъпила Балканската, а скоро след нея и Първата световна война. През този период особени промени в управлението на горите не са станали. След завършването на Първата световна война, Отделението за горите и лова продължавало да бъде в МЗДИ със следните специални служби към него:

За експлоатация на горите
Измерване и уредба
Укрепяване на пороите и залесяване /УПЗ/
Лов

Начело на отделението стоял началник, а на службите – главни инспектори. Началникът и инспекторите, оглавяващи четирите служби, образували постоянен съвет, който обсъждал и решавал всички важни въпроси. Решенията му влизали в сила, след одобряването им от министъра на земеделието и държ. имоти.

По отношение стопанисването и експлоатацията, страната била разделена на 9 горски инспекции и две бюро по експлоатация на горите – едно за държавните гори в Родопите и едно за държавните гори в Източна Стара планина. Всяка инспекция обхващала по няколко административни и ревирни лесничейства. Общо за страната административните лесничейства били 57, а ревирните – 18. Административни лесничейства имало при седалищата на инспекциите и в някои други селища. Ревирите са били обикновено по-високо, в планините – в самите гори. Безспорно, подготвя се експлоатация на неизползваните досега труднодостъпни държавни гори. Изцяло в услуга на тази експлоатация са двете бюро за експлоатация на държавните гори.

Службата за измерване и уредба на горите се е състояла от две секции за същата цел и една секция за строеж на горски пътища и телефони. Тези три секции били ръководени от едно бюро. Секцията за строеж на горски пътища и телефони също била изцяло в помощ на експлоатацията на държавните гори.

Към службата за УПЗ били създадени 9 секции, ръководени от две бюра. Начело на секциите и бюрата стояли началници.

Мирният период от 22 години, между Първата и Втората световна война, дал възможност за значително развитие на г. стопанство у нас, въпреки, че горското ведомство като цяло все още било Отделение за горите, лова и рибарството при МЗДИ и само било преименувано през 1941 год. в Дирекция на горите.

Броят на персонала и бюджетът по горите за 1933 год. е бил както следва:

Таблица 25

Служба	Персонал		Кредити	
	Броя	% от общия брой	Лева	% от общия кредит
Централно управление	22	1.3	1259500	3
Административни служби по охрана и стопанисване	1051	62.4	26768100	60
Технически /ревирни/ служби	322	19.1	8435500	19
Други технически служби	290	17.2	8219280	18
Всичко:	1685	100.0	44682380	100.0

Броят на районните горски инспекции към 1940 год. бил вече 20, а на г. стопанства – 244.

Характерно явление в навечерието на Втората световна война е одържавяването на общинските лесничейства. За да си осигури по-добро снабдяване с дървесина при евентуална война, държавата пое издръжката и ръководството на 120-те общински лесничейства. Същевременно прибрала и Фонд ЛКМ и строеж на горски пътища.

С цел намиране начин за повишаване на заплатите и задържане лесовъдите на място, през 1940 год. била създадена служебна степен – Управител на горско стопанство.

2.УПРАВЛЕНИЕ НА ГОРИТЕ, СТРУКТУРИ И РЕОРГАНИЗАЦИЯ НА СТРУКТУРИТЕ СЛЕД 9.IX.1944 ГОДИНА

Девети септември 1944 год. завари горското ведомство като "Дирекция на горите и лова" към МЗДИ. Този статут продължи още 3 години, когато през 1947 година МЗДИ било реструктурирано в МЗГ /Министерство на земеделието и горите/ - Д.В., брой 284 от 1947 год.

От 1912 год. – създаването на МЗДИ, до 1947 год. ведомството на горите се е развивало под крилото на това министерство като самостоятелна служба, именувана най-често "Отделение..." и от време на време преименувана в "Дирекция...". Тази стабилност, както ще видим по-нататък, била ликвидирана от нескончаемите, често и необмислени реорганизации в горите и в системата на управление у нас въобще.

До вчера поощрявана, само 2-3 години след 9.IX.1944 год., ТГПК /трудова горска производителна кооперация/ става вече спирачка и пречи на новата държава. Кооперациите са финансово и технически слаби, за да осигурят едно завишено ползване от горите и преработка на дървесина, каквито вече се замислят /планират/. Освен това, ТГПК има стремеж към печалба, която ѝ е нужна, за да гарантира нейното съществуване и съществуването на членовете ѝ. Държавата не иска да губи тези средства. Тя ще направи така, че да използва труда на кооператорите като обикновени работници, а печалбата ще си прибира тя. За целта обаче е нужно дърводобива и дървообработването да преминат в държавни ръце. За горните цели трябваше да се намери подходяща форма в управленческата структура на горите. Такава форма бе създадена в лицето на "Обединено горскостопанско предприятие" /ОГСП/ - "Държавни гори" от 16 февруари 1947 година. ОГСП обединяваше дейността на държавните гори – 8748000 декара или 27 % от общата горска площ. То можеше да поема стопанисването и на общинските и други обществени и частни гори, със съгласието на собствениците им и доходите да си бъдат в тяхна полза. Можеше също да образува обществени

предприятия за химическа и механическа преработка на горски продукти и да търгува с тези продукти по договор.

Органите на предприятието охраняват държавните гори, грижат се за извършване на залесяването в тях, за строеж на горски пътища и сгради. Ползването се извършва по стопански план, одобрен от Дирекцията на горите и лова. Премахнато бе биченето на материали на ТГПК на ишлеме от страна на държавните дървообработващи предприятия, по простата причина, че те вече бичеха собствени материали.

ОГСП организира по места предприятия с различни задачи: за производство и добив на дървесина, за дървопреработка, за механизирани дървотранспорт /камиони влекачи/ и други.

Но ТГПК все още изземваха част от функциите, като обработваха известни количества от добитите материали от горите в свои дървообработващи заведения и сами извършваха търговията с тях.

За да избегне това противоречие, държавата създава така нареченото "Смесено горско предприятие" /СГП/, което е държавно-кооперативно предприятие за търговия и продажба на дървени материали – преходна форма, клон от ОГСП "Държавни гори".

СГП имаше за задача да превозва, преработва и търгува с дървени материали от държавните, общинските, манастирските и частните гори. Собствениците на общинските, манастирските и частните дървообработващи предприятия бяха длъжни да изпълняват поръчките му или да му предоставят заведенията си.

По места, СГП имаше следните първични поделения: дървообработващи заведения, автотранспортни станции, търговски и др. предприятия.

При национализацията на индустрията през 1947 год., СГП беше готово да овладее работата в национализираните предприятия.

През 1948 година, Отделението на горите и лова излиза от МЗДИ и за пръв път в историята на България се създава Министерство на горите /Д.В., брой 307 от 1948 год./. Задачите на министерството са: стопанисване, устройство, залесяване и дърводобив. Дървообработването преминава към Министерството на тежката

промишленост, а пласмента на дървени материали – към Министерството на търговията.

С ПМС от 21 юли 1950 год., се създава ново предприятие в горите – “Горски строежи” /Горстрой/. ОГСП “Държави гори” продължава да съществува. С национализацията на горите и на промишлеността, ОГСП обхваща всички гори, обедини и всички дървообработващи предприятия, с изключение на шперплатната и мебелна промишленост. Както вече споменахме, ОГСП поема също стопанисването, залесяването, лесоустройството, строителството в горите и дървотранспорта.

Като органи на сектор “Общ надзор” при МГ по места останаха областните служби УПЗ, секциите УПЗ и ловните стопанства, а към ОГСП “Държавни гори” – районите дирекции на горите /РДГ/, горските стопанства, управленията на дърворезните фабрики, секциите за строеж на горски пътища и сгради и други.

Административните лесничейства, като форма на управление, бяха ликвидирани.

Въпреки всичко, МГ не бе в състояние да осигури най-вече “максимален добив на максимално качествена дървесина”, както бе поръчал Г. Димитров на V конгрес на партията. Търсят се нови, по-ефективни форми. С помощта на съветски специалисти се извършва още една реорганизация през 1951 година.

С указ на Президиума на Народното събрание № 480 от 20 септември 1951 год. – известие брой 76 от 21 септември 1951 год., се закрива Министерството на горите, дърводобива се отделя от стопанисването и се създава “Управление на горското стопанство към Министерския съвет” /УГС-МС/.

Успоредно с УГС-МС се създават още две управления – Управление “Дърводобив и транспорт” при Министерството на строежите и строителните материали и “Управление на горската промишленост” към Министерството на тежката промишленост.

Задачите на УГС-МС са определени с 1171 ПМС от 24 септември 1951 година и се състоят в стопанисване и опазване на горите и контрол върху ползването на дървесината. С тях подробно се запознахме при разглеждане ПМС 1171 /стр./

УГС функционира при МС 5-6 години. Със Закона за сливане и преименуване /известие бр. 11 от 5 юли 1957 год./, УГС преминава към състава на МЗГ, ръководено от заместник министър. Първи помощници на зам. министъра са: началник на управление и заместник началник /главен инженер/. В състава на управлението влизат 13 отдела. Към провинциалните служби спадат 12 окръжни управления на г. стопанство /ОУГС/, 162 горски стопанства, две ловни стопанства и две семеконтролни станции.

Като подразделения на МЗГ се водят още: проектантската организация "Агролеспроект" и ведомственият "Научно-изследователски институт за гората"

Структурата на УГС при МЗГ към 1957 год. е била следната:

Управлението за дърводобив и транспорт при Министерството на строежите и строителните материали обединява следните отдели:

1. Производствено-технически, със сектори: сеч и първична обработка; лесосечен фонд; стандарти и рационализация; техническа безопасност и охрана на труда; специални ползвания; производство на специални дървени материали /поръчки/; извоз, собствен обоз и поддържането му.
2. Транспортен, със сектори: експлоатация на моторни коли и горски железници; ремонт и поддържане на моторни коли; горски железници и подвижен състав; гуми и горива; планиране и отчитане на горския транспорт /от временен склад до местопредаване/.
3. Енергомеханичен, със сектори: моторни резачки и други механизми за сеч и първична обработка; въжени линии и други механизми за транспорт.
4. Т Р З /Труд и работна заплата/
5. Финансово-счетоводен, със сектори: Финансов инструктаж; вътрешно-ведомствен контрол; финансово-планов; баланси и отчети.
6. Планово-икономически
7. Капитално строителство
8. Снабдяване и социално-битови въпроси
9. Кадри /"да набира кадри и политически здрави работници за предприятието"/
10. Пласмент
11. Административен апарат.

Управлението на дървообработващата промишленост /при МТП/, към същата година има следните отдели:

1. Производствено-технически, с производства: дъскорезно с траверси и парен бук; амбалажно; шперплатно, паркетно и фурнирно; разходни норми; научно-техническо сътрудничество; стандарти и

рационализация; режещи инструменти; техническа безопасност на труда;

2. Енергомеханичен, със сектори: технология и производство; ел. машини и съоръжения; парни машини, съоръжения и дървообработващи машини; планово-предупредителен.

3. Капитално строителство, с поделения: планиране на капиталовложенията; проектиране и контрол на капиталовложенията; финансиране.

4. Труд и работна заплата /ТРЗ/, с поделения: общи въпроси по организацията и методите на заплащане на труда; организация на нормирането на труда и технически норми; социално-битови въпроси; съревнование и колективно-трудова договори.

5. Материално-техническо снабдяване /МТС/.

Начело на управлението на дървообработващата промишленост стои началник, с един помощник /главен инженер/. Началникът, главният инженер, главният счетоводител и началниците на отдели, образуват така наречения "Дирекционен съвет".

Както се вижда от структурите на трите управления, бюрокрацията вече здраво е набъбнала – управления, отдели, секции, поделения – безчет. Не по-различно е положението и в низовите единици. Горските стопанства навсякъде са двойни – горско и промишлено. Дървообработващите заведения имат структура, близка до едно управление – директор, към когото пряко са подчинени началник кадри и юрист-консулт, противо-пожарна охрана, въоръжена нощна охрана, началник планов отдел и себестойчик, а така също главен инженер и главен счетоводител. Главния инженер ръководи и отговаря за отдел ТРЗ, главния механик, главния енергетик, началник цехове, началник участъци, майстори на смени, старши инженер и старши техник, а главния счетоводител за още толкова касиери, счетоводители, деловодители, машинописци, началници на складове, закупчици и други.

В междинните органи, респективно ОУГС и ГПП, също бе ангажиран значителен брой персонал, който имаше за задача

оперативно да ръководи, подпомага и контролира дейността на подразделенията по места.

С Постановление № 28, известие брой 10 от 2 февруари 1960 год., УГС-МЗГ се закрива. Създава се УГ-МЗГ. Дърводобива и стопанисването отново се събират в едно ведомство.

Разделянето на двете дейности в гората – стопанисване и дърводобив, въпреки някои административни недостатъци, беше едно от най-положителните мероприятия в историята на г. стопанство след Освобождението. Контролът върху ползването от горите беше здрава бариера срещу опитите на ползвателите да изпълняват плановете си по най-лесния и най-евтиния начин. Същевременно общата охрана на горите в онзи момент беше също на високо ниво, нарушенията сведени до минимум. Точно това изглежда стана причина за ликвидиране на тази надеждна форма на управление.

Ето как професор М. Даков, дългогодишен ръководител на горското ведомство и председател на УГС, мотивира премахването на тази сполучлива форма на управление, автор на която смятаха мнозина лесовъди, че е самият той /Със съкращения от "В бързее на времето" – стр. 293/: "Разделянето на дейностите в горите не даде очакваните резултати. Напротив, тревогата за състоянието на горите порасна. Породи се идеята за събиране на дейностите /обединяване/. Извършени бяха нарушения в Благоевградски окръг от ТКЗС, констатирани от Държавен контрол и докладвани в Политбюро на ЦК на БКП. Получи се остра реакция. Изказана бе и идеята за обединяване в самостоятелно ведомство /не "в едно", та в него да е и хлябът и ножът, а в "самостоятелно"/.

Ликвидирането на УГС съвпада и с териториални промени в страната – закриване на старите окръзи и създаване на нови. В новите окръзи се създават ОУГ /Окръжни управления на горите/, а по места – 172 горски стопанства, които поемат дейността на досегашните г. стопанства, на г. промишлените стопанства и на г. пром. предприятия. ОУГ са на централно подчинение на УГ, а г. стопанства – на подчинение на ОУГ. Както ОУГ, така и ГС, са на стопанска сметка.

През същата 1960 год. става още една реорганизация и то само след 3 месеца. С Указ № 158 на Президиума на Народното събрание от

29 април 1960 год., УГ излиза от МЗГ, преименува се на ГУГ /Главно управление на горите/ и преминава на пряко подчинение на Министерския съвет /Известие бр. 36 от 3 май 1960 год./. ГУГ ръководи само двете дейности – стопанисване и дърводобив. Дървообработващата, мебелната и целулозно-хартиената промишленост са към Комитета на промишлеността.

С Указ на Президиума на Народното събрание № 562 от 8 декември 1962 год., ГУГ се преобразува в Комитет по горите и горската промишленост /КГГП/, без ранг на министерство, като към него преминава и дървообработващата промишленост /Д.В., бр. 100 от месец декември 1962 год./.

С Разпореждане на Министерския съвет от 9 юли 1963 год., към КГГП преминават и държавните мебелни предприятия. Със същото Разпореждане се закриват 10 ОУГ, като районите им се поемат от останалите. В структурата на КГГП се създава Пласментно-снабдителен отдел.

През 1966 год. КГГП получава ранг на министерство /Указ № 236 от 12 март 1966 год. на Държавния съвет, Д.В., бр. 21 от 1966 год./

Пак през същата година и пак само след 3-4 месеца, още една реорганизация. КГГП при МС се закрива и се създава МГГП /Указ на Държ. съвет № 538 от 30 юни 1966 год. – Д.В., бр. 51 от 1 юли 1966 год./. Към МГГП преминава и целулозно-хартиената промишленост, т.е. новото министерство представлява един завършен горско-промишлен комплекс, обхващащ всички дейности, свързани с горите: горско стопанство, лов и риболов, дърводобив, дървообработване, мебели, целулозна и хартиена промишленост.

Партийните функционери в горите даваха висока оценка на това “обединение” на всички дейности в едно министерство и твърдяха, че са създадени предпоставки за правилно планиране, че се откривали нови възможности за ГС, изобщо осъществявала се една мечта. Може и да е било вярно това становище, но за съжаление, ако е било тъй, тези възможности не бяха използвани.

С различни постановления и разпореждания на МС, към МГГП се създадоха 5 държавни стопански обединения /ДСО/, на стопанска сметка.

ДСО "Стара планина", за ръководство на дървообработващата промишленост; ДСО "Мебел"; ДСО "Целулоза и хартия"; ДСО "Горско стопанство и дърводобив"; ДСО "Дървопласмент", с 23 поделения в страната. Към последното ДСО е прикрепено и Държавно търговско предприятие "Лесоимпекс".

С ПМС № 7 от 4 март 1969 год., Дирекция задграничен дърводобив към ДСО "Горско стопанство и дърводобив" прераства в ДСО "Задгранично строителство и дърводобив" към МГГП, със седалище в София. ДСО "Горско стопанство и дърводобив" се закрива и функциите му се поемат от РДГ.

Структура на Министерството на горите и горската промишленост към 1969 година:

Министър
Заместник министър
Съветник

I. Управление за контрол и координация, с отдели:

1. Контрол и координация на производството
2. Финансов контрол
3. Инвестиционен контрол

II. Управление Планово-икономическо, с отдели:

1. Икономическо проучване и ефективност
2. План, финанси и нормативи
3. Труд и подготовка кадри

III. Управление "Наука и технически прогрес", с отдели:

1. Наука, нова техника и научна организация на производството
2. Контрол на качеството

IV. Управление "Търговия и международно сътрудничество", с отдели:

1. Търговия
2. Международна специализация и коопериране

V. Управление на горите, с отдели:

1. Стопанисване и опазване на горите
2. Залесяване и борба с ерозията

VI. Управление "Лов и рибарство"

Самостоятелни отдели /без управления/:

1. Защита на природата
2. Специален

Общи служби:

1. Отдел административно-стопански
2. Юрист-консулт и арбитраж

Държавни стопански обединения:

1. ДСО "Задгранично строителство и дърводобив"
 - а/ Дирекция по производствено-техническите въпроси
 - б/ Дирекция по строителството
2. ДСО "Стара планина"
 - а/ Дирекция по производствено-техническите въпроси
 - б/ Дирекция по икономическите въпроси
3. ДСО "Мебел"
 - а/ Дирекция по производствено-техническите въпроси
 - б/ Дирекция по икономическите въпроси
4. ДСО "Целулоза и хартия"
 - а/ Дирекция по производствено-техническите въпроси
 - б/ Дирекция по икономическите въпроси
5. ДСО "Дървопласмент"
 - а/ ДТП "Лесоимпекс"

Районни дирекции на горите и горски стопанства:

Районна дирекция на горите – Берковица:

1. Горско стопанство гр. Берковица
2. Горско стопанство с. Бързия – Михайловградско
3. Горско стопанство гр. Бяла Слатина
4. Горско стопанство гр. Белоградчик
5. Горско стопанство гр. Варна
6. Горско стопанство гр. Видин

7. Горско стопанство с. Говежда – Берковско
8. Горско стопанство гр. Лом
9. Горско стопанство гр. Михайловград
10. Горско стопанство гр. Мездра – Врачанско
11. Горско стопанство гр. Оряхово
12. Горско стопанство с. Чупрене – Видинско
13. Районна ремонтна работилница – гр. Берковица
14. Районна ремонтна работилница – с. Чупрене – Видинско

Районна дирекция на горите – Благоевград:

1. Горско стопанство гр. Банско
2. Горско стопанство с. Бачево – Благоевградско
3. Горско стопанство с. Белица
4. Горско стопанство м. Беслет
5. Горско стопанство гр. Благоевград
6. Горско стопанство м. Вищерица
7. Горско стопанство гара Пирин
8. Горско стопанство гр. Гоце Делчев
9. Горско стопанство с. Добринище
10. Горско стопанство с. Елешница
11. Горско стопанство гр. Петрич
12. Горско стопанство гр. Разлог
13. Горско стопанство с. Сатовча – Благоевградско
14. Горско стопанство гр. Сандански
15. Горско стопанство с. Симитли
16. Горско стопанство с. Катунци
17. Горско стопанство гр. Якоруда
18. Горско стопанство с. Цапарево – Благоевградско
19. Горско стопанство м. Първомай – Благоевградско
20. Районна ремонтна работилница – гр. Благоевград
21. Районна ремонтна работилница – гр. Разлог
22. Районна ремонтна работилница – гр. Гоце Делчев

Районна дирекция на горите – Бургас:

1. Горско стопанство гр. Айтос

2. Горско стопанство гр. Бургас
3. Горско стопанство с. Граматиково – Бургаско
4. Горско стопанство с. Грудово – Бургаско
5. Горско стопанство с. Звездец – Бургаско
6. Горско стопанство с. Кости – Бургаско
7. Горско стопанство гр. Карнобат
8. Горско стопанство гр. Мичурин
9. Горско стопанство с. Ново Паничарево – Бургаско
10. Горско стопанство гр. Несебър
11. Горско стопанство гр. Малко Търново
12. Горско стопанство с. Садово – Бургаско
13. Опитна станция по дъбовите гори – гр. Бургас
14. Районна ремонтна работилница – гр. Бургас
15. Районна ремонтна работилница – гр. Малко Търново

Районна дирекция на горите – Варна:

1. Горско стопанство гр. Варна
2. Горско стопанство с. Горен Чифлик – Варненско
3. Горско стопанство гр. Провадия
4. Горско стопанство с. Старо Оряхово – Варненско
5. Горско стопанство с. Суворово – Варненско
6. Горско стопанство с. Цонево – Варненско
7. Горско стопанство гр. Балчик
8. Горско стопанство гр. Генерал Тошево
9. Горско стопанство гр. Тервел
10. Горско стопанство гр. Толбухин /Добрич/
11. Ловно стопанство “Шерба” – с. Гроздево – Варненско
12. Лесозащитна станция – гр. Варна
13. Районна ремонтна работилница – с. Долен Чифлик – Варненско

Районна дирекция на горите – Габрово:

1. Горско стопанство гр. Габрово
2. Горско стопанство с. Стоките – Габровско
3. Горско стопанство с. Плачковци – Габровско

4. Горско стопанство гр. Севлиево
5. Районна ремонтна работилница – гр. Габрово

Районна дирекция на горите – Шумен:

1. Горско стопанство с. Върбица – Шуменско
2. Горско стопанство гр. Шумен
3. Горско стопанство гр. Омуртаг
4. Горско стопанство гр. Нови пазар
5. Горско стопанство гр. Преслав
6. Горско стопанство с. Смядово – Шуменско
7. Горско стопанство гр. Попово
8. Горско стопанство гр. Търговище
9. Ловно стопанство “Паламара” – с. Венец – Шуменско
10. Районна ремонтна работилница – гр. Шумен

Районна дирекция на горите – Кюстендил:

1. Горско стопанство гр. Брезник
2. Горско стопанство с. Земен – Пернишко
3. Горско стопанство гр. Кюстендил
4. Горско стопанство с. Невестино – Кюстендилско
5. Горско стопанство гр. Радомир
6. Горско стопанство Рилски манастир – Кюстендилско
7. Горско стопанство гр. Станке Димитров
8. Горско стопанство гр. Трън
9. Ловно стопанство “Витошко” – м. Витошко – Пернишки окръг
10. Районна ремонтна работилница – Станке Димитров
/Дупница/

Районна дирекция на горите – Кърджали:

1. Горско стопанство гр. Ардино
2. Горско стопанство гр. Ивайловград
3. Горско стопанство гр. Кърджали
4. Горско стопанство гр. Крумовград
5. Горско стопанство гр. Момчилград
6. Горско стопанство гр. Свиленград

7. Горско стопанство гр. Хасково
8. Горско стопанство гр. Харманли
9. Горско стопанство с. Черничево – Кърджалийско
10. Районна ремонтна работилница – гр. Кърджали

Районна дирекция на горите – Ловеч:

1. Горско стопанство с. Борима – Ловешко
2. Горско стопанство с. Лесидрен – Ловешко
3. Горско стопанство гр. Луковит
4. Горско стопанство гр. Ловеч
5. Горско стопанство с. Ново село – Ловешко
6. Горско стопанство гр. Никопол
7. Горско стопанство гр. Плевен
8. Горско стопанство с. Рибарица – Ловешко
9. Горско стопанство гр. Тетевен
10. Горско стопанство гр. Троян
11. Горско стопанство с. Черни Вит – Ловешко
12. Горско стопанство с. Черни Осъм – Ловешко
13. Районна ремонтна работилница – гр. Тетевен
14. Районна ремонтна работилница – гр. Троян

Районна дирекция на горите – Пазарджик:

1. Горско стопанство "Антон Иванов", м. Вълча поляна – Пазарджишко
2. Горско стопанство гр. Батак
3. Горско стопанство гара Белово – Пазарджишко
4. Горско стопанство "В. Коларов", м. Беглика – Пазарджишко
5. Горско стопанство гр. Велинград
6. Горско стопанство гр. Пазарджик
7. Горско стопанство гр. Панагюрище
8. Горско стопанство гр. Пещера
9. Горско стопанство с. Ракитово – Пазарджишко
10. Горско стопанство м. Селище – Пазарджишко
11. Горско стопанство "Снежана", м. Кръстопътя – Пазарджишко

12. Горско стопанство м. Широка поляна – Пазарджишко
13. Горско стопанство м. Чехльово – Пазарджишко
14. Тополово стопанство – гр. Пазарджик
15. Районна ремонтна работилница – гр. Велинград
16. Районна ремонтна работилница – гр. Пещера

Районна дирекция на горите – Пловдив:

1. Горско стопанство гр. Асеновград
2. Горско стопанство с. Кричим – Пловдивско
3. Горско стопанство гр. Карлово
4. Горско стопанство гр. Клисуре
5. Горско стопанство гр. Пловдив
6. Горско стопанство гр. Първомай
7. Горско стопанство с. Розино – Пловдивско
8. Горско стопанство с. Старосел – Пловдивско
9. Лесозащитна станция – гр. Пловдив
10. Семеконтролна станция – гр. Пловдив

Районна дирекция на горите – Русе:

1. Горско стопанство гр. Бяла
2. Горско стопанство с. Воден – Разградско
3. Горско стопанство с. Дулово – Разградско
4. Горско стопанство гр. Кубрат
5. Горско стопанство гр. Исперих
6. Горско стопанство гр. Разград
7. Горско стопанство гр. Русе
8. Горско стопанство гр. Силистра
9. Горско стопанство гр. Тутракан
10. Районна ремонтна работилница – гр. Русе

Районна дирекция на горите – Сливен:

1. Горско стопанство с. Бяла паланка – Сливенско
2. Горско стопанство гр. Елхово
3. Горско стопанство гр. Котел
4. Горско стопанство с. Кипилово – Сливенско

5. Горско стопанство гр. Нова Загора
6. Горско стопанство гр. Сливен
7. Горско стопанство с. Тича – Сливенско
8. Горско стопанство с. Стара река – Сливенско
9. Горско стопанство с. Твърдица – Сливенско
10. Горско стопанство гр. Тополовград
11. Горско стопанство гр. Ямбол
12. Районна ремонтна работилница – гр. Сливен

Районна дирекция на горите – Смолян:

1. Горско стопанство с. Арда – Смолянско
2. Горско стопанство гр. Девин
3. Горско стопанство гр. Доспат
4. Горско стопанство с. Давидково – Смолянско
5. Горско стопанство гр. Златоград
6. Горско стопанство с. Лъки – Смолянско
7. Горско стопанство с. Мугла – Смолянско
8. Горско стопанство с. Момчиловци – Смолянско
9. Горско стопанство с. Михалково – Смолянско
10. Горско стопанство с. Манастир – Смолянско
11. Горско стопанство с. Орехово – Смолянско
12. Горско стопанство гр. Смолян
13. Горско стопанство с. Смилян – Смоленско
14. Горско стопанство с. Славейно – Смолянско
15. Горско стопанство м. Тешел – Смолянско
16. Горско стопанство с. Триград – Смолянско
17. Горско стопанство с. Хвойна – Смолянско
18. Горско стопанство с. Чепеларе – Смолянско
19. Горско стопанство с. Широка лъка – Смолянско
20. Ловно стопанство “Кормисош”, с. Лъки – Смолянско
21. Районна ремонтна работилница – гр. Девин
22. Районна ремонтна работилница – с. Чепеларе – Смолянско

Районна дирекция на горите – София:

1. Горско стопанство гр. Ботевград

2. Горско стопанство м. Боровец – Софийско
3. Горско стопанство с. Годеч – Софийско
4. Горско стопанство гр. Етрополе
5. Горско стопанство гр. Елин Пелин
6. Горско стопанство гр. Ихтиман
7. Горско стопанство гр. Копривщица
8. Горско стопанство с. Костенец – Софийско
9. Горско стопанство с. Лопян – Софийско
10. Горско стопанство гр. Пирдоп
11. Горско стопанство с. Реброво – Софийско
12. Горско стопанство гр. Самоков
13. Горско стопанство гр. Своге
14. Горско стопанство гр. София
15. Лесозащитна станция – гр. София
16. Семеконтролна станция – гр. София
17. Районна ремонтна работилница – гр. Самоков
18. Районна ремонтна работилница – гр. Пирдоп
19. Районна ремонтна работилница – гр. Етрополе

Районна дирекция на горите – Стара Загора:

1. Горско стопанство с. Гурково – Ст. Загорско
2. Горско стопанство гр. Казанлък
3. Горско стопанство с. Мъглиж – Ст. Загорско
4. Горско стопанство с. Съхране – Ст. Загорско
5. Горско стопанство гр. Стара Загора
6. Горско стопанство гр. Чирпан
7. Районна ремонтна работилница – гр. Казанлък

Районна дирекция на горите – Велико Търново:

1. Горско стопанство с. Буйновци – В. Търновски
2. Горско стопанство гр. Горна Оряховица
3. Горско стопанство гр. Елена
4. Горско стопанство гр. Свищов
5. Горско стопанство гр. В. Търново
6. Районна ремонтна работилница – гр. Елена

3.РЕОРГАНИЗАЦИИТЕ В ГОРИТЕ ВСЕ ПОВЕЧЕ СЕ ЗАПЛИТАТ

През 1971 год. МГГП се закрива, а вместо него се създава Министерство на горите и опазване на природната среда /МГОПС/ - Указ № 8 от 9 юли 1971 год. на Държавния съвет, Д.В., бр. 55 от 1971 г. Към МГОПС преминават Държавния съвет за водите, Комитета по запасите, а така също и контрола по опазване на въздуха, водите и почвата от замърсяване, а от министерството излязоха мебелната и целулозно-хартиената промишленост.

Основните горскостопански единици – г. стопанства, се запазиха, а РДГ бяха закрити. Създадени бяха нови междинни инстанции – така наречените Комбинати за дърводобив и дървообработване /КДД/. За провеждане държавен контрол по дейността в горите, по места бяха създадени Районни инспекции по горите /РИГ/, на пряко подчинение на МГОПС. По-късно РИГ прерасна в РИГОПС.

След провала на реорганизацията от 1951 год. и събиране отново дърводобива и стопанисването в едно ведомство, създаването на РИГ беше вторият положителен опит за установяване някакъв ред и контрол в стопанисването и експлоатацията на горите. Но този опит успя толкова, колкото успя разделянето през 1951 година.

МГОПС просъществува 5 години – време, достатъчно да се разбере, че на ръководството му тежи дейността по опазване на природната среда. Тежи му дори контролът в горите, провеждан от собствените му инспекции. Предпочита да се освободи и от едното и от другото.

С Указ № 861 от 16 юни 1976 год. /Д.В., бр. 50 от 22 юни 1976 год./ се закрива МГОПС и се създава наново МГГП. Дейността по опазването на природната среда се поема от новосъздадения Комитет по опазване на природната среда при Министерския съвет /КОПС-МС/.

Към МГГП отново преминават /се връщат/ мебелната и целулозно-хартиената промишленост.

КДД, които от 1973 год. са преименувани в Горско-промишлени комбинати /ГПК/, сега стават Горско-стопански комбинати /ГСК/, тъй като обемът на дърводобива е намалял, а задачите по стопанисването на горите и ЛКМ уж получили сравнително по-голяма тежест.

РИГОПС излязоха от системата на МГОПС и станаха подразделения на КОПС при МС. Към тях бе включена и дейността по опазване на водите, въздуха и почвата, още докато бяха към горите. Сега, преминавайки към Комитета по опазване на природната среда, бяха преименувани в РИОПС – “Г”-то се загуби.

От 1 октомври 1984 год., ДСО “Целулоза и хартия” отново излиза от МГГП и преминава към Министерството на химическата промишленост /Разпореждане на МС № 26 от 18 септември 1984 год./ С Решение на Народното събрание – Д.В., бр. 25 от 28 март 1986 год., се закрива МГГП, прекратяват се държавните функции на Националния аграрно-промишлен съюз /НАПС/ и се създава Министерство на земеделието и горите /МЗГ/, като се определят и функциите му.

Пак през същата 1986 год., само два и половина месеца по-късно, с Разпореждане № 11 на МС – Д.В., бр. 45 от 10 юни 1986 год. стават следните промени в системата на горите:

Преобразуват се от 1 юни 1986 год.:

а/ ДСО “Стара планина”, в СО “Стара планина”, като самостоятелна юридическа личност, със седалище в София, като се определя конкретно и предмета на дейността му;

б/ Инженеринговата стопанска организация “Лескомплект” - в комбинат “Лескомплект”, също самостоятелно юридическо лице, със седалище в София и с определен предмет на дейност.

Министерският съвет дава съгласието си да се образува /и се образува/ “Асоциация по горско стопанство и горска промишленост” /АГСГП/, която да осигурява и планово-регулирущи функции по отношение на ГПК, държавните ловни стопанства, комбинат “Горска техника” и комбинат “Горстрой”.

В края на същата 1986 год., още една реорганизация “подобрява” работите в горското ведомство. С Указ № 4443 от 26 декември 1986 год. на Държавния съвет, Д.В., бр. 101 от 31 декември 1986 год., е одобрено Решение на Народното събрание, според което:

І. Създава “Съвет по селското и горското стопанство” /ССГС/ при МС, който да осъществява единно държавно ръководство на аграрно-промишлените комплекси /АПК/ в страната. Същият съвет може да

издава решения в областта на селското и горското стопанство, които имат сила на актове на МС.

II. Закрива МЗГ и възлага на МС да определи органите и организациите, които да поемат функциите на закритото министерство.

В изпълнение на Указ 4443 от 26 декември 1986 год. на Държавния съвет, Бюрото на МС издава Разпореждане № 8 от 30 януари 1987 год., за структурни промени в селското и горско стопанство, като най-напред дава съгласието си да се преобразува Асоциация "НАПС", а след това определя основните функции и задачите на Асоциация по горско стопанство и горска промишленост, а именно:

а/ Осъществява нов подход в използването на горите и превръщането им във високодоходен отрасъл, на пълна финансова и валутна самоиздръжка, със значим принос в развитието на народното стопанство;

б/ Прогресивно технологично обновление на горскостопанското производство и реструктуриране на дървообработващата и целулозно-хартиената промишленост и дълбочинно използване на дървесината на основата .../следват точки "в" и "г", все в същия "творчески" дух/.

Възлага на Асоциация ГСГП, като асоциация от нов тип, да осъществява следните държавни функции:

а/ Планира дейността на ГСК, СК "Горска и дървообработваща техника", СК "Горстрой" и Държавните ловни стопанства;

б/ Осигурява изпълнението на националните баланси на дървесина;

в/ Упражнява контрол по опазването на горите, по лова и риболова;

г/ Осъществява международно сътрудничество в областта на горите и горската промишленост.

Като основни членове на Асоциация ГСГП да участват самоуправляващите се стопански организации, съгласно приложение № 2, както следва:

1. Горско-стопански комбинати: Бургас, Сливен, Стара Загора, Кърджали, Пловдив, Смолян, Пазарджик, Благоевград, София, Берковица, Ловеч, В. Търново, Русе, Шумен и Варна, с предмет на дейност: научно-приложна и производствена дейност по производство на посадъчен материал, интродукция на бързорастящи дървесни видове, залесяване и борба с ерозията, стопанисване и опазване на горите и на земите на държавния ГФ, ловно-стопанска и рибостопанска дейност, дърводобив, търговска, пласментна и селско-стопанска дейност.

2. СО "Стара планина" – София, с предмет на дейност: научно-изследователска, приложна и проектно-конструкторска, производствена и търговска дейност в страната и чужбина, в областта на дървообработването, мебелната промишленост и производството на дограма.

3. СО "Целулоза и хартия" – София, с предмет на дейност: научно-изследователска, проектно-конструкторска и инженерингова, производствена, ремонтна, търговска и пласментна дейност в страната и чужбина, в областта на целулозно-хартиената промишленост.

4. СК "Горска и дървообработваща техника" – гр. Станке Димитров, с предмет на дейност: Научно-приложна, проектно-конструкторска и производствена дейност по създаване и производство на специализирани машини, механизирани и автоматизирани технологични линии за нуждите на г. стопанство, горската и дървообработваща промишленост, ремонт и сервизна дейност на машините и съоръженията в г. стопанства, горската и дървообработваща промишленост.

5. СО "Дърводобив и строителство" – Коми АССР, с предмет на дейност: строителство на предприятия за добив и преработка на дървесина; производство на технологични трески и други промишлени дейности; търговия, обществено хранене и комунално-битова дейност; транспорт и реализация на дървесина.

6. СК "Горстрой" – Елин Пелин, с предмет на дейност: строеж на горски пътища, стопански и други сгради за нуждите на лесокултурната дейност, дърводобива и г. промишленост.

7. Център за електронизация, нови технологии и подготовка на кадри – Пазарджик, като юридическо лице, с предмет на дейност: научно-изследователска и развойна дейност по нови технологии; изработка и внедряване на системи за комплексна автоматизация на технологичните процеси и на кибернетични системи за управление; подготовка и квалификация на кадри /за тези системи/.

Институтът за гората при БАН осъществява дейността си в интеграция с Центъра за електронизация, нови технологии и подготовка на кадри и е на двойно подчинение – на АГСГП и на БАН.

Както се вижда, чудесно текстово оформление на документа! Ако не друго, от многобройните реорганизации горскостопанските и други обществени деятели усвоиха поне майсторството да воалират отлично неблагоприятията с красиви и художествени словоизлияния. Нищо, че не отговарят на действителността, няма нищо ново в тях и в повечето случаи са празни думи.

С ПМС № 6 от 2 февруари 1987 год., се приема Правилник за функциите и дейността на Съвета за селско и г. стопанство при МС /Д.В., бр. 12 от 1987 год./.

Шест-седем месеца по-късно, пак през същата година, Народното събрание със свое Решение № 2656 – Д.В., бр. 65 от 21 август 1987 година, извършва още една съществена реорганизация:

I. Закрива четири съвета при МС, в това число и Съвета за селското и горско стопанство.

II. Създава четири нови министерства, между които и МЗГ.

С Разпореждане на МС № 16 – Д.В., брой 92 от 28 ноември 1989 година, се закриват Асоциация ГСГП и Асоциация НАПС, като активите и пасивите им се поемат от МЗГ.

А с Указ № 215 – Д.В., бр. 17 от 27 февруари 1990 год., Държавния съвет закрива Комитета по материалното стопанство при МС и открива Комитет по горите и горската промишленост – при Министерския съвет. Същевременно възлага на Министерството на икономиката и планирането да поеме функциите на закрития комитет, а на МС – да определи функциите и задачите на КГГП.

Структура на Комитета по горите към 1990 година
А. Централно ръководство

Общо персонал при Централното управление на Комитета – 115 души. От тях 13 главни експерти, 41 експерти, 20 главни специалисти и 4 специалисти, без тези в „Секретариат и обслужващ блок“. Средна годишна работна заплата – 4800 лв.: от 1680 до 8400 лв. и общ годишен фонд работна заплата – 552 хиляди лева.

Б. Поделения към Комитета по горите

I. Поделения на стопанска сметка

а/ 14 броя фирми за стопанисване, ползване и опазване на горите, в София, Благоевград, Пазарджик, Пловдив, Стара Загора, Кърджали, Смолян, Бургас, Варна, Русе, В. Търново, Сливен, Ловеч и Берковица, със 146 горски и 19 ловни стопанства към тях;

б/ Фирма „Горска техника“ в гр. Станке Димитров;

в/ Фирма "Горстрой", в гр. Елин Пелин;
г/ 18 фирми за дървообработване, направа на мебели и дограма, някои от които имат поделения – дървообработващи и мебелни предприятия;
д/ Държавна фирма "Мургаш", за ловен туризъм;
е/ Фирма "Целулоза и хартия" /бившето СО "Целулоза и хартия"/;
ж/ Комбинатите "Лескомплект" и "Лесоимпекс", за търговска и пласментна дейност /внос и износ/;
з/ Други: СО "Дърводобив и строителство" – Коми АССР; Център по електронизация и нови технологии "Горсистем" – Пазарджик; Главен информационен център – София; Нормативно изследователско бюро по организация на труда – София; Предприятие "Горснаб", за търговско-снабдителна дейност – София и Държавна фирма "Агролеспроект" – София.

II. Поделения на бюджетна сметка:

а/ Две опитни станции – за дъбовите гори в Бургас и за бързорастящите видове – в Свищов;
б/ Народен парк "Пирин" – в Банско;
в/ Техникуми по дървообработване и вътрешна архитектура – в София, Пловдив, Варна, Русе, Кюстендил;
г/ Техникум по горско стопанство – Велинград;
д/ Техникум по горско стопанство и дървообработване в Батак, Банско и Тетевен;
е/ Средни професионални технически училища по дървообработване – в Бургас, Велинград, Плевен, Силистра и Хасково;
ж/ Средно професионално техническо училище по горско стопанство и дървообработване в Берковица;
з/ Тополово стопанство – гр. Пазарджик;
и/ Горска семеконтролна станция, в София и Пловдив;
к/ Лесозащитна станция, в София, Пловдив и Варна;
л/ Учебен център за повишаване квалификацията на кадрите в Боровец;
м/ Горски дом – Витоша /почивен дом/;
н/ Почивна станция "Златни пясъци";
о/ Клуб-ресторант-стол – София;

п/ Редакции на списанията "Горско стопанство" и "Дървообработваща и мебелна промишленост" – София.

Реорганизации, реорганизации ... Не през 5 или 10 години, а всяка година, дори и по няколко в една година. Защо? Икономическата криза в народното стопанство, като цяло, тропя настойчиво на вратата. Как да се избегне или поне скрие и забави нейното появяване? Всички държавни ръководства са изпаднали в тревога така, както изпадат в паника плъховете, намиращи се на дъното на кораб, по което са се появили пробойни и водата е започнала да нахлува и пълни кораба.

Не – не помагат вече реорганизациите – корабът потъна.

VI. ГРИЖИ ЗА ГОРИТЕ

1.ВЪЗБНОВЯВАНЕ НА ГОРИТЕ

Основният елемент на гората – дървостоят, се състои от дървета и храст, които са живи организми. Като такива те поникват, растат, стареят и загиват или се отсичат, за да бъде използвана дървесината. Понякога загиват от природни или антропогенни стихии – ветровали, снеголоми, пожари и други. В повечето случаи на мястото на старата гора се появява нова. Смяната на старото поколение гора с ново, се нарича възобновяване.

Възобновяването на гората бива естествено и изкуствено или както се казва в последния случай, възобновяване чрез залесяване.

А. Естествено възобновяване

Естественото възобновяване бива семенно и вегетативно. От своя страна семенното може да бъде чисто природно и такова, при което има и вмешателство на човека. Вмешателството на човека може да бъде стихийно и целенасочено. При стихийното участие на човека – неправилни сечи, причиняване на пожари и т.н., той няма изобщо предвид възобновяването на гората, въпреки последвалото такова, в резултат на задоволяване на своите нужди. Целенасоченото възобновяване се осъществява от специалисти-лесовъди и наред със стопанското ползване на гората, като задача от първостепенна важност стои и естественото семенно възобновяване на насажденията. В случай на нужда, специалистите отиват понякога и по-далече – подобряват съзнателно условията за естествено възобновяване, като почистват предварително подлежащите на възобновяване площи, разработват ги по различен начин, а след това опазват семената, самосева и младия подраст от повреди и други. В практиката това подобряване на условията се нарича подпомагане на естественото възобновяване.

Вегетативното /издънково/ естествено възобновяване е също резултат предимно на вмешателството на човека. Осъществява се изключително в широколистни дървостои и то главно млади, благодарение способността на същите да дават "спасителни" пънни или коренови издънки.

Горите у нас не са еднородни, а самият възобновителен процес е много сложен, поради което не може да се подхожда по един и същ начин при възобновяването им. Необходимо е да се познават добре екологическите условия на растеж на възобновяваното място и особеностите на дървесните видове, за да се изберат онези, които биха се развили най-добре на същото. С други думи, всички мероприятия при възобновяването трябва да се съобразяват с особеностите на отделните таксономични единици и най-вече, с особеностите на отделните типове гора.

Семенно възобновяване.

Стадии на възобновяване:

а/ Плодоносене. Различните дървета достигат своята възобновителна зрялост /започват да плодоносят/ на различна възраст. Светлолюбивите видове започват да плодоносят по-рано, обикновено около 15-20 годишна възраст – бреза, осика, елша, топола, върба, бор, а сенкоиздържливите по-късно, около 40-60 години – ела, смърч, бук и други. Други видове заемат междинно положение – ясен, шестил, бряст, липа и други.

Не всякога при обилен цъфтеж има обилно семеношение. Може да последва компрометиране на реколтата по различни причини – мраз, засушаване, продължителни дъждове, насекомни нападения и гъбни болести и други.

Зреенето на семената у нас нормално върви по следния ред: през май узрява брястът, през май-юни – осиката, през август – брезата и офиката, през август-септември – леската и ясена, през септември-ноември – дъба, бора, елата, смърча, акацията и липата, през октомври – явора, бука. Най-рано и най-бързо опадват семената на бряста – за няколко дни в края на май. Най-късно и най-

продължително опадват семената на смърча – от есента на годината на семеносенето, до пролетта на следващата година.

Дърветата не плодоносят всяка година. По-често и по-обилно плодоносят онези видове, чиито семена са дребни и узряват рано /дърветата имат достатъчно време и сили, да заложат цветни пъпки за следващата година/. Колкото семената са по-тежки /по-едри/ и по-късно узряват, толкова плодоносенето е по-рядко. Например, брезата, осиката и върбата плодоносят почти всяка година или през година, борът и смърчът през 3-5 години, елата – през 4-5 години, букът през 5-7, а дъбът – през 6-8 години. Разбира се, в природата има и отклонения от тези норми, дължащи се на отклонения в климатичните и други фактори.

При добра семеносна година гората осигурява огромен брой семена на ха, няколко десетки повече от необходимото. Въпреки това, обилното плодоносене още не означава обилно възобновяване. То може да бъде осуетено от: птици, гризачи, свине и особено от неблагоприятни климатични условия, най-страшните от които са внезапните замръзвания и особено внезапните и продължителни засушавания, след покълването на семената.

б/ Покълване на семената. То зависи от външните условия – влага и топлина и от качеството на семената – семенен покой и енергия на кълненето. Семенният покой е времето, необходимо на семето да покълне, след като бъде заровено в земята или бъде поставено в контакт с влажна среда. Енергията на кълнене се измерва с процента на семената, годни да покълнат. Различните семена започват да покълват при различни температури.

в/ Растеж и развитие на самосева и подраста. Самосев се наричат младите поници до 1 годишна възраст. Нуждае се от майчиния покров, макар че и под него често дава загуби, поради колебания на екологичните фактори. Но винаги на открито тези загуби са много по-големи или са фатални.

Подраст се нарича младото поколение гора, на възраст от 2 години до възрастта, през която образува самостоятелно насаждение. Майчиният покров е необходим до известно време за подраста – от 2-3

до 20-50 години, в зависимост от биологичните особености и екологичните условия, след което този покров задържа растежа му.

Вегетативно възобновяване.

Вегетативното естествено възобновяване се осъществява по три начина: чрез пънни издънки, чрез коренови издънки и чрез отводки на части от стъблото, а изкуственото – чрез садене на резници и колове и чрез присаждане /облагородяване/. За гората и за горското стопанство най-голямо значение има естественото възобновяване чрез пънни издънки. Издънките покарват от спещи и придатъчни пъпки. Спещите пъпки се образуват върху шийката на фиданката още в най-млада възраст и остават дълго време недоразвити. При шийката на двегодишно дъбче има по 10-15 спещи пъпки, а при 50 годишно – около 200. С нарастването на стъблото, спещите пъпки се преместват към периферията му, като същевременно се размножават – от една пъпка се образуват още няколко. Със застаряването на стъблото, броят на спещите пъпки започва да намалява, до пълното им изчезване. Спещите пъпки се събуждат и дават издънки след отсичането на дървото.

Придатъчните пъпки се образуват от камбия, на границата между кората и дървесината, след отсичане на дървото или след нараняването му. В здраво и цяло стъбло липсват придатъчни пъпки. Образуването им в дънера на отсечено или наранено дърво, е в резултат на натрупване свободни пластични вещества и на прииждането на минерални вещества от почвата. Придатъчните пъпки се развиват веднага след образуването си и дават издънки. Природата не е спокойна и не се задоволява само с наличието на спещи пъпки – за да осигури съществуването на видовете, при внезапни силни увреждания или отсичане, веднага създава и допълнителни /придатъчни/ пъпки.

Според способността да дават пънни издънки, дърветата се делят на четири основни групи:

1. Дават изобилно издънки за дълго време, т.е. многократно могат да се възобновяват по този начин – липа, дъб, ясен.

2. Дават малко издънки, но също за дълго време, т.е. с възможност за многократно издънково възобновяване – бук.
3. Дават изобилно издънки, но за кратко време – елша, бреза.
4. Въобще не дават издънки – всички иглолистни.

Пънните издънки се появяват около един месец след сечта или след настъпване на вегетационния сезон, ако сечта е извършена късно през есента или през зимата. Най-доброкачествени са пролетните издънки, след зимна сеч. При пролетна сеч, издънките се появяват през лятото и не винаги успяват да вдървенеят. При лятна сеч резултатите са още по-трагични.

Кореновите издънки се образуват от придатъчни пъпки, върху тънки /5 мм/ корени, разположени близо до повърхността, след отсичане или повреждане на стъблото. Много коренови издънки дават: осика, акация, айлант, следвани от елша, топола, бряст, липа. Не дават или почти не дават коренови издънки: дъб, бук, ясен.

В нискостъбленото горско стопанство издънките се използват широко за естествено възобновяване.

Чрез отводки естествено се възобновяват, в съвсем ограничен размер, само някои видове – липа, чашкодряк, ясен, повет и др., поради което този начин няма лесовъдско значение.

Разлика между горите, получени по семенен и вегетативен /издънков/ път:

а/ По бързина на растежа. В млада възраст и в началото на създаването им, издънковите гори растат по-бързо. С течение на времето обаче, кореновата система се изтощава, броят на издънките и растежът им намалява, докато насажденията, получени от тях добият храстовиден изглед. При активна коренова система още, интензивността на растежа не продължава повече от 70-80 годишна възраст на насаждението.

При семенните насаждения, растежът в някои случаи е малко по-бавен, но за сметка на това продължават да растат интензивно 120 до 150 години.

б/ По отношение на качеството на стъблата и дървесината

Стъблата на издънковите дървета обикновено са криви и с по-голям сбег, а дървесината им е с по-неправилан строеж и се подава на загниване, особено при застарели пъни. Семенните стъбла са обикновено по-прави, по-високи, по-дебели и с по-малък сбег. Дървесината им във всички случаи е по-здрава и с по-добър строеж, обработка се по-лесно. Процентът на строителната дървесина при семенните е много по-голям то този на издънковите. Основният сортимент, добиван от издънковите насаждения, са дървета.

Мероприятия по естественото възобновяване на горите.

Това са главните сечи и подпомагането на естественото възобновяване:

а/ Главни сечи. Основните задачи на главните или както се наричат още възобновителни сечи, са две: първо – използване на зрелите запаси, съобразно възприетия турнус за насажденията и второ – не по-малко важно – осигуряване естествено възобновяване на насажденията. Едновременно с тези две задачи, ако е необходимо, може също да се преследва и промяна в състава на насажденията, с цел подобряване продуктивността и другите им полезни функции.

Видове главни сечи: изборна, постепенна, котловинна, гола и комбиниране на отделните видове сечи по пространство и време – постепенно-котловинна или комплексна – няколко вида сечи при разнородни насаждения, според състоянието им.

б/ Подпомагане на естественото възобновяване.

На много места, въпреки извеждането на съответна главна сеч и намаляване склопа на насаждението до оптималния, необходим за естественото възобновяване и въпреки налет на достатъчно количество годни семена, възобновяване не настъпва. То се дължи на влошаване условията за покълване на семената, вкореняване на пониците и растежа на самосева и подраства или унищожаване на самите семена.

А причина за влошаване условията е пак стопанската дейност на човека – паша на добитък, сенокос и др., в резултат на което почвата се сбива, аерацията намалява, влагозадържането в почвата също намалява, а изпарението се увеличава, почвената повърхност

зачимява. Освен това, при пашата и сенокоса се унищожават фиданки и семена. Непочистването на сечищата от отпада при сечта пречи на вкореняването на пониците.

За да се регулира възобновяването в такива случаи, е необходимо то да бъде подпомогнато, като се забранят пашата, сенокоса и други дейности, поне за период, позволяващ появата и израстването до известна височина на подраства. Когато съществува опасност младите кълнове да не могат да стигнат минералния слой, поради което не ще могат да се укоренят и ще изсъхнат, сечищата следва да се почистят, а зачимените площи да се разорат или разкопаят, т.е. да се открие минералния слой на почвата. Това разработване може да стане с машини или ръчно, в зависимост от теренните и производствени възможности.

Досегашен опит и практика по естественото възобновяване

Редица документи и факти говорят, че както до Освобождението от османско иго, така и дълги години след него, естественото възобновяване на горите е било предоставено на самите тях. В повечето случаи главните сечи са избирани и водени с оглед на удобството при извеждане на сечта или на желания сортимент, като възобновяването на насажденията въобще не е вземано предвид. Въпреки това, на много места, макар и не съвсем пълноценно, естественото възобновяване е последвало. По-чувствителна лесовъдска намеса в това отношение имаме след 1951 г., която трае около десетина години.

Проучванията относно естественото възобновяване на горите у нас са малко и частични – на отделни видове гори или на отделни райони. По-цялостни и основни проучвания прави колектив от лесовъди през 1964 год., в който участват: Илия Радков, Янко Узунов, Йордан Минков и Георги Стоев.

Техните проучвания са направени по лесорастителни зони – долна, средна и горна.

В долната лесорастителна зона резултатите са разгледани по групи гори – високостъблен дъб, източен бук, заливаеми гори и нискостъблени. Изтъква се, че преди Освобождението, а и три-четири

десетилетия след това, в Източна Стара планина и в Странджа са водени неправилни изборни сечи, в резултат на които се е появил естествен подраст, който на места е бил много добър, на други е върлинясал, а на трети е унищожен от паша и други. Подпомагане на естественото възобновяване в тези гори до средата на XX век не е правено, ако не се смята почистването на сечищата след въвеждането на стопанската експлоатация и опазването на подлежащите на възобновяване гори от паша.

В средната лесорастителна зона са застъпени букови, бялборови, смесени буково-иглолистни и черборови – чисти и смесени. И тук до средата на XX век са водени предимно неправилни сечи, които не са били съобразявани с ест. възобновяване. Но възобновяване все пак имало на места. Ест. възобновяване от бял бори имало и след пожари. Сечи, целящи ест. възобновяване, се водят след 1951 год. /1171 ПМС/, в един период от 10-12 години. Постепенно след това ест. възобновяване все повече се пренебрегва. Обект на проучване са били насаждения от съответните видове в: Стара планина, Средна гора, Осогово, Рила, Родопите, Пирин. Наред с обръщане внимание на сечите за ест. възобновяване, след 1951 год. се извършва и подпомагане на същото в значителни размери. Но и неговата съдба /на подпомагането/ не е по-добра от общата съдба на това мероприятие.

В горната лесорастителна зона естествените възобновявания при изборна сеч са незадоволителни. При котловинно-постепенната са малко по-добри. Но общо взето естественото възобновяване в горната лесорастителна зона е трудна работа, дори и при подпомагане. Проучваните обекти се намират в Рила и Родопите.

В миналото е бил на отчет и показателят "Подмладяване на заклеявели гори". То се състои в повсеместно изсичане ниско до земята на заклеявели насаждения, в които се срещали голям брой пъни, с голяма височина. За това мероприятие говори в края на XIX век Стоян Брънчев при обиколката си в Източна България. Говори също и проф. В. Стоянов, по средата на XX век, като посочва, че през 1947-1948 год. са възобновени 347 210 дка заклеявели гори.

След събирането отново на дейностите по стопанисване на горите и дърводобива през 1960 год., вниманието към ест. възобновяване на горите започва бързо да намалява. В резултат на това, голяма част от насажденията, в които са изведени главни сечи, не се възобновяват и към наличните голи площи ежегодно се прибавят нови невъзобновени или частично възобновени, които трябва да бъдат залесявани. По-съществените причини за това са следните:

Превишено ползване. Продължителното превишено ползване доведе до изчерпване на запасите и влошаване на възобновяването. То налага главни сечи, удобни за дърводобива, но не и за възобновяването. Ангажира кадрите с дърводобива и за възобновителните работи не се полагат достатъчно грижи. Постепенно и неотстъпно, голите сечи се налагат като основен вид главни сечи.

Възобновяване на горите в долната лесорастителна зона

За по-прегледно, резултатите от възобновяването на горите от долната л.р. /лесорастителна/ зона ще бъдат разгледани в следните групи: дъбови високостъблени гори; гори от източен бук; заливаеми гори и нискостъблени гори.

а/ Възобновяване на дъбовите високостъблени гори. След Кримската война /преди Освобождението на България/ в Източна Стара планина е работила на концесия френска компания, в дъбовите гори. Изсичани били всички дървета, годни за строителни цели – нещо между гола и неправилна изборна сеч. Настъпило възобновяване, което при освободена България било млади насаждения. Това възобновяване било от стар, подтиснат подраст, който започнал да се развива след откриването му. Освен стария подраст имало малко издънки и нов подраст. Концесията траяла 10 години. След това сечта била поета от цариградски търговци, по същия начин – изсичане на старите дървета и без да искат, освобождавали стария подраст, от който се възобновила гората.

През 1926 година в Гениш ада била изведена кулисна сеч в дъбови гори, със ширина на кулисите 25 м. Появил се подраст, който бил взет за издънков, а той бил оправил се стар семенен подраст. Но през 1931 год. била изпратена комисия да оправи нещата. Комисията

отменила кулисната сеч и я заменила с краткосрочна-постепенна. При новата сеч насажденията само се прореждали, без да се възобнови нито едно както трябва.

Подобни сечи има изведени и в горите на Странджа. Исторически сведения говорят, че до Освобождението там са водени неправилни изборни сечи за добив на пилоти, стълбове, талпи, коларски, бъчварски, корабостроителни и други материали за Цариград. При тези сечи се получавали спонтанно малки голи площи, които се възобновили. Такива сечи продължили в Странджа и след присъединяването ѝ към България.

След Първата световна война в Странджа също са били извеждани неправилни изборни сечи в дъбовите гори, за добив на разни строителни материали. На места сечта била пресилвана, получавали се хармани, които се възобновявали.

Страхът от негодността на стария подраст възпирал лесовъдите от откриването му и били въведени краткосрочна постепенна и изборна сеч, които били практикувани до края на Втората световна война. И тук насажденията били изреждани, без да се достигне до създаване на млада гора.

По онова време в лесовъдската теория и практика въпросът за възобновяване на дъбовите гори бил нерешен и все още неясен.

През 1946 год. в Гениш ада била изведена окончателна фаза в дъбови насаждения, с цел освобождаване на наличния стар подраст. Това предизвикало тревога в централното управление на горите. Пристъпило се към проучване на въпроса, което завършило със следните констатации:

Старият подраст е годен и незадоволителното възобновяване се дължи на пашата и на зачимяването. Необходимо е да се забрани пашата в тези места и да се подпомогне естественото възобновяване. Последните мероприятия започнали да се прилагат след 1952 година.

Най-добър склоп за естествено възобновяване на високостъблените дъбови насаждения е 0.6-0.7. Растежът под склопа е твърде бавен. Най-добър е растежът в центъра на котела и към насаждението постепенно намалява.

Най-подходяща сеч за тези насаждения е постепенно-котловинната. Насаждението най-напред се изрежда до 0.6-0.7, след туй се отварят котли с диаметър 30-50 метра. В Стара планина от тези сечи са получени добри резултати.

Подпомагане естественото възобновяване в насаждения от високостъблен дъб. Лошото възобновяване на дъбовите гори в миналото се дължи на икономически фактори – паша, бръстене, пожари и зачимяване на почвата. Налагало се подпомагане на естественото възобновяване. Възобновяваните участъци се групирани в големи блокове, където се забранявала пашата и други вредни дейности и е извършвана обработка на почвата чрез изораване и разрохкване. По този начин на много места са получени добри резултати за времето от 1951-1965 година.

Изключително важно е възобновителните мероприятия в дъбовите гори да се съобразяват с рядкото семеносене на дъба.

б/ Възобновяване на гори от източен бук

Главни сечи в гори от източен бук са започнали след Втората световна война, за траверси. В Източна Стара планина сечта е извършвана от Трудово горско стопанство "Тича", а в Странджа – от предприемачи. В Гениш ада е водена кулисна сеч, със ширина на кулисите и коридорите 20-50 метра. В резултат на тази сеч се получило възобновяване от обикновен габър и горун и една част бук. В други насаждения от източен бук в Източна Стара планина, е водена неправилна /пресилена/ изборна сеч, после превърната в краткосрочна постепенна. Пак се получила смяна на вида – насажденията се възобновили с габър, при единично участие на бук, горун, явор, липа, шестил и други.

В Странджа по-късно е водена неправилна изборна сеч за траверси и материали, като са отсичани всички дървета, годни за целта. Възобновяването на бука е добро, на места – изобилно. След въвеждането на постепенната сеч през 40-те години, възобновяването на бука е задоволително. В насажденията със зеленикав подлес възобновяването на бука е незадоволително, въпреки изсичането на зелениката.

Гори от източен бук в миналото е имало в Лудогорието, но в резултат на неправилни сечи са изчезнали. Днес има остатъци и следи от тях – “Пет могили”, “Паламара” и други.

Установено е, че в периферията на своето разпространение източния бук не понася интензивни сечи и се измества от габъра и други видове. Тук трябва да се извежда внимателно изборна сеч. В Странджа се чувства най-добре и може да се извежда постепенна и котловинна сеч.

Опитът за подпомагане естественото възобновяване в източно-буковите гори е малък – забрана на пашата, разрохкване и други. В Източна Стара планина това не е помогнало за спиране смяната са вида, но в Странджа е дало подобрене за възобновяване на бука.

в/ Възобновяване на заливаемите гори.

Преди Освобождението е водена неправилна изборна сеч в гората Лонгоза. Сечени са ясенови и брястови дървета за турския флот. След

Освобождението сечта в тази гора намалела, за да се засили отново след Първата световна война, когато непосредствено до гората било създадено Трудовашко горско стопанство “Тича”. Стопанството е водило краткосрочна постепенна сеч. Резултатите по възобновяването били добри, но поради задръстване на реката и продължително заливане и затлачване на площите, ясенът започнал да съхне. Краткосрочната сеч била изоставена и започнало събирането на изсъхналите дървета. Появилият се и изоставен подраст от ясен от краткосрочната постепенна сеч върлинясал. След изваждането на сухите дървета, на тяхно място се появил също подраст, но поради несвоевременно освобождаване и той прераснал. Поради заболяване на бряста от “Графиум улми”, около 1930 година и в тази формация била изоставена краткосрочната постепенна сеч и започнало събирането на сухите дървета. На мястото на извадените сухи брястови дървета се появил подраст не от бряст, а от ясен, поради което в Лонгоза останали само следи от бряста.

В елшовата формация в Лонгоза са вадени единични дървета, а във върбовата край Дунава са водени и голи сечи, с издънково

възобновяване. В тополовата формация също са водени голи сечи, но със залесяване.

Подпомагане на естественото възобновяване в заливаемите гори е вършено в Лонгоза след 1951 година. В проредените и силно буренявали насаждения, площта е изоравана и заграждана. Появило се е обилно възобновяване, предимно от ясен. Добри резултати е дало и почистването на сечищата.

г/ Възобновяване на нискостъблени гори

По-голяма част от нискостъблените ни гори се намират в долната л.р. зона. В определените за нискостъблено стопанство гори са водени предимно голи сечи, с издънково възобновяване. Вредни за възобновяването на нискостъблените гори са лятната и високата сеч, а така също и безконтролната и повсеместна паша.

Възобновяване на горите в средната лесорастителна зона.

При разглеждане опита по възобновяването в тази зона също ще я разделим на групи гори, а именно:

а/ Възобновяване на букови /високостъблени/ гори.

Чистите букови гори се намират по северните склонове на Стара планина, Средна гора, Осогово, Рила, Родопите, Пирин и други. Същите са производни, т.е. по-рано на тяхно място е имало други гори, така, че смяната на бука с други видове, например с иглолистни, би следвало да се отрази добре.

Водени главни сечи. Ползването в буковите гори до Първата световна война било много ограничено – само за занаятчийски цели и за нуждите на местното население. Сечите били неправилни изборни, без възобновяване или с частично такова.

След 1920 година горският капитал проникнал и до буковите гори. Близо до тях били построени фабрики за шперплат, бурета, столове и други. Добивани били и траверси за БДЖ. И тук били сечени само добрите и необходими стъбла – на удобни места и пресилено. Поради свободна и повсеместна паша, възобновяване не се е получавало. Насажденията се разстройвали. Този начин продължил и известно време след 9 септември 1944 година. Там, където са вземани

мерки за опазване на възобновяващите се насаждения след главна сеч има добри резултати – Рибарица, Габрово, Панагюрище.

Голямо подобрене по правилното прилагане на постепенната и котловинната сеч и естественото възобновяване на буковите гори настъпило след 1951 год., при разделяне на дейностите в г. стопанство. Сечите били правилно залагани и извеждани, тъй като контролът в това отношение бил постоянен и действен. Към 1984 год. например, само в ГСК В. Търново има възобновени около 10 000 ха букови гори по естествен път. А според Й. Чалъков към 1990 год. общо за страната са възобновени по естествен път 350 000 ха букови и дъбови гори.

След сливането на дейностите по стопанисването и дърводобива обаче, през 1960 год. положението отново се влошило. Под натиска на дърводобивните планове и липсата на лесовъдски контрол, постепенната и котловинната сеч били заменени с голи на големи площи /Етрополе и др./. Предвиждането за реконструкция на лошобонитетни /високостъблени/ букови дървостои, отворило вратичка за изсичане на чисти букови насаждения в добро състояние. А е добре известно, че при тези едроплощни голи сечи в буковите насаждения, не може да се разчита на естествено възобновяване.

Буковите насаждения лесно се възобновяват, ако сечите се изведат правилно и след това сечищата се опазват от паша. На места може да е необходимо подпомагане, което е много ефективно-разрохване, почистване на сечища.

б/ Възобновяване на бялборови гори

Ползването на бялборовите гори е започнало по-рано от другите. Още през Средновековието те са били обект за задоволяване нуждите на тогавашното рударство – за рудници, рударски селища, за добив на дървени въглища и крепителен материал. Сечите били стихийни, в много случаи – унищожителни. След приключване на рударството, бялборовата гора отново се възобновила, където била унищожена.

Едновременно с рударството и особено след него, влияние върху състоянието и възобновяването на бялборовите гори оказвала и пашата. И не толкова самата паша, отколкото пожарите покрай нея, за откриване на нови пасищни площи и за борба срещу кърлежите по

овците. Голяма част от днешните естествени семенни бялборови насаждения имат следпожарен произход или са претърпели няколко приземни пожара.

Селскостопанската дейност в миналото също давала отражение върху състоянието на боровите гори. Там, където теренните условия позволявали, те били изкоренявани и превръщани в ниви. Поради това, че боровите почви са леки и бедни на хранителни вещества, нивите скоро били изоставяни и заменяни с нови. Изоставените ниви бързо се покривали с обилен бялборов самосев, който впоследствие израствал в гъсти дървостои – ГС Бачево, Белица и други. /Разбира се, ниви са правени върху всякакви гори, включително и в Лонгоза. Унищожаването на широколистни и особено на дъбови гори за тази цел е започнало много по-рано. Почти всички полски днешни ниви заемат площите на някогашните мощни български гори./

Ползването и на бялборовата дървесина преди Освобождението е свързано с примитивните водни бичкии – чарковете. Сечите около чарковете също били стихийни и наподобявали неправилна изборна или постепенна. Някъде има естествено възобновяване, но на много места липсва поради неконтролируема паша. Към 1934-1935 год. дейността на чарковете била напълно преустановена.

След Освобождението започнало ползването на горите с цел извличане на финансови средства от тях. Някои насаждения били отдавани на търг или под концесия. Постепенно в съседство с главните комплекси гори израствали големи индустриални предприятия – Чепеларе, Пещера, Батак, Велинград, Септември, Белово, Самоков, Разлог, Якоруда и др. и обработвали големи количества дървесина. Появили се така наречените “Търговски сечища”, където сечите имали най-различен вид и били на ниско техническо ниво. Освен това се ширела и безконтролната паша. Всичко това довеждало до незадоволително възобновяване на насажденията, включително и на бялборовите.

Преди Втората световна война е въведена стопанска експлоатация, в резултат на което имаме подобряване на качеството на извежданите сечи. Но сега пък възникнали така наречените “Нарядни сечи” за добив на определени сортименти, за които били

прилагани неправилна изборна, неправилна краткосрочна постепенна и гола сеч. Възобновяването в бялборовите насаждения било трудно, особено при изборна сеч. Малко по-добри резултати дали постепенната и голата сеч /при наличие на предварително възобновяване/ - ГС Селище – м. Дерменка, ГС Чехльово – м. Старо Чехльово, Велинград – м. Яловата, Пещера – м. Топлия извор и други.

След 9.IX.1944 год. продължило прилагане на постепенна сеч в бялборови насаждения, но поради зачимяване на терените, възобновяването било незадоволително, налагало се подпомагане.

Подпомагане на естественото възобновяване в бялборови гори от средната л.р. зона до средата на XX век не е извършвано, ако не се смята изрядното почистване на отпада при сечта след въвеждането на стопанската експлоатация и опазването на насажденията от паша. Най-същественото мероприятие – разрохкване на почвата, е въведено след 1951 година. На места има добри резултати, но в повечето случаи пашата не е позволила възобновяването на подпомогнатите обекти.

Допускани грешки при подпомагане на ест. възобновяване:

1. Разрохкване при склоп 0.6 и нагоре, вместо при 0.4, поради което подраства закърнява.
2. Неоснователно забавяне на окончателната фаза на главната сеч.
3. В някои насаждения разрохкването е извършено 15-20 год. по-рано от времето за извеждане на главната сеч. Подраства не може да издържи и също закърнява.
4. При извършване на това мероприятие не се е държало сметка за типа гора, поради което на места има неудачи.

в/ Възобновяване на смесени буково-иглолистни гори

Видовете, които образуват смесени насаждения – бук, ела, смърч – изискват сенчести месторастения, с богати и влажни почви. На полуприсойни месторастения участва и белия бор.

Формите на стопанска дейност в далечното минало в смесените насаждения, са били същите, както при белия бор. Под влияние главно на антропогенния фактор, част от смесените формации са се

превърнали в производни чисти смърчови, букови или елови насаждения или в голи площи.

След Първата световна война има опити за прилагане на главни сечи в някои горски стопанства.

Горско стопанство Боровец. Гола сеч в смесена формация бук, ела и смърч, започнала през 1924 год. и траяла до 1928 година. Целта била да се замени елата със смърч, чрез залесяване. Голата сеч била на ивици със ширина 50 метра. В края на краищата по-голямата част от залесените смърчови фиданки загивали от бурени и израствали широколистни фиданки – осика, бреза, ива, издънков бук и др., т.е. настъпила смяна на вида. Впоследствие, под склопа на пионерните широколистни видове, се настанили по естествен път смърчът и елата и насажденията получили отново приблизителния първичен състав, особено след като широколистните били отстранени чрез отгледни сечи.

В Юндола е водена гола сеч на ивици и на големи площи, с цел доставка на дървесина за дървопреработвателните заведения в Яденица. Сечта започнала през 1919 год. и завършила през 1936. Залесявано е с бял борови семена. Впоследствие обаче под белия бор се появили първичните видове, които на места дори достигнали белия бор.

В Чепеларското горско стопанство са водени голи сечи от 1926 до 1944 година. До 1934 год. сечищата били със ширина 80-150 метра, а след това – 25-60. В повечето случаи се прилагало и временно селскостопанско ползване. Накрая, заедно с овеса или ръжта, се засявали и семена от смърч или бял бор. Резултатите са добри. Не са добри само там, където не е имало с.с ползване или е допускана паша. Извод: Голата сеч не е подходяща за последующо естествено възобновяване.

През същия период била приложена и постепенна сеч в смесени насаждения. Добри резултати от нея има във Велинградското ГС /Лъджене, Каменица/, ГС Ракитово, Пещера, Широка поляна и други. Не е подходяща за белия бор, който изчезва от насажденията, поради недостатъчно осветление на младия подраст.

Изборната сеч често е прилагана. Тя същи не понася на белия бор, но букът, елата и смърчът се възобновяват отлично. Днес не се среща изборна гора на големи площи, но на малки може да се види в ГС Боровец, Велинград, Ракитово и други.

В миналото котловинни сечи не са планирани, но на практика са се получавали, поради неправилно прилагане на постепенна или изборна сеч. След 1951 год., се планират такива сечи, но в някои случаи вместо котли, се оформят малки голи площи /ГС В. Коларов/. Това допринася за буренясване на площта. Иначе, котловинната сеч дава добри резултати, като осигурява възобновяване и на белия бор, в средата на котела. Изобщо при нея може по-добре да се регулира видовия състав.

Подпомагане на ест. възобновяване в смесените насаждения от средната лесорастителна зона. Видовете от тези насаждения имат добра естествено-възобновителна способност. Поради различни причини обаче и тук на много места възобновяването е осуетено – зачимяване, паша, непочистени сечища и други. За подпомагане естественото възобновяване е необходимо да се отстранят горните причини.

г/ Възобновяване на чисти и смесени черборови насаждения

Черният бор преминава от долната в средната л.р. зона и образува чисти или смесени насаждения. В природата по-често се срещат следните смесени насаждения с чер бор: чер бор, бук, габър; чер бор, бял бор; чер бор, бял бор, бук, ела, смърч; предимно върху варовити терени. Възобновителните мероприятия при чистите черборови насаждения са същите, както при чистите бялборови. В смесените насаждения има по-висока производителност от бука и габъра и по-ниска от белия бор, смърча и елата. Възобновяването му в смесените насаждения е по-трудно. Случай на успешно възобновяване на черния бор в смесени насаждения има в м. Будьовски дол – ГС Момчиловци.

На скалисти терени, черборовите насаждения имат защитно и украсно значение, поради което на такива места се препоръчват само санитарни сечи.

Научните работници от “Опитната станция по дъбовите гори” твърдят, че дори и в черборовите култури на Странджа може да се постигне естествено възобновяване на черния бор, при спазване на известни изисквания – поне 40 годишна възраст на насажденията, качествен дървостой, който редовно е отглеждан, почвената повърхност да не е затревена, почвата да не е прекалено суха и плитка и се осигури необходимото осветление на подраста.

Възобновяване на гори в горната лесорастителна зона.

Досегашен опит по възобновяване на тези гори.

Гола сеч е водена в Боровецкото ГС – местностите Голям Ибър и Малък Ибър и в Костенецкото ГС – м. Ходжовица. Започнала е през 1922 год. и е траяла 5-6 години. Сечено е на ивици със ширина 50 м, с прескачане. Почистването на отпада се извършвало чрез изгаряне. Още първите години кулисите били съборени от вятъра и се получили големи голи площи. Естествено възобновяване не настъпило, дори и пионерни видове не се появили. Само се разрастнали наличните бурени и се появили още малини и върболика. Обектите са в горната част на зоната. Преди голите сечи, в същите насаждения била водена постепенна сеч, също без резултат относно естественото възобновяване.

Изборната сеч в ГС Боровец, също не е дала добър резултат.

Котловинна сеч е водена в ГС В. Коларов – м. Сюткя и ГС Широка лъка – м. Перелик. Котлите са залагани стихийно, от бившите собственици на чарковете. Средният им диаметър е бил около 40-50 метра. Естественото задоволяване е задоволително. Към 1964 год. подрастът е на възраст от 5-10 до 20-30 години. В долната част на зоната възобновяването е по-добро. В котлите бялата мура се възобновява по-добре от смърча. Котловинната сеч е най-подходяща за естественото възобновяване в тази зона.

Подпомагане на естественото възобновяване в горната л.р. зона. Още след Първата световна война било извършено подпомагане на ест. възобновяване в ГС Чехльово – м. Сюткя в ГС В. Коларов – ГТУ Беглика и ГТУ Сюткя. Почистени били сечищата, разрохкана почвата в площадки 1/0.70 до 1.40/1.40 метра и била забранена пашата.

Резултатите от подпомагането били незадоволителни. Това иде да подсказже, че дори и при подпомагане, естественото възобновяване в горната л.р. зона не е сигурно.

В миналото е бил на почит и показателят "Подмладяване на закелявели гори". То се състои в повсеместно изсичане ниско до земята на закелявели насаждения, в които се срещали голям брой пъни, с голяма височина. За това мероприятие говори в края на XIX век Стоян Брънчев, при обиколката си в Източна България. Говори също и проф. В. Стоянов, по средата на XX век, като посочва, че през 1947-1948 год. са възобновени 347 210 дка закелявели гори.

След събирането отново на дейностите по стопанисване на горите и дърводобива през 1960 год., вниманието към естественото възобновяване на горите започва бързо да намалява. В резултат на това, голяма част от насажденията, в които са изведени главни сечи, не се възобновяват и към наличните голи площи ежегодно се прибавят нови невъзобновени или частично възобновени, които трябва да бъдат залесявани. По-съществените причини за това са следните:

Превишено ползване. Продължителното превишено ползване доведе до изчерпване на запасите и влошаване на възобновяването. То налага главни сечи, удобни за дърводобива, но не и за възобновяването. Ангажира кадрите с дърводобива и за възобновителните работи не се полагат достатъчно грижи. Постепенно и неотстъпно, голите сечи се налагат като основен вид главни сечи.

Механизацията на дърводобива също е сериозна пречка за реализацията на ест. възобновяване. Тя поевтинява извоза на отсечените материали, но се използва предимно при голи сечи, унищожжава наличния подраст и изисква задължително последующо възобновяване /залесяване/.

Ръководните кадри в ГС – висши и нисши, са ангажирани главно с дърводобива и дървотранспорта. У тях е затыпен интересът към лесокултурните работи, а още повече към естественото възобновяване. Те почти са убедени, че при масовото приложение на голите сечи, е почти излишно да се осигурява предварително естествено възобновяване, тъй като отгледаният подраст ще бъде

унищожен при извоза на материалите, извършван предимно на цели стъбла или на дълги секции, с тракторна тяга.

Работната ръка е дефицитна и непостоянна, поради лошите битови условия и слабото заплащане на труда.

Не се вземат предвид природните условия на месторастене и изискванията на дървесните видове.

Не по-малка е ролята и на пашата в горите, за проваляне на естественото възобновяване. Пашата влошава условията за поникване на семената и вкореняване на пониците, а където все пак се е появил подраст, бива унищожаван. Колкото и голяма да е възобновителната способност на една гора, има ли в нея постоянна и безконтролна паша, никога не може да се възобнови. Впрочем, въпросът за пашата ще бъде разгледан по-подробно в заглавието "Опазване на горите".

Редица нормативни актове са така нагодени, че защитават и поощряват голите сечи. Както вече посочихме, в Правилника за приложение ЗГ, в параграф 24 е казано: "Във високостъблените гори със затруднено възобновяване, се дава предимство на сечи с изкуствено възобновяване." – постановка, залегнала здраво в един основен документ, "регламентиращ" дейността в горите. Тази постановка намира масова подкрепа в редица статии в горския периодичен печат, в Наръчника за стопанисване на горите и други. Поради тази причина, към края на 80-те години, голите сечи май останаха единствените главни сечи, прилагани в нашите гори. Поради това положителните клаузи, които по един или друг начин някои специалисти от централното ръководство на горите са успели да прокарат в Наръчника за стопанисване на горите от 1981 год. и в други документи, относно ест. възобновяване и опазване на подраста при сечта и извоза, остават без практическо значение и неприложими.

Б. Залесяване /изкуствено възобновяване на горите/.

Първите залесявания у нас

Няма сведения, които да посочват, че през османското владичество е извършвано изкуствено възобновяване на горите. Напротив, наличните документи – доклади на специалисти по горите,

статии и др. говорят, че до Освобождението и няколко години след това, не е извършвано никакво залесяване със стопанско значение у нас.

Непосредствено след Освобождението и създаване на българската администрация, службата по горите при Отделението за държавните имущества и рудите към Министерството на финансите, е започнала да дава разпореждания до тогавашните лесничей по места, относно дейността по залесяването. Тези разпореждания са предшествовали първия наш ЗГ от 1883 година. С Окръжно № 12325 от 26 ноември 1880 год. например се нарежда да се дават даром от събраните горски семена на желаещите да залесяват. С Окръжно № 2230 от 27 февруари 1881 год. се нарежда да се опишат подлежащите на залесяване места, а за самата работа лесничейте да се споразумеят с окръжните управители. С Окръжно № 2231 от 27 февруари 1881 год. се предписва на лесничейте да вземат живо участие в посяването на нови гори, а с № 25206 от 8 октомври 1883 год. им се заповядва да сеят нови гори и да събират горски семена. Подобни указания следват и след излизането на ЗГ и то много по-конкретно и в по-голям брой.

Както може да се очаква, ентузиазмът на първите горски администратори не запалил душите на голям брой деятели, но тук-там започнали да се появяват искрици, някои от които прераснали в значителни пламъци.

Според Петър Манджуков, първите залесявания в България след Освобождението са извършени от лесничей Никола Василев от гр. Ловеч. Залесяването е започнало през 1883 година, върху голи, пустеещи, стръмни и разядени терени около града – главно на височината "Стратеж", източно от града. Работено е с акациеви фиданки, произведени в първия разсадник, открит също от Василев, непосредствено до река Осъм, от левия ѝ бряг, на около 300 метра северно от стария покрит мост.

След залесяването в Ловеч, Н. Василев започнал работа в м. Азлъка /бъдеща Карловска серия/ и м. Трапито /серия Сопот/. Към 1911 година в тези обекти имало дървета от австрийски черен бор, над 25 години.

Едни от най-ранните залесявания у нас, са тези около **Стара Загора**. Както е известно, инициатор на това благородно дело тук не е лесовъд, не е дори светско лице, а е старозагорския митрополит със светско име Методи Кусевич, родом от гр. Прилеп. Залесяването започнало през 1885 год., на обекта "Аязмото", а след него и на други голи баири, северно от Ст. Загора. Аязмото бил сух баир, а Кусевич искал да осигури добър процент на прихващане и намислил да полива. Ала за да изкара вода на този връх били нужни пари, а такива нямал на разположение. За да покрие разходите по водоснабдяването и други, М. Кусевич образувал фонд "Свети Иван Милостиви", като наредил да се събират по-високи такси за разни църковни обреди. Водата била закарана на върха и именно тя дала името на местността "Аязмото", което означава свят, благотворен извор.

Като цяло, старозагорци подкрепили владиката, но между тях имало и такива, които нямали неговите разбирания и оценили отрицателно постъпката му. Своеволно определените свръх такси станали причина фондът да бъде наречен от тези тесногръди люде "Свети Иван Грабливи". Методи бил наказан от Синода на българската православна черква и управлението на Старозагорската епархия временно било възложено на неговия викарий.

Въпреки това основите, положени от митрополита, били много здрави. Залесяването около Стара Загора получило благоприятно развитие и към 1900 година били засадени около един милион най-различни дървета. По този начин от голите баири край града бил създаден днешният парк "Аязмото".

Старозагорският пример повлиял благоприятно върху залесяванията в цялата страна.

Залесяванията в **Кюстендилско** са започнали около 1892 година.

Най-голямо внимание заслужават залесяванията в м. "Хисарлъка", край Кюстендил. Причина за започване залесяванията тук са няколко активни пороя, причинили вреди в по-ниските части на града. Залесяването започнало с питомен кестен и дъбов желъд, но нямало успех. Наложило се да се премине към залесяване с иглолистни – чер и бял бор и отчасти смърч. Използвани са местни

посевни материали, събрани от естествени борови насаждения на Осогово планина, което обяснява продължителната устойчивост на културата. Работено е с двегодишни фиданки, само местно производство, в копани дупки, при схема от начало 1.20 X 1.30 м, а след това масово – 2 X 2 м. Предварителна подготовка на почвата не е правена. Дупките са копани в момента на залесяването. Това не е попречило за издръжливостта на културите, които са били охранявани много добре от паша на добитък и други. През 1915-1917 година културата била нападната масово от черноглавата листна оса, но повратните студове през 1920 год. унищожили вредителя.

За осъществяване залесяванията в Кюстендилско били основани 15 броя разсадници, с обща площ около 60 декара. Към 1896 год. били залесени 600 декара в Хисарлъка.

С тези залесявания са свързани имената на Атанас Стамболийски от Берово и на Юрдан Митрев от Кюстендил.

Освен в Хисарлъка, по това време в Кюстендил са извършени и други залесявания, като тези в Осогово – м. Мъртвия преслап и Средния рид, на тогавашната Новоселска държавна гора, в с. Ресен /сега в Югославия/. В последните три обекта е залесявано с черен бор, а в м. Двете реки – землище на Ново село – със смърч. Едновременно с Хисарлъка е залесявано и по стръмните склонове край река Джермен, при Дупница. По-късно, след 1932 год., в Осогово е залесявано с бял бор, бяла мура и черна мура, с оглед изпробване възможностите на тези видове за високопланински залесявания – над 1600 метра надморска височина.

Около 1910 год. са открити секции УПЗ в Кюстендил, Карлово и Сливен.

Особен интерес представляват залесяванията около **Казанлък**. Професор Боян Захариев разглежда тези залесявания в три периода: Първият от 1896 год. до 1904 г., т.е. до идването на Вожли. Вторият – времето, през което е работил френският специалист в Бюрото по УПЗ – 1905-1911 год. и третият – след напускането на Вожли или по-точно от 1920 до 1939 год. – залесяванията, извършени от секцията по УПЗ.

Залесяванията през първия период са наложени също от започналите действия на няколко активни пороя по южните склонове

на Стара планина. Инициатори и организатори на същите са местни будни хора. Поради лоша охрана от паша и от други нарушения, създадените през този период култури, са почти изчезнали. Към 1977 год. е запазена само културата от летен дъб и цер, в м. Лъжи душа, над с. Шипка. Тя е създадена от дъбов желъд, от корията при с. Дъбово, т.е. има произход от влажно-низинни дъбови насаждения. Поради това, че жълъдите са засяти на по-голяма надморска височина /800 м/ и на сухо месторастене, растежът на създадената гора е незадоволителен. Местните жители до скоро са помнили също и остатъците от залесяванията до 1904 год. в м. Кръста, край гр. Мъглиж, създадени със жълъди от кориите край селата Тулово и Долно мъдреци.

Според К. Байкушев, организираните залесявания у нас са започнали през 1890-95 год., когато са открити разсадници във всички лесничейства, извършвани са залесявания на празни места, отпускани са средства.

Петър Манджуков обаче е на мнение, че истински организирани от държавата залесявания са започнали през есента на 1904 год., когато започнало сформирането и дейността на Бюрото за УПЗ в Казанлък. Манджуков е първият служител, назначен в него за деловодител, на

9 октомври 1904 година. С това започва вторият период на залесяване в Казанлъшко, преди 1944 година. Самото бюро е открито официално през 1905 година. Негов пръв началник е френският инспектор-лесовъд Феликс Луи Мари Вожли, който приложил френският опит за залесяване на опороени земи в България. Манджуков започнал още през 1904 год. подготовка на почва за разсадници в Шипка, Енина, Изворово и Мъглиж. Поръчан е внос на семена за тези разсадници и за разсадника при гара Белово, от който също са изпращани фиданки за залесяванията в Казанлък. Едновременно с посева на разсадниците са внасяни и големи количества фиданки от вън. Внесените фиданки пристигали в лошо състояние и голяма част от тях били бракувани. Резултатите били незадоволителни, поради което след 1908 год. вносът бил изоставен.

От друга страна, местното производство било вече в състояние да задоволи нуждите на бюрото.

Доставените през това време семена и фиданки за Казанлък били от бял бор, австрийски черен бор, смърч, ваймутов бор, зелена и синя дуглазка, пинус банксиана, бяла и черна елша, европейска лиственица, дъбове, бук, едрolistна липа, ясен, явор, явор негундо, бреза, конски кестен.

Тук, в Казанлък, е изпробван и методът на Демонзе – залесяване на снопчета фиданки в дупки. Този метод дава голям процент на прихващане и не е необходимо попълване. Впоследствие обаче се затруднява малко отглеждането, докато остане само една фиданка в дупка.

При залесяванията в Казанлък са използвани предимно двегодишни семенищни фиданки, отчасти и пикирани /1+1/, като са засадени в дупки при схема 1.5 X 1.3 метра.

Щатът на Бюрото по УПЗ в Казанлък за 1905 год. бил:

1. Началник, чужденец-специалист, ангажиран от държавата с договор за три години.
2. Първи помощник на началника, също чужденец за три години.
3. Втори помощник на началника, българин-лесовъд.
4. Един инженер – българин.
5. Двама лесничей – българи.
6. Един чертожник.
7. Един деловодител.
8. Един разсилен-прислужник.

Този щат бил попълнен последователно /хронологично/ така:

Деловодител – Петър Манджуков.

Началник на Бюрото – Феликс Луи Мари Вожли.

Разсилен-прислужник – Ганю Делистоянов.

Първи помощник на началника – Жан Кристиан Ягершмидт.

Чертожник – Григор Марчев.

Инженер – Кръстьо Николов.

Лесничей – Васил Бочев.

Лесничей – Недялко Казалиев.

Какво остави Вожли в България след себе си, въпреки спънките, които са му правени.:

Снимки и нанесени планове на сериите Шипка, Енина и част от сериите Изворово /Гюсово/ и Мъглиж.

Пет горски разсадника с площ 61 декара и годишно производство по един милион броя фиданки, годни за залесяване.

Затревяване – 516 декара.

Залесяване с много добри резултати – 4 984 декара.

Клеонажи – 792 броя, с дължина 6 280 л.м.

Прагове – 540 куб.м.

Баражи на суха зидария – 18 броя, равни на 2 850 куб. м.

Огради на охранителни периметри, с тел или от жив плет – 23 562 линейни метри.

Отлично охранявани площи в Шипченския, Енинския, Изворския и Мъглижкия строго охранителен периметър – общо 54 794 декара.

През негово време /на Вожли/ е изразходвана сумата 211 489 лв., от които за издръжка на персонала /заплати и др./ - 164 032 лева.

Краен резултат от дейността на Бюрото по УПЗ и на Вожли от 1905 до 1911 год. – много порои в землищата на селата Шипка, Енина, Изворово и Мъглиж, са превърнати в тихи и кротки водни течения.

Накрая Вежли написал книга за Укрепяване на пороите и залесяване, с дъждомерни карти, които били ценно помагало на българските лесовъди по онова време. Издаването на тази книга той оставил /подарил я/ на Дружеството на българските лесовъди. Дружеството спечелило много от това издание във финансов и методически смисъл, но никой не се сетил поне да му благодари.

След Вожли, работата в Казанлъшката секция продължили лесовъдите Зайков и П. Манджуков и създали още: 804 дка култури; 443 броя живи плетове, с обща дължина 2 783 л.м.; 163 куб.м прагове; 1582 куб. м баражи; 5267 л.м. огради на периметри, като са изразходвани всичко 78 000 лева.

През третият период в Казанлък са извършени значителни залесявания. По данни на Т. Димитров /"Горски преглед" – 1929 г., кн. 1 и 2/, само през периода 1921-1927 год., в тази секция са залесени 21 231 декара.

След 1911 год. у нас са създадени няколко шишаркосушилни в Родопите, Рила и Осогово. Полагат се усилия за добив на семенни материали от местен произход. Вследствие на това, създадените култури в Казанлъшко през третия период /а и другаде/, са със семенни и посадъчни материали от местен произход. Това дава възможност да се сравняват със създадени култури от вносни материали и анализират резултатите.

При направена обиколка в Източна България през месец май 1897 год., тогавашният началник на Отделението на горите е констатирал, че в този край са извършени залесявания, както следва:

В **Русенски окръг** е поставено начало на изкуствено култивиране на горите /залесяване/. Източно от гр. Русе е засят дъбов жълд в бразди. Поникнал е добре, но е заглушен от трева. Началникът наредил да се почисти тревата. Площ на културата – 200 декара.

Силистренски градски съвет също се е заел със залесяването на едно място на 3-4 км югоизточно от града. Залесяването е извършено със семена и фиданки от различни видове и е с площ също около 200 декара. Културата била в добро състояние и залесяването щяло да продължи. Имало барака за пазача на тази култура.

За **Бургаски окръг** съобщава, че инспекторът /по горите/ е залесил с разни фиданки едно място от 100 декара, около Айтоските държавни бани и заслужава похвала за това. Освен това, над гр. Карнобат е залесил около 300 декара с дъбов жълд, който е поникнал и расте добре. Накрая обобщава за окръга: "В Бургаско гледат с добро око на горските култури. Трябва да се внимава, да не допуснеме провал и отчаяме хората в създаването на гори по изкуствен начин".

Залесявания до 1896 год. били извършвани и в Свищовски окръг – 8 391 дка и във Врачански окръг – 7 352 декара. В Свищовско е работено предимно с акациеви семена и фиданки. За осигуряване материал за тези окръзи били открити необходимите разсадникови площи.

Озеленителните работи около София са започнали през 1882 год., но в ограничен размер. Тогава Даниел Нефт е положил началото

на днешния "Парк на свободата". През 1890 год., общинският градинар в София – Юлиус Милде, засял 10-12 декара в северозападната част на парка /близо до Орлов мост/ с дъбов жълд. От тази култура няколко дъба и днес красят входа на парка. През 1896 год. в залесяването около София работи Атанас Стамболийски, а след него и Ю. Митрев. "Парка на свободата" се изгражда на няколко етапа, до 1916 год., като са залесени общо 2 710 декара.

От 1891 год. до 1916 год., освен горния парк, около София са създадени общо 972 дка култури: Княжевска борова гора – 525 дка; северно от Централна гара – 50 дка; Захарна фабрика – 5 дка; Домуздере – 7 дка; Коньовица – 380 декара.

През Първата световна война и няколко години след нея, залесяванията около София прекратили. Нещо повече, част от създадените култури са унищожени – край Коньовица за изграждане на бежански квартал, а под Семинарията – за журналистически квартал.

На няколко пъти е предвиждано изграждане на зелен пояс около столицата, с площ около 2 636 дка, но това мероприятие е осъществено малко повече от половината. Причина – враждебно отношение на животновъдите от съседните села.

В първите залесявания около София са използвани главно иглолистни видове. В една от най-старите култури, около Астрономическата обсерватория на университета, са използвани български черборови фиданки, при малка гъстота на залесяване 3.5X3.5 м. По устойчивост и растеж на височина и дебелина е една от най-добрите култури тук.

В по-късните залесявания около столицата пак са използвани иглолистни, но в по-голямо разнообразие. Внасяни са и от чужбина – като семена или като фиданки. Освен с бял и черен бор, работено е още с: зелена и синя дуглазка, ваймутов бор и други. Използвани са и някои широколистни видове: летен дъб, червен /американски/ дъб, обикновен ясен, бяла бреза, липи и други. С тях са създавани чисти широколисти култури или смесени широколистни и иглолистни.

За задоволяване нуждите на залесяването били създадени няколко разсадника – зад Парка на свободата един разсадник с площ

33 декара, в Княжево два разсадника с площ 10 декара, Коньовица – 7 дека, Санаториума “Искрец” – 8 дека, Кремиковския манастир – 0.5 декара. Общата площ на всички разсадници в страната към 1910 год. била около 5 435 декара.

В **Сливенско** залесяванията са започнали към края на XIX век. За тези залесявания говори още през 1901 год. в своя доклад до Фердинанд, министър Й. Титоров, като подчертава, че в страната четири култури заслужават внимание: Хисарлъка в Кюстендил, залесените баири на градовете Сливен и Сопот и Аязмото край Стара Загора. Обширни и скъпи култури, но са положителен пример, достоен за следване.

Интерес представляват също създадените култури от чер бор с участието на бял бор в м. “Керсенлика” – землище на с. Боринци, Кипиловско горско стопанство. Работено е с две-тригодишни фиданки, произведени в местния малък разсадник. Семенният материал е български. Фиданките са засаждани в копани дупки, в гъстота 2.5X3 метра. Въпреки сравнително малката гъстота, към 1977 год. порасналите дървета са били правостъблени и сравнително добре самоокастрени, с много добър растеж. Под склопа на боровото насаждение се е настанил по естествен път обикновен габър и е образувал втори етаж.

Нови залесявания около Кипилово са извършвани след 1928 година.

Известен интерес представлява и културата от бял и чер бор в м. “Изворите” край **Котел**. Създадена е през 1905-1906 год., като са използвани чуждестранни посадъчни материали, доставяни масово тогава от Казанлъшкото бюро по УПЗ. Чуждестранният произход на материалите личи в силно проявената кривостъбленост на бялборовите стъбла. Впоследствие тази култура е превърната в парк.

Нови по-големи залесявания около Котел се извършват по-късно. Една от тези култури е създадената между 1915-1921 год. в м. “Сечената кория”, където е работено с двегодишни семенищни черборови фиданки, доставяни от Казанлък, но произведени със семена от местен произход. Гъстотата на засаждане е 1.5X1.5 м.

Залесяванията **около Копривщица** са почин и дело главно на местното учителство. Целта е била двойна: от една страна, предотвратяване на започналата ерозия на някои изтощени пасбища около града, а от друга – осигуряване по-добър поминък на местното население, превръщайки района в привлекателно място за отдих и туризъм.

Тук залесяванията са започнали в самото начало на ХХ век. През 1901 год. софийският училищен инспектор изпратил два сандъка фиданки, които били разсадени от учениците в училищната градина. Три години по-късно, по същият начин се залесява в местностите “Войводинец” и “Св. Никола”. Това са най-старите култури около Копривщица, създадени от бял бор, смърч и европейска лиственица, при сравнително малка гъстота – около 250 фиданки в декар.

През 1907 год. в града се създава дружество за залесяване, което поема и “финансира”, с помощта на общината, следващите залесявания, главно с безплатна помощ на учениците и учителите. Председател на дружеството е учителят Иван Джартазанов. Залесените площи не са много, но за тогава са били значително дело. През 1908 год. се създава културата в м. “Петровден”, а през следващите няколко години и културите в местностите “Св. Димитър” и “Св. Петка”. От създадените от дружеството 140 дка култури, повечето са запазени и до 1977 год., с изключение на културата в м. “Петровден”, загинала в по-голямата си част от кореново гниене.

При едно учебно посещение на културите около Копривщица през 1947 год. с проф. Б. Захариев, той определи кореновото гниене пред нас – тогавашните студенти-лесовъди, като “наивна болест”, тъй като според неговите наблюдения, болестта се проявява предимно в култури, създадени върху бивши ниви.

Тези култури също са създадени при по-малка гъстота – 2X2 до 2X2.5 м.

През време на войните залесяванията прекъснали и били възстановени отново около 1920 год., когато бил открит местен горски разсадник и се назначава технически ръководител за залесяванията. Между 1920 и 1944 год. са залесени около 10 000 декара. Освен с доброволен труд и държавата е подпомагала залесяванията с парични

средства. Най-много е използван белия бор, по-малко бялата мура, обикновена ела, зелена дуглазка. Работено е предимно с двегодишни семенищни фиданки, по-рядко с едногодишни, а при смърча, елата и дуглазката – с 3-4 годишни пикирани фиданки. По-голямата част от бялмуровите култури са създадени чрез сеене семена в гнезда. Саденето е извършено предимно в копани дупки, с размер 40/40/40 см. Гъстотата на засаждането е 1.2 до 1.5 м, както в редовете, така и в междуредията. Фиданките са произведени в местния разсадник, от български семена, но неизвестно от кои райони. Знае се само, че семената от зелената дуглазка са от САЩ. Културите са били охранявани добре. Местното население имало положително отношение към горските култури и подпомагало залесяването с доброволен труд и с пари.

Подобно на Копривщица, около 1903 год. започнали залесяванията и **около Пирдоп**, дело също на местното учителство и безплатния труд на учениците и населението.

Горските култури **около Сливница** са създадени между 1908 и 1910 год. Залесявано е на две места, с различни условия на месторастене – на билото "Целовижда" и в м. "Могилата". Работено е главно с чер борови и бялборови фиданки от чуждестранен произход, по всяка вероятност от Австро-Унгария. Целта е била да се озелени оголеният карстов терен. Работено е в дупки, при свободно разполагане на посадните места, поради особеностите на карста, т.е. където е възможно да се изкопаят дупки. Средната гъстота се движи между 1.5 и 2.5 м, в редовете и между тях. Порасналите дървета към 1977 год. са в много добро състояние.

Залесяванията в **Искърското дефиле** започват през 1908 год., около санаториума "Искрец", с материали от чуждоземен произход, получени от София. Около това време се създават и първите култури от чер бор и бял бор, над с. Владотричково и в долните части на "Селски дол" край Реброво, също с чуждестранни материали. Помасови залесявания в Искърското дефиле се извършват след създаването на секция по УПЗ в Своге, през 1920 година. Секцията е работила с посадъчни материали от местен семенен произход.

Използвани са двегодишни семенищни фиданки от чер и бял бор и четиригодишни пикирани смърчови фиданки, засаждани в дупки.

Край село Искрец, залесяванията от секцията са започнали около 1921 год., с фиданки, произведени в разсадника в Своге. След 1930 год. те се разширяват и обхващат и някои по-високи обекти, където макар и по-ограничено, се използва и смърчът – водосбора на пороя “Трескавец” и държавна гора “Влахина чукава”.

Залесяванията в Искърското дефиле са предимно противоерозионни и включват опити с местни и с чуждестранни видове. Условията за черния и белия бор, са сравнително по-благоприятни.

Сравнително по-късно започват залесяванията в **Брезнишко, Трънско и Треклянско**. Първите опити за залесяване в тези райони са от 1920 година. По-масово се залесява след 1930 година. Работено е предимно с чер бор, по-малко с бял бор и съвсем ограничено със смърч.

Както е известно, юрушките пастири опожарявали безогледно и безнаказано иглолистните гори в родопските им яйлаци, с цел единствено – разширяване на пасищните площи. Опожарените площи дълго време били ползвани като пасища, поради което възобновяване в тях не настъпило. За да бъде възобновена гората в тези пожарища, било необходимо да бъдат възобновени по изкуствен начин. Най-много такива площи имало в държавните гори Фотинска, Баташка и Чехльовска. Първите залесявания на пожарища започнали след създаване на държавните технически /ревирни/ лесничейства. Работата по тези залесявания в различните ревири е сходна, поради което ще се запознаем само с работата в **Чехльовската държавна гора**.

Началото било поставено през 1911-1912 год., върху ограничени площи, а поради започване на войните скоро били прекратени, за да бъдат възобновени през 1922 год. и да се разширят по-масово към 1926-1930 година. Залесявано е главно с бял борови семена в гнезда и отчасти с двегодишни бялборови фиданки, в дупки. Използвани са местни посевни материали от естествени насаждения. Сеенето е

правено в гъсто разположени гнезда – 1X1 м, с много семена в едно гнездо.

Там, където били взети мерки за опазване на културите, станала гора. На места обаче, културите били скоро унищожени напълно, поради незадоволително опазване от паша и други. Типичен пример в това отношение са културите в Баталач и Сютка.

Културите **в Учебното опитно горско стопанство в м. Юндола**, са създадени с цел възобновяване на голи горски площи и на част от насажденията, в които са водени голи сечи. Започнали са през 1912 год. и въпреки смущенията от войните, били създадени едни от най-старите култури в стопанството, в местностите "Копанината" и "Дончевото". Залесявано е чрез садене на единични фиданки в ръчно копани дупки, допълвани понякога със семена, в кръг около фиданките. Използвани са местни посевни и посадъчни материали. Само при първите залесявания са докарани фиданки от Беловския разсадник, но те били със сигурен местен произход на семената. През 1912 год. в Юндола, както и на други места, е построена шишаркосушилня, открит е разсадник и е започнало самозадоволяване с материали от местен произход. Произвеждани са предимно двегодишни бялборови фиданки. Създадените до 1922 год. култури са изключително бялборови.

След 1922 год. започва прилагане на голи сечи, с изкуствено възобновяване. В голите сечища е залесявано със семена, в гнезда – по 600 гнезда на декар и по 50 семена в гнездо. Насърчение за използване семената в залесяването са дали добрите резултати от естествено възобновяване в изоставени ниви, от налет на семена от съседните дървета. Освен това залесяването със семена е 5-6 пъти по-евтино от това с фиданки.

След 1930 год. е използван и смърчът, но чрез садене в дупки. От начало фиданките били дивачки, от съседните насаждения. Засаждали ги несвободнокореново /с почвата около корените/, по няколко фиданки в дупка. Поради незадоволителен растеж и прихващане, смърчовите дивачки били изоставени. През 1934 год. са използвани пикирани смърчови фиданки, докарани от София. До 1936 год. били залесени общо около 2 000 декара.

Залесяванията в Юндола наподобяват тези в Чехльово, с тази разлика, че тук се работи върху голи сечища, а не върху пожарища.

Интересни и своеобразни са залесяванията **около Чепеларе**, които са започнали около 1925 година. Най-напред е залесена м. "Хълма", с украсна и противоерозионна цел. Следващите залесявания имат за цел предимно възобновяване на гората, върху наличните голи площи – стари невъзобновени и новооткрити сечища, изоставени ниви и други. Тези залесявания се засилват след 1932 год. и лесистостта на района към 1938 год. се увеличава с около 20 % в сравнение с 1920 година.

Използвани са методите: пълно сеене, комбинирано с временен посев на земеделски култури /ръж, овес, ечемик/; садене на фиданки в ръчно копани дупки; садене на фиданки в цепнатини, открити със специален дървен садилен кол.

Пълното сеене, комбинирано със земеделски култури, е оригинален чепеларски метод и се е практикувал главно за възобновяване на голите сечища. Сечищата се почиствали чрез пълно изгаряне на отпадъците, през зимните месеци. През пролетта почвата се прекопавала леко и плитко с мотика, след което се засявали земеделските култури. През пролетта на втората година се извършва втори посев на земеделски растения, комбинирани с бялборови и смърчови семена. Жътвата се извършвала по-високо, за да не пострадат фиданките. Стърнището служело като своеобразен мулч, срещу прегаряне от слънцето и срещу студа, а задържало и снега. Залесяването се изпълнявало леко, без особени трудности, а освен това, две години се добивали и с.с. произведения, от наторените с пепел и никога неизползвани за с.с. цели почви. Местата, където липсвали поници, се попълвали с фиданки от разсадниците.

Саденето в ръчно копани дупки се практикувало в началото при противоерозионните залесявания около Чепеларе. Но когато навлезли в по-дълбоките почви на голите сечища и изоставените ниви, то било заменено със садене чрез местен оригинален дървен садилен кол, като по-удобно и по-евтино.

Резултатите от залесяванията в Чепеларско са добри, въпреки че на места в културите е имало снеголоми, поради гъстият посев на

семената и поради засяване на бялборови семена в някои обекти, на смърчови месторастения.

Създаването на гора от човешка ръка във всички случаи е благородно дело, особено върху оголени стръмни планински терени, застрашени от ерозия. Огромното значение на гората ни е известно, но познаването на старите залесявания е полезно дори и в случаите, когато те не са сполучливи и не е създадена гора. Тези случаи показват кога е подхождано правилно при избора на дървесните видове за различните месторастения. Виждат се бедите, когато се работи с посевни и посадъчни материали, без да се знае произходът им или просто не се обръща внимание на този проблем. Старите залесявания показват, кои наши и чужди видове са се утвърдили като перспективни за нашите условия и могат успешно да се използват в бъдещите залесявания, как са им повлияли методите и гъстотите на засаждане и сеене и т.н.

Колкото културата /изкуствената гора/ е по-стара, толкова изводите и поуките за залесяването са по-пълни, по-сигурни и по-ценни.

Залесяването след 9.IX.1944 год. се яви като неотложна задача, за борба с ерозията и маловодието, тъй като все още имаше значителни обезлесени площи, подлежащи на ерозия и липсваха предпоставки за нормално развитие на други отрасли, свързани с горите, като селското стопанство, язовирното строителство и електрификацията, пътното и ж.п. строителство и други. Освен това, управляващата власт възнамерявала да увеличи значително ползването на дървесина за нуждите на развиващата се промишленост, за строителството на жилищни и други сгради, на ж.п. линии, заводи, с.с. строителство и за износ. Не можеше само да се сече, трябваше и да се залесява.

Докато залесяванията преди 9.IX.1944 год. се движат средно годишно по 30 000 дка за периода 1904-1944 год. и по 60 000 дка за последните години от този период /1935-1944 г./, то за 20 години след тази дата, средният годишен обем е 400 000 декара.

По данни на ЦСУ, след 1944 год. са извършени следните лесокултурни мероприятия, към съответните години:

Таблица 26

Вид на ЛКМ	мярка	1990 г.	1985 г.	1975 г.	1965 г.	1955 г.
1. Залес.площи, включ. поп.култ.	дка	356040	397980	621744	591468	471482
2. Залесяв. без попълв. Култ.	дка	267550	323361	512719	463872	-
3. Отглеждане на млади г. култ.	дка	919746	1151055	1185688	1659163	2566220
4. Подгот. на почва за залес.	дка	224122	303972	436390	424356	463367
5. Произв. на 1 год. фив.	хил. бр.	-	207113	318512	321433	-
6. Събрани и купени сем.	кг	138000	215109	116129	92689	624350
В т.ч. Иглол.		10000	64909	10493	17053	12652
Широк.		128000	150200	105636	75636	611698
7. Прихващ. на г. култ.	%					
Едногодишни		-	84.68	91.08	83.68	87.80
Двегодишни		-	86.11	90.83	86.81	83.40
Тригодишни		-	88.70	92.12	88.37	84.10

Вярно е, че не всичко, което е залесено е станало гора, поради загуби по различни причини, но значителният размер на това мероприятие не може да се оспорва, особено до края на 70-те години. След това темпът на залесяванията се занижава, а и качеството на работата се влошава. От всенародно дело в миналото, към края на 80-те години залесяването се превръща в досадно бреме за горскостопанските деятели по места, на което отделят малко внимание, тъй като не им остава време за него и трудностите са огромни. Фактическото състояние на горските култури е далеч незадоволително, охраната и отгледните мерки по тях – също. Мероприятието се изпълнява формално и стремежът е по-скоро да се отчете, отколкото да се изпълни.

Видове залесяване

В началните залесявания – от Освобождението до 1948 год., е работено само върху голи площи или както се нарича "Ново залесяване". През периода 1949-1952 год. е започната работа по "Попълване на редини", т.е. залесяване в изредени, сравнително млади насаждения, с малка средна пълнота и групов строеж. За този период то представлява 20 % от общите залесявания, а за периода 1945-1980 год. – 10 %. Залесяванията в "Зрели невъзобновени насаждения" започват след 1953 год. и за периода 1945-1980 год. представляват 17 %. Тук спадат главно залесяванията на голите сечища, открити след главна сеч. Общият процент за целия период е малък, но през последните години залесяването в "Зрели невъзобновени насаждения" представлява основното ядро от залесителната дейност в горските стопанства. Този вид залесяване беше най-надеждното средство на държавното и на централното горско ръководство да прикрият неправилната си горска политика и изсичането на голо редица зрели насаждения, обявени за "невъзобновени".

След 1957 год. започва залесяването за "Реконструкция" на слабо производителни, предимно нискостъблени насаждения. Това са също голи сечища, но в нискостъблени /издънкови/ гори, с цел да бъдат превърнати във високостъблени, най-често чрез смяна на вида. При реконструкцията обикновено се залесяваше с иглолистни – чер бор, бял бор, дуглазка ела, обикновена ела и др. и по-рядко със широколистни – бреза, липи и т.н.

Като "реконструкция" минаха и значителни площи невъзобновени по естествен път зрели широколистни /предимно букови/ насаждения, които също бяха изсечени на голо и залесени с иглолистни.

След реконструкцията започна работа по създаване на "Двуетажни насаждения". Това мероприятие се състои във внасяне /засаждане/ на сенкоиздръжливи видове – смърч, ела и др., под склопа на борови насаждения, с пълнота около 0.6-0.7. Целта е да се увеличи производителността на насаждението от единица площ. За периода 1945-1980 г. този показател участва само с 0.2 %.

Накрая бе въведен и показателя "Създаване на промишлени горски култури". При него се използват главно бързорастящи видове, засадени на места, удобни за механизирана обработка на почвата, торене, напояване и други. Основният използван вид в случая е тополата, но понякога се прибягва и към други видове, включително и иглолистни. Цели се бързо производство на дървесина. Участието на същите култури за периода е 3.4 % от общото залесяване.

Полезащитните горски пояси в Добруджа – бившия Толбухински окръг и малка част от Плевенски, Врачански и др., бяха създадени по силата на 236 ПМС, с цел увеличаване производителността на с.с. земи в равнинните райони. Горските пояси защитават обработваемите земи от изсушаване от суховеите и от ветровата ерозия, а същевременно задържат снежната покривка и увеличават влагата в почвата. Залесяванията са извършени върху с.с. земи, но за съжаление не са доведени до край.

Семена, разсадници и семенни бази

Изкуственото възобновяване на горите най-напред е извършвано със семена и фиданки от местен /български/ произход. След откриването на Бюрото по УПЗ в Казанлък, от 1905 год. започнал масов внос на посевни и посадъчни материали. Лошите резултати, както видяхме, принудили работещите в областта на залесяването да изоставят вноса на фиданки след 1908 година.

След създаването на реверните /техническите/ лесничейства през 1911 год., в някои от тях били монтирани шишаркосушилни. Към Фотенската държавна гора например, е монтирана огнева сушилня с 4 барабана. През 1952 год. оцелелите сушилни били подменени с нови, по-модерни, с изкуствена циркулация на въздуха. Те били с по-голяма производителност, обслужвали няколко стопанства от даден район и били монтирани в централните /за районите/ стопанства.

През същата 1952 год. са открити и две семеконтролни станции – в София и Пловдив.

Разкриването на горски разсадници датира още от самото започване на залесяване у нас. Вносът на фиданки през периода 1905-1908 год. бил засилен, поради внезапното увеличение на обема на

залесяването. След 1908 год., ръководството на горите взело мерки за увеличаване площта на разсадниците и производството на местен посадъчен материал. Към 1910 год. има 23 броя разсадници, с обща площ 483.7 дка в Панагюрище, Пазарджик, София, Орхане /Ботевград/, Кюстендил, Дупница, Търново, Плевен, Габрово, Ловеч, Берковица, Ст. Загора, Лонгоза, Варна и др. лесничейства. Около 56 % от фиданките били иглолистни. Някои от тях са произведени все още с вносни семена.

След 1911 год. се откриват разсадници в отдалечените държавни гори /в техническите лесничейства/ - 14 разсадника с обща площ 32 дка, както следва:

Чехлюво – 3 разсадника с обща площ	7.3 дка
Гешова планина – два разсадника с обща площ	5.0 дка
Куртлуджа – един разсадник с обща площ	3.1 дка
Беглика – един разсадник с обща площ	3.2 дка
Къоравица /Костенско/ - пет разсадника с обща площ	6.4 дка
Лонгоза – два разсадника с обща площ	7.0 дка
Или всичко 14 разсадника с обща площ	32.0 дка.

Едновременно с тях са основани нови разсадникови площи още в: Ст. Загора – 1.2 дка; с. Царевец – Свищовско – 100 дка, за залесяване държавния соват "Йоза"; в Рило-манастирската гора – 30 дка; в Станимака – 20 декара.

Освен това, за нуждите на залесяването в поройните периметри, към 1912 год. имало още 14 броя разсадника, с обща площ 176 декара. Или общо в страната към 1912 год. имало 55 броя разсадници с обща площ – 843 декара.

Към 1927 год. площта на разсадниците само в секциите по УПЗ е 592 дка, а в реверните лесничейства – 34.8 декара. За останалите разсадници няма данни към този период. А към 1933 год., разсадниците са общо 167 броя, с обща площ 2 147 декара. Най-много са към административните лесничейства – 82 броя, след това в секциите – 53 броя, към БДЖ – 17 броя и други.

Към 1980 год. броят им е 371, а площта – 22 981 дка, а към 1990 г. спадат на 363 броя, с площ – 22 510 декара.

След 1944 год., едновременно с увеличаване площта на разсадниците, се увеличава и видовото разнообразие, внедрява се механизация във фиданкопроизводството и т.н. Освен местни, застъпени са и екзотични видове. Създаден е специален разсадник /стопанство/ за производство на тополови фиданки край гр. Пазарджик. Произвеждат се фиданки и от горско-плодни видове – леска, орех и други.

Генетичен фонд

У нас има условия за селекция на семената. Имаме достатъчно естествени гори, с участието на ценни дървесни видове – бял бор, чер бор, смърч, ела, бяла мура, бук, дъб, явор, планински ясен, липи и други. След 1952 год. са отделени 43 000 ха семенни бази, от които 40 % иглолистни и 60 % широколистни. В това число 11 000 ха са букови гори, около 10 000 ха са дъбови, над 8 000 ха бялборови, 5 000 ха смърчови и други. Направен е и индивидуален генетичен подбор, като са определени към 6 000 плюсови дървета. За съжаление горния генетичен фонд не се използва рационално, поради технически, икономически и субективни причини.

Трудности и слабости при залесяванията. Възобновяването на горите чрез залесяване е затруднено от следните обстоятелства:

Наличие на много обезлесени терени, някои от които с напреднала ерозия.

Отрицателно отношение на българина към залесяването. Освен чрез паша на добитъка си, има случаи когато засадените фиданки през деня са били отскубвани от злосторници през нощта.

Липса на самостоятелност на горските служители при залесяването

И днес, за да бъде залесен един обект в дадено землище, трябва да се вземе съгласието на кмета.

Средствата по залесяването са били винаги недостатъчни. В миналото много се е разчитало на доброволния труд, а напоследък е

използвана евтино платена работна ръка – стари жени, деца и други. Заплатите на горските служители, особено на тези по залесяването и стопанисването, са били винаги едни от най-ниските.

Определеният персонал за лесокulturните работи често е натоварван с други задачи, предимно от дърводобива и са били измествани първичните му функции.

Механизацията на тежкия труд в лесокulturните работи върви с бавен темп. Същото важи и за транспортните средства за работниците, за организирането на топла храна, постоянна трудова заетост и други.

За някои от слабостите вече споменахме – неправилен избор на дървесните видове и форми, слабо използване на определения генетичен фонд, загуба на фиданки и % на прихващане, от неспазване технологията при вадене, опаковане, транспорт и съхранение на фиданките. За ниския процент на прихващане са допринасяли още неспазването на технологията при самото засаждане – подгъване на корените на фиданките, неуплътняване на почвата около кореновата система на засажените фиданки, сплескване на корените на смърчовите фиданки при затягане с меч, подсушаване на корените, непосредствено преди засаждането, поради невнимание и непредпазливост и други. Отгледните грижи по новосъздадените култури, често са били ненавременни и недостатъчни.

Силно намален напоследък у много горски служители ревността по опазването на културите, докато в миналото по този повод са давани и човешки жертви.

в/ Укрепяване на пороите и борба с ерозията

Укрепяването на пороите и борбата с ерозията е дейност, която се извършва в райони, където гората върху значителна площ е в голяма степен или напълно унищожена. На такива места, както видяхме /стр...../, става бързо ерозиране на почвата и прииждане на разрушителни водни течения, при по-силни и продължителни дъждове.

Укрепяването на пороите и борбата с ерозията са неминуемо свързани със залесяването, тъй като наред с укрепителните работи,

обезателно се извеждат и залесителни мероприятия в поройните райони. Поради тази причина, ние вече се запознахме с някои моменти от тази дейност, разглеждайки залесяванията в казанлъшко и другаде. Считаме обаче, че е необходимо да се кажат още няколко думи.

Българинът, както и редица други народи от Юга, не умее да цени горите си и ги унищожава с лека ръка. И ако не бяха тежките последици от образувалите се пороища, може би нямаше да се сетим за възстановяването на повредените или унищожени гори.

Поройни прииждания е имало още през турско, но по всичко личи, че са били в по-малка степен. След Освобождението, засилената дейност в областта на селското стопанство и животновъдството по най-примитивен начин и безразборната сеч около населените места, допринесли за още по-бързо и по-голямо съсипване на горите. Вследствие на това, само две-три десетилетия след Освобождението, пороите започнали да се проявяват в значителна степен. Ето някои примери, които са регистрирани в статистиката и в литературата:

През турско, данни има за пороя "Новомахленско дере" – Казанлъшко, което през 1864 год. така придошло, че натрупало огромен насипен конус от влачените опороени материали, който отбил водите, изменил коритото и водите му се втели в Енинска Стара река, която минава през Казанлък. Конкретни данни за щетите от това наводнение няма, но П. Манджуков го характеризира така: "... От това последва истинска катастрофа за гр. Казанлък и за с.с земи южно от града".

Обезпокоено от това прииждане, населението от Казанлък и околните села, пристъпило към укрепване на Новомахленското дере. Бил прокопан канал, който да отведе отново водите му в старото корито, а в защита на канала била построена коса дига. По дигата били посадени върбови колове, които се прихванали. Пороят не напуснал повече леглото си.

В своите спомени Ст. Брънчев разказва за поройно наводнение в гр. Сливен през 1898 година. Той също не посочва конкретни данни за нанесените щети, но казва: "... Само за час и половина е пометен цял

квартал от града. Дадени са и човешки жертви, загуба от работни земи и други”.

През първото десетилетие на ХХ век са регистрирани най-много поройни прииждания и наводнения, които са станали през 1901, 1907, 1908, 1909, 1910 година. Пороите са действали главно във водосборите на реките: Марица, Искър, Чая, Кричимска /Въча/, Струма и други. Загубите от тези прииждания /според Манджуков/ са следните:

Обърнати в пустиня работни земи	135 000 декара
Унищожени снопи	60 000 броя
Съборени къщи и други сгради	465 броя
Завлечени купи сено	7 000 броя
Съборени ж.п. мостове	2 броя
Скъсани ж.п. линии	1 775 лин. метра
Развалени шосета	25 км
Удавени хора	84 души
Удавен добитък	2 723 глави
Други загуби – общо	978 200 лева

Общо всички загуби възлизат на около осем и половина милиона лева или средно годишно за десетилетието – по 850 000 лева.

В горната сметка не влизат загубите от 1900 год. в Пазарджик, Пловдив и Станимака, нито загубите от наводнението през 1909 год. в Пловдив и Пазарджик, нито през 1910 год. в Карлово и Сливен. Не влизат също загубите вследствие катастрофите в железниците, причинени от пороите, загубите от спирането на железниците и други съобщителни средства, от завлечените посеви на корен, от разходите за почистване на засипаните пътища и други.

Най-ярко е обрисувана поройната трагедия в България, станала през месец юни 1911 год., в книгата на Ст. Брънчев от 1918 год. – “Горите и горското стопанство в България”: “... Последното наводнение, което ще регистрирам тук, казва авторът, е онова от 1911 година. То бе грозно и е още прясно в ума ми”. Ето някои съобщения за него от местата на бедствието:

Борисовград /Първомай/: “Околностите на Садово и Борисовград, покрити с вода. Где е Марица – не личи. Кръстци /снопи жито/, кола и

дървета, се носят по повърхността /на водата/. На тълпи, населението бяга. По тинята лежат труповете на издавен добитък. Дървета изкоренени, са задръстили мостовете на линията. На три километра от града, реката отвлеча 32 метра железен мост, с цялата му конструкция, като е разрушила и каменните сводове. Релсите от един участък около 300 метра, са откъртени и влачени половин километър”.

Станимака: “Реката /Чая/ отвлече десет къщи, две тепавици и много търговски дърва /сплавяни по реката/. Във водата бе забелязан един човешки труп и много такива на животни. Шосето до с. Хвойна е отвлечено на няколко места. Пътуването с кола е абсолютно невъзможно. Най-стария мост на Бачковския манастир е сринат”.

Град Елена: “Издавено е десетчленното семейство на Димитър С. Недев /от приток на Златишка река/. До сега са намерени три трупа. Има издавени около 150 глави едър и дребен добитък и съборени много воденици, тепавици, къщи, плевни”.

Подобни тревожни сигнали има също от: Пещера, Белово, Пловдив, Поповица, Караджалово, Самоков и други. Резултатите от това наводнение са:

От 45 лесничейства в цялата страна, само в 13 не е имало наводнение.

Наводнени са 428 села и са причинени следните щети:

Завлечени ниви, ливади, бостани, градини и други работни земи -	760 000 дка
Удавен и отвлечен добитък -	159 глави
Отвлечено сено -	1 934 320 кг
Отвлечени снопи -	547 341 бр.
Скъсани и отвлечени язове -	60 бр.
Отвлечени воденици, тепавици, бичкии, чешми -	21 бр.
Разрушени и отвлечени къщи и плевни-	802 бр.
Повредени шосета -	135 км
Повредени ж.п. линии -	11.6 км
Отвлечени ж.п. мостове -	7 бр.
Взети човешки жертви -	14 души .

Най-големи пакости са причинили реките: Марица, Елидере, Чая, Кричимска река, които текат из Рила и Родопите, където изстребването на горите е във всяка мярка” – заключава Брънчев.

Загубите от това наводнение се оценяват на около осем милиона лв., без човешките жертви.

В кн. 8 и 9 на списание “Горски преглед” – 1929 год., в статията си “Едно справедливо наказание от природата”, лесовъдът Н. Стефанов съобщава за наводнения през същата 1929 год. в селата Горна и Долна диканя – Радомирско, с. Лъджене – Пирдопско, наводнението в Трънско и Чепинско, като разглежда по-подробно Радомирското наводнение.

От поройните прииждания само през 1937 год. са пострадали 316 села и са причинени следните загуби:

Унищожени земеделски култури –	184 254 дка,
на стойност –	45 529 000 лв.;
Повредени ж.п. линии и шосета – 4 430 л.м,	
на стойност –	12 114 000 лв.;
Унищожени сгради – 37 бр., на стойност -	1 676 000 лв.;
Унищожени съоръжения и разсадници -	308 000 лв.;
Отвлечени дървени материали – 847 куб.м,	
на стойност -	212 000 лв.;
Удавени домашни животни –	266 глави,
на стойност -	137 000 лв.;
Човешки жертви – 15 души;	
Всичко причинени загуби,	
без човешките жертви -	59 976 000 лв.

Наводнения има и след 9.IX.1944 год., но тогава за негативните явления по-малко се говореше и пишеше. През 50-те години, някъде около 1955-1956 год., поройните води на Стара река “скъсаха” на няколко места шосето между Пещера и Батак, само за една нощ. В края на 60-те или през 70-те години, притоците на р. Елидере, над Велинград, придойдоха с толкова много вода и влачени материали, че

вдигнаха в тревога целия град, особено в по-ниските квартали и покрай коритото на реката.

Извършено до сега срещу ерозията и пороите

Безспорно, пакостите, които започнали да правят пороите, стряскали населението и го принуждавали да търси начин, да се защити от тях. Както видяхме, през 1864 год., казанлъчани, енинци и т.н., се събрали, прокопали канал, за да върнат пороя "Новомахленско дере" в старото му корито и го укрепили.

Голяма част от първите залесявания в страната са започнали именно с цел – укротяване на пороите. Те са дело на местни прозорливи люде, най-често учители, които по един или друг начин се стремели да убедят населението в неизбежността и ползата от провеждането на това начинание.

По този път се е стигнало и до създаването на първото Бюро за борба с ерозията, в Казанлък . Старозагорският учител П. Иванов написал статия "Казанлъшката долина – бъдеща пустиня", която била отпечатана в списание "Български преглед" през 1896 година. В тази статия Иванов отразява вижданията и тревогата си относно необходимостта от залесяване и борба с ерозията. Статията била прочетена от казанлъшкия гражданин Йордан Драгнев, който изглежда не бил много образован, но бил природно интелигентен човек, дори имал склонност да пише и полемира по обществени въпроси. Поради това бил наречен от своите съграждани "смахнатият Йорданчо". Драгнев проумял много добре смисъла на статията и от своя страна написал в същия дух една брошура, озаглавена "Залесяването на гр. Казанлък и околностите му". Раздавал я безплатно на съгражданите си, да ги просвещава. При едно идване на министъра на търговията и земеделието – Никола Генадиев, през 1904 год. в Казанлък, Драгнев дал и на него един брой от брошурката си. Министърът я прочел. Написаното в нея го заинтересувало. Споделил по този въпрос със свои близки и съпартизани от града /Антон Пенев, Ал. Орозов и др./ и накрая убедил събеседниците си, че още тази година ще вземе мерки и направи каквото може. И удържал на думата си. Въпросът за залесяването и борбата с ерозията и пороите в

Казанлъшко бил поставен на най-високо и отговорно място. Били направени постъпки пред френското правителство да изпрати специалисти за проучване на въпроса и т.н, докато се стигне до идването на Вожли и Ягершмидт и създаването на Бюро по УПЗ в Казанлък през 1905 година.

С дейността на това бюро се запознахме. С резултатите от дейността му – също. Преди заминаването на Вожли от България, бюрото било трансформирано в секция, като били открити и нови три секции – в Кюстендил, Карлово и Сливен. По този начин се разширил районът на действие за укрепяване на пороите и борба с ерозията.

Обобщени данни за извършеното от секциите по УПЗ у нас, за периода 1905-1920 год. и 1921-1933 год. дава В. Стоянов, а именно:

Таблица 27

Вид съоръжение	мярка	Количество			
		1905-1920 г.		1921-1933 г.	
		броя	количество	Броя	количество
Каменни баражи и прагове	куб.м	387	7695	1333	92427
Отбивала	кв.м	32	462	187	2570
Клеонажи и брегови плетчета	кв.м	1484	11183	4345	35743
Задръствания	л.м.	-	18422	-	16991
Изразходвани средства	лв.	-	1000000000	-	2374000000

Дейността е извършена от секциите по УПЗ. Залесяванията в охранителните периметри, също били извършени от тях. На места залесявали и лесничействата, но под контрола на главния инспектор по УПЗ при министерството.

Към 1933 год. секциите били вече 9, а не 4. Работата им непрекъснато се увеличавала, а броят на секциите растял, за да стигне към 1944 год. числото 38. Въпреки това, борбата с ерозията е все още незадоволителна, а извършеното – недостатъчно.

По данни на Г. Дойков /"Гори и г. промишл. в България" – Ив. Груев и колектив – 1985 год./, за периода от 1905 до 1944 год. са извършени в България следните укрепителни работи:

Каменни баражи и прагове -	147 433 куб.м
Кладни /дървени/ баражи и прагове -	13 885 куб. м
Отбивала -	33 067 кв. м
Клеонажи и плетища -	242 068 кв. м
Противоерозионни залесявания -	1 145 603 дка.

Счита се, че с голям успех през този период са проведени комплексни залесителни и укрепителни мероприятия в Казанлъшко, Карловско, Искърското дефиле, Кюстендилско, Дупнишко, Софийско, Трънско и други. Опасни порои, прекъсващи ж.п. линии и причиняващи много други щети, са заглушени.

Особен размах взема борбата с ерозията след 1953-1954 год., когато се разгръща изграждането на големи хидротехнически съоръжения – язовири, напоителни системи, микроязовири. За предпазване водосборите на тези обекти от ерозия и порои, се изготвят цялостни проекти за борба с ерозията. Изготвени са над 50 такива проекта, от които по-важни са за язовирите: Искър, Студена, Г. Димитров, Ал. Стамболийски, Студен кладенец, Кърджали и други.

За периода 1955-1975 год., въз основа на техническите проекти за борба с ерозията, са извършени следните работи във водосборните басейни на язовирите и напоителните системи /Дим. Касов, списание "Горско стопанство" – 1975 год., кн.1/:

Създадени защитни горски насаждения -	900 000 дка
Изградени каменни баражи и прагове, на циментен разтвор и суха зидария -	400 000 куб. м
Направа клеонажи -	200 000 кв. м
Задръствания -	250 000 л.м
Брегови плетчета -	200 000 л.м

А от Освобождението до 1985 год. количеството на основните укрепителни работи, извършени у нас, е /Г. Дойков/:

Баражи -	630 000 куб.м
Каменни прагове -	330 000 куб.м
Отбивала -	55 600 куб.м
Клейонажи -	551 300 кв.м

“Нашата поройно-укрепителна практика се гордее с успешното залесяване и укрепяване на водосборите на реките: Благоевградска Бистрица, Драговищица, Кремиковска, Елешница, Върбица и Искър и на водосборите на язовирите: Студена, Искър, Г. Димитров, Студен кладенец, Ал. Стамболийски, Тополница” – заявява Дойков.

Освен в планинските райони, където преобладават стръмни склонове, значителна протоерозионна и укрепителна дейност след 1931 год., е проведена и по Дунавското крайбрежие, когато в Плевен е открита секция по УПЗ. Обект за работа са поречията на Дунав и Тимок, с обща дължина – 415 км, представляващи 149 175 дка, на територията на 57 села.

За 8 години /до 1939 год./ Плевенската секция по УПЗ е създала:

Залесяване -	21 185 дка
Брегови плетчета /окопни леси/ -	31 722 л.м
Клейонажи -	511 л.м
Плетища -	380 л.м
Кладни баражи -	85 кв.м

Изпълнените към 1939 год. мероприятия, представляват 15 % от залесителната й програма и 20 % от укрепителната.

Не бива да се забравя, че всяко залесяване, независимо от основната му цел, има обезателно и протоерозионен, укрепителен характер. Дори и създаването на промишлени култури. Стига да е извършено както трябва и резултатите да са добри. Ето защо залесителната дейност на лесничествата в миналото и на горските стопанства до 1990 год. имат огромно значение в това отношение.

Затова считаме, че инж. Коце Гайдарски с основание се възхищава на създадените в Ботевградското г. стопанство култури и не принудено възкликва: "... Няма ги вече ерозираните площи, оголените скатове, сипеи, зейнали рупи. Всички са покрити с гора, създадена с много труд... Останал е само камъкът със страшните размери /3X2X2 м/, довлечен преди десетилетия от поройния дол на Куевската махала, за да напомня..."/"90 години Ботевградско горско стопанство" – Коце Гайдарски – 1990 год., стр. 50/.

Въпреки взетите мерки и извършените укрепителни работи, поройните наводнения продължават непрекъснато. Има ги и днес, а може да ни сполетят и утре. Това е тъй, защото направеното за ликвидирането им, е винаги по-малко от онова, което правим за унищожаването на горите. А се знае, че основния щит срещу ерозията и поройните стихии е зелената броня и първо място се пада на гората. Но гора в истинския смисъл на думата – с относително равномерно разпределена площ по класове на възраст и с оптимална пълнота. А нашите гори са подмладени и изредени, поради което не са пълноценен фактор за регулиране на водния отток и на водния режим въобще.

2. ОТГЛЕДНИ СЕЧИ

а/ Значение, цели и задачи

Отгледните сечи имат важно стопанско и лесовъдно значение, тъй като чрез тях се постигат следните цели и задачи:

Подобряване състава и растежа на дърветата на бъдещето /бъдещата гора/, чрез отстраняване на нежеланите дървесни видове, на дърветата с дефектни стъбла и корони и онези екземпляри, пречещи на нормалното развитие на оставащите дървета.

Подобряване на качеството на произвежданата дървесина, като се запазват дървета с прави и гладки стъбла и се регулира растежа по дебелина и височина.

Съкращаване на сроковете за производство на технически зряла дървесина, създавайки чрез отгледните сечи условия за по-бърз растеж.

Увеличаване производителността на насажденията и добива на дървесина от единица площ, чрез посочените по-горе мерки и чрез използване на отпадъчната дървесина.

Едновременно с горните цели, се постига още подобряване на екологическите функции на насажденията и увеличаване на устойчивостта им срещу болести и вредители и срещу вредни абиотични фактори – студ, мраз, сняг, бури и други.

Чрез отгледни сечи насажденията постепенно се подготвят за извеждане на главни сечи и за възобновяването им по естествен път.

б/ Класификация на дърветата при отгледните сечи, методи на отглеждане, видове отгледни сечи

За успешното извеждане на отгледните сечи е необходимо да се познава добре теорията за тях, отнасяща се до следните по-важни моменти:

1. Класификация на дърветата – известни по-важни класификации, използвани класификации до сега у нас – особености, предимства и недостатъци.

2. Методи на отглеждане – низов, върхов, комбиниран и схематичен или линейно-селекционен. Особености. Предимства и недостатъци на схематичния метод.

3. Видове отгледни сечи – осветление, прочистки, прореждане, пробирки, сечи за растежен простор, както и отгледни сечи в издънкови насаждения за превръщане, прерастване и в нискостъблените. Възраст и характер на насажденията, в които се прилагат. Склопеност, повтаряемост, интензивност, цели и задачи. Случаи на прилагане санитарни сечи и използване на кастренето като отгледна мярка.

в/ Досегашни резултати по извеждане на отгледни сечи

През турско, никой в Османската империя не е подозирал, че гората се нуждае от грижи, в това число и от извеждане на отгледни сечи. Това отношение към отгледните сечи е продължило редица години и след Освобождението. В края на XIX век /1897 год./, Ст. Брънчев пише в доклада си за горите в Русенски, Силистренски,

Шуменски и Бургаски окръг: "По отгледването на горите досега не е предприемана никаква операция, поради непроучване основно тези гори".

А професор В. Стоянов, като говори за цели, задачи, значение, видове отгледни сечи и т.н., в книгата си "Принос към изучаване на горското стопанство и горската промишленост" от 1957 год., пише:

"В действителност, отгледни сечи са водени само в средновъзрастни насаждения, за добив на някои **сортименти** – ритловии, саръци, минни подпори, целулоза. Състоянието на такива насаждения е влошено – намалена е пълнотата им, влошени са почвените условия" /стр. 294/.

В Наръчника по стопанисване на горите се посочва, че до 1944 год. и няколко години след това, у нас отгледни сечи са извеждани много ограничено и едва след 1950 год., на отгледните сечи започва да се гледа като на първостепенно по значимост лесовъдско мероприятие /стр. 57/. На същата стр. е дадена таблица за площта на проведените отгледни сечи, за времето от 1949 год. до 1978 год., като се посочва, че кулминацията е към 1971 год., когато са отгледани 166 002 ха млади гори, че от общата отгледана площ "осветленията" представляват от 24 до 35 %, прорежданията – от 36 до 49 % /от тях 70 % в издънкови гори/, пробирките – от 7 до 11 %, а сечите за растежен простор – от 5 до 7 %.

При осветленията, най-голям дял се пада на иглолистните млади насаждения, предимно култури, смесени със широколистна издънкова растителност.

Подчертава се също, че работата по отгледните сечи не се провежда с необходимите високи темпове. Напротив, допуска се изоставане. Особено чувствително е изоставането с отглеждане на издънкови гори за превръщане в семенни, поради липса на пласмент за средна и дребна дъбова и церова дървесина и технологични дърва. През 1964 год. добивът на средна дървесина от тези насаждения е възлизал на 100 % спрямо предвижданията на ЛУП, а през 1977 година е намалял на 56 %.

Площ на изведените отгледни сечи през периода 1949-1978 год., по години, в хектари:

Таблица 28

Година	Площ, ха	Година	Площ, ха	Година	Площ, ха
1949	2800	1959	74085	1969	157551
1950	8450	1960	148277	1970	165143
1951	12737	1961	160010	1971	166002
1952	11383	1962	115685	1972	158723
1953	10571	1963	84827	1973	142892
1954	11843	1964	83317	1974	142603
1955	16888	1965	86058	1975	135116
1956	36593	1966	120665	1976	126867
1957	66454	1967	158851	1977	125964
1958	44095	1968	156606	1978	125228
				1985	1192060
				1990	1066801

Към 1985 год. Б. Богданов съобщава в книгата "Гори и горска промишленост в България" – Ив. Груев и колектив – стр. 65, че всяка година се провеждат отгледни сечи на 125 000 ха млади гори, в това число 115 000 ха до 40-годишна възраст. От общата отгледана площ се падат: на осветлението – 40 %, прочистките – 15 %, прорежданията – 30 % /половината в превръщателния клас/, пробирки – 7 % и сечи за растежен простор – 2 %.

Колкото и субективни да са горните данни, показват, че на отгледните сечи действително се обръща голямо внимание. Друг е въпросът, до колко качеството на изведените сечи е на необходимото ниво и до колко стимул за извеждането им е нуждата от дървесина или необходимостта от отгледни грижи за младите гори.

3. ЛЕСОУСТРОЙСТВО

а/ Значение на лесоустройството

Значението на лесоустройството за горскостопанската практика е много голямо, тъй като чрез ЛУ мероприятия се привежда в известност състоянието на целия горски фонд и се поставя ред и прегледност при стопанисването и ползването от горите. Това обаче е

в сила само когато ЛУ проекти се изготвят съобразно изискванията на лесовъдската наука и действителното състояние на насажденията, а така също се спазва точно изпълнението на предвидените годишни планове за сеч, естествено възобновяване, залесяване, паша, други странични ползвания и т.н.

б/ Създаване и развитие на лесоустройствената служба

За начало на лесоустройствената дейност у нас има две становища. Едни автори смятат, че това начало е сложено през 1890 год., а други – през 1901 година.

Застъпници на първото становище са Ст. Брънчев, Желязко Георгиев и други. Ето какво казва Брънчев в книгата си от 1918 год., стр. 97: “Истинска ЛУ работа започна през 1890 година. С окръжно № 15934 от 8 май 1890 год., тогавашното “Бюро за горите” наредило на горските инспектори да пристъпят към определяне на участъци в горите, но вече въз основа на хазяйствени /стопански/ планове, като съблюдават правилата за естествено възобновяване, че нямало пари за залесяване”.

Окръжното от 1890 год. било подкрепено с княжевски указ № 76 от 12 юни 1894 год., а през 1896 год. от Управлението на горите е издаден Правилник. Според параграф 22 на този правилник, държавните и общински горя трябвало да се стопанисват въз основа на “Стопански планове”, състоящи се от следните раздели: план за сеч, за залесяване, за пътища, за промеждутъчно и второстепенно ползване. Преди да пристъпят към изготвяне на стопанските планове обаче, инспекторите е трябвало в кратък срок да изготвят временни програми /таблични редове/ за експлоатираните гори, за да има все пак някакъв ред в работата.

Горските служители реагирали положително и бързо изготвили временните програми, а след туй пристъпили към незабавно изготвяне на стопанските планове, съгласно параграф 22.

Понеже ЛУ работи през периода 1890-1900 год. е трябвало да се извършат от стопанския персонал, същият, който извършва всички други работи по стопанисване, ползване и т.н. по горите, други автори – К. Байкушев, Кирил Петрунов, Б. Богданов и др. смятат, че за начало

на българското лесоустройство трябва да се приеме 1901 год., когато службата по уредба и меренето на горите, получила изражение в държавния бюджет под наименованието "Измерване на горите", с точно определен персонал, средства и задачи.

Считаме, че не важно кой извършва дадена дейност, а дали изобщо се извършва тя. А независимо от временния и провизорен характер, направеното през последното десетилетие на XIX век не е за пренебрегване, още повече, че то е сътворено между другата работа, която бил длъжен да изпълнява стопанският персонал на горите. При това работата не и притупвана, а е вършена със желание. Плановите са съставяни въз основа на полигонални снимки, приготвени с бусоли и планшети. Имало е стремеж към обективност и недопускане необосновано и пресилено ползване. Има и конкретни резултати.

От 1893 до 1899 год. са съставени стопански планове за 9 /девет/ държавни гори, с обща площ 9 267.5 ха и една общинска с площ 4 160.8 ха. Държавните гори са: Гински проход – Берковско; Чикарджийска – Чирпанско; Алботин – Видинско; Каленик – Ловешко; Хърчене – Белослатинско; Топчия – Караагачко; Айкъна – Ловешко; Сеферя – Старозагорско; Добридолска – Ломско. Общинската гора е варненската.

От устроените гори, само две са високостъблени. Останалите 7 и общинската, са нискостъблени. Явно е, че са устройвани предимно нискостъблени гори. Причините за това са главно две: първо – не е имало достатъчно средства и кадри и второ – горскостопанската дейност е била съсредоточена повече в тях, като по-близки до населените места и по-достъпни.

Нискостъблените гори са устройвани по способа "Деление на сечища", по формулата: $E = F : p$, където E е площта на сечището, F – общата горска площ, а p – брой на сечищата.

Не са водени стопански книги за резултата от изпълнението на плановете и не е имало достатъчно яснота по този въпрос.

Освен изготвянето на плановете на горепосочените гори, през същият период /1891-1899 год./ е започнала уредба на още 16 гори, част от които са били измерени на терена и е оставало само да се извърши канцеларската работа и изготвят плановете.

Измерени били държавните гори:

Махзар паша – Разградско

Армаз кая – Айтоско

Спаа търла – Хасковско

Кара пазарлийска – Хасковско

Габра – Кюстендилско

Караборун – Силистренско

Долашма – Шуменско

Трънката – Плевенско и други.

Не били довършени снимките на: Абланово, Гючме и Козборун – Сливенско, Читръшка и Саръ-чалъ – Шуменско, Пащалийца – Рупчоско.

Създадената специална служба през 1901 год. "Измерване на горите" се състояла от три секции, всяка една с по един началник, четирима таксатори-мерачи и един чертожник.

Със създаването на тази служба, проблемите по устройството на горите не тръгнаха "по мед и масло". Още през 1904 год. секциите били сляти в едно "Лесоустройствено бюро", само с трима таксатори-мерачи, а през 1905 год. и то било закрито и открито едва през 1909 год. под наименованието "Бюро за арондиране, ограничаване и устройство на горите", в състав: началник, двама помощници на началника и трима чертожници. От тук нататък, службата по лесоустройство не престава да съществува, но е претърпяла много промени и реорганизации, а през войните намалява или съвсем прекъсва дейността си.

Да се проследяват всички онези моменти на промени в структурата и численият кадрови състав на службата е огромна, почти невъзможна работа, а не е и необходимо да се прави това. За да дадем известна представа за развитието ѝ, ще маркираме само някои години.

През 1912 год. тя пак претърпяла реорганизация, според която в централното управление на горите останала само ръководно-контролната служба, с един главен инспектор и един помощник /лесничей/, а навън бюрото се разделило на четири секции, всяка в състав от: началник, двама таксатори и един чертожник. За службата

по арондиране и ограничаване били определени десет мерачи. Поради липса на кадри обаче били сформирани само две секции, с местен персонал.

През периода 1926-1933 год. броят на секциите по измерване и арондиране се увеличил и от 4 станали 9. Освен това, извън секциите работили много частни лесовъди в общинските и особено в частните гори, в Чепеларско и Смолянско.

Към 1939, 1942 и 1946 год. положението в секциите по лесоустройство и арондация на горите било следното:

Таблица 29

Годи на	Лесоустр. секции		Арондац. секции		Секции за г. пътища	
	Брой секции	Брой кадри в 1 секция	Брой секции	Брой кадри в 1 секция	Брой секции	Брой кадри в 1 секция
1939	4	5	4	5	1	5
1942	6	3-5	6	3-5	-	-
1946	12	3-5	-	-	-	-

През 1949 год. са създадени и работят 18 ЛУ бригади, с по 4-8 души и три арондационни бригади, с по 3-6 човека.

През 1951 год. ЛУ бригади стават 24, по 3-6 човека.

През 1952 год. службата се преименува в "Лесоустрой", а през 1954 год. се разделя на два отдела: отдел "Лесоустройство" с 11 бригади по 4-7 души и отдел "Лесотехнически" със седем лесокултурни бригади от по 4-7 човека.

През 1956 год. вече е ведомствена проектантска организация /ВПО/ "Агролеспроект" и има следните поделения:

1. Лесоустройствен отдел, с десет ЛУ бригади с по 4-7 души.
2. Отдел "Технически контрол" – от 5 души.
3. Лесокултурен отдел, със седем лесокултурни групи, една картографска група с 19 души, една теренно-проучвателна група с 5 човека и една група "Баражно строителство и проекто-сметни документи" – от 5 души.

От 1981 год. до днес, лесоустройственото ведомство вече е "Институт за проучване и проектиране на горско и селско стопанство"/ИППГСС/. Създаден е със заповед № 1198 от 25 май 1981 год. на МГГП, като поделение на стопанска сметка, под наименование "Агролеспроект". Седалището на института е в София, но същевременно действат и филиали в Пловдив, Бургас, В. Търново и Велинград.

в/ Извършена лесоустройствена дейност през различните периоди

Мотивирайки началото на ЛУ дейност у нас, посочихме в по-едри щрихи какво е направено през първото десетилетие от съществуването на тази служба. От тук нататък, тя все повече укрепва и се развива.

През първите две-три десетилетия повече внимание и училия били отделяни за закръгляване и арондиране на горите, т.е. за определяне предмета на горския фонд. В това отношение работата била най-ефективна през периода 1926-1933 година, в резултат на което в края на 1933 год. били закръглени всички държавни гори и 50 % от другите. За съжаление, при закръгляването били изключени като предмет на горското стопанство 75 870 ха абсолютни горски площи от държавните гори и 143 740 ха – от общинските или общо – 219 610 ха, а са включени само 20 954 ха. Това ще рече, че са били изключени близо 200 000 ха гори, които били прехвърлени към с.с фонд и веднага изкоренени за земеделски работни земи. И това ставало в противоречие на закона – точно там – в полските райони, където и без това горите били най-малко и под изискуемия минимум.

Едновременно със закръгляването е извършвано и устройство на по-рано закръглените гори. Така например, до 1933 год., в страната били устроени следните горски площи:

Държавни гори – 69 комплекса, равни на	365 309 ха
Общински гори – 137 комплекса, равни на	185 833 ха
Училищни гори – 4 комплекса, равни на	10 709 ха
Частни гори – 75 комплекса, равни на	25 287 ха

Или общо – 285 комплекса, с обща площ

587 138 ха

Тежестта на ЛУ дейност вече е дадена върху високостъблените гори, с предимство на иглолистните.

Устройството на частни гори започнало след изменение през 1923 и 1927 год. на Закона от 1911 год., за продажба на някои държавни гори в Чепеларско и Смолянско. Законът предвиждал задължително устройство на тези гори, а собствениците им мислели, че след устройството ще се увеличи експлоатацията. А материалът бил скъп, поради което самите те настоявали устройството да стане по-скоро. Много лесовъди напуснали работата си и станали лесоустроители.

Към 1944 год. били устройени около 28 % от нашите гори, т.е. по-малко от 1/3 от площта им.

Устройството на всички гори в България е завършило към 1956 година. До тогава някои гори са били устройвани по два и три, че и повече пъти. Повтаряемостта на ЛУ ревизии е през 10 години.

След 1956 год. се извършват вече само ЛУ ревизии и се изготвят нови ЛУП за горските стопанства. Освен за г. стопанства обаче, "Агролеспроект" е изготвил до 1985 год. над 60 проекта за паркове, лесопаркове, крайградски зони и арбуретуми, проекти за над 3 000 км горски пътища, прогнози за динамиката на горските ресурси, две карти на горите за цялата страна и всичко това на съвременен техническо ниво.

От 1956 год. насам, ЛУП се изготвят на типологична основа.

"Агролеспроект" разполагал със съвременна електронно-изчислителна база и кадри за работа с нея.

в/ Лесоустройствени инструкции.

Както вече посочихме, първият ЛУ правилник е издаден около 1896 год., въз основа на окръжното от 1890 година. Съгласно този правилник, горите в България следвало да се стопанисват въз основа на стопански планове.

Със създаването на специална служба "Измерване на горите" през 1901 год., била издадена инструкция за работа на същата, тъй

като Правилникът от 1896 год. бил насочен главно към определяне предмета на горското стопанство, ЛУ работи били по-слабо застъпени. През 1922 год. тази инструкция е подобрена.

През 1950 год. се утвърждава "Временна лесоустройствена инструкция". По-важни моменти в нея са:

1. Някои основни административни разпоредби.
2. Като основна задача се възприема определяне предмета на горското стопанство /закръгляване/, ограничаване и измерване на горите.
3. Таксиране.
4. Планиране на г. стопанство.
5. Вид и съдържание на ЛУ планове.
6. Извършване на ЛУ ревизии.
7. Изпълнение на стопанския план и водене на стопанската книга. Според инструкцията, устройството на горите се ръководи и контролира от специална служба при МГ.

В същата инструкция не е пропуснато да се подчертае, че устройството на горите се извършва въз основа на народостопанския план, като ЛУ работи се съобразяват с него.

През 1955 год. бе одобрена нова "Инструкция за устройство на горите" в страната, включително и горите на ТКЗС. Според нея, задачите на г. стопанство са да подобрява състоянието на дървостойките и да постигне и осъществява непрекъснато възпроизводство. А при разрешаване на икономически и организационни въпроси в г. стопанство, свързани с лесоустройството, се изхожда от следните основни положения:

а/ Горите в НРБ са държавна /обществена/ собственост;

б/ Всички работи по ЛУП трябва да имат за цел да осигурят успешното изпълнение на народостопанските планове. /Това ще рече осигуряване на всяка цена толкова дървесина, колкото е необходима, а не колкото реално могат да дадат горите – един от основните лостове, задвижили унищожението на горите/;

в/ Осигуряване на непрекъснато социалистическо възпроизводство, чрез диференциран подход към осъществяване на

горскостопанските мероприятия и ползването от отделните категории гори;

г/ Максимално задоволяване на нуждите от дървесина, като размерът на ползването бъде конкретен за отделните категории гори.

Въз основа на лесоустройствените работи се съставя проект за перспективен план, т.е. ЛУ проект за организиране на горското стопанство в устройвания обект. В ЛУП се уточняват следните въпроси: граници на устройвания обект; количествена и качествена характеристика на ресурсите от горския фонд; горско-техническите участъци /ГТУ/; стопанските класове; участъци за опазване и надзор /охранителни участъци/; отдели и подотдели; мероприятия за опазване на горите; възрастта и зрелостта на дървостойките; размер на ползването; местата и способите на сеч и възобновяване; мероприятията за подобряване на качеството, повишаване на производителността и засилване почвозащитните, водоохранните, санитарно-хигиенните и други функции на горите. Предвиждат се също мероприятия за всеобхватно използване на естествените ресурси на гората – паша, смола, билки и т.н.

Така съставеният проект за отделното г. стопанство се използва при планирането в национален мащаб и за проектиране на мероприятията относно дърводобива и дървопреработването.

В ЛУП се разработват всички въпроси, оказващи влияние върху развитието на г. стопанство, а именно:

1. Физико-географска и естествено-историческа характеристика на района – климат, релеф, почви, хидрография.
2. Икономическа характеристика на района.
3. Пълни данни за горския фонд на устройвания обект.
4. Изводи за миналата стопанска дейност на г. стопанство, с оглед определяне посоката на бъдещата му дейност.
5. Определяне общата насока на развитие на г. стопанство, с цел да се използват всички функции на гората.
6. Определяне размера на ползването, залесяването, страничните ползвания, организацията на управление и опазване на горите.

7. Заключителен раздел – за подобряване на горите, за увеличаване на ползването, увеличаване на приходите и намаляване на разходите.

Последната ЛУ инструкция е от 1975 година.

Слабости и недостатъци на досегашната ЛУ дейност в България

1. Изключване от горския фонд на равни и слабо наклонени абсолютни горски площи, за работни земи и предаване на същите към СС фонд. Това негативно явление се е проявявало най-силно през първите години на определяне предмета на горското стопанство, просто защото тогава все още е имало гори на равни терени. Но то продължи даже до средата на XX век, когато под натиска на СС органи и управляващата власт, бяха направени също значителни изключвания на горски площи за СС земи, главно в планинските горски стопанства.

2. Лесоустройствените инструкции, въз основа на които са работили нашите лесоустроители, не са наши и не са изработени въз основа на изследвания в нашите гори, а са просто копие на руските ЛУ инструкции. Така, че колкото и правилно и стриктно да се прилагат, не могат да дадат точни резултати, защото са изготвени за чужди, а не за нашите гори.

3. При лесоустройствените работи, особено при определяне размера на ползването, в новата ЛУ инструкция от 1955 год., е отречен основният принцип за постоянство, трайност и равномерност в ползването. Същият принцип бе обявен за пречка за увеличаване на възпроизводството и следователно за пречка за увеличаване размера на ползването от горите. Пръв постави бариера пред него професор Никола Пенев, който след туй намери редица поддържници измежду партийните лесоустройствени кадри. Новият възглед бе облечен в най-различни законови норми, за които вече стана дума на няколко места.

4. Авторският и друг надзор, за изпълнение на ЛУП, е бил почти винаги беззъб и глас в пустиня, но особено силно бе проявено това след 1948 година. Поради това се допускаше системно преизпълнение на експлоатационните планове, особено за ценни сортименти и ценни

дървесни видове, смолодобив и др., докато мероприятията за подобряване състоянието на горите и да не бъдат изпълнени, не беше голяма беда, особено ако бъдат отчетени на 100 или над 100 %.

д/ Екология и гора

Този въпрос е разгледан от к.с.н. инж. Хр. Тенев, в статията му "Полезните функции на гората – в лесоустройствения проект" /списание "Г. стопанство" – 1988 год., кн. 7/. Много мотивирано, той настоява в ЛУП да намери място не само колко дървесина и други материални блага ще ни даде една гора, която се устройва, а да се отразят и екологическите стойности на дървостойките в отделна глава "Социални функции на гората", като се сведат до няколко измерения: като филтър за въздуха срещу отровните газове и праха, производството на кислород и фитонциди, като подобрител на климата, за йонизацията на въздуха, като шумозаглушител, водоохранната и водорегулираща роля, почвоподобряваща роля, естетическо въздействие върху човека и други. За целта да се използват установени норми, какво количество от горните функции реализира единица площ от дадена гора за определен период от време.

Между другото, авторът на статията цитира една твърде ценна мисъл на Жан Дорст, която би следвало да се запомни от всеки един от нас, а именно: "Гората е язовирна стена – задържа водата. Изсечем ли гората, все едно – събаряме язовирната стена".

Той съобщава, че при устройството на УОГС "Петрохан", оценката на екологическите показатели е извършена по четиристепенна скала на насажденията, в зависимост от пълнотата, бонитета, възрастта, формата, строежа и състоянието им – много добри, добри, средни и лоши.

4.ОПАЗВАНЕ НА ГОРИТЕ

а/ Увод

От всички грижи, които следва да се полагат за горите, грижата за опазването, особено като се включи тук и контролът за правилното

им стопанисване и експлоатация, е от най-голямо значение. При правилно стопанисване на горите и разумно ползване от тях, съпроводени от принципна и системна охрана, много други грижи за подобряване състоянието им, биха отпаднали или сведени до минимум.

Такова благополучно съчетание на обстоятелствата обаче до сега още не е постигнато. Как е било преди завладяването на България от османлиите, нямаме данни, но по време на тяхното владичество, контрол върху опазването и ползването от горите почти не е имало. А няколко години след освобождението ни, Ст. Брънчев пак с болка трябва да установи: "За 35 години от Освобождението имаме напредък в много отношения, но по отношение на горите, българинът е останал много назад. Свикнал от едно време да борави из горите ..., днес ако не направи пакост в тях ... не може да живее." За съжаление, тази жестока истина, след известни колебания през ХХ век, днес може отново да се потвърди. Причина за това са дълбоко вкоренени навици, разбирането, че гората е дар божи, понеже в миналото никой не е полагал за нея грижи, а така също и ниската екологическа култура. Това се потвърждава и от факта, че към края на ХХ век нарушения се извършват не само в горите, предназначени за стопанска дейност, но и в горски територии, обявени за защитени природни обекти. В списание "Защита на природата" – 1990 год., кн. 1, Й. Чалъков и С. Костадинов съобщават: "Допуска се бране на дърва от резервата "Купена", от циганите в гр. Пещера. Прокурорът не ги подвежда углавно, а връща актовете в горското стопанство, като обикновени нарушения. Същото е и с нарушения от паша. Нарушения от сеч и паша има и в резерват "Мантарица" – Ракитовско горско стопанство, "Каменищица" – край Казанлък, паша на кози в уникалното находище на дървовидна хвойна в Огражден. Преди една година във вестник "Горско дело" бе поместена критична статия, в която горските стопанства Ан. Иванов и Широка поляна бяха упрекнати, че не събират сухата и паднала дървесна маса в биосферния резерват "Дупката". Препоръчваше им се незабавно да наемат хеликоптери, да прокарат пътища, за да прочистят гората."

Преди няколко години бе изсечен резерват "Зелениковец" в Троянския балкан, беше обрано блатното кокиче в резервата "Балтата" и "Камчия", бяха извършени нарушения при строежа на спортни съоръжения в народен парк "Пирин". Резервата "Балтата" е засегнат от благоустрояването на курорта "Албена" и недостатъчно се прави за възстановяване на хидрологичния му режим. Извършва се браконьерство в защитени природни обекти. Не се полагат достатъчно грижи за ботаническите резервати – в резерват "Острица" в планината "Голо бърдо" безнаказано се берат лалета, божури и камбанки. Законът защитава отделни видове растения и животни, но народът, освен че не ги познава, но и не знае, че са забранени. Просветата е слаба, контролът – също.

Една основна слабост у нас е незачитането и неспазването на законите и други нормативни актове, относно опазването на горите – правилници, инструкции, наредби и т.н. За това спомагат и честите им изменения и поправки и отваряне на разни вратички, през които преминават нарушителите. Така например, в миналото констатиране на нарушението трябвало да се извърши в присъствието на свидетели. С други думи, горският е трябвало да води със себе си свидетели из гората, защото иначе съставеният от него акт на заловен нарушител е неформен и невалиден пред съда! Отчитайки тази явна нецелесъобразност, по-късно свидетели се изискваха само при съставянето и подписването на актовете от нарушителите. И едното, и другото обстоятелство са били използвани често от правораздаващите органи и съдът е провалял много горски дела. В това отношение интересни данни дава К. Байкушев, който твърди, че Пловдивският мирови съд през 1908 год. е разгледал 60 горски дела, като по 56 от тях нарушителите били оправдани и само за четирима постановленията са били потвърдени. От таблицата, която той предлага, се вижда, че през годините 1901, 1902, 1907 и 1908 действително голям брой наказателни постановления са били отменени от съда, като обект на отменяване са предимно постановления с големи глоби, т.е. оправдани са по-едриите нарушители.

Прави впечатление също, че е доста голям броят на невлезлите в законна сила издадени наказателни постановления. Тяхната сума и размер на нарушението са били от най-големите, особено за 1907 и 1908 година.

б/ Фактори, които влияят за увреждане на горите

По-голяма част от литературните източници сочат, а и наблюденията в известна степен потвърждават това, че за увреждането и унищожаването на горите най-много допринасят: безобразната и пресилена сеч, безконтролната и прекомерна паша, а в по-близкото и далечно минало – масово изкореняване на гори, израсти върху равни и плодородни земи, та дори и на по-бедни почви и на стръмни терени. По-рядко се споменава за нанесени щети от болести и вредители и още по-рядко – от бури, ветрове, снегове и т.н. За по-прегледно, влиянието на различните фактори върху увреждането и унищожението на горите, ще разгледаме в три основни групи: биотични, абиотични и икономически.

Сведения за констатираните нарушения през 1901, 1902, 1907 и 1908 год.

Таблица 30

Пояснения	1901		1902		1907		1908	
	броя	лева	броя	лева	броя	лева	броя	лева
Констатир. нарушения	37339	-	40360	-	85573	-	88228	-
Издадени наказ. Постановления	37356	723386	41191	904820	85513	1817336	82108	2505324
Влезли в сила постановления	27710	463668	28923	471483	54465	544026	54327	625527
Обжалвани постановления	9646	259718	12268	433337	24471	1341884	25672	1701713

ия								
Спечелени дела от държавата	4551	98189	6455	131542	10656	284325	9755	257021
Загубени дела от държавата	3802	183274	4734	185258	8210	425132	6560	304292

1. Към **биотичните** фактори спадат гъбните болести и насекомните вредители. Понякога дивечът също нанася известни увреждания, предимно в по-младите насаждения и подраства, но те са незначителни и нямат практическо значение.

При разглеждане на санитарното състояние на горите – стр., се запознахме основно с биотичните фактори и тук няма какво повече да прибавим.

2. **Абиотични фактори** – ветровали и ветроломи, снеговали и снеголоми

Това са най-често случващите се природни явления, които нанасят понякога твърде сериозни повреди на отделни дървета или на цели насаждения. Степента на повредата зависи от някои биологични особености и състоянието на дърветата – коренова система, дължина и форма на короната, дали са вечнозелени или опадват листата им през зимата, здравината на дървесината на стъблото, възрастта, пълнотата на склопа и т.н. Не е без значение месторастенето – надморска височина, изложение, наклон на терена, дълбочина и влажност на почвата и други.

От ветровал, респективно от снеговал, страдат повече дървесните видове, които имат плитка коренова система /смърч/, голяма и плътна корона, вечнозелените, дървесината на стъблото им е здрава и не се поддава на счупване /смърч, бук/, а така също възрастните и дебели дървета. Мократа и размекнатата почва, след дъжд или при снеготопене, улеснява в значителна степен повалянето. Голямата надморска височина улеснява и повалянето и счупването. Особено фатално е последното, когато е създадена горска култура от

видове, изнесени по-високо от нормалното им месторастене /бял бор на смърчово месторастене/.

В разстроени насаждения със силно намален склоп от един път или с неправилно заложен сечищни ивици, повалянето е по-вероятно и по унищожително.

Дърветата с дълбока и здрава коренова система и с по-крехка дървесина /бял бор/, както и дърветата в млада възраст, страдат повече от ветроломи и снеголоми. Облистената корона и тук е от значение, но по принцип, стъблата на дърветата с по-къса корона се трошат повече, понеже в горната си част те са винаги по-крехки. По-възрастните дървета обикновено се трошат по-високо, близо до короната. Сухата и твърда почва предразполага към счупване на стъблата. Неотгледаните навреме млади насаждения, дават повече жертви от трошене на стъблата. Стръмният терен предразполага към поваляне на стъблата, а равният – към счупване, при равни други условия.

Както повредите от вятър, така и тези от сняг, могат да бъдат "чисти", т.е. да се случат само от въздействието на вятъра или само от това на снега. По-често срещани са "чисти" повреди са от ветровал и от снеголом, а по-рядко – от ветролом и снеговал. В природата обаче много често се случва едновременно въздействие от вятър и сняг. Увреждания с най-тежки последици стават именно през есенно-зимния и зимно-пролетния сезон, когато короните на дърветата са отрупани с мокър тежък сняг, почвата е също мокра и размекната и в такъв момент задуха силен вятър или се развихри буря. В такива моменти обаче няма кой да наблюдава – чисти ли са бедствията или комбинирани, затова на практика е прието, когато в момента на повредите няма сняг по дърветата и въобще, да се предписват на вятъра, а когато са отрупани със сняг – на снега.

Макар и по-рядко, случват се повреди и от образуване на поледици по короните на дърветата. Това също става в началото или в края на зимата, когато вали топящ се сняг или студен дъжд, които замръзват върху клоните и образуват дебела ледена обвивка върху тях, която е в състояние да счупи отделни клонки и клони, а понякога

и цели стъбла или да изкорени последните. От поледица страдат обикновено широколистните видове – бук, върба, елша и други.

Както вече посочихме, при разглеждане естественото възобновяване на гората, самосевът и младият подраст на сенкоиздръжливите видове – бук, ела, смърч и др., страдат от измръзване, особено при поява на ранни есенни и късни пролетни мразове.

При безснежни и слънчеви периоди през зимата, системното замръзване на почвата през нощта и размръзване през деня, води до така нареченото “мразоизхвърляне” на самосева, а така също и на фиданките в горските разсадници и в младите горски култури, създадени с дребноразмерни фиданки с малка коренова система.

При яростни гръмотевични бури понякога се случват запалвания в гората. Те обаче са без практическо значение първо, защото това са твърде редки явления и второ – непосредствено след гръмотевичните бури идва и дъждът, който предотвратява появата на горски пожари.

Повреди от вятър и сняг са ставали много пъти, особено в горите, където е водена неправилна и пресилена експлоатация във възрастните насаждения, а на младите не е обръщано внимание – Рило-манастирската гора, Чепинското корито, Баташко, Фотенско, Новомахленско и други. Ще се спрем само на някои от тях.

Относно ветровалите в Рило-манастирската гора, известни сведения ни дава професор Темелко Иванчев в списание “Горски преглед” – 1914 год., кн. 7. Според него, най-голям ветровал в Рило-манастирската гора е станал през 1893 година, в смърчовите насаждения по левия бряг на река Илийна, като най-много е пострадала гората в местността “Коджакарица”, горе на високото. И по-ниско, по билото е имало ветровални петна с размер на няколко десетки до няколкостотин декара едното. Общо пострадалата площ била около 4 000 декара. Насажденията са били гъсти, над стогодишна възраст, с голям дървесен запас. Повалената лежаща маса възлиза на около 200 000 куб.м. Масата не е събрана и е изгнила, а оголените места са буренявали или се появили пионерни широколистни видове. Появил се е също подраст от ела, бяла мура и тук-там от смърч.

Опустошението започва от 1900 метра надморска височина и слиза до 1400 метра.

Друг ветровал в Рило-манастирската гора е имало през 1911 година, в бившите концесионни сечища, които са били силно проредени, съставени главно от смърч и единично ела и бял бор. Били са съборени около 5 000 дървета, върху площ от 600 ха. Бедствието е станало само през един зимен сезон.

Друг ветровал през същата 1911 год. е станал на 26 и 27 декември. Започнал е от местност "Череша" и слязъл надолу по левия бряг на Рилска река. Насажденията били изредени преди ветровала. Паднали са около 2 500 букови дървета на възраст от 40 до 150 год., в буковия пояс, при н.в. 800-1100 метра.

В Рило-манастирската гора 90 % от ветровалните дървета били смърчови, после идвала елата, белия бор, букът, осиката, брезата, върбата /ивата/ и други.

Между другото, професор Иванчев дава следните препоръки за предпазване гората от ветровали и стихии:

1. В застрашени от вятър места да се сече изборно.
2. В смърчовия пояс да се поддържат смесени насаждения – в по-горната част с бяла мура, а по-ниско – с бял бор и ела.
3. Да се измени посоката /направлението/ на сечта, която в онова време съвпадала със западните ветрове.
4. Избягване силните прореждания като се изостави приетата тогава неправилна сеч.
5. Своевременно и умерено чистене на бившите концесионни сечища от престарели и заболели дървета.

Накрая професорът предупреждава: "Продължението и за напред на досегашното направление на сечта и на досегашния крайно безразборен начин на същата, ще разнебитят до свършването на концесионния период и останалите още неизсечени иглолистни насаждения на прочутите някога Рило-манастирски гори".

Друго едно природно бедствие, сполетяло нашето горско стопанство в по-новата му история, е **смерчът** в Родопите. То е описано от мнозина автори, но тук ще използваме данни, съобщени от

професор Мако Даков, в книгата му "В бързея на времето", като възможно най-точни.

Бедствието се е случило на 29 май 1961 год., в 16 часа и 45 минути. Времетраенето на урагана е било само няколко минути, през които е била повалена над 1 милион куб. м дървесна маса и са били унищожени над 40 000 дка от най-ценните ни иглолистни гори в Родопите.

Смерчът се е зародил във Вищеришкото г. стопанство, близо до малкото селце Медени поляни, Велинградско. Най-големи поражения били нанесени на Селищенското г. стопанство, където били унищожени напълно комплекс от горски насаждения, попаднали по пътя му, в ивица широка 2-2.5 км, стигаща до билото Каратепе.

При връх Сютка, смерчът се разделя на две – едното крило продължава на изток, през Беглишкото г. стопанство и изминава 70 км, чак до връх Персенк. Североизточното разклонение поломило горите на Ракитовското и Чехльовското г. стопанство. Значителни поражения има и във Вищеришкото и Беслетското г. стопанство, в началния етап на зародилия се смерч.

На място картината била потресаваща: море от огромни дървета, изтръгнати от корен, а след това усукани и натрошени. За щастие, човешки жертви не е имало. Самото прибиране на масата било много затруднено – кастренето, нарязването и извоза на купчина кръстосани и оплетени дървета, е сложна и в много случаи и опасна работа. А е трябвало да се бърза, да се спасява дървесината от изгниване, а гората – от насекоми. Взето било решение всички ОУГС в страната да изпратят незабавно работници, организирани в бригади, съоръжени с най-необходимата секаческа техника и извозни средства, в помощ на пострадалите стопанства. Всички поканени колективи се отзовали своевременно. Прибирането на падналата маса траяло три години, а залесяването – малко повече. Трудности били срещнати при доставка на смърчови фиданки, поради нападение на близките разсадници по онова време от малкото борово слонче.

Може да се счита, че операцията по излекуването на раните, нанесени от смерча, преминали успешно и сравнително бързо. Заслуги в това отношение имат залесителите от Пазарджишки окръг,

организаторите на сечта и извоза – Янко Узунов – Началник на ОУГС Пазарджик, Филип Суганов – Директор на ГС Селище, Стоян Гагов – от ГС Велинград, Стефан Попов – от Беглика и представителите на Централното управление по горите – Мишо Михайлов и други.

По същество смерчът е мощен вихър около вертикална ос, със скорост 500-600 /петстотин-шестстотин/ км в час. У нас то е познато явление в миналото, но в по-малки размери. Смерч е имало във Витоша и в Благоевградското горско стопанство. Родопският смерч обаче е изключителен по размери, непознати до 1961 година. В екваториалната част на планетата това явление е по-често и се нарича "Тромба" и "Турнадо".

Пишещият настоящите редове, в денят и часът на смерча през 1961 год., се намираше в местност Тъмраш, където изпълняваше длъжността Началник ГТУ към Пловдивското г. стопанство. Видимостта над района бързо и силно намаля – до степен на смрачаване, сякаш не беше 16, а 20-21 часа /без лятно работно време тогава/. Добитъкът настръхна, хората се смутиха. Имахме щастието, че се свърши само със смрачаването – Тъмрашката гора не пострада от смерча. На другия ден научихме подробностите по случилото се.

4. Икономически фактори /Антропогенен фактор/.

Всъщност, икономическите фактори представляват стопанската дейност на човека, свързана с горите или даваща косвено отражение върху състоянието им. Наричаме ги "икономически", защото човек не върши една или друга дейност, отразяваща се зле или пагубно на насажденията затова, че мрази гората и иска да я унищожи ей тъй, да я няма, че не може да я търпи, да я гледа. Няма такова нещо. Всичко, което върши той в и около гората, във всички случаи му е необходимо, за да удовлетвори своите насъщни нужди – да отсече дърва, за да не му е студено през зимата; да си набави строителен материал, за да си построи жилище, без което, всички знаем, че не може; да напасе овцете или кравата си, за да има мляко, масло, месо, вълна и т.н. Дори когато контрабандира с дърва, дървен материал или дървени въглища и ги продава, той пак задоволява свои нужди – набавя си парични средства, без които също не може.

Друг е въпросът, че при ползването на материални блага от горите, в повечето случаи човек забравя да използва своя разум и разсъдък, за да го извърши поне по такъв начин и в такава степен, които да не ги увреждат и да гарантират трайност на насажденията и трайност в ползването или уврежданията да бъдат колкото може по-малки.

Ще се спрем на следните по-важни икономически фактори: сеч, паша на домашен добитък, причиняване на горски пожари, коренеж, строителство в и около горите, замърсяване на природата – отровни вещества /газове и др./ и прах в атмосферата, радиоактивно замърсяване и други.

Сечта е фактор № 1 за унищожаване на горите, както по степен на значение, така и по възраст. Независимо за какво са били използвани дървесината и освободеното място от дърветата, те са били най-напред отсичани. Вземането на дървесина от гората е една от най-старите дейности на човека в нея – отначало събиране на онова, което е по-лесно да се вземе, а след създаване и усъвършенстване на оръдия за отсичане, започнал да избира дърветата. С развитието на човечеството, растели и нуждите му от дървесина, усъвършенствали се и сечивата. Навикът да взема от гарата, което му е нужно, също се променял – задълбочавал се. В сила е и днес. Само, че днес ние се опитваме да оневиним до известна степен този фактор, когато дейността се извършва от държавата или от населението, но с нейно съгласие /разрешение/. Въведохме понятията законна и незаконна сеч. Има ли значение за дървото как е отсечено – дали с разрешение или без разрешение? Става ли по-леко на сърната, че е убита законно?

Всяка сеч, която е в разрез с природните закони на гората, с класическата лесовъдска наука, е незаконна и унищожителна.

В далечното минало, данни за опазването на нашите гори от сеч – няма. През турско някои документи говорят за защитаване на горите от сеч, извършвана в по-големи размери, с цел търговия с дървен материал. Така например, със султанска заповед от 9 април 1833 год., се нарежда на пловдивския назърин, кой и как е разрешил на двама френски емигранти да отсекаат 60-70 товара дървета за салове, които

са натоварени на 7 сала и извозени до Одрин, където материалът е спрян.

С друга заповед от 16 май 1568 година, се нарежда на кадията в Измид, да не допуска албанци и войници да секат дърва и материал за строене на кораби. Нарушителите да се задържат и изпращат в столицата. Вероятно султанът се е смущавал не от това, че се сече гора, а от мисълта, че някъде наоколо ще се строят плавателни съдове, без да му е известно кой и къде.

Относно ползването на горите от населението е известно, че са били предоставени балталъците /общински сечища/. След Освобождението картината най-ясно и кратко е представена от Ст. Брънчев: "До 1911 година местното население продължава да ползва горите по един първобитен начин – сече не само в определеното му сечище, но и във от него, сече навсякъде из гората и повече от колкото му трябва, избира което му харесва и от отсеченото дърво взема само онова, което му трябва, а останалото изхвърля". За предотвратяване на този безпорядък е направен опит след 1911 год., да се въведе нов, по-добър ред при ползването на горите от местното население. Успехът, разбира се, не бил изненадващ. И днес местното население в планинските райони, сече почти както до 1911 година. И няма кой да го спре.

Работата се усложнява още повече, когато започва експлоатацията на горите от държавата, от 30-те години насам, с цел набавяне не само дървесина за нуждите на страната, но и финансови средства за бюджета ѝ. Сечите в този случай се смятат за законни, а всъщност понякога се оказват много по-опасни и от най-законспирираните нарушения.

Относно превишение на ползването, лесничият Поптодоров от Лъдженското лесничейство съобщава, че през 1901-1910 год. ползването от горите в Чепинското корито е било превишено с 626 366 куб. м лежаща маса и годишно е превишавано средно с по 62 636 куб.м, при средногодишен етат 15 768 куб. м. Но като се има предвид, че във въпросните Чепински гори са влизали днешните г. стопанства Велинград, Ракитово, Чехлюво и Юндола, може да се направи заключение, колко сериозно е било превишението.

Истинско превишение и истинско ненормално ползване, свързано с пресилени сечи, настъпва след 1944 година. В това отношение има много документи, а мнозина са го видели и на място, по време на изпълнението на тези сечи.

Ще се спрем на някои по-важни литературни и други източници.

В списание "Горско стопанство", 1988 год., кн. 3, професор Данаил Гарелков, след необходимия увод, относно ареала на бука у нас, разпространението му в чисто и смесено състояние и т.н., съобщава, че площта и запасите на високостъблените букови гори през периода 1960-1985 година, са намалели. Докато през 1960 год. са заемали 73.3 % от общата площ на буковите гори, през 1985 год. те вече са 64.2 %, т.е. получен е един спад от 9 %, а запасите им са намалели с 18 %.

Налице са нерешени проблеми и неправилни тенденции, свързани със стопанисването на високостъблените букови гори. През последните години се забелязва тенденция в тях да се извеждат окончателни и голи сечи, върху по-големи площи от предвидените в ЛУП, без за това да има достатъчно основание. Най-често, мотив за оправдаване на тази тенденция, са затрудненото естествено възобновяване, наличието на невъзобновени зрели насаждения и необходимостта от изкуствено възобновяване. Тази тенденция е илюстрирана със следната таблица:

Размер на годишното площно сечище на високостъблените гори, през 1985 год., с естествено и изкуствено възобновяване, в хектари

Таблица 31

Способ възобновяване	С е ч и щ е		% на изпълнение спрямо ЛУП
	По ЛУП	Действително реализирано	
Естествено	7117	5647	79.3
Изкуствено	1866	1957	104.0
Окончателна сеч	1335	1710	128.1
Гола сеч	236	1119	471.2

От таблицата се вижда, че площното сечище за естествено възобновяване е реализирано с 21 % по-малко, докато площното сечище за изкуствено възобновяване е преизпълнено с 4 %, за окончателна сеч – с 28 %, а за гола сеч – с 371 %.

Поддържането на тази тенденция в буковите гори, където няма причина да не се осъществи естествено възобновяване, е неправилна и икономически неоправдана. При възобновителните сечи в буковите гори не трябва да се допуска тяхното разстройване и превръщането им от лесно в трудно възобновяващи се.

За иглолистните ни гори подобно съобщение прави професор Марин Маринов, в списание "Горско стопанство" – 1990 год., кн. 2. Пак след известен увод за "сърцето" на иглолистните гори у нас /Рила, Пирин, Родопите/ за заетите площи от тях, запасите им и лесистостта в тези райони, разпределението им по видове, постепенно преминава към влошаване на състоянието им, "особено" след 9.IX.1944 година. Накрая дава препоръки какво да се направи за подобряване на състоянието им.

В доклада си относно утвърждаване годишния отчет и баланс за 1982 год., министърът на горите – Янко Марков, между другото съобщава: "От местния дърводобив /без задграничния/ редица сортименти са преизпълнени, като: иглолистни трупи – 104 %, иглолистни обли и дърва за целулоза – 105.2 %, широколистни трески – 103.8 %, широколистни трупи за шперплат – 104.2 % и други. Не е изпълнен плана за минни подпори със 7 260 куб. м, дървени въглища със 119 тона и други.

В списание "Горско стопанство" – 1990 год., кн.2, в статията си "Какво е ползването в нашите гори и ще опазим ли генетичния фонд?", инж. Стоян Стоянов напомня за чл. 17 от ЗГ "... Това превишение се счита за извънредно ползване. Последвалото намаление на дървесния запас се възстановява в следващите 5 години чрез намаляване на размера на годишното ползване". След това разглежда много аналитично системното и грубо нарушение на този член, респективно – на ЗГ. Прави изводи, че превишението се получава поради преизпълнение на плановете предимно за едра

дървесина. /Обикновено преизпълнението на едрата дървесина води до преизпълнение и на някои други сортименти/.

Анализирането на някои статистически данни към 1988 год. дава сведения за състоянието и тенденциите на дървесния запас по видове гори, за периода 1960-1985 год., като се разкриват големи деформации в структурата на горските фондове.

Относно добива на **едра дървесина**. Подобрене на обстоятелствата през последните 20-25 год. не са настъпили – площта и запасите са повече в младите гори, а пълнотата все намалява. Особено тревожно е положението при иглолистните, при които площта на сечнозрелите насаждения, над 100-годишна възраст, е едва 4 % от общата площ, а средната им пълнота е около 0.5 и представлява само 62 % от нормалната пълнота 0.8.

При тези обстоятелства не е трябвало да се изсичат годишно повече от 650 хиляди куб. м стояща маса. В действителност, през последните 20 години е сечено двойно повече. Доводът /оправданието/, че се сече под прираста – заблуждава, понеже той се трупа повече в насаждения до 80-годишна възраст – 78 %, а на сечнозрелите насаждения се падат 22 %.

Освен това, има случаи, когато действителните запаси в зрелите насаждения са по-малки от описаните и залегнали в ЛУП. Това обстоятелство принуждава лесовъдите да посягат на по-млади насаждения и да сечат едроразмерни дървета в тях, само и само да изпълнят плана за едра дървесина. Естествено, от такова ползване може да се очаква само влошаване на състоянието на дървостойките – намаляване на общия прираст, зачимяване на почвата, затрудняване на бъдещето естествено възобновяване и други.

По този начин, продължителното пресилено ползване от горите, е довело до дълбокото им разстройване и не може да продължи безкрай.

Съществено подобрене на добива на едра дървесина може да се очаква едва след 30-40 години и то ако спрем веднага накърняването на дозряващите и по-младите насаждения, за да могат да дойдат на главна сеч с пълнота 0.8. В противен случай, след няколко години само, страната ще бъде лишена напълно от едри сортименти. Изходът

в такъв случай е само един: да се добива и преработва само това, което реално може да се добие от наличните ресурси и резерви, от гледище на класическото лесовъдство.

Проблемът за **средната и дребна** дървесина от издънковите гори за превръщане, прерастване и др., е диаметрално противоположен на този на едрата дървесина. Насажденията прерастват, запасите им се увеличават, а ползването от тях намалява. Към 1981 год. например, от издънковите гори за превръщане е трябвало да се добият 1.8 милиона куб. м дървесина, а са добити само 780 хиляди куб. м или 2.5 пъти по-малко. Зрелите и презрели запаси в тези гори представляват около 70 % от общият им запас. А не бива да се допуска да застаряват – започва да гние дървесината.

Мотивите за занижено ползване от нискостъблените насаждения, са липса на пласмент на добиваната дървесина, поради липса на подходящи технологии и оборудване за преработка и усвояването ѝ.

Върху сечта, като фактор за унищожаването на горите, може още много да се каже, но считаме, че не бива да се изпуска от вниманието един на пръв поглед неважен въпрос. Става дума за проблема "Коледни /новогодишни/ **елхи**". Една хубава и мила традиция, поради което не може да бъде забравена десетилетия наред, но ... доставяща радост само за една вечер, а ежегодно се унищожават стотици хиляди смърчови и елови фиданки, а понякога се увреждат цели млади насаждения. Загубите от тази традиция биха намалели чувствително, ако се внедрят изкуствени коледни елхи с красива външност или се организира нарочно производство за целта – под електропроводи с високо напрежение, под телефонни линии, минаващи през гори, край пътища и други, където не бива да има високи дървета. В САЩ например, се изработват ежегодно изкуствени пластмасови елхи с различни размери, с твърде голям успех и не се допуска сеч нановогодишни елхи от горите, освен специално отгледани за целта фиданки в някои с.с. ферми. Изкуствените фиданки /елхи/ не отстъпват по качество на естествените, а не са по-скъпи от тях. При това те се продават в специални опаковки /кутии/ и могат да се използват няколко години.

Пашата също има стари и дълбоки корени в горите. В горите се е зародило първото животновъдство, което не е представлявало още никаква опасност за тях. Но с течение на времето и с увеличаване броя на населението и площта на работните земи, растял и броят на домашните животни. Започнало да им става тясно, да се чувства вредното им влияние върху горите и наклонените пасищни терени.

За вредата от безразборната и прекомерна паша е писано също много – от пътешествениците през турско, до научните работници към края на ХХ век. Първите лесовъди в освободена България също забелязали големите щети, които нанасяла пашата и търсели начин тя да бъде регулирана. Трудности имало много. До 1884 год. пашата била безплатна, повсеместна и неограничена. Особено тежко било положението в онези горски райони, където липсвали други пасищни площи – Варненски окръг, Врачански и други. Разрешаването разработване на мери за ниви със ЗГ от 1904 год., също усложнявало много проблема за претоварване на горите с паша. Едни автори считат, че най-вредни за горите са козите. Други присъждат това “предимство” на овцете, поради пашуване на огромни стада продължително време на едно и също място. А наред с местните стада, пашували и стадата на турските пастири – юруците, за които стана дума при запознаване с яйлаците. Стадата им, които надхвърляли 1000-1200 броя, били разпръснати из всички планини, но най-много се срещали в Родопите и Рила. Във всяко стадо имало по няколко хиляди броя овце. Отначало зимували на място, но после почнали да слизат в равнините към Бяло и Черно море. Малко по-късно от юруците дошли власи и каракачани. Те били концентрирани най-много в Баташкия балкан.

Къде са бродили стадата на тези пастири, най-лесно се познава от турските наименования на местности, реки, върхове и др., дадени от тях. И днес в района на ГС Антон Иванов, в ГТУ Орлово /Кьошка/, една местност още се нарича “Влашка поляна”. Много от турските имена вече са сменени с български.

Освен добитъкът, вреда на горите са нанасяли и самите пастири, чрез отсичане на дървета или клони, за бръст и шума. Иречек споменава и за това, че самите пастири-власи увреждали буковите

гори, като обелвали дърветата, за да вземат ликото от кората. С него те си разнообразявали храната, която се състояла предимно от мляко и сирене. Ликото са яли пържено. Не по-малко вредни са били и пожарите, които власи, юруци и каракачани запалвали, с цел увеличаване пасищните площи, за огромните си стада. Но за пожарите, в следващата точка.

В действителност, каква е вредата от пашата в горите? Отговори на този въпрос има много, но ще се спрем само на някои от тях.

В спомените си "Одисеята на първите", Петър Мандужков разглеждайки трудностите при укрепяване на пороищата и залесяванията в Казанлъшко в началото на века, счита пашата за важен фактор, спомогнал за довеждането на южните склонове на Стара планина до онова трагично състояние.

Въпросът за укрепяване на пороите и залесяването, казва той, е неразривно свързан с въпроса за пашата – регулирането и ограничаването ѝ. Действително, най-опасни пороища се появяват по стръмните южни и западни склонове с дълбока почва, където снегът най-малко се задържа, поради което добитъкът най-много броди там, а от прекомерната паша дори тревата не успява да се възобнови по естествен път, а издънковите младиняци биват непрекъснато преяждани и тъпчени, до пълното ликвидиране на гората. Навсякъде, където службата започваше да функционира, срещаме много неприятности. Свикнало да пуска неограничено число добитък, когато ще и където ще, населението биваше много засегнато от налаганите му ограничения и живо реагираше против тях. Местните водачи на политическите партии използваша такива случаи, за да печелят привърженици между недоволните, като им обещаваха свободна и неограничена паша. И успяваха – засилваха влиянието си сред населението, за сметка на унищожаването на гората и изтощаването на почвата под нея.

Пак по тая причина, управляващите партии упражняваха давление върху Отделението за горите. От там много често, по обратен път, се получаваха нареждания относно пашата и строго охранителните периметри, които разпореждания бяха в разрез със

здравия разум, логиката и закона. Службата по УПЗ беше попаднала между чука и наковалнята.

Благодарение на познанията, упоритостта и точната реакция на Вожли, тези пречки бивали преодолявани навреме. Един типичен пример в това отношение се посочва с кмета на село Мъглиж – Петко Атанасов, който лично отишъл на обекта, където залесявали работниците – в местността Равня, събрал им инструментите и спрял залесяването, защото пречело на пашата. Вожли му съставил акт. Кметът подписал акта. Вожли го уведоми, че няма да пусне веднага акта, но ако само още веднъж се опита да попречи на работата, ще му състави още един и двата акта ще вървят заедно. Петко Атанасов укротял.

Такова “отлагане” пускането на актове за констатирани нарушения, съществувало във френската лесовъдска практика и се наричало “Транзакция”.

Из доклада на конференцията в Чепеларе и Лъджене, организирана от Пловдивската индустриална камара през месец декември 1935 год., относно “Горите и горското стопанство в Родопите”, за пашата също са казани няколко думи. Изтъква се, че в онзи момент било необходимо да се залесява и да се пазят горите от сеч и паша. А нашето животновъдство е екстензивно, се подчертава по-нататък и се развива за сметка на гората. Част то необходимия фураж за добитъка трябва да се осигурява от площи, извън горския фонд. Така или иначе, две дейности на една и съща площ не може – производство на дървесина и паша в горите, също не върви. Двете дейности площно трябва да се отделят една от друга. Ето защо е наложително да се оградят и разграничат обектите на гората от пасбищата, както във високопланинския пояс, така и по-ниско. По този начин идваме до горско-пасбищното устройство. Такава пасбищна уредба включва: почистване на пасищата от разхвърлени камъни, от хвойна и други храсти, отводняване /дрениране/ на едни места и напояване на други, направа на пътища, вървища /прокари/, водопои, зидане ветроупорни и противозаснежителни стени, постройки на жилища, обори и мандри на постоянно място, разпределение

пасището на участъци, изобщо изготвяне на горско-пасбищен устройствен план.

В списание "Горско стопанство" – 1990 год., кн. 8, научните сътрудници Дамян Шипковенски и Груд Попов, разглеждат социалните проблеми в странджанските дъбови гори, в това число и пашата. За нея те казват: "... постоянната и прекомерна паша уплътнява почвата, а то води до изменение в структурата, поръзността, механичния, а често и до промяна на химичния ѝ състав. Тези промени са особено чувствителни в козите пасища, където хумусният хоризонт е явно помаломощен, почвеното плодородие е намалено. Семенните фиданки изостават в растежа си, закелявяват и значителна част от тях загиват. Няма надеждно възобновяване".

Разбира се, наред с уплътняването на почвата и затрудняването на естественото възобновяване, върви увреждането на живата и мъртва почвена покривка, на хумуса. Настъпва общо обедняване на растителността, изсяждане и закелявяване на нискостъблените младиняци, т.е. създават се условия за ерозия. От тук нататък, самото движение на добитъка, ускорява все повече и повече разрушителните процеси.

Като еталон за площи, където не се пашува, те сочат резерватите "Силкосия" и "Лопушна", в които устойчивостта на дървостойките и почвата се възстановява, възобновителните процеси протичат нормално, а прирастът на горите се увеличава.

Вредата от пресилената паша, нерядко подпомогната от брадвата и ралото, е илюстрирана на много места чрез измитите и оголени склонове и никой не може да я отрече, както не може да се отрече и необходимостта от животновъдство в нашата страна. Паша паша може да има и в горския фонд, но трябва да бъде регулирана и строго контролирана.

Разполагаме със следните данни за пуснатият на паша домашен добитък в горите, по периоди и години:

Таблица 32

Година	Мярка	Усвоена пасищна площ - дка	Пуснат на паша добитък			
			Едър	Овце	Кози	Свине
Средногод. за периода 1907-1911	Броя	-	486000	2050200	676000	-
1936	Броя	-	456000	2669000	212000	50000
1937	Броя	-	537000	3669000	260000	82000
1938	Броя	-	576000	4020000	219000	72000
1939	Броя	-	607000	4495000	222000	79000
1940	Броя	-	636000	4597000	241000	74000
1941	Броя	-	711000	4791000	246000	76000
1955	Броя	13771414	439445	3105654	88377	-
1965	Броя	14443746	375724	3714226	117870	54166
1975	Броя	13642190	255044	3242151	90128	45916
1985	Броя	15058004	283684	3567057	190333	28644

Това са данни само по издадените позволителни за паша. Всъщност, в гората е имало много повече добитък, особено до 1941 година. Увеличението на броя на овцете, пуснати на паша в горите от 1907 до 1941 год., не се дължи на действително нарастване, защото те са били наистина повече, а на подобряване опазването на горите и издаване позволителни и таксуване по-голям брой. Подобно е положението и с едрия добитък и козите, в известни периоди. Този факт може да се обоснове до известна степен с данните за общо наличен добитък в страната, независимо от това дали е на паша в горите или не е. Така например, средногодишният брой на домашни животни през периода 1907-1911 год. е:

Едър - 2 044 982 бр., от който само рогат – 1 580 986 бр.
Овце - 7 690 983 броя
Кози - 1 370 000 броя

При тези обстоятелства възниква въпросът – къде са отглеждани 1 113 000 говеда, 5 611 000 овце и 694 000 кози?

Към 1935-1936 год., само в Родопите е имало 123 976 броя кози, а към същата 1936 год., на паша в горите са отчетени за цялата страна общо 212 000 броя. Възможно ли е козите в Родопите да бъдат с 42 % повече от козите в останалата част на страната?

Ясно, за таксуване е показан по-малък брой животни, отколкото действително е пускан на паша в горите.

При еднакви други условия, козите са най-опасни и нанасят най-големи щети на гората. Поради това, законите за горите винаги са предвиждали тяхното ограничаване и са допускали за отглеждане ограничен брой от домакинство. Но понеже козата се отглежда сравнително с по-малко разходи и е икономически изгодно животно, винаги са се намирали хора, които са се опитвали чрез козевъдството не само да задоволяват личните си нужди от мляко и др., а да подобряват общото си материално състояние. Към 1926 год. например, притежанието на кози е било следното:

28 домакинства притежават по над 500 броя кози.
241 домакинства притежават от 201 до 500 броя кози.
1160 домакинства притежават от 100 до 200 броя кози
4477 домакинства притежават от 51 до 100 броя кози.

Това ще рече, че едрото козевъдство е представлявало 50 % от общото и ако е било ликвидирано, броят на козите щял да стане на половина. За съжаление и днес, макар не в горните мащаби, има домакинства в планинските райони, които отглеждат десетки кози, вместо 2-3 или 4-5. И това се насърчава от държавата, защото ярешкото месо се изнасяло срещу валута.

Съгласно нашите законодателни разпоредби, ползването на паша в горите трябва да става по план, срещу заплащане на съответна тарифна такса. Характерен момент е този, че след 1944 год., се изисква съгласуване на плановете с окръжните и местните народни съвети, а така също и с Министерството на земеделието /ИАПС/. Както видяхме по-горе, ограничаването на пашата е било винаги "трън в

очите” на общинските управници и кметовете така, че тази зависимост винаги се е отразявала зле върху състоянието на горите. При това, от 19.II.1974 год., с Постановление № 8 на ЦК на БКП и Министерския съвет, се отменя заплащането на тарифни такси за паша в горите и както е било някога през турско, се въвежда отново безплатно ползване на пашата за всички притежатели на домашни животни, включително и ТКЗС.

След 1951 год. бе направен опит за по-рационално използване на високопланинските и други горски пасища и бяха предадени на новообразувания така наречен “Държавен пасищно-фуражен фонд”, който на места ги предоставя на свои, също новообразувани подразделения – Държавни пасищни стопанства. Целта беше да се подобри състоянието им, да поемат повече добитък и се облекчи пашата в горите. И тази, както и редица други, полезни за гората идеи пропадна, тъй като само създаването на дадена служба с известен документ /декрет/ не е достатъчно. Необходимо е да се работи истински, да се заделят внимание и средства, да има някой когото да го боли, когато нещата не вървят както трябва.

Независимо от несполучливият опит с горските и високопланински пасища, през 1960 год. грешката бе повторена – на ТКЗС бяха предоставени изредени горски насаждения, предимно нискостъблени, за така наречените “Паркови пасища”. Тези пасища бяха близо до селищата. Но и с тях не провървя. Само след няколко години се установи, че състоянието им бързо се влошава и бяха върнати отново към горския фонд.

До 1944 год. големи овчи стада, не само влашки и каракачански, а и на български пастири, слизаха зимно време в полето и стигаха до Беломорието. Горите си отдъхваха за известен период. След преминаване на селското стопанство, респективно на животновъдството към ТКЗС, тази практика бе забравена.

За щастие, влашките и юрушките стада изчезнаха от нашите планини.

Наред с пашата, едно друго ползване от горите, във връзка с отглеждане на домашния добитък, е добиването на **ЛИСТНИК**. То е

било застъпено още през турско и се е развило още повече след Освобождението.

Листникът се използва за хранене на добитъка през зимата, когато не може да излезе на паша, а другите фуражи – концентриран и сено, не достигат. За приготвяне на листников фураж се предпочитат дъб, бряст, ясен и други. Сеченето му става от месец юли до месец октомври, като след изсушаване се складира, най-често в чатала на някое разклонено дърво или под навес. Храненето със шума е било широко застъпено в миналото, главно при отглеждането на козите и овцете и е било опасен враг на гората.

Шумата /листникът/ е добивана по три начина: главосечно /кърновършно/, клоносечно и при голи сечи. Първите два начина са били застъпени в частните горички. Главосечното ползване на листник, е най-престъпният начин за добиването му. При него през известен период от време се изсичат всички клони, които е покарало дървото, включително и върхът му. Оформя се нещо като един висок път, който вместо връх има "глава", поради което се нарича и ползването – "главосечно".

Клоносечният способ е малко по-снизходителен – при него върхът не се сече – а само клоните. Най-безобиден е третият начин, при който шумата се събира от изсечените за дърва и други нужди, дървета.

Към 1965 год., клоносечните гори се отчитат като отделен клас и имат обща площ 29 357 ха, от която 25 036 ха, залесена. Към 1975 год. площта на тези гори е намаляла на 3 267 ха, респективно 2 894 ха залесена, а към отчета за 1985 год. вече няма такъв клас. Клоносечните гори са отнесени предимно към класа за реконструкция.

Храненето на овце и кози с листник се практикува и днес, но в по-ограничени размери и с листник, добит при голите сечи за реконструкция и други. В личното животновъдство все още се допуска частично клоносечно ползване и то не само от широколистните видове, а и от боровете.

Затревените празни места из гората – поляни, крайпътни ивици, горски култури и др., са обект за добиване на **сено**, както за нуждите на населението, така и за добитъка на самото горско стопанство.

Горски пожари. В миналото горските пожари са били страшен бич, особено за иглолистните ни гори в Рило-Родопския масив. Държавата не е била в състояние да ги ограничи, а в много случаи и не е успявала да събере и оползотвори обгорялата, но годна дървесина. Опожаряването на нашите гори е започнало още през XIV век, след завладяването на страната ни от турците.

Причините за появяване на горски пожари в миналото, са разнообразни, но най-честа е била необходимостта от откриване на допълнителни пасищни площи за добитъка /предимно овце/, най-напред на юруците, а след туй на власите и каракачаните. Запалването е извършвано от самите пастири. Министър Титоров сочи дори, че и български селяни – пастири, са опожарявали горите със същата цел.

След въвеждането на ж.п. транспорт, чиито локомотиви произвеждали пара посредством изгаряне на твърдо гориво – въглища и др., също започнали да възникват горски пожари от неизгаснали искри, изпускани от локомотивите.

До 1912 год. е имало и "турски пожари". Това е просто преминаване /прелазване/ на огъня от пожар на турска територия, в българските гори, главно в Родопите. Гасенето на такива пожари е много трудно, защото не може да се обхване цялото огнище на огъня, ако турците в този момент бездействат.

През 1918 год. са известни така наречените "дезертърски пожари", причинявани от дезертъори от фронта – батачани и чепинци, които нарочно подпалвали горите в Доспатската долина и Чехльовската държавна гора, за да отвлекат вниманието на властите и населението и улеснят по този начин укриването или придвижването си. От тези пожари са опустошени около 150 000 куб. м иглолистна строителна дървесина.

До тук разгледаните причини и причинители имат умишлен характер, преднамереност. Естествено, пожари са причинявани и без умисъл – по невнимание, небрежност и непредпазливост. Големите щети в горите обаче се дължат изключително на умишлените пожари.

Хроника на пожарите през турско не е водена и няма подробни и конкретни данни за тях. Знае се само, че са били много, а щетите –

големи. Най-старият регистриран пожар е станал през 1890 год., в м. Баталач – днес в Чехльовското г. стопанство, където през 1892 год. пак е избухнал такъв, но с по-голяма сила. През 1891 год. в Беловската гора от пожар са унищожени 400 ха иглолистна гора, а в Баташката – 200 ха, главно смърчови зрели насаждения.

През десетилетието 1890-1900 год., в страната ни са били опожарени всичко 18 282 ха държавни, 10 559 – общински и 1 176 ха частни гори.

Само през 1896 год., в широколистните гори на Северна България били отбелязани около 80 пожара, върху площ от 618 ха.

От горските пожари била похабена много дървесина и унищожена гора, която трудно можела да бъде възстановена.

Лесничият Поптодоров е изброил през 1902 год. 40 пожара, избухнали в Родопите и отчасти в Пирин.

Край турската граница на Чехльовската гора, през 1908 год. са били причинени много “турски” пожари.

За двадесет години – 1892-1911 год., общо за страната са били опожарени 59 843 ха и е изгоряла или повредена 12 милиона куб. м дървесна маса, предимно иглолистна. В това число, пострадали държавни гори възлизат на 26 545 ха, общинските – на 31 197 ха, а частните – 2 101 ха. Средно на ха се падат около 200 куб. м похабена дървесина. За възстановяването на гората са били нужни 18 млн. лв., по тогавашния курс.

Най-големият горски пожар е станал през 1911 год., също в м. Баталач, като са унищожени 2 000 ха вековна смърчова гора.

Дезертърските пожари, както споменахме, са станали през 1918 год. – в края на Първата световна война. Засегнати са над 20 000 ха гори, около Доспат и Чехльово и са обгорели около 150 000 куб. м иглолистна дървесина. През 1919 год., опожарената маса била инвентаризирана и отдадена за изсичане и преработка на три търговски индустриални предприятия. Събирането продължило до 1924 год., а обработването ѝ било извършено в дъскорезниците, построени от тези предприятия, в района на бедствието. Участие в преработката взели и съществуващите наоколо водни чаркове.

За периодите 1926-1932 и 1939-1941 год., размерът на опожарените гори, по години, е следният:

Таблица 33

Година	Опожарена площ - ха	Година	Опожарена площ - ха	Година	Опожарена площ - ха
1926	4200	1929	238	1932	2897
1927	2230	1930	3936	1939	560
1928	2431	1931	7	1940	138
				1941	804

Вижда се едно чувствително намаление на пожарите през втория период. Това се обяснява с подобрената охрана на иглолистните гори, с наличната по-добра телефонна мрежа и сигнализация, за откриване и потушаването им. От опожарените през 1941 год. 804 ха, 601 ха са в широколистни гори и само 203 – в иглолистни.

Пак през същата 1941 год., са регистрирани и няколко пожара, причинени от ж.п. локомотиви: по линията София-Варна – 5 пожара, София-Пловдив – 6, а по линията Септември-Банско – 14. Причината за по-голям брой пожари при последната линия, са иглолистните гори по трасето ѝ.

Борбата с горските пожари е била винаги една от важните задачи на органите по стопанисване и охрана на горите. Били назначавани и пазачи, още в началото на века, но те не дали добри резултати. Много добре се проявила военната охрана по горите, въведена през 1912 год., когато не бил допуснат нито един пожар.

След 1951 год. /1171 ПМС/, наред с другите мероприятия в горите, чувствително подобрение настъпило и в борбата с горските пожари. Както казахме вече, бе одобрен Правилник за опазване на горите и Инструкция за противопожарно устройство на същите. От 1952 до 1957 год. бяха направени около 2 882 км минерализовани ивици край пътищата и ж.п. линии, минаващи през или край горски масиви и на други пожароопасни места; 6 395 км противопожарни просеки, в пожароопасните райони в горите, с цел пресичане пътя на евентуално появил се огън; 106 наблюдателни кули, за следене поява

на запалвания или пожари и 357 почивни площадки за посетителите в горите, където биха могли да нападнат огън, без това да представлява опасност за гората. Освен това, в иглолистните гори бяха създадени 12 км противопожарни пояси от огнеустойчиви широколистни видове, бяха построени 36 км горски телефонни линии, почистени 40 849 дка край ж.п. линии от лесно запалителни материали, издадени 11 цветни плаката с противопожарно съдържание.

На принципа на доброволността, бяха изградени горски противопожарни групи: през 1952 год. – 3 843 групи, с 87 830 пожарникари; 1954 год. – 4 409 групи, със 105 493 огнеборци; 1956 год. – 3 934 групи, с 93 846 души.

Ежегодно през пожароопасния сезон, във всяко г. стопанство бе назначаван поне по един противопожарен наблюдател, който да следи за евентуална опасност или появил се вече горски пожар и своевременно да съобщава за това на определените центрове, от където се задействат противопожарните ядра или по-голяма част от населението, в зависимост от ситуацията.

В ЛУП намери място и противопожарното устройство на горите.

Макар и поотслабнала малко, противопожарната дейност в горите към 1985 год. все още продължава и ежегодно се прокарват нови противопожарни просеки и минерализовани ивици, поддържат се старите и се почистват местата край ж.п. линии и пътищата от лесно запалителни материали. Подобри се и наблюдателската служба.

Към края на 80-те години, противопожарната дейност, както и другите мероприятия по стопанисване, опазване и възобновяване на горите, става твърде анемична, поради недостиг на кредити и заетост на кадрите с дърводобивните планове. Радостно е едно – няма причини, поради което няма и злосторници, които да причиняват умишлени запалвания и пожари. Тук-там, по небрежност се запалва някоя иглолистна култура край населените места, особено пролет, при почистване на ливадите и запалване на сухата трева край тях, щетите от които са несравними със щетите от пожарите, нанасяни в миналото.

Изкореняването на гори, предимно за работна земя, е също много стар и дълъг процес. Започнал е преди много столетия, когато нуждата от производство на храни за човека и за добитъка му, ставала

все по-голяма. Коренежът се е развивал недалеч от жилищата на хората, т.е. вървял е успоредно в полето и в планините.

Как е гледало турското държавно ръководство на коренежите, през време на османското владичество, можем да правим изводи от някои исторически документи, запазени до днес. Ето какво казва между другото една султанска заповед, изпратена през 1618 год. от Осман II до кадиите на каазите, зависещи от софийския доганджи-башия, относно някои права и привилегии на раята-доганджии: "... всички записани като доганджии рая, ще се считат за привилегировани, а не за покорна рая... и синовете им. Няма да плащат друг данък, освен... /изброява десетина видове данъци/. И по-нататък: "Доганджи-башиите имат право да събират установения законен десятък от произведенията на земите, които се обработват от чакърджиите /доганджиите/, след като последните изсекат със собствените си секири /т.е. изсекат сами/ горите, що се намират в района на техните земи... Този данък е за сметка на правителствената хазна.

Близо до местата, що служат за гнездене на соколите, не се позволява на никое лице да сече дърва, да стреля с пушка, да пали огън".

С други думи, султанът пет пари не дава, че ще се корени гора, стига този, който ще обработва земята, да си свърши сам тази работа и да не безпокои никого за евентуална помощ. Виж, въпросът за доганите /соколите/, стои малко по-иначе: около местата, където гнездят, дори и огън не можеш да напаляш, да се посгрееш, ако е студено, камо ли да сечеш и корениш или – не дай си Боже! – да стреляш.

След Освобождението, макар и примитивно, земеделието се съживило – освободеният български селянин започнал да отглежда повече добитък и да произвежда повече селскостопанска продукция. Нужна му е била и повече работна земя. Понеже в равнините коренежът бил напреднал доста, вниманието било насочено към планините – Рила, Родопите и други. Изкореняването се извършвало на сравнително стръмни терени. Създадените ниви не се торели, а се оставяли "на почивка" и самовъзстановяване, във вид на угар. Докато

една част от нивите почива, селянинът /стопанинът/ разработвал други, нови площи. Идущата година ще ги смени. През време на "почивката", част от почвата на угарите бивала измивана от дъждовете. След няколко години, тези стръмни ниви се износвали и бивали изоставяни. Изкоренявали се нови площи и т.н. Законът за горите забранявал коренежите, но не бил спазван и санкциите му не били прилагани.

Една от причините за търсене на нови земеделски площи и от там – изкореняване на нови гори, е започналият износ на зърнени храни към края на XIX и началото на XX век.

Често при изкореняването на гори за работни земи, малки неудобни за обработване площи оставали неизсечени и неизкоренени и не се ползвали нито за с.с. цели, нито като горски обект. Тези малки парчета гора между работните земи били наричани "анлъци".

Изкореняването на гори не затихнало и през времето между двете световни войни. Например, за периода между 1924-1934 год., в нарушение на ЗГ, са били изкоренени общо в страната 5 023 ха гори, като същевременно са били добити, също незаконно, 652 953 куб. м дървени материали. Това са данни, само въз основа на констатираните с актове нарушения. Срещу тези нарушения са наложени 398 389 298 лв. глоби, определено е обезщетение в размер на 240 595 762 лв. и са присъдени суми за залесяване /възстановяване на гората/ - 14 825 131 лева.

Днес, изкореняването на гори е сравнително един затихнал процес, по простата причина, че няма повече подходящи места за целта.

Строителство. В миналото, освен в населените места, строителството в горите и особено в планините, е свързано със задоволяване на някаква икономическа необходимост от допълнителни стопански сгради и съоръжения – кошари, сеновали, водопои, чаркове, черни пътища, пътеки и други. Горното строителство, кога законно, кога незаконно, се е развивало сравнително бавно. Разрушенията и грозящите последици, не са били много големи. Редица от констатираните нарушения са били обект за наказания по ЗГ. В повечето случаи се е стигало само до налагане на

парични санкции – глоба и обезщетение. Сградите се запазвали. Тази практика се е запазила и до днес – 1990 година. Нещо повече – срещу нищожни глоби се узаконяват заграбени държавни места и незаконни постройките.

Големи размери взе строителството след 1944 година. Най-напред държавата започна да строи язовири, за напояване земеделските земи в полето и за производство на ел. енергия, по пътя на водопроводите. Строяха се временни работнически жилища и административни сгради за нуждите на самото строителство, язовирни стени. Водопроводни канали и тунели, напорни водопроводи, открити и подземни ел. станции и съоръжения, пътна мрежа за обслужване строителството – пресичаха снагата на планината. Откриваха се и се ползваха кариери за целта. За незаконно строителство тук и дума не можеше да става. Та това строителство тогава беше най-голямата ни национална гордост и надежда.

Раните, нанесени на планинската природа от язовирното строителство, не бяха малки – язовир Батак, Беглика, В. Коларов, Широка поляна, Тошков чарк, Белмекен и съоръженията към тях. Но те някак си зарастнаха, свикнахме с тях и като че ли се оказаха не толкова фатални. Така, че ако бяха само те, щяха да бъдат добре компенсирани от ползата, която се постига от напояването на с.с. имоти в равнините и от промените на екологията, в положителен смисъл, около самите язовири.

Най-опасните последици от това строителство обаче се оказаха невидими на пръв поглед, коварни. Това е улавянето на повърхностните и подпочвени води и отвеждането им в язовирите. По този начин, вековният режим в част от Родопите и Рила бе силно нарушен. Частично или напълно бяха обезводнени средните и долни течения на много рекички и потоци, пресъхнаха изворчета, обсуши се планинският климат. Настъпиха необратими промени във флората и фауната около тези обекти. Започнаха да умират дървета – най-напред елата, а след нея и боровете. Отнета им беше завинаги част от подпочвената и въздушната влага. Масовото съхнене на елата след 1986 год. в ГС Ракитово, Пещера, Велинград, Белово и др., стана

именно в зоната на обсушаването, под съоръженията за хващане и отвеждане на водите.

Към края на 80-те години възникна проблемът "Питейно водохващане" от Рила планина, за нуждите на столицата, Станке Димитров, Благоевград и Кочериново. Обсушителната трагедия застрашаваше и Западна Рила. 1990 год. завари спорът неразрешен. Дано разумът надделее.

При сегашното състояние на нашите гори, проблемът за питейната вода в много райони от година на година става все по-остър. Не е далеч времето, когато той ще стане трудно разрешим и болезнен.

Не по-малко бе засегнато единството и красотата на планинската и крайморска природа от законно, полузаконно и незаконно строителство на частни и ведомствени вили и почивни станции – Витоша, Златни пясъци, Балтата, Родопите и други.

По този повод в Д.В., бр. 81 от 18 октомври 1977 год., бе публикувано ПМС № 66 от 12 октомври същата година, относно регулирането и развитието на вилното строителство в страната.

Най-напред в постановлението се изтъква, че поради нарастналото благосъстояние на "трудящите се", се строят много сгради за отдих, което се отчита като успех на изготвящите постановлението. Отчита се обаче, че били налице някои "отрицателни прояви" – нарушения и неспазване на реда и законите, загрозяване на природата. След туй се дават препоръки, как в бъдеще да става задоволяване на населението с вили, без да се вреди на природата – да се използват изоставените къщи по селата, да се определят внимателно вилните зони, за да не пречат на големите градове и промишлени центрове, да не загрозяват, да не се хаби плодородна земя и гора и т.н.

Както се вижда, няма грешки в препоръките за бъдещето правилно развитие на строителството за отдих.

Но ето, че след 7-8 години, срещаме друг подобен на горния документ /Д.В., бр. 48 – 1985 год./. Пак за вилния отдих, за нарушенията при вилното строителство и пак мерки за подобряването му, но сега вече "решителни". Явно постановлението от 1977 год. не е

изиграло своята роля. Дали сега "решителните" мерки ще помогнат? Едва ли – та нали нарушители са все онези, които могат безнаказано да нарушават законите или най-малкото да разчитат на някои от онези, които могат да правят това. Празни декрети.

Трябва обаче да се знае, че за нуждите на самото горско стопанство, за правилното и своевременно стопанисване, опазване и експлоатация на горите, е необходимо да се извършва известно строителство в тях, особено в онези, всред които няма населени места. Не може персоналът, който се грижи за гората, да живее далеч от нея. За него, а и за по-голяма или по-малка част от работниците, са необходими жилища, административни и стопански сгради. Необходими са пътища за транспорт на хора и материали, за осигуряване бърза и ефикасна съобщителна връзка. До Освобождението такова строителство не е извършвано или ако нещо е правено, то е било за нуждите на населението, а не за горите. Едва след създаването на службата по горите към М-вото на финансите, започва да се мисли и работи, макар и малко, по този проблем.

До 1890 год. почти не е строено нищо, въпреки че годишно са предвиждани средно около 10 000 лева. През периода 1890-1900 год., са построени 36 горски бараки-жилища, с по 1-2 стаи, пруст и огнище и яхър за няколко коня. Строителството е извършено под ръководството на инспекторите и лесничейте. Постройките имали различна големина и форма и различна стойност. От 1900 до 1912 год. били построени 39 жилищни сгради, между които и два лесничейски дома.

Направено било все още недостатъчно и охраната – незадоволителна. Налагало се да се заделят средства най-напред за строителството.

Ето какви са изразходваните суми за жилищно строителство в държавните гори в страната, през горните периоди:

Таблица 33а

Период	Изразходвани суми, лв.	Брой лесничейства	На 1 леснич. средно лв.	За 1 год. средно лв. за 1 леснич.
1880-1889 г.	12932	10	1293	129
1890-1899 г.	38572	26	1490	149
1900-1912 г.	97801	45	2173	217

В общинските гори строителството било още по-слабо – от 1890 до 1912 год. били направени само 6 бараки и то от плетеница, с изключение на някоя барака в Родопите.

В частните гори строителството било свързано с пребиваването на собствениците им известно време в гората, та имало подслон и за охраната. Общо за Рила и за Родопите, те разполагали с три жилища.

Към 1921 год. жилищният проблем за горския персонал все още не бил разрешен, щом е станало нужда горският старши от село Курудере – Анхиалско /Поморийско/, С. Васев да се обърне към висшестоящите органи с призива: “Постройте жилища за горската стража” /из списание “Г. преглед” – 1921 год., кн. 1 и 2/. В статията си авторът изтъква значението на горския стражар, като пазител на горите и пръв помощник на лесничея и трудностите, които той изпитва от липсата на подслон, особено през дъждовните и студени дни.

До 1944 год. строителството в техническите лесничейства бе съсредоточено при седалищата им и съвсем малко в някои по-важни пунктове, предимно за нуждите на персонала.

След 1944 год. бе застъпено доста широко строителство и на работнически жилища и столова, обори за държавния обоз. Строяха се предимно бараки, които бяха използвани по време на усилената експлоатация, до осигуряването на автомобилен транспорт за работниците, от населените места до обектите. В някои високопланински стопанства бяха построени големи масивни сгради, за бригадирите по лесокултурната дейност.

Строителството на телефонни линии в горите е започнало след 1914 год., когато са доставени проводници и били отпуснати пари за купуване на телефонни апарати. За стълбове били използвани и живи

дървета. Най-напред били телефонизирани лесничействата в Родопите и Рила, иглолистните райони, за да се използват и срещу горските пожари. В широколистните гори телефоните са стигнали малко по-късно. Днес няма г. стопанство или ГТУ без телефонна връзка, независимо от това, къде се намира.

Особено важно значение имат горските пътища.

Към 1912 год. дървените материали се извозват все още по първобитни пътища и пътеки. За модерни пътища и дума не могло да става.

Прокарани нови пътища около 1901-1912 год.:

1. Яденишкия път от село Голямо Белово до държавна гора "Гешова планина" /Юндола/. Дълъг е 16.5 км и има максимален наклон до 18 %. Струва 300 000 лева. Обслужва Беловската общинска гора и Гешова планина.

2. Чепино баня – Балък-дере /Кара-тепе/. Минава през държавна гора Чехльово, по река Бистрица. Дължина – 30 км, стойност – около 60 000 лв. и наклон до 15 %. Строен е по стопански начин.

3. Таш-боаз – Чатъма. Дължина 5 км, стойност – 3 000 лева. Обслужва горите по реките Саръ-яр и Черното дере, към днешния Черногорски ГТУ на Василколаровското горско стопанство.

Не е без значение и държавният път между Асеновград и Чепеларе, прокаран през 1908 година.

Докато горите били стопанисвани по така наречената "тарифна система" и дървените материали били раздавани на населението, а добиването им е ставало по единично и около чарковете, не е имало условия за направа на пътища.

При "тръжната система", предприятията-ползватели започнали да строят пътища, за да навлезат в гората, но те били временни и евтини. По-късно, когато кооперациите поели ползването, се предполагало, че ще имат по-добри възможности за такова строителство, но и този път това не станало – кооперативните пътища също били евтини и лоши.

Всред лесовъдските среди назрявало убеждението, че само държавата, като стопанин и ползвател на горите, може да осигури нормално пътно и друго строителство и нормално стопанисване и

ползване от горите. Налице бил явен стремеж към стопанска експлоатация. Но именно липсата на пътища затруднявала стопанската експлоатация, поради което се пристъпило към усилен строеж на такива.

Направата на нови горски пътища и ремонт на стари такива в държавните гори през 1928-1929 год., е показано в следващата таблица 34.

Таблица 34

Лесничейство	Построени нови пътища - км	Изразходвана сума - лева
1. Гешова планина	6.250	220000
2. Долна баня /Кьоравица и др./	0.960	200000
3. Станимака /Пепелаша и Баш мандра/	2.000	58960
4. Чехльово	3.180	397427
5. Трявна	-	96020
6. Клисуре /Петрохански проход/	2.881	48547
7. Якоруда /Белишко/	5.800	300000
8. Радуил /Чам кория и Чемберлия/	-	330000
9. Разлог	12.626	-
10. Самоков	0.650	-
11. Батак	4.000	200000
12. Чепеларе	5.550	237536
13. Фотен	10.200	565530
	За ремонт	254470

През 1930 год. в бюджета били предвидени за направа на горски пътища 10 000 000 лева - една твърде голяма сума, в сравнение с предшестващите години. Създадена била и специална служба за направата им. Тя обаче нямала необходимите подготвени кадри и не се справила добре със задачата, поради което към 1934-1935 год. кредитите за горско пътно строителство били отново "свити" до 600 000 лв. годишно.

През 1935 год. била въведена стопанска експлоатация. Наложило се отново да се засили това строителство. Изготвен бил петгодишен план, по който били прекарани най-трудните необходими пътища – Бяла Места, Дамлъ-дере /Въча/, Мугленска река и други. Това са били главни пътища, правещи достъпни почти всички държавни гори и с тях мрежата от главни пътища била завършена.

Към 1941 год. горите са разполагали с около 1 000 км пътна мрежа, за цялата страна. Но пътищата били незавършени, трябвало тепърва да се разширяват, заздравяват. Необходимо било да се правят още нови, за да се стигне по-близо до насажденията.

Както видяхме, първата организация за направа на горски пътища, била създадена през 1930 година.

През 50-те години бяха създадени пак такива организации, под наименованието "Горстрой", за цялото строителство в горите, които след няколко години бяха закрити.

Отново през 1980 год. /Д.В., бр. 98/, с РМС от 28 октомври, е образуван специален строителен комбинат "Горстрой", считано от 1.1.1981 год., със седалище в гр. Елин Пелин и подразделения – строителни организации в Берковица, Ловеч, Русе, Пазарджик, Благоевград, Смолян и Бургас. През следващата 1981 год., със заповед на МГГП /Д.В., брой 41 – 1981 год./ е открито строително предприятие и в Шумен, а през 1984 год. и в гара Искър /Д.В., бр. 36 – 1984 год./.

Трябва със съжаление да отбележим, че полезното строителство в горите през последните три-четири десетилетия, бе използвано нерационално, особено пътищата – повече за пресилена експлоатация и транспорт на дървени материали и по-малко за подобряване на състоянието им – залесяване, подпомагане естественото възобновяване, маркиране на ЛФ, извеждане на отгледни и санитарни сечи, събиране на суха маса, охрана и т.н. В този смисъл може да се каже, че то изигра отрицателна, вместо положителна роля. Да се надяваме, че нещата скоро ще се променят.

Замърсяване на природата. В пътеписите за впечатленията от нашите земи през турско и около Освобождението, навсякъде се говори за кристални потоци, чисти и обработени /или необработени/ поля, тучни ливади и т.н. Никъде не се споменава да е имало някакво

накърняване на природата, освен изсичането на горите в равнините за работни земи и около планинските селища – освен за земи още и за дърва, дървен материал, въглища и др., за населението. Въздухът, водата и почвата са били абсолютно чисти и физично-химичният им състав е бил равен на естественият им такъв, без замърсявания и отклонения.

Мнозина от по-възрастните между нас, помнят чистотата на българската природа. Такава, каквато я бяха описали пътешествениците и поетите. Впрочем, за опазване на природната среда у нас започва да се говори към края на 60-те години и то много плахо. МГГП бе подготвило изложба от няколко снимки и плакати, предимно за природни забележителности и защитени природни обекти – растения, животни, скални образувания и др., придвижваше я от град на град за по няколко дни, с призив за опазване на показаните забележителности. За замърсен въздух, вода, почва и т.н., още не се говореше. Това стана след 1971 год., когато МГГП бе трансформирано в МГОПС, бяха създадени районни инспекции за опазване на природната среда и им бяха възложени конкретни задачи. Започнаха международни контакти между учени и специалисти и разбулване тайните на замърсяването на природата.

Източниците за замърсяване с химични вещества на природата въобще и на въздуха в частност, са различните индустриални предприятия, автомобилния транспорт, химизацията на селското стопанство и други. Вредните химически вещества, които отделят замърсителите, са главно серни и азотни окиси, които при контакт с атмосферната влага образуват сярна и азотна киселина, които въздействат пряко или косвено на биологичните процеси на растенията и дърветата. Прякото увреждане се състои в разрушаване на листната система, прекъсване на фотосинтезата и на създаване биомаса. При иглолистните видове това въздействие е почувствително и по-опасно, тъй като листата им не опадват всяка година, а през три години и разрушителните въздействия се акумулират. Когато обаче степента на замърсяемост е голяма – източникът е близо, концентрацията на веществата е голяма и трайна,

могат да загинат и широколистните видове – Средногорие, Елисейна, Девня и други.

Косвеното въздействие на замърсената атмосфера се предава чрез почвата, от където чрез кореновата система се всмукват в растенията, заедно с хранителните вещества. Борбата срещу отровената почва е по-трудна и по-продължителна от тази със замърсената атмосфера.

Вярно е, че причините за загиване на отделни дървета, на групи дървета или на насаждения, са комплексни, но ролята на химичните отрови в замърсения въздух и почва е безспорна и твърде сериозна. Често те стават причина за заболяване от гъбни болести или нападение от насекомни вредители. Силно се увеличава напоследък заболяването от "трахеомикозата" – запушване на проводящите съдове. Докато през 1980 год. са установени увреждания от нея върху площ от 6 декара, през 1987 год. те вече са 269 000 дка, като в отделни насаждения процентът на заболелите дървета надхвърля 50. Данните от контролните пунктове при 190-те пробни участъци на националната квадратна мрежа за наблюдения сочат, че по-голяма част от валежите съдържат типичните за киселинните валежи отлагания – сулфати, нитрати, хлориди и др. – неутрализирани продукти на съответните киселини.

Районът на действие на химичните замърсители е неограничен, неконтролируем, зависим от въздушните течения, обхваща големи пространства и представлява явление от планетарен мащаб. Химичните отрови, изпускани от промишлените и други източници на една страна, влияят макар и с по-малка сила върху растителността, респективно върху горите на редица други страни, по-близо или по-далече от нея. И обратно - производеният кислород от запазените гори в една страна, не се използва 100 % от живите същества и горивните процеси в тази страна, а известна част преминава границите ѝ и се консумира в други страни. Този факт може би до някъде е причина да не се държи сметка от някои държавни ръководители за замърсяването на въздуха от една страна и за опазването на горите – от друга.

Ние, българите, сме свикнали да се оправдаваме, че нашият въздух се замърсява не от нашите заводи, а от промишлеността в Западна Европа, чиито вредни емисии пристигат у нас със "съдействието" на северозападния вятър. А то не е съвсем така и не са за пренебрегване вредностите, които отделят или са отделяли нашите предприятия в Средногорие, Разлог, Девня, Елисейна, Кричим, Пазарджик, КЦМ край Пловдив и в Кърджали и много други, а така също и автомобилния транспорт, растителната защита и торенето с изкуствени торове в селското стопанство и прочие.

Чрез изследване уврежданията на горите, включително и чрез самолетни и спътникови снимки, на базата на мултиспектралния /многоцветния/ анализ, към 1985 год. е установено следното заболяване на горите в Европа, причинено от замърсяване на природната среда:

Таблица 35

Страна	Обща горска площ - ха	Повред. гори, %	Страна	Обща горска площ - ха	Повред. гори, %
Норвегия	8330000	5	ГДР	2900000	12
Швеция	26500000	4	Полша	8677000	7
Белгия	616000	18	Швейцария	1200000	34
Люксембург	82000	51.6	Австрия	3754000	26.5
Холандия	309000	49.5	Чехословакия	4600000	27
Франция	15075000	50	Унгария	1600000	11
ФРГ	7323000	50	Югославия	9500000	10

Въпреки взетите мерки, не се наблюдава значително намаляване на замърсяването на въздуха.

Радиационно замърсяване. Най-опасният източник на радиационно излъчване е атомното оръжие, което във време на война може за кратко време да бъде пуснато в действие в масови размери, от страните, които го притежават, с цел да изпреварят и унищожат противника си.

Опасността от такова замърсяване не е изключена и в мирно време. То може да бъде причинено от аварии в атомни електроцентрали, от депата на руда и на отпадъци след преработката ѝ, от транспортните средства, превозващи радиоактивни материали, от лаборатории и полигони за ядрени опити и изследвания и други.

У нас до сега чувствително ядрено замърсяване се получи при аварията на съветската атомна електроцентрала в Чернобил, станала на 1 май 1986 година. Вследствие на тази авария, на 2 и 3 май 1986 год., радиоактивността на атмосферните отлагания в отделни пунктове на страната е била между 10 000 и 20 000 бекерела на кв.м, при 1-2 бекерела допустимо замърсяване, при един нормален период. Максималната стойност на замърсяването е била на връх Ботев – 120 000 бекерела на кв. м. Освен радиоактивен йод, в чернобилските радиационни отлагания има още: стронций, цезий, рутений и други радионуклеиди. Медицинската наука не познава по-канцерогенен /ракопричиняващ/ фактор от йонизиращата радиация. Полуразпадът на радиоактивния йод е осем дни, а на стронция и цезия – до 30 години. Реалните последици от облъчването могат да настъпят веднага или след няколко години.

От тази радиация, която народът нарече “Чернобилската трагедия”, през месеците май-юни 1986 год. изгоряха младите листа на ореха и други дървета, по върховете на клоните. През следващата 1987 год. изсъгнаха значителна част от клоните им и едва не загинаха дърветата.

Масовото съхнене на обикновената ела след 1986 год. на много обекти в г. стопанства Пещера, Ракитово, Велинград, Девин, Разложко /гара Генерал Ковачев/, Кипилово /Ардашлъка/, Смолян и др., се дължи именно на облъчване, вследствие на тази авария. Вярно е, че изсъгнаха предимно физиологически ослабнали дървета, но ако не беше “Чернобил”, тази “чума” по елата нямаше да се появи. Ускорено бе изсъхването и на редица борови култури и загиване на нискостъблени дървета.

Много болни хора у нас тогава намериха преждевременно смъртта си. Родиха се деца с недъзи, цял за което има и радиацията. За съжаление, компетентните органи в страната, относно вземане

мерки за предпазване населението при подобни бедствия, мълчаха. Бяха заставени да мълчат, за да не се "черни" съветската власт.

Чернобилската авария показва, че радиационното замърсяване е изключително опасно и че при евентуална ядрена война, светът ще бъде изложен на много сериозни изпитания. Това замърсяване също не признава държавни, географски или каквито и да е граници и бързо обхваща обширни пространства.

VII. ПОЛЗВАНЕ ОТ ГОРИТЕ

1. ПОЛЗВАНЕ НА ДЪРВЕСИНА

В далечното минало, през турско и няколко години след Освобождението, стопанското значение на горите, като източник на дървесина е било малко – само за задоволяване на местни нужди от строителен материал и дърва. Това се дължи главно на липсата на пътища и транспортни средства, както в национален, така и в международен мащаб. Ползвани били само по-близките и по-лесно достъпни гори.

За Родопите например Пол Люка – френски пътешественик в началото на XVIII век пише, че трудно се пътувало до тях от Асеновград нагоре с каруца и на места се налагало и пътниците да бутат, за да изкарат каруцата. А горе планините били обрасли с гори и най-високи дървета. Но в тези гори не е имало никакви сечища и само поляните се използвали от овчари.

За задоволяване нуждите на турската империя със строителни материали и дърва за населението на Цариград, султанът издавал заповеди до съответните длъжностни лица по места, които задължавал да организират и изпълнят отсичането и експедирането на дървесината до местопредназначението ѝ. Най-честите заповеди са за набавяне материали за военни цели – за строеж на кораби, оръдия, казарми, укрепления в Босфора и др., а така също и за строеж на дворци – за султана или за децата му. Материалите се добивали от широколистните гори по Черноморието, с преобладание на дъб, бук, ясен. Дървата и въглищата също били добивани там.

За военния арсенал и особено за флотата, нуждата от дървен материал възниквала в по-голяма степен преди започване на война или след завършването ѝ. А империята воювала. Понасяла и поражения. Добивани били дъбови и ясенови дебели дъски /талпи/, греди, коларски материали, материал за оръдия /топове/ и т.н.

Избирани били дървета с най-качествени стъбла, а от стъблата е вземана най-ценната част.

След Кримската война възникнала още една нужда от дървесина – за ж.п. строителство. През 1866 год. било възложено строителството на ж.п. линия Русе-Варна, а през 1872 год. – на линията Одрин-Белово. Строителството било договаряно с чужди компании, най-често – английски. Строителството на ж.п. линията Одрин-Белово, било наето от англичанина Барон Хирш. Освен материал за траверси, работнически жилища, складове и др. за самото строителство, концесионерите имали право да експлоатират и добиват за износ материали от нашите гори. Барон Хирш например е отсякъл и изнесъл до освобождението ни дървен материал на стойност 800 милиона гроша.

Първите няколко години след Освобождението обстоятелствата почти не се изменят. Преди Балканската война известно стопанско значение имат само някои гори в Рила и Родопите. Ползването в широколистните гори е все още слабо – за траверси и занаятчийски цели /материали/. Държавното ръководство търси начини и форми да подобри бюджета си с приходи и от горите. Най-сериозна пречка да се влезе в горите все още е липсата на пътища. Полагат се усилия за преодоляването ѝ. Налице е стремеж и през 30-те години се въвежда стопанска експлоатация на горите.

Положението бързо се изменя само няколко години след 1944 година. Директивите предвиждат да се вземат всички мерки за подобряване състоянието и производителността на горите и увеличаване ползването от тях. Насоки в това отношение са дадени в редица правителствени и партийни документи – в Мероприятията за изпълнение на първия петгодишен план, в 1171 ПМС от 1951 год., в Решенията на конгреса на БКП – 1954 год., Правилника за приложение ЗГ и други. В някои от тези документи дебело е подчертано, че ползването от горите трябва да осигури дървесина, необходима за изпълнението на народостопанските планове /1171 ПМС, Лусоустройствената инструкция и други/.

Резултатите не закъсняват. В констатациите и мотивите за издаване самото 1171 ПМС, като постижение в горското стопанство се посочва увеличение при ползване на дървесина от горите, повече от два пъти.

С решенията на VI конгрес на БКП се засилва още повече ползването от горите, като добивът от иглолистните се увеличава спрямо 1939 год. с 259 %, а на широколистните – с 589 %, а спрямо последната година от първата петилетка /1952 год./, общият добив на дървесина с 46 %, а специално за широколистните материали – с 89 %. Общо ползването от широколистните /буковите/ гори през втората петилетка се завишава спрямо първата петилетка с 97 %. И действително, след 1953-1954 год., на горските стопанства от широколистните райони, с преобладание на бук, се спускат такива планове, че те не са в състояние да ги изпълняват или правят това с неимоверни усилия и с цената на много пропуски, грешки и нарушения, за сметка на гората.

В книгата си "Горите и тяхното значение за селското стопанство" – Боню Петков /1958 год./, с известна гордост на политически деятел констатира, че "през годините на народната власт", консумацията на дървесина у нас, в сравнение с 1939 год., е нарастнала 2.5 пъти за иглолистните и почти 5 пъти – за широколистните.

В съвместното издание на КОПС и София Прес /1989 год./ се посочва, че средната възраст на нашите гори е 39 години, а средният запас е само 103 куб.м на ха, много по-нисък от този, в горите на редица европейски страни. В същото време съотношението между годишния масов прираст, спрямо ползването, е почти равно на единица – 2.81: 2.77, докато в много страни то е по-голямо от единица в полза на прираста: ГДР – 5.61 прираст: 4.19 ползване, Полша – 3.90:3.09, Румъния – 4.57:3.32, Унгария – 6.63:4.71.

През различните периоди и години, от Освобождението до 1945 год., ползването от нашите гори е било следното:
Средногодишни добиви, за времето от 1898 год. до 1945 год., по периоди:

Таблица 36

ПЕРИОД	Средногодишен добив		
	Строителна дървесина, куб.м	Дърва - куб. м простр.	Дървени въглища, тона
1898-1900 год.	385510	2021102	7140
1902-1912 год.	525174	2241134	3909
1924-1933 год.	733800	2800800	24340
1936-1941 год.	1174641	4728123	26106
Само през 1939 г.	1213265	4633991	25702
1942-1945 год.	1054121	5931200	17329

В горните количества са включени добивите от всички държавни, общински и частни гори в страната. През периода 1902-1912 год., в достъпните иглолистни гори е сечено повече от предвижданията – Юндола, за 7 години вместо 23 250, са отсечени 111 865 куб. м, Чехльово, за 4 години вместо 12 370 куб. м /по 3 000 куб. м годишно/ - 114 410 куб. м. Превишение е имало и в Чепинските общински гори.

След 1924 год., добива на дървени въглища се увеличава рязко, поради започналия износ на същите. Около 75 % от добиваните въглища са изнасяни.

В годините преди Втората световна война – 1937-1941 год., добивите на строителни материали нарастват. След 1941 год. се увеличава и добива на дърва, тъй като са необходими такива вече и за Македония и Тракия, присъединени към България.

Около 10-15 % от добиваните обли строителни материали през периода 1942-1945 год. били специални поръчки, 20-30 % - за дялане, а останалите 60-65 % - трупи за бичене.

Годишни добиви на дървесина през времето 1955-1990 година, са показани в следващата таблица 37.

Данните в таблица 37 показват, че към 1955 год. добивът на широколистна строителна дървесина превишава тази на иглолистна с около 23 %.

Ползването през годините 1960, 1965 и 1970 е завишено, като за иглолистните то е по-голямо от предвижданията в ЛУП от 35 до 44 %. При широколистните също е по-голямо и само през 1970 год.

ползването от високостъблените широколистни гори и от тези за реконструкция, пада под предвижданията на проекта

Интерес представлява съпоставката на предвиденото по ЛУП и действително добитото през годините 1960, 1965, 1970 и 1990 год. за иглолистните, които данни в Таблица 38 са дадени в хиляди куб.м.

Както е видно от Таблица 38, предвижданията по ЛУП към 1965, 1970 и 1990 год. са завишени от лесоустроителите спрямо 1960 год., независимо, че горите са изтощени от редовното преизпълнение на спусканите планове през предшестващите години. Търсена е едра строителна дървесина – трупи, поне 700 хиляди куб.м, а за 1990 год. – около 480 хил. куб.м. Независимо от това и въпреки нереалното /изкуствено/ завишение и тези предвиждания се преизпълняват с 23-30 %, за едрата дървесина. Може ли това да не се отрази зле на насажденията?

Решаващ момент при ползването на дървесина от нашите гори през периода 1944-1990 год., допринасящ най-много за съсипването им е фактът, че годишните дърводобивни планове се “спускат от горе”, по преценка или хрумване на някого си, без да се съобразяват с реалните податни възможности на горите, а така също и безкомпромисния натиск, тези планове на всяка цена да бъдат изпълнени, най-малко на 100 %.

Към 1990 година, ползването е намаляло спрямо предшестващите години, поради изчерпване на възможностите. “Спускането” на плановете обаче все още продължава.

До кога ли?

Добита дървесна маса по сортименти

Таблица 37

Дървесен вид	Година	Лежаща маса общо куб.м	Строителна
			Всичко
Добито всичко	1955	6782850	3077400
	1965	7292483	3612719
	1975	5476106	2925423
	1985	4643507	2359823
	1990	3917742	1956638

В т.ч. Иглолистни - общо	1955	1426020	1286600
	1965	1615663	1441337
	1975	1296954	1188261
	1985	1123275	1005524
	1990	1146808	990467
Широкол.високост. общо	1955	3729130	1629060
	1965	3228268	1602299
	1975	2137513	1192475
	1985	1400576	823091
	1990	1681067	692281
Реконструкция	1965	1240165	201418
	1975	1145505	206821
	1985	975013	136159
	1990	631631	68519
Клоносечни	1965	52684	1419
	1975	221	-
Издънкови за прераств.	1985	233411	66003
	1990	338568	65218
Издънкови за превръщ.	1965	939214	287674
	1975	756591	259725
	1985	642693	205620
	1990	444883	104347
Нискостъблени	1955	1627700	161740
	1965	216489	78572
	1975	139322	78141
	1985	268539	123426
	1990	209669	74931

и по групи гори – кубически метра плътни

Таблица 37

Дървесина			Дърва	Вършина
Едра	Средна	Дребна		
2340500	582900	154000	2976600	728850
2488490	679154	445075	3083231	596533

1718805	737927	468691	2421626	129057
1162798	692236	504789	2180920	102764
975057	562098	419489	1893949	67827
963000	277500	46100	137450	1970
1049826	272266	119245	170765	3561
701716	298742	187803	105909	2784
530886	237139	237499	114239	3512
470663	265010	254974	152337	4004
1369400	234010	25650	2036910	63160
1305904	235807	60588	1578040	47929
911269	224037	57169	928981	16057
573899	181899	67293	567914	9571
469830	152931	69520	952986	35800
84095	43896	73427	784820	253927
85204	53634	67983	867917	70767
33616	56959	45584	782857	55997
18288	22809	27422	535672	27440
1157	123	139	10676	40589
-	-	-	221	-
5508	25893	34602	158858	8550
6075	32366	26777	265445	7905
46138	107386	134150	477790	173750
18466	133083	108176	469449	27417
11481	125040	69099	419140	17933
8517	65778	30052	330397	10139
8100	71390	82250	802270	663690
1370	19676	57526	61140	76777
2150	28431	47560	49149	12032
7408	65306	50712	137912	7201
3558	40130	31243	127177	7561

**Предвидено по ЛУП и действително добита иглолистна маса
през 1960, 1965, 1970 и 1990 година**

Таблица 38

Го- ди- на	Лежащо		Строителна дървесина						Дърв а Хил. куб.м	Вър- шина, хил куб.м
	Хил. куб. м	% към 1960 г.	Общо		Едра		Сре дна хил. куб.ч	Дреб на Хил. куб.м		
			Хил. куб. м	% 1960	Хил. куб. м	% 1960				
а/ Предвидено по лесоустройствен проект										
1960	892	100	793	100	562	100	189	42	79	20
1965	1106	124	998	126	690	123	227	81	91	17
1970	1142	128	1022	129	700	125	234	88	96	24
1990	1229	138	1015	128	477	85	278	260	123	91
б/ Действително добито										
1960	1273	100	1097	100	790	100	201	106	167	9
1965	1596	125	1424	130	1037	131	269	118	169	3
1970	1545	121	1389	127	976	123	305	108	141	15
1990	1147	90	990	90	470	60	265	255	153	4

а/ **Лесосечен фонд** – планиране, маркиране, предаване и други.

Всички закони за горите третират въпроса за подготовката на дърветата, подлежащи на сеч и начина на отсичането и извозването им. Още в първия български ЗГ е казано, че подлежащите на сеч дървета за материал, се маркират с чукче /контролна марка/, като на всеки увраг се оставят по 8-10 броя от най-правите и най-хубавите дървета, за семе и сянка. Посочени са и най-важните правила за сечта. Това положение се утвърждава и в следващите закони и правилници, включително и в сега действащите. В по-съвършен вид, разбира се.

Преди 1944 год. годишното ползване е определяно въз основа на ЛУП или временните програми и размерът му е бил равен на средногодишното предвиждане за съответния период. Цялостна предварителна подготовка на дърветата, които ще трябва да се

отсекат – маркиране, сортиментиране и др., почти не е правена, освен в отделни случаи, когато сечта е възлагана чрез търг и други. Реализирането на годишното ползване е било в зависимост от условията за работа и наличието на работна ръка. В труднодостъпните и отдалечени гори не е изпълнявано, а в по-удобните и близки райони е превишавано, понякога неколкократно.

До 1950 година даже, практиката в Баташката планина беше следната. В планината горяните работеха от Гергьовден до Димитровден /от 6 май до 8 ноември/. Всяка работна група, състояща се обикновено от 4-5 души секачи, които едновременно са и извозвачи със собствен обоз, си има определен район, в който действа, дори и определено жилище и обор за добитъка, които представляваха така наречените "биваци". Те обикновено бяха жилищата и оборите при бившите им чаркове. След пристигането на групите, лесничият и 1-2 души от работниците, определят /избират/ мястото в гората, където ще се сече и маркират приблизително толкова дървета за сеч, колкото би могла групата да обработи през сезона, с оглед всички маркирани дървета да бъдат изсечени, материалът извозен, а сечището почистено. Маркирането се извършваше само с контролна марка, в дънера. На 1.30 метра височина, стъблото само се задялваше от горната страна, за да се вижда от далече, че е маркирано. Маркираните дървета не се сортиментираха. Определянето на общия им обем ставаше "на око" от присъстващите.

За пръв път цялостна предварителна подготовка на лесосечния фонд /не на етата/, започна през 1951 год., когато по нареждане на тогавашното Министерство на горите, вероятно във връзка с подготвяното в момента 1171 ПМС, се пристъпи към маркиране на ползването за 1952 година.

Колко необикновен беше този /нов/ начин на работа за времето, може да се заключи от факта, че от половината маркиращи лесовъди бяха сметнали за излишна тази работа и бяха отчели "маркираните" дървета само с чертички в карнет-описите. Въз основа на чертичките бяха изчислили и сортиментите. Когато след реорганизацията през есента, някои от тях преминаха на работа към промишлените горски стопанства и трябваше да приемат ЛФ, се получи комедията – всички

други карнет-описи приемаха безусловно, само собствените си отказваха.

Много са нормативните актове, които след 1951 година уреждат въпроса за подготовката и усвояването на сечищния фонд. За тях говорихме в глава III – “Закони и други нормативни актове”, с изключение на Наръчника по стопанисване на горите от 1981 год., в който всъщност са дадени най-подробни указания около проучването, разработването, планирането, маркирането, предаването и т.н.

ЛФ /ползването от горите/, като се базира на постановките, залегнали в Правилника за ползване дървесина от горските стопанства /от 1951 год./, 1171 ПМС също от 1951 год., Инструкцията за ползване дървесина от г.стопанства от 1961 год. и Правилника за приложение ЗГ от 1975 година.

Според този наръчник, планирането, разработването и проектирането на ползването от горите, се извършва въз основа на утвърдените по народостопанския план нужди от дървесна суровина и на изчисленото нормално средногодишно ползване по ЛУП. Понататък: “Планирането на ЛФ, отнасящ се за съответната оперативна планова година, се извършва три години, а маркирането му – две години напред... Постепенно пълно и цялостно конкретизиране обаче на ЛФ се извършва през годината, предшестваща сечта, въз основа на уточняванията с Комитета за планиране и други “особености”, в ход на разработката. Окончателното комплектуване по видове гори, дървесни видове, видове сечи и категории дървесина, се извършва до края на месец януари на съответната оперативна година, за която се отнася ЛФ”.

Подготовката на ЛФ започва с проучване на набеязаните за ползване насаждения, на терена. След това проучване – насаждение по насаждение се пристъпва към изготвяне на годишните планове /извлечения/, които подлежат на одобрение от МГПП /за младите насаждения до 40 год. възраст и тези за реконструкция – от ГСК/.

След одобряване на годишните предвиждания, следва маркирането на дърветата. Задължително се маркират всички дървета, с изключение на тези, в насаждения за реконструкция и младите до 40 год. възраст, където размерът на ползването се определя чрез пробни

площи. В последните насаждения се маркират само дърветата, които ще дадат едра и средна строителна дървесина.

При маркирането, контролната горска марка се поставя ниско на дънера или на повърхностни корени и на гръдна височина, без да се номерират – горната марка замества номера. Тук е направено едно важно отстъпление от дисциплината при ползването през последните години. В горецитираните основания, на които базира наръчника, все още беше задължително номерирането на подлежащите на сеч дървета и строго се спазваше, особено през годините на разделянето на двете дейности. След маркирането, описаните дървета се сортиментират, т.е. определят се сортиментите и обемът им, който ще даде всяко едно от тях. Стопанствата отчитат маркирания ЛФ пред ГСК до 15 октомври, в годината на маркирането, а ГСК прави това пред МГГП – до 30 октомври същата година, след обобщаване на ЛФ от стопанствата. По време на маркирането се извършват проверки на терена, от директора и зам. директора на горското стопанство. Насажденията, в които е отчетено по-голямо отклонение между маркираната маса и предвижданията по ЛУП, се проверяват от лесовъди при ГСК.

След отчитането на маркирания ЛФ, следва разпределението му по горскостопански райони и горски стопанства, въз основа на вече **конкретно дадени цифри от централните планиращи органи**, в лежача маса – по дървесни видове и категории дървесина. Тази разработка започва в края на май и началото на юни на предходната година на сечта и приключва до края на октомври-ноември, а през следващата година - годината на сечта – през месец януари окончателно се комплектува, въз основа на маркираната и сортиментирана маса. Ако маркираният ЛФ за годината не стига /а това обезателно се случваше при завишеното ползване/, се допълва от други маркиране насаждения /Нали имаме маркиране два ЛФ! Целта е от ЛФ за две години да може да се осигури ползването за една година/ или се предвиждат нови насаждения за маркиране до края на месец април, в годината на сечта, ако от двата ЛФ не може да се осигури ЛФ за годината.

За окончателно комплектувания ЛФ за годината, се води специална книга, която съдържа данни за маркираната маса по дървесни видове и насаждения, по категории дървесина и видове сечи, а така също и данни за резултатите от изведените сечи – спазени ли са сроковете за сеч и извоз по позволителното, вид и количество на добитите сортименти и т.н.

Този наръчник, както и всички закони и правилници по горите, са дадени на горските стопанства, за запознаване с тях и прилагане в практиката.

В лесосечния фонд се включва и сухата и паднала маса, която следва да се усвоява с предимство.

И при най-нормално протичане на биологичните процеси в гората, постоянно отпадат /умират/ дървета, поради старост, от гъбни заболявания, насекомни вредители, пречупени или повалени от вятър и сняг и т.н. Така, че във всеки момент има дървесина, изложена на изгниване и похабяване, ако не се събере на време. Особено наложително е това да се направи когато пострадалите дървета са много, т.е. имаме ситуация на каламитет – масово поражение от биотични и абиотични фактори и пожар.

В миналото на усвояването на сухата и паднала маса, особено в иглолистните гори, където обикновено се проявяват каламитетните явления, не е обръщано особено внимание и големи количества ценна иглолистна дървесина е изгнивала. Така например падналата маса в Риломанастирските гори, преди и след концесията, почти не е усвоявана. Повредената маса в Рила и Родопите от умишлени пожари също е изгнивала, въпреки че голяма част от нея би могла да се спаси и оползотвори. Да не говорим за единично падналите и изсъхнали дървета, разпръснати из гората и особено в отдалечените и труднодостъпни гори. Като пример за оползотворяване на голямо количество суха маса можем да посочим масата от "дезертъорките пожари" през 1918 год. в Чехльово и Доспат. От тези пожари била инвентаризирана и усвоена около 150 000 куб.м дървесина, събирането на която продължило 5 години.

По-сериозно внимание за усвояването на сухата и паднала маса се обръща след 1951 година. Тогава със специално Разпореждане на

Министерския съвет /РМС/ 1462 се създаде възможност и няколко години действително не се допусна похабяване на такава дървесина. Важен стимул, предвиден в това РМС, беше "натуралната премия" – известен % от добитата маса, който % зависеше от степента на трудност при събирането ѝ. Впоследствие разпореждането бе отменено и мерките и указанията, предвидени в него, се включиха в Правилника за приложение на ЗГ, в Наръчника за стопанисване на горите и др., които са в сила и днес. Указанията са пълни и обширни, предвиждат се и допълнителни парични стимули за работниците, които я събират. Натуралната премия бе отменена. Но поради икономически причини тези указания малко се прилагат. Себестойността на 1 куб.м, добит от суха и паднала маса е в повечето случаи доста по-висока от тази в редовните сечища. А горските стопанства не разполагат с допълнителни средства. Затова се усвоява само онази суха маса, чиято себестойност не надхвърля себестойността на материалите, добивани от редовните сечища.

В по-новата история на горите, като пример за усвояване на голямо количество суха и паднала маса, следва да напомним за прибирането на повалените дървета от смерча в Родопите, за които говорихме по-горе.

б/ Видове ползватели и начини на ползване.

Основен ползвател през турско било местното население. Ползванията за нуждите на държавата, за които стана дума, са били локални и по отношение на количеството – по-малки. Населението имало право на безплатно ползване от общинските гори /балталъци/ дървен строителен материал за собствени нужди – за строеж или ремонт на жилище, хамбари, плевни, коли, земеделски оръдия, както и дърва за горене толкова, колкото са нужни за домакинството. Право на безплатно ползване на материал и дърва населението имало и от държавните гори, а така също и строителни материали, дърва и въглища, за продажба само на пазара. Ако продажбата се извършва на друго място се счита за търговия и следвало да се заплащат съответни такси.

Ползването от общинските гори ставало по два начина: индивидуално – всеки сече за себе си и общо – изсича се заедно и след това се разпределя добитата маса.

След Освобождението започнало прилагането и на други начини за ползване, главно с цел подобряване контрола при сечта и набавяне средства за държавния бюджет. От тогава до днес /1990 год./, при ползването от горите в България, са установени пет основни начина:

1. По тарифни цени от местно население – кооперирано и некооперирано и други ползватели.

1. Чрез отдаване на търг.

2. Чрез общински горскостопански предприятия.

3. Чрез концесии.

4. По стопански начин.

5. По **тарифни цени** от местно население и други ползватели.

В нашите закони за горите от Освобождението до днес, при ползването на дървесина от държавните и общински гори, се предвижда заплащане на тарифна такса на корен, независимо от начина на ползването и ползвателя. Наред с това са определени и случаите-изключения, при които се разрешава безплатно ползване на дървесина.

Когато експлоатацията на горите не е могла да бъде организирана по друг начин, тя е възлагана на местното население – за свои нужди или за продажба, както и на ТГПК – за продажба направо или след преработка в своите предприятия. Със специални разрешения и разпоредби са допускани пряко да ползват дървесина по тарифа на корен от държавни и общински гори и други – временни ползватели, предприятия или частни лица.

През 1897 год. например, почти всички гори в Бургаски окръг са експлоатирани от местното население и от търговци /частни лица/, с квитанции, т.е. по тарифа на корен.

До 1911 год. местното население е експлоатирало горите по един първобитен начин, по единично, без спазване изискванията на ЗГ – извършвана е сеч не само в определените сечища, а и въвн от тях, навсякъде из гората. Сечени са и немаркирани дървета, като са избирани най-хубавите, а от тях е вземана най-ценната част. За

избягване тези аномалии, горската власт след 1911 год. въвежда нов ред при ползване от населението във всички държавни и общински гори. Това съвпада със създаването на първите технически /ревирни/ лесничейства. Във Фотенското лесничейство например, държавните гори през 1911 год. са били експлоатирани само от местното население, под ръководството на лесничея и са постигнати добри резултати. Събрана е част и от сухата маса. Работено е предимно в иглолистните гори, където няма голи сечи. На домакинство са дадени средно по 15 куб.м материал.

Новият ред за ползване в общинските гори се състоял в следното: Всяка есен се определят необходимите площи за изсичане на голо. Сечищата се разделят на парцели, които въз основа на списък, изготвен от общината, се разпределят между домакинствата чрез жребий. Парцелите са били с еднаква недостъпност. Добитите материали се измервали в сечището от комисия, която съставя протокол за измерените количества материали и дърва. Въз основа на протоколите, ползвателите плащат тарифна такса в общината, получават позволително и едва тогава могат да ги извозват.

Изсичането и извозването до временен склад е ставало поотделно от всяко домакинство.

Към 1930 година този ред почти се запазва. Повечето от нискостъблените общински гори се стопанисват от местното население по гореописания начин – чрез голи сечища и индивидуални площни участъци. Работата по сечта и извоза била контролирана от органите на лесничействата и общините. Населението разполагало свободно с добитата и заплатена дървесина, като е могло и да я продава.

Към 1934 год. ползването по тарифа е все още един от най-разпространените начини, както в общинските, така и в държавните гори, макар и малко усъвършенстван и подобрен. Изсичането и извозването на материалите става не по единично от правоимащите, а групово или от така наречените "трудови горски производителни кооперации" /ТГПК/. В ТГПК е организирана онази част от населението, която предимно или изключително осигурява поминъка си чрез работа в горите. От некооперираното население се оформяли временни групи. ТГПК превъзхождали временните групи, както по

качеството и количеството на работата им, така и с предимствата, които имали пред некооперираните работници. Обикновените /некооперирани/ работници били длъжни да заплащат тарифните такси за материалите, които получавали, преди извозването им от сечище, докато кооперациите могли да извършат това с известна отстъпка – 6 месеца след отсичането им, т.е. дава им се възможност да ги изнесат, обработят и продадат и чак тогава да плащат таксите. Освен това, кооператорите получавали по 80 куб.м от добития материал, а некооператорите имали право само на 40 кум. метра. Кооператорите имали и свои преработвателни заведения, където обработвали дървесината си. Търговската дейност също извършвали сами. Тези привилегии на кооперираните горски работници целели укрепването на кооперативния строй, тъй като експлоатацията чрез кооперациите се е доближавала най-много до желаната стопанска експлоатация.

ТГПК се появяват след Балканската война. Първата такава е основана в село Яса кория /Равногор/ - Пещерско, през 1913 година. Опитите за основаване на други кооперации не са успели в момента, поради настъпилата Европейска /I световна война/. Едва след тази война и особено след ЗГ от 1922 год., когато се изготвя типов устав за ТГПК, те бързо се развили и към 1933 год. броят им вече е 215 за цялата страна. От този общ брой 94 са в иглолистните гори, от които само в Родопите са 71 кооперации, в които членуват 5 455 души, с общ дялов капитал 9 милиона лева.

Кооперативните ръководства имали и някои слабости в своята дейност, поради което редица ТГПК не оправдали надеждите. Съзнанието на самите кооператори също не било на необходимото ниво - основният стимул за членство в ТГПК били икономическите изгоди от това. Никой не слагал в сметка запазването на горите в добро състояние.

Някои автори и специалисти отделят дейността на ТГПК като самостоятелен начин на експлоатация на горите. Може би имат право. След Закона за стопанисване и ползване от горите /ЗСПГ/ от 1948 год., както и с последния ЗГ от 1958 год., се постановява само стопанска експлоатация, но и в тях се допуска изключения за ползване чрез

тарифа на корен от местното население и др., при твърде ограничен размер. Според ЗГ от 1958 год., Министерският съвет определя организациите и предприятията-ползватели по тарифа на корен. Не са пропуснати случаите на безплатно ползване на дървен строителен материал и дърва.

Ползване на дървесина чрез отдаване на търг.

Този начин на ползване на дървесина е застъпен още в ЗГ от 1883 година. Към прилагането му се прибъгва в три случая: 1. Когато не е въведена и е трудно да се организира стопанска експлоатация. 2. При невъзможност или нежелание на местното население да използва горските продукти и 3. Когато има излишък от такива.

Търгът се обявява на корен. С предприемача, спечелил търга, се сключва договор, в който се посочват всички поемни условия, отразяващи задълженията на едната и другата страна – срокове, граници, кубатури, маркиране, плащане, работна ръка и други. Важен момент в случая е кой ще финансира производствените разходи – лесничейството или предприемача. За лесничействата е било по-изгодно финансирането да става от самия предприемач, тъй като горските служби нямали пари за целта. Това именно е било и най-голямото предимство на тръжния начин. Прилагането му при усвояването на дървесината в отделни или група сечища е започнало още в края на XIX век и траяло до въвеждане на стопанска експлоатация за всички гори, като през периода 1919-1935 год. е също един от най-често използваните начини за експлоатация на горите.

Преимствата на начина се състоят главно в следното: осигурени са финансови средства за добива на дървесината; има лична заинтересованост и стимул за бързо извеждане на сечта и другите операции след сечта; носи по-големи и по-сигурни доходи на държавата или на общината; има експедитивност и решителност в действията; воденето на търговските книги е редовно; горскостопанският персонал е свободен и може по-добре да контролира работата в сечищата.

Недостатъци: често възникват спорове между горската власт и предприемача, които понякога завършват твърде неприятно. /През 80-те години на миналия век например бил конфискуван част от

материала на предприемача в държавна гора Ири-хисар – Тутраканско, поради това, че не е устоял на поемните условия./; при недобросъвестно лице от горската власт или предприемач, може да се стигне до опустошение на гората; възможни са контрабандни сечи; социалните проблеми не са добре застъпени; при неучастие на местното население /поради ниско заплащане и др./, то се лишава от част от своя поминък.

Ползване чрез **общински горскостопански предприятия**.

Първото предприятие от този род е основано през 1928 год. в Банско – Разложко, за експлоатация на общинските гори. То разполагало със собствен капитал за дърводобив, транспорт и др., по което твърде много прилича на ТГПК. По-късно такива предприятия били основани още в: Якоруда, Белица, Берковица, Голямо Белово, Ракитово и Рилския манастир. Общинските горскостопански предприятия не са дали добър резултат. Не са правили навреме пътища и отсеченият материал оставал неизвозен в гората. Освен това тяхната дейност била спъвана и от търговците, които умишлено и уговорено предлагали неприемливи /ниски/ цени на добития материал. Поради тези обстоятелства общинските горскостопански предприятия престанали да функционират скоро след възникването им и от петте начина на експлоатация този начин има най-кратко съществуване.

Тук може би е мястото да се кажат няколко думи и за така наречените “Трудовашки горски стопанства”. През време на управлението на БЗНС в горите били внедрени и части от трудовите войски – едни като жандармерия за опазване на горите, а други – за работа в горите – сеч и преработка с трудоваци. За дърводобивната и дървопреработвателната дейност били образувани три горски стопанства:

1. В местност “Долни Юндол” – Чепински район.
2. В държавна гора “Гениш-Ада” – Варненско, с дъскорезница в село Долен чифлик.
3. Горско стопанство “Тича” в село Долен чифлик – Варненско, за държавните гори около Варна, Айтос и Дюлино.

Първите две стопанства работели лошо, хабели много дървесина. В Гениш-Ада добивали траверси за ж.п. строителство, които приготвяли ръчно, чрез цепене и давали много отпад. Похабявана била и ясенова и брястова дървесина за крепителен материал при изкопи.

В Долни Юндол секли на голо смърчова гора, без да вземат никакви мерки за възобновяването ѝ. За производство на пара и за отопление горели фасонирана дървесина – дъски, летви. Впуснали се в голямо и излишно строителство, по което харчели много средства.

По-добра била работата на "Тича", което построило около 30 км необходим железен теснолинеен път /60 см/ и годишно добивало по 26 000 куб.м строителен материал, 118 000 куб.м дърва, 55 000 л.м минни подпори, 76 000 л.м телефонни и телеграфни стълбове, 500 тона дървени въглища.

Ползване чрез отдаване на **концесия**.

В историята на българската гора са известни два случая – концесията в Риломанастирската гора и тази в Лонгоза.

Риломанастирската гора била дадена под концесия за изсичане само на иглолистните насаждения, без широколистните, с договор сключен на 10 декември 1901 год., на фирмата на братя Балабанови. Площта на иглолистните насаждения, подлежащи на изсичане, била 1 599 ха, а запасът им – 2 250 682 кум. Метра. За десет годишен срок били отсечени 381 700 куб. м общо или средно годишно по 38 170 куб.м, като в началото е сечено по 15 000-17 000 куб.м, а през последните години – по 70 000 куб. метра.

Концесията на Балабанови е прекъснала дейността си по-рано – през 1915 год. поради войната и поради неизпълнение на задълженията си и е възобновена с нов договор от 17 ноември 1923 год. и с нов срок за 15 години, считано от 1 април 1924 год., с "Българска горска индустрия", приемник на братя Балабанови. И този път концесията не издържала уговорения срок и е прекъсната след 9 години, като са добити общо 630 000 кум.м дървесина или средно годишно по 70 000 куб. метра.

Поемните условия, залегнали в договора с братя Балабанови предвиждали следните права и задължения на концесионера:

а/ Задължения: В 20 годишен срок да изсече всички иглолистни дървета в определената площ, с диаметър над 30 см на гръдна височина, пъните да не са по-високи от 60 см, а при сняг – до 1 м; изсичането да става по участъци, равни приблизително на 1/20 от общата площ; направлението на сечта да бъде по посока на господстващите ветрове.

б/ Права: Да построи необходимите му сгради в района с безплатен дървен материал, които след приключване на концесията да останат безвъзмездно в полза на държавата.

Явно, поемните условия са били такива, каквито ги е желал концесионерът – почти гола сеч /само дребосъка остава/; височината на пъните такава, както при контрабандната сеч – при най-удобното положение на тялото на секача; няма никакви задължения по възобновяването на гората; да ползва колкото си ще дървесина безплатно за необходимото му строителство. И построили хората не малко – най-голямото дъскорезно заведение за онова време в страната и други помощни сгради в Бараково и при сечищата. Дори проявили човещина. Като видели поразията след сечта, сами предложили да оставят по 7-8 дървета на дка, с диаметър над 30 см за семенници. И ги оставяли.

Излиза, че не който изяжда баницата е луд, а който му я дава. За съжаление, един от главните инициатори и защитници на тази концесия, е известният лесовъд К. Байкушев. За негов срам, той е изготвил поемните условия на договора и е предвидил нещо по-лошо от гола сеч и височина на пъните 60 см и 1 метър.

Към края на 1908 год., на концесия била отдадена и държавната гора Лонгоза – Варненско, на концесионера Т. Чакъров. На отсичане подлежала една маса от 320 000 куб. м, предимно бряст и ясен. През 1910 год. допълнително му било разрешено /извън договора/ да построи ж.п. линия от гара Синдел до Лонгоза. Скоро след това възникнали спорове между концесионера и държавата относно изменение на приетата посока за извеждане на сечта /заради ж.п. линия/, за неправилно извеждане на сечта, за непочистване на сечищата, за непогасяване на вноските и за прехвърляне концесията на друго лице. Поради тези спорове, произтичащи главно от

неизпълнение задълженията си и поради настъпилата Балканска война, концесията му била отнета.

Защитник и агитатор и на тази концесия бил К. Байкушев.

В началото на 1926 год. правителството решава да отдаде на концесия за експлоатация на ценните иглолистни гори в Родопите и дъбовите гори в Странджа. В Родопите били набелязани запазените до тогава гори в басейните на реките Вьча, Места и Доспатска, на Девинско-Неврокопския район.

Освен експлоатацията, предмет на концесията било и построяването на фабрики за механична и химична преработка на дървесина и второстепенни горски продукти, а така също и построяване на 76 км ж.п. линия от гара Вьча до гр. Девин, по коритото на р. Вьча.

Площта на горите в Родопите, определена за концесия, възлизала на 30 000 ха. Средното годишно ползване било около 150 000 куб.м или за 40 години, какъвто е бил срокът на концесията, е следвало да бъдат отсечени 6 милиона куб.м иглолистна дървесина. След приключване срока на концесията, направените постройки, фабрики, ж.п. линия и др., оставали безвъзмездно в полза на държавата. Концесионерът – “Английско-българско индустриално акционерно дружество”, бил освободен от разни такси и връхнини, но бил задължен да дава на държавата 10 % от добитите и преработени дървени материали.

Срещу този договор реагирало много остро “Дружеството на българските лесовъди”. То провело енергична протестна и разяснително-агитационна дейност. Заедно с него протестирали и опозицията на управляващата партия /Сговора/, протестирали и самото местно население. Въпреки това, мнозинството на правителството, подкрепено от съдействието на тогавашния началник на горите – П. Марков, на 26 декември 1926 год., одобрява договора и концесията влиза в сила.

В продължение на една година обаче, концесионерът не предприемал никаква дейност, не правел и вноските. Тези обстоятелства и протеста на Д-вото на бълг. лесовъди, другите политически партии и населението, принудило Народното събрание да

анулира договора и отмени концесията на 20 декември 1927 година. Внесеният залог от Английско-българското индустриално акционерно д-во, в размер на 330 000 швейцарски франка, останал в полза на държавата като неустойка.

Странджанският проект от 1926 год. предвижда отдаване на концесия на дъбовите гори в Мичуринско и Малко Търново, при годишно ползване 200 хиляди куб.м. Но той си останал само проект, първо заради това, че широколистната дървесина по-малко се е търсела и второ – поради надигналия се протест от Дружеството на лесовъдите и другите срещу концесията. Така, че и да е имало някой кандидат евентуално, посочените обстоятелства охладили желанието му.

По същество концесията е твърде близка до тържното ползване. Основната отлика от нея са мащабите относно сроковете и размера на ползването и строителството, свързано с него. Има почти същите преимущества и недостатъци, както при търга. Много важен момент е въздействието на капитала върху човешката съвест, за сметка на гората, особено по отношение на надлежните ръководни и контролни органи от ведомството на горите.

За всеки случай, щастие е, че концесиите в Лонгоза, Родопите и Странджа, не са осъществени.

Стопанска експлоатация. По-голямата част от лесовъдите в България винаги са били привърженици на стопанската експлоатация и са смятали, че чрез нея може да се осъществи правилно и най-полезно за държавата и местното население ползване, при най-малко отрицателно влияние върху състоянието на горите. Условието за такава експлоатация обаче след Освобождението били неблагоприятни - най-вече от недостиг на подготвени кадри и на средства. Въпреки това, още в края на XIX век има опити за прилагането ѝ. Например, русенският инспектор на горите и лесничей, отговарящ за държавната гора Ири-Хисар, през 1896 год. са извели сечта по стопански начин, като сами са организирали необходимата работна ръка – секачи, извозвачи и други.

За укрепване на стопанската експлоатация, тя е заложена в ЗГ от 1904 год., като един от начините за добив на материали от горите.

Въпреки това, все още не е могла да заеме полагащото ѝ се място и ползването е продължавало да се осъществява от населението по тарифния начин, при допускане на редица нередности и нарушения. Затова през 1911 год. било въведено групово ползване от населението, вместо индивидуалното, което групово ползване се приближава до стопанската експлоатация.

Последвалите войни – Балканската и I световна, не позволявали въобще организирането на едно по-правилно ползване.

След свършването на I световна война, към службата за експлоатация при Отделението за горите, съществували две бюра за експлоатация – едно за държавните гори в Родопите и друго – за тези в Източна Стара планина.

През 1922 год., с новия ЗГ се прави трансформация и вместо две бюра, към Отделението по горите при МЗДИ, било открито едно бюро за стопанска експлоатация с един началник и три секции с по един лесничей. Тези бюра и секции не проявили особено полезна дейност, тъй като персоналът им бил ангажиран в други задачи. Независимо от това, както съобщава Хр. Груев в брошурката си "Ползата от горите" – 1930 год., стопанската експлоатация, макар и не навсякъде, се провеждала от лесничиите, с организирани секачи от тях.

Периодът 1933-1941 год. е свързан с усилия за утвърждаване на стопанската експлоатация. Като особено ярка проява в това отношение се смята събирането на 1 100 000 л.м минни подпори от суха маса през 1933 година. Кампанията била организирана от лесничиите, с местни работници и преминала твърде успешно.

Като начална година на стопанска експлоатация се смята 1935 год., след излязлата през 1934 год. Наредба-закон за стопанска експлоатация в държавните гори /СЕДГ/. През 1940-1941 год., пак с наредба-закон, е въведена стопанска експлоатация и за общинските гори и се предвижда създаване на оборотен капитал към общините, улесняващ стопанската експлоатация на горите им.

В края на 1935 год., Пловдивската индустриална камара и Отделението за горите при МЗДИ, организират конференция в Родопите – Чепеларе и Лъджене, на тема: "Горите и горското стопанство в Родопите", на която присъстващите лесовъди, особено

представителите на МЗДИ, респективно на Отделението за горите – главният инспектор Дюкмеджиев и др., в изказванията си се обявили в пълна подкрепа на стопанската експлоатация. Изтъкнато било, че през стопанската 1934-1935 год. /от 1.X.1934 год. до 1.X.1935 год./ са реализирани 45 милиона лв. приходи от тарифна стойност на добитите материали, при един държавен бюджет от 60 милиона лева за страната.

Изтъкнати са и някои слабости – че на ТГПК се дава голям процент от добитите материали /40 %/, а освен това и 70 % от печалбата; че лесничейте не организират сами стопанската експлоатация, а с помощта на предприемачи и други.

Със Закона за добив, разпределение и продажба на дървени материали, от месец юли 1945 год., стопанската експлоатация се разширява върху всички гори, а самият дърводобив се извършва от ТГПК. През 1947 год. ТГПК бяха заменени с Обединено горскостопанско предприятие /ОГСП/ “Държавни гори”, чиято основна задача е да организира, за сметка на държавата, дърводобива, дървопреработката, пласмента и стопанисването на горите. От начало обект на дейност на ОГСП са само държавните гори. С национализацията на горите през 1948 год., със Закона за стопанисване и ползване от горите и особено след изменението му през 1950 год., стопанската експлоатация става задължителен начин на ползване за всички гори у нас.

Същността на стопанската експлоатация се състои в това, че стопанинът на гората /лесничейт/, под ръководството, контрола и съдействието на централното горско управление и междинните горски инстанции, организира дърводобивния процес, извоза и транспорта. От началото, добитите дървени материали са продавани от лесничейте на търг, по свободно договаряни цени или тарифни такива, а след това са предавани на съответното горско търговско поделение или направо на дървообработващите предприятия или клиента-консуматор. Цялата дейност по стопанската експлоатация се извършва за сметка на собственика на гората /държавата или общината/, който осигурява и средства за целта.

Преимущества на стопанската експлоатация, които лесовъдите са виждали в стремежа си да я осъществят:

1. На лесовъда-стопанин се дава възможност да приложи лесовъдски норми.

2. В гората няма частни лица. Има само работници и длъжностни лица.

3. Държавата има възможност да продава и да корегира цените на пазара на горските производи, когато те са много високи, поради стремежа на отделни лица към много големи печалби.

4. Стопанската експлоатация има и политико-стопанско значение за държавата, тъй като я осигурява с необходимия ѝ материал за строеж на ж.п. линии, за минните предприятия и други.

5. Има преимущества за държавата от фискален характер – осъществяват се приходи.

Недостатъци:

1. Не винаги може да се попадне на подходящи – вещи и съзнателни ръководители – в центъра и по места.

2. В счетоводството на държавните горски единици със стопанска експлоатация е имало безпорядък, който понякога е стигал до хаос.

3. Липса на свобода на стопанските ръководители за самостоятелни действия, а в същото време – липса на отговорност от тяхна страна.

4. Горскостопанските единици при стопанската експлоатация са финансово зависими от държавата /бюджетни предприятия/.

в/ **Турнуси.** Още в първия наш ЗГ от 1883 год. турнусът е бил определен въз основа на постиженията на напредналите в горскостопанско отношение страни в Западна Европа и за нискоостъблените гори е бил между 15 и 30 години, а за високоостъблените – съответно между 90 и 150 години, в зависимост от дървесните видове, месторастенията и целите на производството. Така например, по одобрен план от министерството за Драгоево-Тушовския балкан – село Смядово – Шуменски окръг, зрелите букви насаждения през 1897 година са сечени при турнус 100 години. В дефинитивните планове за Баташката държавна гора и за Лонгоза,

изготвени през 1903 год., е определен също турнус 100 години, при извеждане на изборни сечи. Въпросът за турнуса в следващите закони не е представлявал проблем, смятан е за решен. За иглолистните и буковите гори никога не е паднал под 100 години. Има случаи и на по-високи турнуси от 100 години.

Проблемът за турнусите възниква след 1951 год., когато зрелите запаси бързо намалявали, а управляващата власт не желала да се разделя с приходите от горите. Търсен е начин за влизане в по-младите насаждения. На помощ идва ЗГ от 1958 год., с измененията си през 1968 и 1977 година. Според този закон, в сила и днес /1990 год./, "Възрастта /турнусът/ на сечта на високостъблените гори, с изключение на тополата и акацията, не може да бъде по-малък от 60 години, а за нискостъблените – 15 години". Вратата към средновъзрастните и дозряващите насаждения е отворена. Наред с това, между научните и практически деятели се намират автори, които обявяват турнуса като пречка при стопанисването и ползването от горите /като елемент на принципа за равномерност, трайност и постоянство в ползването/ и търсят начин да го елиминират в лесовъдската наука и практика. Други тихомълком го пренебрегват и омаловажават. Така например, в Наръчника за стопанисване на горите от 1981 год., се прави само кратко общо тълкуване на понятието турнус, без да се посочват конкретни данни относно възрастта на дървесните видове и насажденията при високостъбленото и при нискостъбленото стопанство.

В учебника по лесовъдство на професор М. Даков и др. от 1988 год., на стр. 273 – в главата за главните сечи, в самото начало е казано следното: "Главни и възобновителни са сечите, които се провеждат в насажденията, приети за зрели, в зависимост от възприетият турнус за сеч". Авторите обаче не говорят нищо повече относно турнуса на високостъблените ни гори и не се ангажират с определянето му, конкретизирайки възрастта.

На стр. 318 на същия труд, за "възрастта на изсичане" на нискостъблените гори, казаното не е малко. Общо турнусът на тези гори е по-малък от този на високостъблените и рядко надминава 40 години. Обикновено се движи между 10 и 30 год., в зависимост от

дървесния вид и целта на стопанството. Като пример сочат върбата за кошници – 1-2 години, акацията за колове – 5-10 години, дъбът за листник – 10-15 години. А на стр. 325 става дума за превръщане на издънкови гори в семенни при турнус 40-60 год., а в горите за прерастване – 80 години.

Не е на същото становище проф. П. Д. Петков, който в литературния си обзор "Определяне турнуса на сечта" от 1963 год., след като прави известен увод подчертава, че: "турнусът е необходим въпреки, че критиката го отрича, като спирачка на производството поради..." и изтъква основните доводи, за да се обоснове:

1. Едрата строителна дървесина е сортимент, който винаги ще бъде ценен и търсен, понеже има много предимства пред другите сортименти.

2. Едрата дървесина се получава при зряла високостъблена гора, която при всички случаи изпълнява по-добре останалите полезни функции. При това високостъблена гора може да се създаде от всички дървесни видове, а нискостъблена – само от широколистни.

Освен това, главното основание /база/ за определяне на турнуса, е зрелостта на дървостойките във високостъблените гори, в зависимост от целта на производството и кулминацията на средния прираст. Накрая дава таблица за турнусите на сеч за високостъблените гори, основани на възрастта на техническата зрялост на три групи сортименти, дадени в години при различни бонитети:

Таблица 39

Дървесен вид	I бонитет		II бонитет			III бонитет			IV бонитет			V бонитет			
	Трупи с диаметър на тънкия край														
	30 с м и на го ре	0т 18 до 29 с м	18 с м и на го ре	30 +	18- 29	18+	30 +	18- 29	18+	30+	18- 29	18 +	30+	18- 29	18+
Бял бор	130	80	100	130	90	110	Н ад	100	130	На д140	120	120	На д	120	-

							140						140		
Смърч	130	70	110	130	90	120	Н ад 140	100	130	На д140	120	130	На д140	-	130
Черен бор	140	70	100	Н ад 140	80	100	Н ад 140	90	100	На д140	100	120	На д140	110	120
Б.мура	160	80	110	160	90	120	-	110	130	-	150	160	-	160	-
Бук	110	60	90	130	70	90	140	80	100	-	90	110	-	110	120
Благун	Н ад 140	80	100 -110	Н ад 140	90	120	Н ад 140	100	140	На д140	110	Н ад 140	На д140	120 - 130	На д140
Горун	130	90	90	Н ад 150	100	100	Н ад 150	110	120	На д150	130	130	На д150	Н ад 150	На д150

Данните за белия бор, смърча и благауна, са по проф. Петков, а за останалите видове – по проф. Симеон Недялков.

В статията си "За дъбовите гори и тяхното стопанисване" /списание "Горско стопанство" – 1988 год., кн. 6/, проф. М. Маринов, след задълбочен анализ заключава: "За първа група дъбови гори /най-добрите/, за производство на качествена едра дървесина, турнусът трябва да бъде 160-180 години, за втора група гори, на III бонитет, за производство на едра дървесина – 120 години", като посочва и подходящите видове сечи.

Анализ на данни от ЦСУ към 1985 год. посочва, че съществува тенденция за намаляване турнусите на сечта във високостъблените ни гори, която тенденция не прекъсва, а все повече се налага. Един от фактите, които я потвърждават, е непрекъснатото намаляване на средния диаметър в горите. Специалистите са на мнение, че не бива за в бъдеще да се намалява турнусът за иглолистните гори под 110 години и под 130 години за високостъбления бук.

До днес – 1990 год., признаци за отпадане на горната тенденция – няма.

г/ Дисциплина на ползването

В Наръчника за стопанисване на горите е казано: "Реализирането на ползването от горите трябва да става при строго спазване разпоредбите на ЗГ, Правилника за неговото приложение, Инструкцията за ползване дървесина от горските стопанства и всички указания, които се дават по залагането, таксирането и почистването на сечищата, както и по провеждането на сечта и извоза на дървените материали от горите".

Спазването или неспазването на горните разпоредби и указания, представлява дисциплината на ползването и от нея зависи към какво състояние ще бъдат доведени ползваните гори – към подобряване или към влошаване.

Към дисциплината на ползването се отнасят също и самото планиране на ползването, относно избиране на насажденията за ползване в годишният му размер.

В този наръчник подробно се напомнят изискванията на законовите разпоредби относно: реда и сроковете на сечта и извоза на дървесина, опазване на подраста при сечта и извоза, почистване на сечищата, освидетелствуването им и извършване на проверки по дисциплината на ползването.

Дисциплината на ползването в нашите гори, след създаването на горско ведомство към държавния апарат за управление, е била в повечето случаи незадоволителна и лоша. Още през 1897 год., началникът на тогавашното Отделение на горите, докладва на министъра на Търговията и финансите, че почистването на сечището за траверси в Драгоево-Тушовския балкан не се извършва /от предприемача/, че в друго сечище военните оставяли много високи пъни, поради което спрял сечта, докато прережат ниско пъните, за да не се пречи на издънковото възобновяване, понеже насаждението е нискостъблено, че до тогава /1897 год./ гората Хас акия е сечена безразборно и неправилно: не е спазван сезона за нискостъблените насаждения, водена е безсистемна, а не планирана сеч, сечено е на туфи, вместо по насаждения, сеч "на ухо" и т.н., че в Бургаски окръг ползването било изобщо примитивно – сече се с брадва, на гръдна височина, потребната част се взема, а непотребната се оставя да гние.

Между многото нередности, началникът на Отделението е констатирал, че шуменският горски инспектор е наредил много добър контрол при сечта – предварително да се маркират дърветата за сеч в дънера с номер, който номер се записва в карнет-описа, сортиментира се маркираната маса и т.н., а след сечта се прави повторна проверка от други стражари, като всеки пън се маркира също с номер отгоре /на отреза/ и се правят изводи за нарушенията при сечта.

Министърът на ТФ през 1901 год., в доклада си до Фердинанд, донася общо за горите в страната: “Сечищата са лоши – високи пъни, разхвърляни материали, клони, трески и др., пречи се на възобновяването”.

В миналото най-много нарушения по дисциплината на ползването са допускани при тарифната система, чрез местно население или чрез търговци, ползващи работници от местното население. Не са спазвани изискванията и при тръжния начин и концесията, където ползвателите не се интересували от състоянието на сечищата, а от печалбата. Поради пропуски от този характер, често ползванията били прекратявани /Лонгоза и др./.

Най-малко нарушения при ползването са допускани при стопанския начин на експлоатация. Добри постижения има в реда на сечта и почистването на сечищата от въвеждането на стопанската експлоатация до 1944 година. Нов подем има в дисциплината и след разделянето на дейностите по дърводобива и стопанисването през 1951 год., до сливането им отново през 1960 год. и до известна степен през периода 1971-1976 год., времето на МГОПС. След 1976 год. започва бърз упадък в това отношение, като проблемът е подценяван от самото МГГП. Освен системното завишено ползване и изпълнение на годишните предвиждания по ЛУП – едно от изключителна важност нарушение на ЗГ и дисциплината на ползването, то забрани официално извършването на една също твърде съществена операция при сечта в иглолистните гори – бележенето на материалите. Почистването на сечищата, опазването на оставащите дървета и особено на подраства, бяха и са още силно влошени.

Един важен лост за подобряване дисциплината на ползването, е действеният и независим контрол от органи и лица, които не са

заинтересувани от ниската себестойност на материалите и са независими от МГГП или поне от ГС и междинните горскостопански инстанции – ГСК, ГПК и други. Такъв независим и незаинтересован от крайните резултати контрол, бяха горските стопанства /стопанисване/ към УГС, след 1951 година. Макар и ведомствени на МГОПС, добри резултати постигнаха и РИГ. Както горските стопанства /стопанисване/, така и РИГ, бяха ликвидирани, като пречка по дърводобива.

Днес над дейността на горските стопанства няма контрол – самоконтролират се! Докато през 1897 год. самият началник на Отделението за горите – най-висшето длъжностно лице по горите в страната, бе тръгнал лично да проверява на терена състоянието на горите, тяхното стопанисване, ползване и опазване, днес дори и горските надзиратели не правят това.

д/ Проблеми при ползването от горите

Както в миналото, така и сега, правилното ползване от горите е било затруднявано от редица проблеми. Едни от тях са били в сила винаги, а други са възникнали през последно време.

От общовалидните проблеми на първо място могат да се посочат:

1. Наличност на недостъпни гори.
2. Намаляване на запасите в достъпните гори.
3. Недостиг или липса на средства за направа на пътища.
4. Нереализиране или частично реализиране на ползване от отгледни сечи и суха маса, поради по-високата трудоемкост и себестойност на материалите при тях и липса на подходяща техника.
5. Неограничената паша в горите.
6. Непреодолимо влияние на управляващите политически сили върху горското ведомство и кадрите му – в центъра и по места и вмешателство в дейността им.

Проблеми, възникнали през последните десетилетия:

1. Малък процент на ползване от горите със специално предназначение или недопускане на ползване в някои от тях.

2. Постоянно нарастване на горите със специално предназначение – през 1975 год. тя е 19 % от общата горска площ, през 1985 год. – 29 %, а през 1990 год. – 30.4 %.

3. Структурата на плана за ползване не винаги е съобразена с предвижданията на ЛУП, респективно с възможностите на гората, по отношение на сортиментите.

4. Ежегодно спускане на плановете "отгоре" с голямо завишение.

5. Не е решен напълно проблемът с оползотворяване на дъбовата и церова дървесина, на акациевата и на оползотворяване на дървесните отпадъци.

6. Няма голяма прецизност при планирането на потребностите.

7. Намаляване турнуса на сечта и подмладяване на горите.

8. Слаба устойчивост на горите към гъбни заболявания и насекомни вредители, поради общо влошаване на състоянието им в резултат на продължително неправилно стопанисване и ползване и на тотално замърсяване на природата.

Всички тези проблеми, повече или по-малко, затрудняват ползването, намаляват възможността за концентрацията му по насаждения и басейни и водят до влошаване на дисциплината при реализирането му.

е/ Икономия на дървесина.

В далечното минало въпросът за икономия на дървесина не е съществувал или е съществувал до толкова, до колкото се касае да не се влага излишен труд за доставянето ѝ. С увеличаване броя на населението и нейната консумация, намаляване площта на горите и влошаване на състоянието им, започнала да се чувства необходимостта от по-пестеливото ѝ изразходване като ресурс. Днес, при непрекъснатата и стремително растяща консумация от една страна и намаляване възможностите на горите от друга, въпросът за икономия на дървесина е вече твърде сериозен проблем. Бъдещата перспектива на този проблем не е никак успокояваща – продължаващо нарастване на броя на населението, нарастване на консумацията на дървесина и дървесни производи, по-нататъшно влошаване състоянието на горите. Икономията на дървесина е наложителна,

независимо от това дали я желаем или не. Тя сама ще се наложи, поради недостига ѝ. Проблемът не е само наш – български, той е общ – световен. Но това обстоятелство също не е успокояващо, а тревожно, тъй като вносът на дървесина и дървесни производи ще става все по-труден и невъзможен.

В стремежа да се намали недостига на дървесина, са търсени възможности и решения в няколко направления:

1. При добиването на дървесината – ниска сеч, правилно разкриване, рационално оползотворяване на всички части от стъблото. Събиране на суха маса извън редовните сечища, извеждане на отгледни сечи.

2. При съхраняването ѝ – вземане на всички мерки за недопускане похабяване на дървесина поради загниване, заболяване или нападение от насекоми вредители, напукване, изкривяване, счупване и др., на открити или на закрити складове.

3. При употребата /консумацията/ на дървесина. В редица отрасли, освен необходимото елементарно пестене, са въведени и се въвеждат много заместители на дървото. Използването на електрически, телеграфни и телефонни стълбове, на минни подпори и ж.п. траверси от дърво, днес е сведено до минимум, като се използват железни и стоманобетонни заместители. В строителството дървото също се заменя до голяма степен от желязото, бетона и пластмасите, в амбалажното производство – от пластмаси, картон и велпапе, в мебелната промишленост също – плоскости от дървесни частици /ПДЧ/, дървесно-влакнести плочи /ДВП/, фурнирно фолио, лакирани плочи и други.

Растат обаче нуждите на горско-химическата индустрия – производство на целулоза, полуцелулоза, хартия, дървесни влакна, фуражи и други.

4. Организира се оползотворяването на отпадъчната, тънкомерната и негодна дървесина, за производство на ПДЧ, ДВП и други химически производи, а така също и за преработка на отпадъчна хартия.

През 1951 год. дори бе издадено нарочно ПМС № 198 за икономия на дървесина. Но и то си остана само лозунг. Направеното

все не е достатъчно. Твърде голям е разходът на хартия за периодичния печат – всеки иска да издава свой орган и настоява за хартия, а много от тези издания не се четат или слабо се четат.

Считаме, че основен лост за икономия на дървесина е именно икономическият фактор – цената на дървесината и на нейните производи да е реална, а не да се раздава почти без пари на ведомствата. Тогава няма да настояват нито да я пилеят. Ползата от икономическия фактор е двойна – от една страна ще намалее консумацията на дървесина и производите ѝ, с което ще се облекчи ползването от горите, а от друга – ще постъпят повече средства за горите, с които ще може да се подобрява състоянието им. Ако не ги присвои всичките държавата, естествено.

2. СПЕЦИАЛНИ ПОЛЗВАНИЯ ОТ ГОРИТЕ

Освен дървесина, от горите се получават и редица други горски продукти, които също имат много важно значение за народното стопанство – смола, борина, кори за дъбилни вещества, паша на добитък, горски плодове, гъби, лечебни билки и други. Добиването на тези продукти е известно в нашата горска наука и практика под общото наименование – “Специални ползвания от горите”.

а/ Смола

Балсамова смола образуват предимно иглолистните дървесни видове, в специални при тях органи – смолни канали. Смолни канали има в беловата дървесина, в първичната кора и в иглолистата. Смолните канали в ядрената дървесина са престанали да действат. Най-голямо значение за смолодобива имат смолните канали в най-горните слоеве на дървесината, където те са най-богати със смола и същевременно най-достъпни за нараняване. Напоследък се използват и листата, за екстрахиране на етерични масла.

От дървесните видове за нашата страна най-голямо значение за смолодобива има белия бор, като рай-разпространен иглолистен вид и със сравнително висока производителност на смола. След него идва черният бор, който е по-слабо разпространен, но е почти с два пъти

по-висока производителност от белия бор. Бялата мура притежава добри смолодайни свойства и дава висококачествена смола, която се използва в медицината направо, като заместител на венецианския терпентин. Въпреки добрите смолодайни качества, черната мура не се използва за смолодобив, поради слабото ѝ разпространение у нас. За сега не се използва и смърчът, поради опасност от загиване на дървесината на смолоползваните дървета. От смърча се добива само суха смола, която е изтекла от случайни наранявания на дърветата.

Обект на смолоползване са зрелите дървета и насаждения, подлежащи на сеч. Правилникът за приложение на ЗГ от 1975 год. не допуска изсичане на борови насаждения, преди да е използвана смолата им /параграф 37/. Поради тази връзка между дърводобива и смолоползването, едновременно с плановете за сечите в иглолистните гори и съгласувано с тях, се изготвят и плановете за смолодобива.

И тук, както при дърводобива след 1944 год., плановете се изготвят въз основа на утвърденото количество за добив на смола, по народостопанския план. /Наръчник по СГ – стр. 327/. Освен зрели, допуска се смолоползване и на "изредени и разстроени" дозряващи насаждения, на възраст на 71 год., при турнус 100 години и на 91 год. – при 120 годишен турнус, с пълнота под 0.4. Проектирането става въз основа на предвиждане за 100 % засмоляване на всички дървета над 18 см диаметър и 7 годишен срок на смолоползване, ако не се наложат по-кратки срокове и ускорена експлоатация.

Самата технология на смолодобива се състои в нараняване /прерязване/ на смолните канали, чрез направа на улеи /бразди/ по повърхността на откритата беловина на дървото, със специални уреди – браздачи. По същите улеи изтича смолата и се събира в малки гърнета, закрепени в долния край на откритите площадки, от които кората е снета.

За активизиране на смолотечението, след 1974 год. се използват химически дразнителни, като 40-50 % разтвор от сярна киселина, а по-късно са правени опити и за използване на биостимулатори, като 5 % воден разтвор на екстракт от дрожди.

Смолодобиването е древно ползване от горите от страна на човека. Най-старите сведения за Европа говорят, че то е започнало

най-рано на територията на днешна Франция, Испания и Португалия – през IV век от новата ера. Промисленият смолодобив е започнал пак във Франция, през XIII век. В Северна Америка смолоползването е започнало по-късно. В САЩ най-напред е смолодобивано в щата Северна Каролина, а след това и другаде.

Днес смолоползване се извършва във всички страни, които имат подходяща суровинна база, даже и в северните части на Съветския съюз, където то е най-младо, поради слабата производителност на дървостойките, предимно бялборови.

В турската империя смолоползване е имало още преди освобождението на България. Това се потвърждава от наличието на Инструкция за добиване на смола от държавните гори, издадена през 1872 година. Но в нашите гори то не е прилагано.

В България смолодобива започва през 1937 год., когато се извършват система от опити в различни аспекти, а 1938 год. е действителното начало на промисления смолодобив.

Сведения за осъществен смолодобив у нас до 1936 год. нямаме. От 1936 до 1945 год. са добити и преработени следните количества балсамова смола:

Таблица 40

Година	Тона	Година	Тона
1936	1	1941	59
1937	5	1942	83
1938	7	1943	130
1939	12	1944	84
1940	41	1945	150

Както ползването на дървесина, така и ползването на смола бързо се развива след 1944 год., и годишно се добиват огромни за нашите възможности количества, а именно:

Таблица 41

Година	Тона	Година	Тона	Година	Тона	Година	Тона
1945	150	1950	233	1955	623	1971	2296
1946	180	1951	396	1957	700	1979	1730
1947	250	1952	526	1961	1424		
1948	251	1953	674	1965	2921		
1949	215	1954	674	1968	3250		

Количеството за 1957 год. е планоно.

Основни смолодобивни райони за страната са: Пазарджик, Благоевград, Смолян, които дават 90 % от смолата.

Хищническият характер на смолоползването у нас след 1944 год. се дължи на следните основни обстоятелства:

1. Тясната връзка между дърводобив и смолоползване изискват щото иглолистните насаждения за сеч, на всяка цена да са били подложени на пълно смолоползване.

2. Проектирането се извършва на база 7 годишен срок за засмоляване, което на практика почти не се осъществява, но по този начин се проектират големи количества смола и това принуждава горскостопанските ръководители по места да задействат повече и помлади насаждения, ако все още ги има.

3. Самата смола като суровина и нейните производи, не са по-малко ценни и не носят по-лоши доходи на управляващата власт от дървесината.

И тук са налице две основни нарушения на дисциплината на ползването от висшестоящата организация – годишното количество на добиваната смола се определя не според реалните възможности на боровите насаждения, а според нуждите на народостопанския план, т.е. колкото поиска Държавен планов комитет, ЦК на БКП, Мин. Съвет или някой друг. И тук е отворен пътя за влизане в средновъзрастни и дозряващи насаждения. Въпреки, че е узаконено смолоползването само на "изредени и разстроени" насаждения над 71 год. възраст и т.н., на практика се засмоляват 70-75 годишни от I и II бонитет, с пълнота 0.9-1, които в момента на засмоляването са в отлично състояние и имат много голям прираст по дебелина.

6/ Борина.

По същество борината представлява естествено пропита със смола борова дървесина, в резултат на наранявания или други физиологични смущения в стъблото, клоните и корените. На практика различаваме два основни вида борина – пънна и стъблова. Пънната борина се образува в ядрата на пъните и корените на отсечените дървета, след престояване в земята 10-12 години. Сътблената борина може да се срещне по всички части на дървото, в по-големи или по-малки размери, включително и в живи дървета. Стопански интерес представлява пънната борина, която е концентрирана върху известни на нас площи и може да се добива в големи количества, без да се увреждат живи дървета.

Ползването на борината е по-древно от ползването на балсамовата смола. Още първобитния човек я ползвал за осветление на жилището си. Добивът на катран от борина също има стара история. Точни данни за добив на борина през турско – няма, но фактът, че още през 1906-1910 год. у нас е добиван над 300 тона катран годишно от борина, а предните години е бил по-голям, подсказва, че то има корени от преди 1878 година. До 1944 год. това ползване не е прекъсвано, а след 1952 год. е много завишено, поради което след 15-20 години запасите силно намаляват.

През периода 1960-1970 год. са добити следните количества пънна борина:

Таблица 42

О к р ъ г	1960 година	1965 година	1970 година
Смолян	2159 тона	1478 тона	2270 тона
Пазарджик	7138 тона	5184 тона	6160 тона
Благоевград	6575 тона	5052 тона	6419 тона
Кюстендил	426 тона	137 тона	-
София	345 тона	50 тона	-

Или всичко за страната са добити: през 1960 год. – 16 643 тона, през 1965 год. – 11 901 тона и през 1970 год. – 14 849 тона.

При съвременната химическа промишленост освен катран, от пънната борина се добива още колофон и редица други производи, факт, който я прави твърде ценна суровина.

Колкото по-нови са сечищата, толкова количеството на пънната борина в тях е по-малко, поради все по-тънките дървостои, постъпващи на сеч.

Съвременното планиране на добивите от пънна борина се извършва на база възприета норма, че на 1 куб.м добита борова дървесина от дадено сечище, съответства образуването на 20-25 кг борина. Добиването ѝ става ръчно. При необходимост се използва и взрив. Изискванията към качеството на пънната борина, съгласно действащият към 1981 год. стандарт са: да не съдържа повече от 6 % примеси, надземната част от стъблото да не е по-дълга от 1 м, влажността ѝ да не е по-висока от 30 %, а при нормална влажност /20 %/, да съдържа най-малко 13 % колофон.

в/ Кори и други дъбилни суровини.

Ползването на дъбилните вещества в кората и други части на дървета и растения, за дъбене на кожи и в народната медицина, съществува от незапомнени времена. Човекът ги е използвал, без да познава сложният им химически състав, а само по империчен път /наблюдение и опит/ е установил действието им.

Исходни дъбилни суровини са: Кората, дървесината и клоните на дъбовете, особено на зимния дъб, летния дъб и благуна. Богато съдържание на танини /дъбилни вещества/ имат и листата на смрадликата, а така също и смърчовата кора. Последната обаче не е намерила необходимото признание и използване, с изключение на един период около 1951 година, когато годишно са добивани към 15 000 тона, поради отдалечеността на смърчовите насаждения и поради организационни причини. Кората на мъждряна също съдържа големи количества танини /4 %/, които екстрахирани, могат успешно да се използват както в кожухарската индустрия, така и в медицината. Танини съдържат и някои тревисти и полухрастови растения – мечо грозде, лапад, щавел, гречиха и други.

Добитите суровини могат да се използват в прясно състояние, ако няма опасност от повреждането им /при незабавна употреба или през зимата/ или добре изсушени на сянка и съхранени в проветриви складове, при употреба с по-голямо закъснение, при износ и други.

Проблемът с използването на дъбилните вещества, особено след Освобождението, е подценяван и вместо да бъдат използвани местни богати източници на дъбилни вещества, е правен скъп внос на такива от чужбина. В края на миналия век например, е правен близо 500 тона внос на дъбилни вещества годишно. А един ха 15-20 годишна дъбова гора при гола сеч, може да даде около 10 /десет/ тона кори. Дървата отделно се използват за добив на въглища или за отопление.

Днес, ако се реши успешно проблема по използването на екстрахираната дъбова дървесина в целулозно-хартиената промишленост или другаде, ще може огромни количества некачествена за строителството дървесина – клони, трески и др., да станат източник за добиване на танин. Резервите в нискостъблените гори за превръщане, прерастване и за реконструкция, са все още твърде големи.

Паша. Въпросът за пашата в горския фонд е твърде важен, както от гледна точка на народното стопанство, като огромна база за изхранване на домашните животни, така и от гледна точка на опазване на горите. С нейните проблеми се запознахме в заглавието "Опазване на горите"

г/ Горски плодове.

Горските плодове имат голямо значение като храна и същевременно като източник на витамини и химически съединения, които са необходими при усвояването на самата храна и правилното функциониране на човешкия организъм. По-важни от тях са: витамините С и Р, органичните киселини, плодовата целулоза, минералните соли, микроелементите, глюкозата, фруктозата, азотните съединения, мазнините и други. Витамините са необходими на организма, за да допълнят нуждата му от ферменти /коферменти/, без които усвояването на въглехидратите, белтъчините и мастите се

затруднява и може да последва заболяване. Органичните киселини, освен храна, са и добър стимулатор на храносмилането. Целулозата в горските плодове не е храна, понеже в човешкия организъм няма ензими, които да я разлагат, но тя улеснява храносмилането. Минералните соли също имат голямо значение за целия човешки организъм, като поддържат в него нормално киселинно-основно равновесие. От особено значение са алкалните соли на К, Са, Mg, Fe. Ценна съставка на горските плодове са също азотните съединения, мазнините и други.

При липса, някои от горните съставки могат да се набавят чрез прибавяне към храната известни количества от тях, добити по синтетичен път. Но това не е препоръчително, тъй като е възможно да се вземе по-голямо количество от необходимото, докато участието на всички съединения в плодовете е естествено, т.е. в нормална природна пропорция едно към друго. Освен това, наред с доставката например на витамин С, с плодовете същевременно се внасят още редица други вещества, някои от които може да се окаже по-полезно и от целевото. Самият външен вид на плода – цвят, вкус, аромат и т.н., повишава физиологическата тоналност на организма.

Какво е количеството на полезните химически съставки в горските плодове, можем да добием известна представа от една приблизителна класификация, относно съдържанието им на витамин С, спрямо лимона. Според професор В. Гроховски, горските плодове биват: Относително богати на витамин С, когато в това отношение отстъпват само на лимоните – черни и червени боровинки, малина, къпина, трънка; Средно богати, съдържащи витамин С, приблизително колкото лимоните /офика и ягода/; Богати на витамин С, съдържат го повече от лимоните – глог, черен бъз, киселица и кисел трън; Много богати, в които съдържанието на витамин С е няколко пъти по-високо от това в лимоните – шипка и черно френско грозде /касис/.

Почти всички горски плодове съдържат захари, предимно глюкоза и фруктоза. Горските плодове са по-витаминозни от градинските.

По-важни горски плодове.

Шипка. В един кг шипков плод има 1 400 милиграм % витамин С, което представлява 10 пъти повече от съдържанието му в лимона. При това, освен витамин С, съдържа още витамин Р, каротин и витамин Е. Срещат се още витамините К, В-1 и В-2. От шипковия плод се приготвят мармалади, желета и напитки.

Касис /черно френско грозде, немско грозде/. От рода на френското грозде у нас се срещат 5 вида, от които са създадени културни сортове. По съдържание на витамин С отстъпва само на шипката, но съдържанието на витамин Р при него е много по-голямо. Съдържа и други витамини, захари, органични киселини, дъбилни вещества и пектин. Касисът става за мармалади, сладка, желета, алкохолни и безалкохолни напитки.

Горска ягода. Съдържа витамините С, Р и К. Богата е с минерални соли на Fe, Р, К, Са и сярата. Освен в прясно състояние се консумира във вид на напитки, конфитюри, компоти.

Плодовете на **малината** са също вкусни и ароматни и съдържат: захари, органични киселини, витамин А, А-1, В-2, С и РР, малко железни и повече фосфорни и медни соли. Освен в прясно състояние се консумира и преработена като сокове, сиропи, сладка, желета и други. Прави се и малиново вино.

Къпиновият плод е богат на захари, дъбилни и багрилни вещества, железни и калциеви соли и микроелемента мед. От него също могат да се приготвят желета, конфитюри и други.

Боровинки – червена, черна и синя.

Червените боровинки съдържат захари, соли на желязото и фосфора, органични киселини. Населението в Родопите приготвя от червените боровинки /кокъзите/ така нареченото "Люто" – вкусно и резливо питие, като го киснат продължително във вода. Някои шеговито го наричат "Бульон трезве", понеже много охотно се пие от хора, които преди няколко часа са поели предозирани количества алкохол. По промишлен начин от тях могат да се приготвят сокове, компоти, конфитюри.

Плодовете на черната и синята боровинка си приличат по цвят и форма, но на синята боровинка са по-едри и месестата им част е зеленикава.

Плодът на черната боровинка има твърде богато химическо съдържание: захари, азотни съединения, органични киселини, каротин, витамини С, В-1, В-2, РР и провитамин Д; Минерални соли на Mg, Fe, Ca и P, дъбилни вещества и багрилното вещество "Миртилин", което се използва за оцветяване на различни хранителни продукти. Този плод много се търси на международния пазар. Приятният му вкус позволява да се консумира в прясно състояние, но от него също могат да се приготвят по домашен начин сладка, мармалади и вино, а в промишлеността – конфитюри, желета, екстракти, сокове, напитки.

Плодовете на **трънката, глога и дряна** са също много ценни като храна и като лечебно средство в народната медицина. От тях също могат да се приготвят сокове, безалкохолни и алкохолни напитки.

Офика, брекина, мукина, скоруша – плодовете им се използват от населението и в промишлеността.

Офиката е декоративно дърво, казва се още "Калинка". Плодовете ѝ съдържат витамин С, провитамин А и каротин.

От плодовете на брекината стават сладка, желета, мармалади. В прясно състояние са твърди, а след лагеруване наподобяват на мушмули.

Някои смятат, че плодовете на мукината са отровни. Това обаче не е вярно – не само, че не са отровни, но са вкусни и хранителни.

От плодовете на скорушата, която се среща рядко, се приготвя питието "Крушовица" или се консумира като плод, след лагеруване.

От **киселицата** /дивата ябълка/ се добива пектин за медицината и промишлеността. Изсушена на резени става на ушаф, а лагерувана в слама или плява, към средата на зимата добива приятен вкус и аромат.

От плодовете на **хвойната** се приготвя ракия и екстракти за ароматизиране на сладкарски изделия и други.

От **буковия жълд** може да се добие висококачествено олио.

За съжаление това природно богатство, с което щедро е надарена нашата страна, все още твърде много се подценява, оползотворяването му е неритмично и събраните количества в повечето случаи не отговарят на реалните възможности.

Ето какво показват данните за събраните плодове от боровинки, горски малини, дренки и къпини през 1961, 1965 и 1970 год., в тонове:

Таблица 43

Окръг	Боровинки			Г. малини			Дренки			Къпини		
	1961	1965	1970	1961	1965	1970	1961	1965	1970	1961	1965	1970
Благоевград	80	205	152	95	106	49	31	19	17	-	-	-
Бургас	-	-	-	-	-	-	147	25	60	-	-	-
В. Търново	-	-	-	-	-	-	13	17	19	16	45	-
Видин	-	-	-	38	79	4	40	21	37	82	135	186
Враца	-	-	-	-	-	-	3	1	-	18	8	7
Кърджали	-	-	-	538	83	82	-	-	-	-	-	-
Кюстендил	-	-	-	13	28	7	24	-	-	-	-	-
Ловеч	-	-	-	45	118	5	5	1	-	58	248	6
Михайловград	76	44	2	45	48	31	18	10	21	140	119	88
Пазарджик	32	186	69	53	66	35	20	10	8	29	73	9
Пловдив	-	-	-	45	169	18	3	1	-	25	14	1
Сливен	-	-	-	11	18	30	51	37	61	77	155	39
Смолян	5	7	1	52	80	14	25	7	4	-	-	-
Софийски	20	10	-	84	183	76	6	2	1	42	137	39
Ст. Загора	-	-	-	80	120	11	8	9	6	57	197	7
Габрово	-	-	-	7	16	-	14	2	3	100	212	1
Търговище	-	-	-	-	-	-	98	21	115	2	-	2
Хасково	-	-	-	-	-	-	168	21	2	-	-	-
Шумен	-	-	-	-	-	-	-	13	6	-	-	-
Ямбол	-	-	-	-	-	-	18	47	33	-	-	-
Общо за страната	213	454	224	515	1032	276	1230	331	484	646	1432	355

От таблицата е видно, че най-много боровинки са събрани в окръзите – Благоевград, Пазарджик и Михайловград. По отношение на малините първенство държи Софийски окръг, следван от Пловдив, Ст. Загора, Ловеч, Благоевград, Смолян и други. Кърджалийски окръг е първенец в оползотворяването на дренките, следван от Хасково,

Бургас и Търговище, а при къпината добри успехи имат Ловеч, Габрово, Михайловград, Сливен, София, Видин. Незначителни са събраните количества горски плодове от страна на Шуменски, Кюстендилски и Велико Търновски окръг, а окръзите Варна, Перник, Плевен, Разград и Толбухин не са се занимавали с тази дейност и не са реализирали никакви добиви.

д/ **Гъбите** са много широко разпространени и представляват неделима част от гората. На света съществуват над 50 000-60 000 вида гъби, а в България растат 1 000 вида висши гъби. От тях около 250 вида са ядливи. От отровните са проучени добре около 20 вида, предимно онези, които могат да бъдат обект на объркване и събрани като ядливи – мухоморка и други.

Гъбите имат голямо значение като храна за човека и като биологичен фактор – за гората. Като храна са ценни с високото си съдържание на белтъчни вещества, с които по хранителност се приближават до месото. Освен това съдържат витамини А, В, С, Д и РР и различни ароматни и вкусови вещества. На трапезата ядливата гъба е деликатес. Самото събиране на гъбите е непринуден спорт, при който човек изпитва удоволствие и повишава настроението си.

По-голяма част от гъбите не водят самостоятелен живот, а съжителствуват с други растения и най-често с дървета. В едни случаи това съжителство е полезно, понеже подпомагат приемника си, като го снабдяват с азотни и други съединения. Това става при така нареченото "сапрофитно" съжителство /микориза/. Други гъби се развиват върху отпаднали дървета или части от тях и спомагат за побързото им разлагане. Вредни за горите са гъбите, които водят паразитен начин на живот и стават причина за загиването на отделни дървета или цели насаждения – пънчушка и други.

Някои от нисшите гъби /плесенните/ имат значение в медицината за производство на всеизвестните и широко употребявани антибиотици.

По-важни ядливи гъби са следните:

Булка гъба, със златисто-жълт или оранжево-червен цвят на шапката. /По-голямата част от ядливите гъби принадлежат към

шапчестите /гуглестите/ гъби, тялото на които се състои от пънче, а върху него – шапка/. Пънчето в долния край е обвито в бял пръстен, остатък от воала.

Пачи крак – ядлива гъба, която не червясва.

Печурки – горска и полска. Със своите розови пластинки по долната страна на шапката, са много популярни. Използват се предимно печени, от където идва и името им. Поради това, че води самостоятелен живот, без да съжителствува с други растителни организми, се отглежда широко по изкуствен начин.

Млечници – червената /рижийката/ и бялата /лютивка/, изпускат мляко при разчупването им. Имат отровен двойник – мъхнатата млечница.

Челядинка – в сравнение с другите ядливи гъби тялото ѝ е малко, но за сметка на това расте по много на едно място, като образува цели дъги /част от окръжност/. Поради многочисленото си поникване на едно място е наречена “челядинка” /от челяд/.

Кладницата расте и по живи дървета, но предпочита гниещите стъбла на бука, бряста, тополата и други. Плодните ѝ тела са разположени едно над друго. Много е вкусна.

Дипленка. Нарича се така, понеже шапката ѝ е надиплена. В някои родопски селища е позната под името “бручкел” – от бръчка /дипла/. В сурово състояние е отровна, но след изваряване и изхвърляне на водата, може да се консумира.

Манатарката се среща в съседство с бора, смърча, дъба и брезата. Пънчето и шапката ѝ са въздебели.

Масловката се среща край иглолистни насаждения и в изредените им части.

Сърненката /сърнелата/ има високо пънче и също е много вкусна.

Познати са още: трюфелът, коралката, овчата гъба.

Гъбните отрови са алкалоидни и са много опасни, поради което трябва да се събират и консумират гъби, само при сигурно познаване. Има ли съмнение – да не се яде.

През 1966, 1970, 1971 и 1972 год. са събрани следните количества горски гъби в страната:

1966 год. – 3 329 тона

1971 год. – 2 631 тона

1970 год. – 1 651 тона

1972 год. – 6 269 тона

По-големи количества гъби са събрани в тогавашните окръзи: Благоевград, Пазарджик, София, Смолян, Ловеч, Враца, Михайловград.

Горските гъби са ценен и винаги търсен продукт на международния пазар.

е/ Лечебни растения и билки. Човечеството отдавна е установило лечебните свойства на някои растения и билки и ги е използвало. Това най-рано е станало при народите, където се е породила древната култура – Китай, Египет и други. Днес тези растения не само, че не са загубили значението си, но след един период на увлечение към синтетичните лекарства, те пак заемат полагаемото им се място. Използването им става направо или след промишлена обработка.

В България растителните видове са около 3 600, лечебните растения – около 650, а 300 вида се събират ежегодно. Не всички лечебни растения са проучени и не е установено още кои растения не притежават лечебни свойства. Проучванията продължават, народната медицина насочва и подпомага науката в това отношение.

Лечебните свойства на растенията се дължат на т. наречените “биологично активни вещества”, които се съдържат в тях – глюкозиди, алкалоиди, танини, етерични масла, полизахариди и други.

При заболяване на храносмилателната система се използват – червен кантарион, жълта тинтява, бял пелин, жълт кантарион и др., събрани предимно по време на цъфтеж.

Карминативно /газогонно/ действие имат подъбичето и риганът, също надземната част с цветовете.

За лечение на сърдечно-съдови заболявания и при хипертония се използва глогът /цветовете/, здравецът /надземната част по време на цъфтеж/, градинска чубрица, момина сълза.

Препаратите от беладона имат притовоспазматично, упойващо и болкоуспокояващо свойство.

Лечебни свойства имат още редица растения, за някои от които споменахме при запознаването ни с горските плодове – шипка,

френско грозде, ягода, малина, къпина. Биологично активни вещества съдържат също боровете, хвойната, елата, букът, дъбът, брезата, елшата, върбата и др. дървесни, храстови и тревни горски видове, от които се приготвят ценни лечебни дроги или служат като суровина за екстрахиране на лекарствени препарати.

При домашна обстановка лечебните растения се използват най-често като прясно приготвени извлеци, запарки и отвари или като спиртни извлеци. За тази цел са издадени редица медицински наръчници и инструкции, които следва да се използват.

В практиката най-често се използват изсушени растителни части, наречени "дроги", от листа, корени или цвят, в зависимост от това, къде растението е натрупало биологично активните си вещества.

Около 40 % от лекарствените препарати, добивани в света от химико-фармацевтичната промишленост, се приготвят от растителна суровина, а препаратите за лечение на сърдечно-съдови и белодробни заболявания, при малария и при стомашно-чревния тракт, са 80 % от растителна изходна суровина.

Експлоатацията на находищата на лечебните растения много често се провежда стихийно и без контрол. Заготвителят чака берачите на приемателния пункт, проверява качеството, тегли, плаща. Какво става на терена, как са събрани билките – не се знае. В резултат на това много ценни находища са повредени или унищожени. Печална картина представляват много крайпътни, улични и други липови дървета, след провеждане кампания за бране на липов цвят. Особено уязвими са растения, при които лечебни свойства имат корените. Беладоната в много наши букови насаждения е ликвидирана. За запазване на лекарствения генетичен фонд в нашите гори е необходимо да се създават културни плантации от онези видове, които са застрашени от силно намаляване или напълно изчезване, когато практически това е възможно.

През годините 1961, 1965, 1970, 1971 и 1972, в нашата страна са добити следните количества лечебни растения и билки:

1961 – 6 855 тона

1965 – 8 222 тона

1970 – 7 685 тона

1971 – 7 677 тона

1972 – 6 670 тона

Голям принос по усвояването на тази ценна за здравето суровина имат Пловдивски, Благоевградски, Кърджалийски, Ловешки, Софийски, Разградски, Пазарджишки, Шуменски окръг и други.

ж/ Други странични ползвания

В миналото са добивани кори от липовите дървета, при сечта. Използвани са за производство на рафия за лозарството и другаде, за връзване. Един от най-големите доставчици на липови кори е бил тогавашния Русенски окръг.

В районите на дъбовите ни гори /Странджа, Изт. Стара планина/, използването на дъбовия жълъд за изхранване на прасета в миналото е било много разпространено, а и сега все още продължава. То става чрез закарване прасетата на място или като се събере и им се дава като концентриран фураж. В последния случай използването му може да бъде по-продължително и по-рационално, при правилно съхраняване.

В 1171 ПМС от 1951 год., бе залегнало задължение на УГС-МС, относно проучване естествените находища на брадавичестия чашкодрян и възможностите за изкуственото му развъждане у нас, с оглед използване кората на корените му за промишлено производство на каучук. За съжаление, това намерение претърпя неуспех.

След използване на иглолистата за екстрахиране на етерични масла, от 15-20 години насам, се подлагат на повторно използване, за добив на витаминозни фуражи, които се дават на животните, като прибавка към другите фуражи.

Специално ползване е също и добиването на различни семена от дървесни и храстови видове, необходими за залесяване в нашата страна или за износ.

3.ЛОВ И РИБОЛОВ

а/ Лов.

Дивечът и гората имат взаимна връзка. Гората дава храна и подслон на дивеча, а той разрохва почвата, разнася някои от семената. Ловното стопанство има за свой обект различните видове дивеч, които живеят на свобода в природата или се отглеждат на определено място, с дивечовъдна цел. Ловното стопанство е свързано плочно с гората и като стопанска дейност е подчинено на органите, стопанисващи горите.

Ловът е първата професия на човека, свързана с прехраната му, а при първобитния човек е бил от първостепенно значение. След въвеждане на земеделието и животновъдството, като едни от основните занимания, стопанското значение на лова започнало да намалява, отстъпвайки на спорта и развлечението, а понякога съчетаван с военната подготовка на бойците от армията /Персия и др./.

През робовладелческия строй, ловът е бил достояние само на господстващата класа. Безправните участвали като помощници, но без оръжие.

При феодализма ловът имал чисто спортен характер и бил достояние предимно на държавните и феодални владетели, които запазили за себе си едрия /благородния/ дивеч, а на крепостните селяни оставили зайците и яребиците. Ловуването на феодалите било съпроводено с голям блясък и церемонии и често завършвало с пиршество.

По време на Първото и Второто българско царство, ловът бил на особена почит и служил като школа за бойна подготовка на войската. През турско, ловът също бил на почит. Турските владетели разполагали с оръжие, време и всичко друго, необходимо за ловуване. При лова използвали и соколи /догани/.

Богатите при капитализма ловували за развлечение и удоволствие, а бедните, главно за набавяне на храна.

При социализма, ловът също е за едни спорт и начин за снабдяване с месо, а за други – разкош и удоволствие.

Общо взето, от робовладелческия строй насам, ловът е бил привилегия на управляващата /господстващата/ класа. Тази привилегия се е затвърдявала и проявявала по-добре при по-продължително властване и по-безотговорни властници. Нашата най-нова история ни дава отличен пример в това отношение – обособяване на специални ловни стопанства, развъдници, станции, фазанарии и др., съоръжени със съответни комфортни сгради и удобства за по-продължителен престой – Извора – Девинско, Воден – Разградско, Шерба – Варненско, Ропотамо – Бургаско, Буковец – от двете страни на Твърдишкия проход, Беглика – Пещерско, Кормисош – Смолянско, Радичево – Хасковско, Тунджа – Ямболско и други, които никнеха като гъби през последното десетилетие.

По-важни видове дивеч от нехищните бозайници, разпространени у нас, са следните:

Дива коза – обитава по-високите и скалисти, труднодостъпни части на Рила, Пирин, Стара планина и Родопите. Поради намалелият брой, ловът ѝ е забранен.

Благородният елен се среща в повечето наши планини. След 1944 година бе застъпено изкуственото му развъждане и разселване.

Елен лопатар. Интродуциран /внесен/ е от Средиземноморския район. Предпочита по-ниските и топли места. Развъден е в Кричим, Орман – Ямболско, Воден – Разградско, Странджа, Витоша и други. След 1951 год. у нас бе внесен **и муфлонът** в Родопите.

Сърната има повсеместно разпространение в горите на България.

Дивата свиня също е разпространена по всички наши планини. Числеността ѝ варира и понякога става опасна за селското стопанство, както е днес.

Заекът, освен че е разпространен по всички планини, се среща и в земеделските площи.

От птиците, един от най-интересните представители е **глухарът**. Въди се в по-високите части на иглолистните, главно смърчови гори, в Рила, Пирин, Родопите и отчасти в Стара планина. Количеството ме у малко. Ловът му е ограничен.

Лещарките също са останали малко и нямат ловно-стопанско значение. От **фазаните** у нас се среща чистият колхидски фазан по течението на Тунджа, край Ямбол и Елхово. По течението на Марица е пренесен пръстенчатия фазан. Количеството на фазана също е малко. Тези птици попадат в представителни ловни стопанства и ловуването им става по специален ред.

Яребиците и кеклиците се развъждат повече в южните части на страната. Количеството им се колебае. Ловът им е ограничен.

От прелетните птици са застъпени пъдпъдъци, гълъби, гургулици, бекаси, диви патици, гъски и друг блатен дивеч.

По-важни представители от хищниците, обект на лов са:

Вълкът, който в миналото е бил повсеместно и масово разпространен. Днес количеството му е сведено до минимум.

Лисицата също има повсеместно разпространение. Въпреки непрекъснатото ѝ преследване и изстребване, по-често се среща от вълка.

Мечката обитава предимно отдалечените и закътани части на планините. Убиването ѝ е регулирано, поради намаляване на броя им.

Дива котка, златка, бялка и видра – имат ограничено разпространение, поради което е ограничено и ловуването им.

Под режим на регулиране са и някои хищни птици – гарги, свраки, врани и други.

Към 1968 год. у нас е имало приблизително около 70 000 сърни, 6 500 бр. благороден елен, 1 600 диви кози, 20 000 диви свине, 70 000 бр. зайци, 80 000 – 90 000 лисици, 750 000 кеклици и 1 милион яребици. А през 1985 год. сърните са били 117 000, благородния елен – 14 000, елен лопатар – 2 700, дива коза – 1 500, дива свиня – 31 000, мечки – 720, глухари – 2 500.

Фактори, от които зависят дивечовите запаси. Освен бонитетния клас на ловното стопанство, който е сравнително по-постоянен в горските масиви и по-лесно променлив в селско-стопанските площи, други фактори, които могат бързо да се променят и да влияят силно върху дивечовите запаси са:

а/ Химизацията и механизацията на селското и на горското стопанство. Колкото повече са застъпени тези фактори, толкова

повече се влошават условията за развъждане на дивеча и намаляват запасите, особено при неправилно използване на химикалите и машините;

б/ Браконьерството;

в/ Вредния дивеч;

г/ Ползването от ловците;

Тези три фактора също имат обратно пропорционална зависимост към запасите на дивеча, т.е. колкото по-силно е развито браконьерството, колкото вредният дивеч е повече и колкото ползването от ловците е по-голямо, толкова повече дивечовите запаси намаляват.

А според таксацията, извършена през 1990 год., е установено наличието на следния дивеч, общо за цялата страна /КГ + БЛРС/:

Благороден елен -	24 149 броя
Елен лопатар -	7 020 броя
Сърна -	123 350 броя
Мечка -	790 броя
Заек -	738 180 броя
Дива свиня -	39 460 броя
Дива коза -	1 800 броя
Муфлон -	3 850 броя
Зубър -	150 броя
Глухар -	2 090 броя
Яребица -	486 780 броя
Кеклик -	87 900 броя
Фазан -	251 680 броя

Стопанисване на дивеча. До 1961 год. ловното стопанство се стопанисва от Министерството на горите и неговите органи по места. Тогава основни ловностопански единици са ловните стопанства – едродивечови и дребнодивечови. С ПМС № 222 от 1961 год., стопанисването на дребнодивечовите л. стопанства се предоставя на ловните дружини.

Съгласно чл. 8 от Закона за лова от 1982 год., стопанисването на дивеча се извършва от органите на МГГП и подразделенията му,

стопанисващи ловностопанските площи в горския фонд. Останалите л.с. площи /извън ГФ/, се стопанисват от БЛРС, респективно – от ловнорибарските дружини.

А според чл. 13 от същия закон, държавната политика в ловното стопанство се осъществява от МГГП. БЛРС участва в провеждането на л.с. политика, ръководи, организира, контролира и координира дейността на л.р. дружини в предоставените им райони.

По-нататък, с чл. 16 и 17 се постановява, че л.с. райони в ГФ се стопанисват предимно като дивечоразвъдни станции, развъдници и учебно-опитни стопанства, с оглед развъждане на дивеча и организиране на Държавни ловни стопанства, а предоставените площи на БЛРС се стопанисват с оглед развитие на ловния спорт.

Какво всъщност означава това? – запазване богатите едродивечови райони за господстващата класа и предоставяне на народа дребнодивечовите, да спортува и да не смята, че няма право на лов.

Начини на ловуване. Известни са три начина на ловуване – индивидуално, групово и колективно. При индивидуалното ловуване ловецът излиза сам на лов или придружен от своето куче. Този начин е разпространен по-ограничено. Груповият начин на ловуване е бил винаги най-широко застъпен, с изключение на първобитно-общинния строй. При него излизат група ловци и помагачи, подбрани по между си и организирани по взаимно съгласие, за един ловен излет. При него се изисква по-голяма ловна дисциплина, отколкото при индивидуалния лов. При колективното ловуване излизат заедно на лов всички ловци и техните помощници от дадено селище или ловна дружина. Ловуването става едновременно, по предварително определен маршрут и ред. Ловната дисциплина трябва да бъде изключително висока. Този начин е провеждан през първобитно-общинния строй. У нас бе внедрен през последните десетилетия /след 1944 г./. Стрелците се нареждат в разгъната редица, на разстояние един от друг на няколко метра и при осигурена зрителна връзка. Много е резултатен и често е свързан с хищно изстребление на дивеча.

Още от Освобождението, ловуването става въз основа на ловен билет. Освен билета, се издава и излетна бележка, в която се указват

имената на участващите ловци, района на ловуване и видът и количеството на дивеча, който имат право да убият или уловят жив.

Освен местни ловци, у нас могат да ловуват и чуждестранни граждани, при определени условия и ред.

Начинът на ловуване в ДЛС след 1981 год., е определен със Заповед № 60 – Д.В., бр. 8, от 1981 год. "за обезпечаване строг ред и дисциплина при ловуването", според която от началото на същата 1981 год., в ДЛС /държавите ловни стопанства/ се ловува само от служебни лица, за изпълнение на държавни доставки на дивеч и дивечово месо за износ и за местния пазар и то чуждестранни ловци, въз основа на сключен договор. Местни ловци се допускат в тях по изключение и с разрешение на министъра на горите. Заповедта е подписана от тогавашния министър на горите – Я. Марков. Какво ли е накарало управляващата власт да предприеме такива строги и отчаяни мерки? Вероятно настъпващия глад и посъдраната ни вече икономика?

Това, разбира се, не е пречка хората от властващата класа да не се лишават от своето удоволствие. С или без разрешение от министъра, те са устройвали своите излети, където пожелаят. Не са редки случаи даже и в биосферни резервати. Това накара някои наши специалисти и научни работници да вдигнат глас срещу така наречения "Елитарен лов", т.е. срещу безконтролното ловуване от страна на държавния "елит" и да искат неговото преустановяване. Дали ще има резултат?

Сведения за убития дивеч и добитите дивечови кожи през периода 1955-1990 год., са дадени в следващата таблица, в броя:

Таблица 44

	Година				
	1990	1985	1975	1965	1955
1	2	3	4	5	6
А. Убит дивеч					
Елени	1620	768	42	259	-
Сърни	12290	5402	2512	2256	152

Зайци	74650	100273	231011	276277	99672
Мечки	9	-	3	8	9
Вълци	-	201	70	186	676
Лисици	-	54636	82473	35721	30155
Бялки и златки	-	13692	1512	106	42
Диви свине	16030	5755	6775	584	118
Катерици	-	7	270	382	1237
Яребици	-	38210	101600	38147	-
Пъдпъдъци	-	30871	284397	300966	117541
Гълъби и гургулици	-	51934	205824	141653	-
Соколи и ястреби	-	530	12034	43264	-
Свраки и врани	-	392667	706670	-	-
Б. Добити кожи					
От елени	-	100	32	242	-
Сърни	-	258	959	1904	142
Зайци	-	47157	126411	208141	80556
Мечки	-	-	3	6	9
Вълци	-	48	54	105	442
Лисици	-	21253	53758	25332	21404
Златки и белки	-	7670	1284	97	43
Диви свине	-	438	2623	415	110
Видри	-	8	60	14	4
Порове	-	4382	10666	13656	4440
Язовци	-	3156	464	199	184
Диви котки	-	2436	3415	2425	973
Катерици	-	7	211	382	2377

Към 1990 год. са отчетени "отстреляни" още: елени лопатари – 140 броя, фазани – 104 060 бр., яребици – 62 210 бр., кеклици – 7 960 бр., но за добитите кожи към тази година – няма отчет.

Полагани грижи за дивеча. С уедряването на селското стопанство след 1944 год., а с това въвеждане на механизация и химизация на същото, условията за развитие на дивеча, особено в дребнодивечовите ловни стопанства, се влошиха коренно. Дивечът в тях бързо взе да намалява, на места да изчезва. Налагаше се да бъде

подпомогнат, за която цел се извършваха съответни мероприятия. Усилена дейност в това отношение се извърши действително през време на разделянето на двете дейности – 1951-1960 година.

Едно важно мероприятие с добър ефект беше **борбата срещу хищния дивеч**. Само за 3-4 години, след 1171 ПМС, бяха ликвидирани хиляди вълци и стотици хиляди лисици. Голяма тежест бе дадена и на подхранването на дивеча. За целта ежегодно бяха събирани от ГС и ЛР дружини около 500 тона сено, 40 000 куб.м листников фураж, 200 тона отсевки, засявани бяха хиляди декари ниви за паша на дивеча. Правеха се годишно около 500-600 хранилки за едрия дивеч и 8 000 – 10 000 – за дребния. Обикновено около хранилките се правеха и солища.

Преди 1944 год. можеше само да се мечтае за разселване на едър дивеч, когато само в зачатък беше изкуственото развъждане на фазана. Към 1985 год. са отгледани в развъдници и разселени 1 600 броя благороден елен, 600 лопатарии, 1 000 сърни, 300 свине, над 800 муфлона. Ежегодно се отглеждат над 350 000 фазана, кеклици и други.

б/ Риболовство

България разполага с 400 км Дунавско и 300 км Черноморско крайбрежие, 300 хиляди дка блата и езера и над 2 000 км вътрешни реки, без притоците им, в които може да се риболовства. Към тези площи следва да се прибавят и построените след 1944 год. язовири.

В тези водоеми обитават около 86 морски, 65 сладководни и 36 вида преходни риби. По-интересни сладководни риби са: шаран, бяла риба, бяла и черна мряна, сом, балканска /местна, речна/ пъстърва, клен и други.

През 1931 год. в Дунавското крайбрежие са уловени 672 тона риба, в Черно море – 816 тона, а в блатата му – 302 тона. Смята се, че това са незадоволителни количества, което се дължи на още слабата материална база – риболовни уреди и плавателни съдове. Уловеното количество риба от вътрешните реки е по-незначително. През 1925 год. например от тях са реализирани 37 тона, без Марица, от Пловдив до границата.

Грижи за подобряване на рибното стопанство са полагани още от 1901-1903 год., когато са харчени средства за мелиоративни работи по блата и езера и за устройване на рибарници. Към 1935 год. вече се извършва зарибяване на вътрешни реки от горските власти и образуваните рибарски дружества.

Доста голямо внимание на сладководното рибовъдство се обръща през последните 10-15 години, особено в Смолянски окръг, като се изградиха много съвременни рибовъдни стопанства – към ПЛС “Извора” – Девинско, към ГС Чепеларе, Хвойна, Смолян, както и садковите стопанства в язовир Антонивановци и Доспат.

Към 1985 год. базата на МГГП за развитие на рибовъдството, се състои от 4.5 ха бетонови пъстървови басейни, 4.6 ха садки, 24.4 ха шаранови земни басейни и 15 риболюпилни, с капацитет за излюпване 45 милиона хайверени зърна. През 80-те години МГГП и БЛРС ежегодно разселват над 5 милиона еднолетни шаранчета, 2 милиона личинки от дъгова пъстърва и 4 милиона от местна пъстърва и още някои вносни видове риба – чудски сид, толстолоб, пелед. Правени са изкуствени рибни прагове и мръстилища, залесявани са крайбрежните райони.

До 1907 год. риболовното стопанство е било към Отделението по земеделие при МФ, респективно към МТЗ, а от 1908 год. е към Отделението за горите. През 1904 год. е било открито Бюро по риболов в Дунава и морето, което през 1905 год. било закрито.

Днес, водоемите за промишлен риболов по Черноморието, Дунава и другаде, се управляват и стопанисват от “Държавна инспекция по рибарство”, към МЗ. Вътрешните водоеми – реки, езера и блата за спортен риболов, се стопанисват от горите.

VIII. ГОРСКА ПРОМИШЛЕННОСТ

1. ДЪРВОДОБИВНА ПРОМИШЛЕННОСТ

а/ Същност на дърводобивната промишленост

Дърводобивът е част от дървопроизводителната дейност в горското стопанство, при която се оползотворява отсечената дървесина при извеждането на възобновителни, отгледни и санитарни сечи, а така също и при събирането на сухата и паднала маса.

Горска промишленост, в сегашния смисъл на думата, преди 1878 год., не е имало. За дърводобивна промишленост също не може да става дума. Може да се говори само за добив на дървесина и преработване на част от същата, в няколко направления.

Развитието на дърводобивната дейност върви успоредно с развитието на ползването на дървесина за нуждите на държавата и общините, което разгледахме в предишните глави. Усъвършенстването на начините на ползване е всъщност усъвършенстване на дърводобива. По-добре организирана дърводобивна дейност се постига след 1935 год., а след 1951 год. вече се говори не за дърводобив, а за "Дърводобивна промишленост". Правят се усилия за извършване дърводобив и през зимата /зимна сеч/. Няколко години след това се изисква такава организация на дърводобива, че да не се спъва ритмичната работа в дървообработващите заводи, мините и други предприятия, консуматори на дървесина. Държи се много на т. наречената "Зимна подготовка", която да гарантира непрекъснатата работа по дърводобива в горите – подготовка на машини, пътища, работна ръка, битови условия и т.н. и особено за извеждане на предсрочна сеч, струпване на дървени материали на "зимни" камионни станции, които могат да се направят достъпни за транспортни средства през всяко време и прочие. Всичко се свежда до отсичане, извозване и преработване, колкото може повече дървесина.

Отделянето на дърводобивната дейност от дървопроизводствения процес в горското стопанство и отнасянето му

към МТП /Министерството на тежката промишленост/ е неправилно, поради следните причини:

1. Не може да се смята за завършен дървопроизводствения процес, само със създаването и отглеждането на гората, без извършване на главните /възобновителни/ сечи, както не може да се смята за завършена селскостопанската дейност само с отглеждането на пшеницата, без жътвата и прибирането ѝ.

2. Не може ГС да бъде оставено само с производствени фондове и мощности с лесоразвъдно предназначение и да бъде лишено от други мощности. Няма основание за това.

3. Теоретическата обосновка за действието на промишлените фондове в различните отрасли, не е приложима за горското стопанство. Докато в другите отрасли увеличението на производството и с течение на времето обикновено се отива към подобряване на производствените условия, при дърводобива ефектът е обратен – производствените условия, а и основния фонд, се влошават.

4. При другите отрасли както отчетността, така и ръководните органи, наблюдават целия производствен процес. При дърводобивната промишленост се следи само за навременното извършване на сечта, извоза и транспорта. Не се отчитат и въобще не се наблюдават промените, които настъпват в гората след сечта.

Дървообработваща промишленост има, но дърводобивна – няма.

За нас обаче беше нужно обособяване именно на такава дейност – дърводобивна промишленост – защото дърводобива беше изобщо в разрез с дървопроизводствения процес и не се съобразяваше с него, главно поради това, че системно надхвърляше възможностите му, факт, на който се спряхме вече на няколко места.

Някои признания на проф. М. Даков в "Бързея на времето", доизясняват същността на дърводобивната промишленост, "трудностите" при нея и начините на решаването им. Те горе-долу се свеждат до следното:

1. Трябваше да се сече в рамките на предвижданията на ЛУП.
2. Ползването надхвърляше тези предвиждания.

3. Въпреки по-ранното маркиране на ЛФ /на два ЛФ/, с цел направа на пътища, където е необходимо, пътища не се правеха.

4. Когато лесовъдите от ГС /стопанисване/ настояваха за приемане на маркирания ЛФ, биваха обвинявани, че пречат. Упражняваше се натиск върху тях, за включване насаждения край пътищата или маркиране на нови. В края на краищата, лесовъдите биваха принудени да отстъпят.

5. Като ръководители на горския отрасъл при МТП бяха: Вълко Гочев, Сава Шиваров, В. Кръстин, Миле Ковачев, Найден Тодоров – все лица със “сигурна” политическа ориентация и предани на максимата – “Изпълнението на плана – на всяка цена!”.

Ето защо понятието “Дърводобивна промишленост” приемаме условно, което означава провеждане на дърводобив при ненормални условия.

б/ Организиране на производствения процес при дърводобива.

Работни групи. В зависимост от начините на ползване, организацията на дърводобивния процес е била различна в миналото. Тук ние ще имаме предвид този момент, главно при стопанската експлоатация. До 1951 год., както вече споменахме, работниците бяха организирани в работни групи – секачи и извозвачи. Когато има повече налична работна ръка, секаческите групи не се занимават с нищо друго, освен със сеч и първична обработка. Извозването на материалите се извършва от извозвачески групи, които обикновено в такива случаи не секат. Когато обаче няма секачи или са недостатъчно, извозвачите се принуждават и да секат, за да си подготвят материал за извозване. Извозването става с волове, порядко с мулета, собственост на самите работници-извозвачи. След 1951 год., горските стопанства се заеха с организиране на извозвачески бригади с държавен обоз, т.е. воловете вече не са собственост на работниците, а на държавата. Към 1955 год. извозът с държавен обоз обхваща 37 % от материалите, а в отделни райони достига до 50-60 %.

Освен тези два основни вида работници, съществуваха и помощни групи – пътищари, работници по създаване и поддържане на битови условия, а така също и товарачески групи от по 4-5 човека, които товареха камионите с трупи и други сортименти, на ръка.

Заплащането на труда на работниците става въз основа на тарифни ставки, съобразно условията и вида на извършваната работа. Основна мярка за сеч и извоз е куб. м.

Комплексни бригади. С внедряването на механизацията в дърводобивните работи се обособиха т. наречените “Комплексни бригади”, които поемат дадено сечище и извършват всички дейности по дърводобива – от сечта до товаренето на материалите на превозното средство или доставянето им на дървообработващите предприятия. При комплексните бригади се разгръщат по-пълно производствените възможности и обикновено се постига по-висока производителност. При тях обаче остава на по-заден план проблемът за състоянието на сечището и неговото възобновяване, поради стремеж към по-високи финансови резултати. Този стремеж е още по-силно изразен, когато заплащането не става по норми и разценки, а работата им се възлага на акорд.

в/ Механизация. Въвеждането на техниката в дърводобива е много продължителен процес. Десетки години наред след Освобождението сечта се извършва само с брадва и през първото десетилетие на ХХ век се появява ръчният трион. Към 1930-1935 год. ръчните триони са вече няколко разновидности, но за моторен трион у нас може само да се мечтае. В другите операции на дърводобива също плахо навлизат машините. След национализацията на горите и особено след обособяването на горскопромишления отрасъл, се отвори широк път и механизацията бурно навлезе в гората. През 1948-1950 год. са внесени първите машини по дърводобив и от тогава непрекъснато се увеличават.

Моторни триони. Първите моторни триони “Дружба” са внесени у нас от Съветския съюз, след 1950 година. Към 1960 год. сечта е механизирана 38 %, към 1967 год. – 88 %, а към 1983 год. – 95 %. По-голямата част от бензино-моторните триони са предимно “Дружба” и

“Урал”, но в началото на 80-те години започва подмяната на “Дружба”. Увеличава се броят на леките моторни триони за отгледни сечи – “Хускварн” и “Щил”.

Днес вече се говори за многооперационна секаческа машина – харвестер, с която може да се поваля стъблото, да се окастрия и разтрупва.

Белене на иглолистни материали, надробяване на трески и цепене. Известно ни е, че от 1971 год. е преустановено беленето на иглолистните материали в сечищата или на временните складове и е предоставено това да става “по принцип” в дървообработващите заводи. Но то си остава само по принцип, тъй като в заводите материалите се бичат небелени. А такава техника има, внасяна е у нас, но не се поддържа и не се използва, все с цел – подобряване икономическите показатели.

През месец септември 1989 год. в Москва на международна изложба за горски машини, между другите е показана секачна машина за преработване на тънки стъбла, клони и вършина във вид на технологични трески, на базата на колесен трактор. Целта е машината да се използва още в сечището и на временен склад.

В горите ни има значителен брой заклеявели стари дървета, на които вече е дошъл редът за сечене. Добиваната от тях дървесина не подлежи на бичене, тъй като по стандарта отговаря само за дърва. Нацепването им обаче ръчно е много трудна работа. Използването на взрив не е винаги подходящо. За оползотворяването на тази, предимно широколистна дървесина, напоследък са изобретени хидравлични цепачни машини “Хемус” – наше производство.

Трактори. Първото извозно средство на дървени материали от сечище до временен склад са воловете и по-рядко биволи и мулета /коне/. Материалите са извозвани чрез влачене само със синджир, легнали нацяло върху земята или с помощта на влачки, двуколки /вордун/ и т.н.

Извозването на дърва, колци и други подобни, е ставало с коне, мулета, а понякога и с магарета – на самар.

През 1941 год. в книжка 10 на списание “Горски преглед”, се съобщава за внедрен “танкоподобен” влекач в Амбаришкото горско

стопанство, за извозване на трупи за шперплат. Влекачът е собственост на дружество "Копроиз" и има за цел да осигури шперплатната му фабрика със суровина.

Въпреки направеният пробив от "Копроиз" и последвалата го кооперация "Обнова", воловете още дълго време останали на почит. Наново и с голяма сила, извозната техника започва да навлиза към 1950 год., когато се внасят няколко влекача за цели стъбла от Съветския съюз. Един от тях бе изпробван в Беглишкото горско стопанство. Към 1960 год. извозът е механизирани /трактори и въжени линии/ на 27 %, през 1967 год. – 32 %, към 1983 год. – 54 %, т.е. повече от поливаната материали се извозват по механизирани начин, а към 1988 год. този процент е вече 77, като основно превозно средство са тракторите, особено шарнирните трактори, които са най-подходящи за нашите терени.

На въпросната изложба в Москва през 1989 год. са били показани извозни машини, които сами повалят стъблата и след това ги изнасят от сечището /железен кош/ и машини за извоз на цели стъбла с челюстни захватки /без чекори/.

Временни складове. Най-старият тип временни складове да онези, на които се извозват дървени материали и дърва, обработени изцяло в сечището. Извозването, предимно със животинска тяга, става на сортименти, като на склада само се подреждат и сортират на рампи, от които става товаренето на камионите.

След въвеждането на извозна техника, започна извозването на цели стъбла или на дълги секции и на временен склад става обработката им – белене, разтрупване, а понякога и кастрене.

Най-новата тенденция в дърводобива е създаването на централни складове на ж.п. гари или близо до дървообработващи заводи, към които складове да се построят цепачни и дробилни цехове и други. Тези складове могат да бъдат интегрирани със заводите. Осъществяването им е възможно след снабдяване на горските стопанства с лесовози – автомобили за извозване на цели стъбла, заедно с клоните. Такъв склад е открит на гара Милковица – г. стопанство Никопол /ГСК Ловеч/ и на него годишно се обработват около 15 000 куб.м.

Въжени линии. На второ място в съвременния извоз се нареждат въжените линии. Внедряването им у нас започва от 1952 год., като до 1955 год. броят им достига 52, предимно в буковите гори. Използва се въжена линия "Висен", с работна дължина 1200-2100 метра, при среден наклон на терена 13-14 %. Много често те са поставяни да работят при по-големи наклони, но тогава експлоатацията им е свързана с чести аварии. Освен "Висен", работят още "Ласокабел" и "Транспорта". Най-широко приложение намериха през 60-те години, като броят им към 1965 год. достигна 248, от които 234 "Висен" и "Пирин". Това интензивно приложение на въжените линии е свързано с усвояването на дървесината в т. наречените "недостъпни райони", където липсва пътна мрежа и има концентрирани запаси. След 1965 год. броят на работещите въжени линии започва да намалява и през 1967 год. са използвани 227 въжени линии, през 1970 год. - 74, а до 1985 год. остават само 45, предимно "Пирин".

Проблемът за извоз с въжени линии възниква отново към края на 80-те години, когато възможностите в достъпните насаждения са сведени до минимум и погледите пак са отправени към онези, в които скоро не е влизано. Но е останало от трудното по-трудното, налага се да се строят системи от въжени линии, по две, че и по три. Използват се предимно тип "Пирин", с подобрени автоматични вагони.

Поради изчерпване изобщо на зрелите запаси е изработена нова лека въжена линия, за работа в млади насаждения – "Витоша-1", която е от мачтов тип и сравнително бързо може да бъде премествана. Работното ѝ разстояние е 500-1000 метра. Неразумното използване на тези линии крие голяма опасност за младите и дозряващи насаждения.

Едновременно с това се подхвърля идеята от механизатори в горските стопанства и дърводобива, за внедряване на вертолета като извозно средство до временен склад. Идеята е много добра и има голям природозащитен заряд, но може да се осъществи и да бъде полезна само при наличие наистина на повишена екологическа култура.

Товарачни машини. Успоредно с механизирването на сечта и извоза, върви и товаренето на дървените материали. Използват се

стрелови хидравлични кранове, с грайфери за дървени материали, монтирани на колесни трактори ЮМЗ и други. Широко приложение намира шведският кран "Хиаб", съветският ПЗ-08 и българският кран "Шипка-5900", произвеждан в завода за ремонт и нестандартно оборудване "Шипка" в гр. Казанлък. Макар и по-ограничено, използват се още и фронталните челюстни товарачи – шведският "Волво" и румънският "Ифрон". Разширено е пакетното товарене на дребна дървесина и дърва. Към 1983 год. товаренето е механизирано 85 %. Не са обхванати предимно малки изолирани количества дървесина.

Транспорт на дървени материали. Най-старото транспортно средство за извоз на дървени материали от горите до местоползването, са конят и волът. Дребни строителни материали и дърва са транспортирани с еднокопитни животни, на самар, а при по-равни терени – с каруца. Воловете се използват само впрегатни – в каруца или вордун /двуколка/. През 1983 год. например, произвежданите материали от горите между Пещера и Батак и около Батак, са транспортирани до Пещера с влашки коне на самар.

В началото на века – 1901-1912 год., широко е използвано "сплавянето" на дървени строителни материали и дърва по реките, в чиито басейни е имало гора и неизползвани запаси, а са липсвали пътища.

По река Въча – от Забрал до Кричим, около 50 км разстояние, са сплавяни годишно по 30 000 куб. м.

По Чая – от Чепеларе до Асеновград, също 50 км, се транспортирали по 7 000 – 8 000 куб.м, а понякога и до 20 000 куб.м дърва, в зависимост от продължителността на пълноводието в реката.

Ели-дере – от Чепино баня до Варвара или Ветрен дол – 37 км, по 8 000 – 10 000 куб.м минни подпори.

Река Рилска и притоците ѝ Манастирска и Илийна, са използвани за сплавяне до Барково от концесионерите Балабанови.

Сплавянето по горните реки е започвало рано напролет при започване топенето на снеговете и е приключвало когато водният дебит силно намалее и повече е невъзможно да се транспортират по този начин материали и дърва. Самият процес на справяне е бил много труден и опасен за здравето и живота на тези, които го

осъществяват. По него са работели смели, яки и здрави мъже, които с "канджа" в ръце – дълъг прът със желязна кука на края – се движели край коритото на реката и откачали или побутвали спрелите се материали и дърва, за да потеглят отново надолу.

Подобряване на речното корито за сплавяне е правено само в река Рилска.

Транспортът чрез сплавяне е евтин, понеже се използва безплатна природна енергия, но е бавен и свързан с повреждане на строителните материали и със загуба на материали и дърва, при внезапни прииждания на водите. Поради тази причина, братя Балабанови се заели с построяването на теснолинеен железен път.

През турско, за транспорт на дървени материали е използвана и река Марица, до пристанищата на Бяло море. До Пазарджик или до Пловдив, материалите били сплавяни по единично по притоците ѝ, а от Пазарджик надолу транспортирането ставало със салове. Струма също била използвана по този начин.

Наскоро по теченията на притоците на Марица и др. реки, били прокарани шосейни пътища и сплавянето било заменено на първо време с конски каруци.

С развитието на автомобилния транспорт започнало бързо изместване и на каруците. Този процес започва някъде в края на 30-те и продължава до края на 40-те години. От тогава до днес транспортирането на дървените материали става главно с неспециализирани товарни автомобили, наети от Министерството на транспорта, подпомогнати отчасти от автомобилите с домакинско предназначение при горските стопанства, които към 1967 год. са около 940, с 350 ремаркета. Използват се и теснолинейните ж.п. линии Пазарджик-Добринище и тази по река Рилска, но техният дял е малък. Пренасяне на материали из вътрешността на страната се извършва и по нормалните ж.п. линии, които могат да поемат много големи товари.

Напоследък, във връзка със създаване на централни интегрирани складове, се правят предложения за снабдяване на горските стопанства със собствени автомобили-лесовози, за извозване на цели стъбла или цели дървета.

По данни от ЦСУ, по-важният машинен парк към горското стопанство през 1955, 1965, 1975 и 1985 год. е следният: /бр./

Таблица 45

Вид на машините	1985 год.	1975 год.	1965 год.	1955 год.
Трактори - общо броя	1674	1845	466	1
Булдозери	331	314	74	-
Изкоренители	110	160	32	-
Автобуси и микробуси	572	231	30	-
Скоби тракторни за вадене на фиданки	110	108	94	83
Плугове тракторни	170	591	307	-
Клутиватори	35	98	60	-
Брани	30	238	687	97
Сеялни машини	60	280	466	360
Напрашвачки /за лесозащита/	9	120	-	-
Машини за обезкриляване на семена	3	3	5	3
Резникорезачки	3	18	60	-
Машини за калибриране сем.	5	46	49	-
Бензино-моторни триони всичко:	6598	5437	3106	-
В т.ч. "Дружба"	3246	5102	3094	-
Коробелачни машини	-	13	-	-
Въжени линии "Висен" и "Пирин"	45	72	234	-
Въжени линии "Валтелина"	-	2	14	-
Агрегати за осветление	108	57	183	-
Стругове	258	166	85	-
Бормашини	275	300	236	-

За 1955 год. не са посочени машините, обслужващи дърводобива, а към 1990 год. въобще няма представен отчет в ЦСУ за машинния парк.

Не е по-малко значението и на т. наречените "пътно-строителни машини", с помощта на които бяха прокарани пътища навътре в горите и с това бе улеснена експлоатацията им.

За поддържане на горния машинен парк към 1967 год. са обзаведени при РДГ 24 ремонтни работилници и две МТС, а при ГС – около 100 ремонтни работилници.

С Решение на МС № 21 от 6 юли 1983 год. /Д.В. бр.56/1983 год./ се образува Стопански комбинат /СК/ "Горска техника", със седалище в гр. Станке Димитров и с предмет на дейност: ремонт, поддържане и нестандартно оборудване на горските машини и производство на някои от тях. Към Комбината се включват съществуващите заводи за нестандартно оборудване в Казанлък, Троян, Ст. Димитров и Чепеларе. Към ГСК остават да функционират 15 районни ремонтни работилници, а при ГС – 140.

Механизацията в горите е необходимо и полезно дело, но само при едно условие: разумно използване на същата. За съжаление, това не може да се каже за механизиранието на дърводобивната ни промишленост. На много места при отделните операции и особено при извоза от сечищата с трактори, се нанасяха и нанасят огромни щети на горското ни стопанство. Освен това механизацията е мощно средство и ако продължаваме да я използваме до краен предел, както досега, има реална опасност да отрежем клона, на който седим.

До днес, всяко възражение по този повод, бе третирано като ерес, наречена "антимеханизатор", което означаваше враг на изпълнението на плана и т.н. Едва след 1989 год. започнаха да се чуват официално гласове за повредите от тракторите върху горската почва, подраства и оставащите живи дървета и т.н. и за евентуално връщане към първична обработка в сечищата, извозване на дървесината със сортиментни трактори, дори и със животинска тяга /Международна среща в Рига – 1989 год./.

г/ Социално-битови условия. Социално-битовите условия, при които са били поставяни работниците от горския отрасъл, особено от горското стопанство, са били открай време незадоволителни. Към 1912 год. Ст. Брънчев казва: "Голямо затруднение има при създаване жилища за охраняващия и стопанисващия персонал. Голямото

мнозинство от горската стража и почти целия лесничейски персонал, с малки изключения, до последния момент живее далече от горите”.

С течение на времето било създавано по малко, но повече с оглед именно на охраняващия и обслужващия персонал. За работниците било направено малко.

Години наред, даже и след започване на стопанската експлоатация, секачите ноцуват в малки землянки, направени от подръчен материал. В някои райони, Родопите например, тези набързо изобретени временни жилища, наричат колиби. В тях огън не може да се пали, предпазват само от дъжд и малко от студ. В много случаи и извозвачите живеели в подобни землянки, а за воловете правели по-големи или обори. Когато сечищата не били много отдалечени, някои от работниците, особено извозвачите, се прибирали в домовете си.

По-късно, след 1951 год., когато настъпи усиленото ползване, започна строителство на временни работнически жилища, състоящи се предимно от по-големи или по-малки сглобяеми и несглобяеми дървени бараки, които след завършване на един обект, се преместват на друг. Бараките бяха оборудвани с нарове или легла, с печка обикновено тип “жабка”, която служи за отопление, а при необходимост – и за готвене. Понякога имаше маса и по някой друг стол. В някои по-дълготрайни обекти или такива на централно /възлово/ място, биваше организирано производство на хляб на място и продажба на най-необходимите стоки, т.е. имаше фурна и магазин. Функционираха и работнически столове, за осигуряване на столова храна, поне сутрин и вечер. Тези социални придобивки, особено магазините и фурните, функционираха несигурно, поради което едно посещение на подобен обект, без да е заредена чантата или раницата с малко храна, беше твърде рисковано.

При тази обстановка горските работници биваха извозвани в понеделник сутрин от домовете им се връщаха обратно в събота след обяд. Когато горските стопанства се сдобиха с повече домакински коли /камиони/, започнаха да връщат работниците им и в сряда вечер, т.е. два пъти седмично, докато в течение на няколко години се установи ежедневно им извозване, което продължава и до сега. В днешно време на обектите има фургони, в които работниците се

прибират при лошо време. През 1985 год. горите са разполагали с 1 500 фургона.

Понастоящем, на много места из горите има следи от работническите биваци на 50-те и 60-те години, които напомнят за оживената дейност, във връзка с експлоатацията на горите в тези райони.

Положението в дървообработващата и химическата промишленост е по-друго. Поради установяване на фабриките или заводите на постоянно място, в тях е възможно и са създадени много по-добри битови условия, особено в новопостроените или в тези, които са ремонтирани и реконструирани. Освен организираното редовно столово хранене, има постижения и във вътрешно-заводското обзавеждане – гардеробиерни, съблекални, бани, тоалетни, чешми за студена и топла вода, стая за лична хигиена на жената и т.н., за които работниците от горското стопанство не могат и да мечтаят.

Заплащането труда на работниците продължава да става въз основа на тарифна мрежа, която от време на време се корегира.

В приложената по-долу таблица № 46 е показано изменението на работната заплата на работниците от горското стопанство, през периода 1948-1985 год., а в № 47 – съотношението на работната заплата на работниците от ГС с тази на работниците от другите отрасли в страната, за същия период. Заплатата на работниците от горския отрасъл се приема за единица /1/.

Таблица 46

Година	Средна год. раб. заплата на 1 работник, лв.	Абсолютна разлика от предш. год., лв.	Ръст в % спрямо 1948 год.	Нараств. в % спрямо предходната год.
1	2	3	4	5
1948	406	-	100.0	-
1952	406	-	100.0	-
1956	584	178	43.8	43.8
1960	593	9	46.1	1.5
1965	737	144	81.5	24.3

1970	1064	327	162.1	44.1
1975	1289	225	217.5	21.2
1980	1751	462	331.3	35.8
1985	2018	267	395.0	15.2

Постоянното нарастване на год. работна заплата, икономистите охотно обясняват с подобряването на производствените условия и усъвършенстването на тарифната мрежа, като винаги забравят да посочат и постоянната инфлация на лева.

Таблица 47

Отрасъл на материалното производство	Година					
	1948	1950	1960	1970	1980	1985
Промишленост	1.08	1.31	1.61	1.36	1.29	1.33
Строителство	1.54	1.56	1.99	1.66	1.41	1.42
Селско стопанство	0.94	1.03	1.51	1.20	1.09	1.09
Транспорт	1.60	1.56	1.85	1.59	1.43	1.42
Търговия - МТС и изкупув.	1.10	1.20	1.31	1.19	1.05	0.99
Други отрасли	1.65	1.96	1.35	1.22	1.66	1.20
Общо /средно/	1.19	1.33	1.62	1.39	1.23	1.25

Данните от таблицата показват неблагоприятното положение на работниците от горския отрасъл. През посочения период те са имали редовно най-ниски заплати, с изключение на два случая /от 36/ и то в единия случай разликата е само една стотна. През 1948 год. са с 6 стотни над селското стопанство, а през 1985 год. с 1 стотна – над търговията.

Профсъюзен живот. До 1944 год. служителите по горите и лесовъдите, независимо от местоработата им, имаха свои професионални сдружения, като Дружество на лесовъдите академици, Дружество на българските лесовъди, Съюз на дружествата на нисшите горски служители. За тях ще стане дума в една от следващите глави. След 1945 год. тези дружества бяха закрити, а печатните им органи –

спрени. Вместо тях бяха създадени профсъюзни организации към всички ведомства и подразделения им по места.

Съобразно нормативните документи, уреждащи тази материя, основните задачи на профсъюзните организации се свеждат до:

- Защита интересите на трудещите се.
- Непрестанно повишаване културата и образованието на работниците и служителите.
- Подпомагане изпълнението на плана чрез разяснителна работа и организиране на съревнования, състезания и др. подобни.
- Осигуряване комунистическо възпитание на трудещите се.

Всъщност, времето на профсъюзните дейтели се запълваше най-много с изпълнението на последните две задачи. Гласът на лесовъдите и на горскостопанските дейтели бе заменен с гласа на партията, която фактически ръководеше и контролираше дейността на новите организации.

На 24 март 1990 год. бе проведен V конгрес на Федерацията на професионалните организации от горското стопанство и горската промишленост, в Стара Загора. Най-важното решение на този конгрес е смяната на името на федерацията, която става: Федерация на синдикалните организации от горското стопанство и дървообработващата промишленост, с 4 браншови отдела – на работниците от горското стопанство; целулозно-хартиената промишленост; дървообработваща промишленост и производство на дограма; производство на мебели. Твърди се, че освен промяна във формата /името/, ще има промяна и в съдържанието. Бъдещето ще покаже.

д/ Задграничен дърводобив

Дърводобив в Коми АССР. По начало бил подписан договор между България и Съветския съюз /Живков-Брежнев/, за доставка на нефт, природен газ, метали, въглища и дървесина. Районът на дърводобива обаче, не бил конкретизиран. Когато нашите поискали да видят гората, в която ще се сече, съветските другари им предложили района около залива Олга – Далечния Изток, някъде около Японско море. Богат край на гори, но много далече. За да пристигне добитият

материал по воден път е трябвало да мине два пъти през екватора и през Суецкия канал да дойде в България.

След молби и нови преговори, било постигнато споразумение, вместо в Далечния Изток, да се сече в Коми.

Коми АССР е ней-северната съставна част на Руската федеративна република. Официално е включена в състава на руската държава през 1478 година. През 1921 год. е обявена като автономна област, а през 1936 год. – автономна република.

Споразумението – договор било подписано на 3 /трети/ декември 1967 година. Според него Съветският съюз предоставя суровинна база на площ 2 400 000 ха, с оглед да се осигури едно ползване в продължение на 50 години. Едновременно с ЛФ съветската страна осигурява и цялата техника – машини, обзавеждане, резервни части, капитални ремонти, горива, енергия.

България е задължена да осигури работна ръка и административно-управленчески персонал и технически такъв, за строителство, дърводобив и поддържане на създадените мощности и фондове. До 1985 год. през Коми АССР са преминали над 100 хиляди български граждани.

В договора е залегнало решение добитата и разкроена дървесина да се дели между България и Съветския съюз, в съотношение 1:1.33, а след допълнителни уточнявания било уточнено българският дял да бъде съставен 80 % от трупи, 17 % от дребни строителни материали и обли за целулоза и 3 % дърва за горене. Това съотношение било запазено, но било внесено структурно изменение при бичените материали.

Първата група от 50 човека български работници и специалисти, заминали на 22.I.1968 год., при минус 40 градуса студ в тайгата. Мнозина се поизплашили и искали да се върнат, поради което била изпратена делегация – Ив. Масларов, пълномощник на партията в Москва и Боню Петков от МГ, която успяла да ги задържи.

Първоначално за строителството били отпуснати от българския бюджет 100 милиона лева. Изпълнението на строителството било предложено на Строителни войски, но те отказали, поради което то било изпълнявано по стопански начин. Най-напред било изградено

предприятието в Усогорск, а след това в Благоево, Междуреченск и Горни Мезен. От нас са построени също 7 700 км горски пътища в тайгата, 167 000 кв. м жилищна площ за 20 000 наши и съветски граждани, топлоцентрали, 4 общообразователни училища за 3 200 ученици, 4 детски градини за 1 400 деца, една болница и три здравни пункта и много заведения за обществено хранене.

Разкриването на дървесината на долен склад и товаренето ѝ се извършва механизирано. За поддържане и опазване на техниката са построени ремонтни заводи и топли гаражи.

В Североизточна България са изградени дървопреработвателни заводи за комска дървесина.

До 1988 год. е добита общо 38 млн. куб.м дървесина и 2.5 млн. куб.м технологически трески.

Очакванията да се компенсира недостига на едра иглолистна строителна дървесина у нас от Коми, не се оправдаха. Постъпленията от нея са под 50 % спрямо решението в договора. Компенсацията на разликата продължава да става от нашите гори и е налице едно недопустимо превишение на ползването, което в близко време ще лиши страната ни напълно от иглолистна едра дървесина.

В доклада си до зам. председателя на МС – Григор Стоичков, министър Янко Марков обяснява неизпълнението на изделия от иглолистна дървесина – дъски, детайли, технологични трески за целулоза, ПДЧ за 1982 год. с факта, че не е изпълнена дървесината за иглолистни трупи от Коми с 87 895 куб.м и по дългосрочната спогодба със Съветския съюз – с 88 891 куб.м или общо със 176 786 куб.м. По тази причина са направени частични и целодневни престои в заводите в Михайловград, Орещец и други. Освен това, в доставените трупи от Коми имало зараза от дървояди и дървообработващите заводи основателно реагирани срещу това.

С ПМС № 2 от 21.I.1980 год. е уреден въпроса за освобождаване от работа в България на всички желаещи да заминат в Коми, като местата им се пазят. Не подлежат на освобождаване само служещи от МНО, МВР и работници и персонал от Металургичния завод в Кремиковци.

Договорът за съвместен дърводобив в Коми АССР е подновен на 15.I.1982 година.

е/ Други. Проучвания за съвместен дърводобив били направени и в други страни, но спогодба бе сключена само с Гвинея. Обект за работа била планината Нимба, недалеч от екватора. Образованото съвместно предприятие било наречено "Софорекс". Предвиждал се годишен добив 5 000 - 10 000 куб.м от ценни тропически видове, за фурнир и за масивна дървесина за мебели.

От българска страна били доставени трактори, камиони и пътно-строителна техника. От нас също са построени жилища за нашите и гвинейските работници. За да се излезе до пристанище на Атлантическия океан, била използвана ж.п. линия в съседна Либерия. Трупите за гвинейците били предавани на едно ново дървообработващо предприятие, построено от Съветския съюз.

Съвместното българо-гвинейско предприятие работило около 7 години и през 1975 год. било предадено на гвинейците. Нашите хора останали на работа при тях.

Проучвания били направени и в Монголия. Имало много гори, големи запаси, но при трудни условия и много далече за нас.

И в Етиопия се оказало, че няма възможност.

Във Виетнам дърводобива представлявал известен интерес, но се изисквала техника, която да работи при тропически условия, а ние не сме имали такава.

В Канада също имало гори, но канадците поставили условия, които не били приемливи.

Как стана така, та се получи такъв парадокс – една шепа България, на която 1/3 от територията е планини и гори, да обикаля света на хиляди км разстояние, за да задоволи нуждите си от дървесина? Да беше постигнато поне някакво облекчение за нашите гори, както и да е, а то едновременно с вноса от вън, се извършваше и още се извършва най-усилена експлоатация и у нас.

2.ДЪРВООБРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕННОСТ

а/ Дърворезна

Най-старият начин за обработване на дървото е дялане на ръка, с брадва. С течение на времето и появяване на нуждата от по-fino фасонирани материали /дъски и др./, брадвата вече не е била в състояние да задоволи изискванията на човека, поради което той изобретил триона. От начало трионът също бил използван ръчно, както за обикновено рязане, така и за бичене. Документи от турско свидетелствуват, че български ръчни бичкии и бичкиджии, предимно от Търновския край, са търсени от Цариград, за избичване на необходимите материали, добити някъде из горите. Така например, със султанска заповед от месец март 1837 год. се нарежда на търновския войвода да изпрати в Самоковец 40 бичкии и 80 работници, за да избичат добитите материали, за направа на сграда и укрепления на Босфора. С подобна заповед от 1838 год., пак до търновския войвода, се искат 50 бичкии заедно с бичкиджиите и 300 коли, за избичване и извозване на материали, във връзка със строежа на новия дворец на дъщерята на султана.

Ръчното бичене се извършва с помощта на специален станок. Едновременно работят двама души – единият горе, а другият – долу. За целта се осигурява около 2 метра превишение на трупата от земята, при мястото на рязането му, т.е. не е необходимо целият станок да бъде висок 2 м. Трупът се закрепва върху станочка в хоризонтално положение.

Ръчното бичене е много трудно, бавно и неудобно занятие, поради което, човекът прибегнал към използване на природния двигател – водната сила. Кога точно и къде е станало това, не е известно. Литературни данни сочат, че биченето, предимно на водна сила, е започнало в Европа през XIV век, а у нас – през турско. Така, че когато хората на султана мобилизирали търновските ръчни бичкиджии, са съществували и водните такива, но далече от отсечения материал.

Чрез биченето дървесината се използва по-рационално и се получават ценни сортименти – талпи, дъски, греди, бичмета, летви –

междинни продукти, за по-нататъшно широко използване. Ето защо трупите заемат първо място между добиваните сортименти и никога няма да загубят значението си.

В пътеписа на Йоахан фон Киндсперг – 1672-1674 год., се съобщава следното за село Змейово – Старозагорско: “Планините наоколо /Средна гора/ са покрити с изобилие от високи гори. До тях има дъскорезници, от които се извозва за Адрианопол много дървен материал – пейки, сандъци, рами, тезгяси, летви и тям подобни”.

Няма съмнение, че бичкиджийството у нас е развито още през турско и при Освобождението са работили около 200 дъскорезници.

След Освобождението броят на водните бичкии /чарковете/ непрестанно нараствал. Необходими били дъски и талпи за строителството, предимно иглолистни. Поради това, тези дърворезни предприятия се развивали главно в иглолистните гори.

Водните бичкии са най-примитивните механизирани дърворезници. Правени са на вътре в гората, кой където може. Само да има на близо гора и вода, която да ги кара. Формално на чарковете се бичел само законно добит материал- платена тарифа и предварително маркирани дървета за сеч. В действителност обаче са сечени и бичени повече немаркирани дървета, по избор. Охраната на горите била недостатъчна – на 20-30 чарка, един стражар. Поради това, районите около чарковете се превръщали в постоянни сечища, в които се води “лутава” изборна сеч, сече се високо, части от стъблото с дебелина под 28-30 см, се оставят да гният. Освен това, отварят се широки котли, насажденията се изреждат неправилно, появяват се ветровали, затревяване и т.н., а за възобновяване на гората въобще не се е мислело.

В широколистните гори чарковете са се появили по-късно. През 1896 год. например, във вътрешността на горите на Бургаски окръг, чаркове и стругове не са съществували. Сведение за чаркове по същото време има за Старопланинието – в Сливенската горска инспекция – с. Нейково – три и село Раково – един, а във Видинската – село Горни Лом – 2, Репляна – 1 и в Чупрене – 4. Възможно е да е имало и други и да не са отбелязани.

Към 1912 год. общият брой на водните бичкии в страната възлиза на 573, които по райони са разпределени:

Чепинско	170	Станимашко	38	Кюстендилско	22
Пещерско	132	Габровско	15	Трънско	2
Троянско	48	Берковско	14	Орханийско	4
Пазарджишко	70	Еленско	8		
Костенско	46	Дупнишко	4		

Всичко: 573

Както е видно от посочените данни, повече от половината чаркове – 302 броя, са само в Чепинско и Пещерско.

В Стара планина бичкиите работят само буков материал, а останалите, предимно иглолистни.

Бичкиите бивали – целогодишни и сезонни. Целогодишните са били построени върху “топлици” – незамръзващи дерета, с постоянен воден дебит и при тях е могло да се работи през цялата година, почти без прекъсване. Сезонните бичкии са работили част от годината, обикновено от пролетта до средата на лятото. През останалото време или дебитът е малък или водата замръзва.

Един трион на водна бичкия избичва дневно около 6 куб.м трупи. Целогодишните изкарвали годишно по около 500 куб.м фасониран материал, а сухите – 150-200 куб.м.

В буковите гори една бичкия избичва средно годишно около 300-400 куб.м.

Направата на една бичкия струвала от 500-600 до 1 000-1 500 лв., а продажбата им била два-три пъти по-скъпа.

Разходът за избичване на 1 куб.м фасониран материал се движел между 3 и 7 лв., в зависимост от дебелината и ширината на сортиментите. Най-скъпо стрували дъските – от 5 до 7 лв., а най-евтино – гредите – 3-4 лв. за куб.м.

Всички бичкии в страната към 1912 год. са произвеждали годишно общо около 150-200 хиляди куб.м бичени материали, на стойност 6-8 милиона лева. За производството на тези материали е похабявана два-три пъти повече дървесина, отколкото е употребена за производството му, поради избиране на най-хубавите дървета и най-

хубавата част от отсеченото дърво. Ето защо лесовъдите били големи противници на чарковете и водели жестока борба срещу тях. Разбира се и собствениците на чаркове не стояли със скръстени ръце. След 1944 год., когато чарковете бяха вече история, батачани с носталгия продължаваха да говорят за тях, като между другото споменаваха и за борбата между горската власт и чаркопритежателите и с охота разказваха за един случай, станал вече нарицателен.

Един лесничей решил да провери как работят чарковете нощно време. За да е сигурен, че намеренията му няма да бъдат издадени, тръгнал сам. Проверил чарк, два. На третия се натъкнал на голямо нарушение. Завързал се спор, който скоро преминал в остра свада. Бичкиджиите спрели чарка и върху бичещият се труп, здраво завързали лесничея с въже. След туй отново включили чарка в движение и лесничеят, с главата напред, заедно с трупа, постепенно се приближавал към триона. Стърготини започнали да падат по лицето на завързания, а онези не спират чарка – ще го нарежат...

Ех, между разказващите имаше и такива, които с въздишка на облекчение си спомняха за непосилния нощен труд, за продажбата на материалите "на зелено" на търговци-спекуланти и т.н.

За да бъде спряно вредното влияние на чарковете /водните бичкии/ върху гората, със ЗГ от 1922 год. били обявени за държавна собственост всички частни дъскорезници из вътрешността на горите, срещу обезщетение. Предвидени са също и условията за построяване на нови дъскорезници от ТГПК, както и начините за използване на държавните, общинските и други обществени дъскорезници. Но отчуждаването не успяло, дори се построили още нови частни бичкии.

Чарковете стигнали своя връх през 1930 год., когато в страната имало вече 1203 броя. Натискът на лесовъдите, повеят на приближаващата стопанска експлоатация, оказали своето въздействие и от тук нататък броят им започнал да намалява, за да стане през 1933 год. 847, през 1938 год. – 809, а в края на 1941 год. – 630 чарка. Стремешът на горската администрация бил да ги замени с гатерни фабрики.

Наред с фабриките продължавали да работят и бичкиите, но през 30-те години към последните започнали да монтират банцизи и

циркуляри, т.е. да се търси път към по-рационална обработка на дървесината. Въпреки това, бичките все още оставали далече от фабриките. Докато една фабрика обработва средно годишно по 7 000-8 000 куб.м, то един чарк се справя само с 500-600 куб.м готов материал.

Състоянието на дървообработващата промишленост към 1933 год. е видно от приложената таблица:

Таблица 48

Райони	Бичкии, бр.	Фабрики, бр.	Мощност /к.с./	Зает брой раб.	Преработена груба маса, куб.м	Добит фасониран м-л, куб.м
Смолянски	101	11	945	651	56755	32999
Пловдивски	46	8	628	323	31120	20583
Чепински	184	15	700	787	116670	64470
Приморски	-	3	213	176	15910	7165
Шуменски	-	28	559	171	7675	2991
Бургаски	1	4	70	50	3100	1545
Врачански	58	10	632	301	24710	15150
Старозагорски	8	1	80	40	930	602
Търновски	158	10	300	653	46745	30676
Разложки	111	5	984	543	77327	44793
Софийски	170	18	1200	800	100000	50000
ВСИЧКО:	857	113	6311	3498	480591	274964

Дребните изделия от широколистен материал – гаванки, захлупци, бъклици и др., в миналото са изработвани на стругове. Половината от тези изделия отивали в Цариград, като и след Освобождението износът им продължил. Общо взето, след Освобождението стругарството започнало да запада, за да отстъпи място на бичкиджийството. Към 1909-1910 год. най-много стругове имало в Габровско, Севлиево и Казанлъшко – в буковите райони по Старопланинието.

Струговете се използват за работа предимно през зимата, когато няма полска работа и по този начин притежателите на стругове подобрявали поминъка си.

За работа на струг се използвала главно дървесина от бук, явор, клен, липа. Стружените трупчета се оползотворявали от двата края, а средата оставала и се използвала за дърва. И тук както при чарковете, се похабявала много дървесина, като е избирана най-хубавата част от отсеченото дърво. Често след отсичането се установявало, че цялото дърво /стъбло/ е неподходящо и се оставяло да гние.

Струговете работили на едно място. Като свършела гората около даден струг, не било трудно да се премести другаде, на подходящо място.

Навремето различавали няколко вида стругове: малки или обикновени гаванкаджийски; средни гаванкаджийски и големи за паралии и други.

Направата на един струг струвала около 120 лева.

Към 1912 год. в страната имало около 44 струга, от които 20 в Габровско, 8 в Севлиевско и 16 в Казанлъшко. Българското производство по онова време не е задоволявало нашия пазар и вносът бил по-голям от износа. През следващите две десетилетия обаче, стругарството се развило бързо, защото машините им са прости и леки и не са много скъпи, а произведенията им намерили прием не само у нас, но и в чужбина – Египет, Турция, Гърция, Алжир, Тунис и Абисиния. Богата история има стругарската работилница в м. "Лъгът" – Севлиевско, с 5 гаванкаджийски струга, циркуляр, рендосвачка и други машини, които били обслужвани от около 30 души работници.

Гатери. Първата гатерна ф-ка у нас е построена през 1892 г., на гара Белово, от съществуващото тогава дружество "Гора". Наскоро д-вото ликвидирало дейността си, а фабриката станала собственост на братя Иванови. Работила е на водна сила. Турбината ѝ била с мощност 140 конски сили и имала два пълни гатера /10-12 триона/, машина за острене на трионите, за рендосване, струг и други. Осветлявала се е с електричество, посредством 6 слънчеви и 200 обикновени лампи.

Дневно избичвала около 30 куб.м фасониран материал с дебелина от 2 до 6 см, като изразходвала около 50 куб.м трупи. Разходът за 1 куб.м избичен фасониран материал бил около 60 лева.

Средно годишно фабриката изработвала около 8 000 – 10 000 куб.м груб материал и произвеждала от него 5 000-6 000 куб.м търговска стока, на стойност 200-250 хиляди лева.

Две години по-късно – 1894 год., Иван Сребърников построил със сина си гатерна ф-ка в с. Долна Баня – Самоковско. До 1909 година бичела материали от частните гори на Сребърников, а след това я превърнал в мебелно предприятие. Тази ф-ка струва около 30 хиляди лева.

Дърворезната фабрика на Илия Киселков при село Кричим е построена през 1896 година. Горяла е през 1904 год. и през 1905 год. е възстановена. Работила е с водна сила. Турбината ѝ е с мощност 100 к.с., с 3 пълни гатера, 5 циркуляра, 7 банцига, рендосвачка, струг и други. Струва около 60 хиляди лева. Средното ѝ годишно производство било около 1 000-1 500 куб.м бичена маса, на стойност 50-60 хиляди лева.

Подобни фабрики към края на XIX век били построени още в: Варна, Бургас, Свищов, Троян. Тези предприятия били модерни, но отдалечени от гората и материалът им струвал скъпо. Тази е една от причините за бързата ликвидация на д-во "Гора" – Белово.

През 1900 год. била построена ф-ката на братя Балабанови, в с. Кочериново – Дупнишко и била предназначена да бичи дървения материал, добиван от концесията на Риломанастирските гори. Струвала е около 200-300 хиляди лева и дълго време е останала като най-модерното дървообработващо предприятие. Работила е с парна сила – един локомотил и една парна машина, с обща мощност 320 к.с., които са движели 11 пълни гатера /130 триона/, 8 напречни триона и 4 за цепене и много помощни машини. Към 1912 год. мощността на парните машини била 400 к.с., а пълните гатери – 10.

Бичила е сортименни с дебелина от 8 до 80 мм. Денонощният ѝ капацитет бил 250 куб.м трупи, от обработката на които се получавали около 150 куб.м готова продукция. Отначало средногодишният ѝ капацитет бил около 60 хиляди куб.м, но впоследствие станал 80-100

хиляди куб.м. Стойността на годишната готова продукция възлизала отначало на около 1 млн. лева, а по-късно – 1.5 млн. лева. В производството били заети средно около 700 души на денонощие. Тази ф-ка ликвидирала в края на 1933 год., поради изтичане срока на концесията и изчерпване на същата.

Общата стойност на произведения материал през 1909 год. от изброените до тук ф-ки, без тази в Троян, била около 2 млн. лв., а са работили около 1 000 души работници – мъже.

Обработваният дървен материал е купуван, с изключение на Балабановата, която бичела материал от концесията и Сребърниковата до 1909 год. – от частните му гори. През 1911-1912 год. са си служили със закупен материал от Рила и Родопите. В Родопите материалът бил сечен от турските гори. Дори и някои стари чаркове купували такъв.

В Североизточна България купували материал от Румъния, Буковина и Русия.

От дървесните видове най-много е предпочитан смърчът – 40 % от общото обработено количество, следван от белия бор – 25 %, елата – 15 % и след това идват широколистните – бук, явор, дъб и други.

Произведените сортименти носели най-различни наименования, най-често – турски.

От 133 през 1933 год., към 1938 год. гатерите станали 196. След 1938 год. обаче, едновременно с чарковете започнал да намалява и техният брой, тъй като през този период са внедрявани нови мощности, които измествали старите гатери и имали голяма производителност.

Ето как са вървели промените по състоянието на дърворезните предприятия през периода 1934-1941 година:

Таблица 49

Вид предприятие и машини	1933 год.	1938 год.	1941 год.
Обикновени /водни/ чаркове	847	809	630
Гатери	133	196	179
Циркуляри	147	492	468
Банцизи	138	481	687

Други машини	31	341	366
Мощност на двигателите - к.сили	6311	8935	11842

Общо взето, през този период горската индустрия имала възход. По собственост била: частна, кооперативна и държавна. Кооперативната представлявала около 20 % от общата. Близко половината от работите в горите се извършвали от кооперациите.

Държавата също създавала своя промишленост. Първата държавна гатерна фабрика е построена през 1927 год., в м. Беглика. Освен нея, построени фабрики има още в Селище, Мугла, Кьошка и Босна /Малкотърновско/. По-стари били машините в Беглика и Мугла, а другите били бързоходни.

Машинен инвентар, с който разполагали държавните гатерни фабрики към 1941 година, в броя:

Таблица 50

Фабрика	Год.на постро- яване	Гатери	Чаркове	Цирку- ляри	Банцизи и рендосвач.	Общо
Беглика	1927	3	-	2	2	7
Селище	1937	2	1	3	1	7
Мугла	1938	1	1	2	1	5
Кьошка	1940	2	-	3	2	7
Босна	-	1	1	5	1	8
Общо	-	9	3	15	7	34

С въвеждането на нови модерни мощности, се подобрява и рандеманът на готовата продукция.

През периода 1941-1945 год. гатерните фабрики не са претърпели особена промяна. Изгорелите ф-ки в Кьошка, Девин и Бараково, били възстановени, но в Бараково останала само с 3 гатера. Общо взето, 95 % от фабриките са малки предприятия, с по 1-2 гатера и през военновременния период са работили с намалена мощност.

Средногодишни данни за работата на държавните гатерни ф-ки, през периода 1941-1945 година:

Таблица 51

Фабрика	Мощност, к.сили	Общо Машини, броя	Работн . при 2 см. броя	Админ истр. персон. , броя	Годишен капацитет трупн, куб.м	Работни дни ср.год.	Действит. преработ. от. м-ли, куб.м
Беглика	72	9	64	10	18000	167	10588
Селище	60	10	58	10	19000	190	14573
Кьошка	60	6	58	10	19000	144	14478
Тешъл	130	6	35	10	12000	107	3365
Мугла	50	5	35	10	9000	125	3403
Босна	35	8	36	9	8000	165	2562
Общо:	407	44	286	59	85000	898	48969

През този период са изпробвани у нас т.наречените "гатер-банцизи", при които трупите за бичене на банциг се подават не ръчно, а по релсов път. Това се е наложило поради затруднена доставка на гатери.

1944 год. завари дървообработващата ни промишленост с 1 545 примитивни предприятия, с полумеханизиран вътрешно-заводски транспорт и с хаотично /несъгласувано/ разположение на отделните машини. Рандеманите бяха ниски – 60-62 % за иглолистните и 40-45 % - за широколистните. Отпадъците не се оползотворяваха рационално.

През 1947 год., при национализацията, държавата взе 454 частни и 106 кооперативни дърворезни предприятия или общо 560 и бе образувано Централно управление на дървообработващата промишленост, с 220 броя сборни единици, които до 1957 год. станаха 57, предимно уедрени, разположени на ж.п. гари и работещи на самоиздръжка. Национализираните кооперативни предприятия бяха изплатени /обезщетени/.

Ход на уедряването на дървообработващата /дърворезната/ промишленост, за времето 1947-1957 година:

Таблица 52

Година	Броя на ДИП	Брой на гатерите	Избичени трупи, куб.м		Среден брой работници за всички ДИП
			Общо за годин.	От 1 гатер	
1	2	3	4	5	6
1947	568	158	695000	4400	6900
1949	126	136	845000	6200	9899
1951	87	127	1374000	7800	11044
1953	78	118	1442350	11000	9240
1955	55	115	1844840	16042	10360
1957	57	114	1749960	15350	9962

При това съотношение продължава да работи дървообработващата промишленост и през следващото десетилетие, като окрупняването, макар и вече с по-слаб темп, не спира.

Към 1969 год. в страната са съществували и функционирали следните дървообработващи предприятия към ДСО "Стара планина":

1. ДИП "Антон Иванов" – гр. Пещера
2. ДИП "Асен Терзийски" – гр. Самоков
3. ДИП "Атанас Х. Янчев" – гр. Якоруда
4. ДИП "Белица" – село Белица – Разложко
5. ДИП "Богдан" – гр. Клисурса
6. ДИП "Богдан" – с. Душанци – Пирдопско
7. ДИП "Бряст" – гр. Пловдив
8. ДИП "Бук" – с. Гурково – Старозагорско
9. ДИП "Буковец" – гр. Горна Оряховица
10. ДИП "В. Коларов" – гр. Асеновград
11. ДИП "Вела Пеева" – с. Ракитово
12. ДИП "Вели лак" – с. Яхимово
13. ДИП "Водопад" – Чепеларе
14. ДИП "Георги Дамянов" – гр. Михайловград
15. ДИП "Георги Димитров" – гр. Ботевград

16. ДИП "Георги Димитров" – гр. Велинград
17. ДИП "Георги Димитров" – гр. Троян
18. ДИП "Гоце Делчев" – гр. Гоце Делчев
19. ДДЗ "Гочо Иванов" – гр. Бургас
20. ДИП "23 Декември" – с. Гложене
21. ДИП "23 Декември" – гр. Котел
22. ДДЗ "Димитър Благоев" – гр. Велико Търново
23. ДИП "Димитър Каляшки" – гр. Кюстендил
24. ДИП "Димо Х. Димов" – гр. Благоевград
25. ДИП "Елба" – гр. Елена
26. ДИП "Етрополски бук" – гр. Етрополе
27. ДИП "Ж. Кръчмарски" – гара Орешец
28. ДИП "Замфир Попов" – гр. Берковица
29. ДИП "Капитан Войновски" – с. Черни Вит – Троянско
30. ДИП "Лонгоза" – гр. Червен бряг
31. ДИП "Места" – с. Симитли – Благоевградско
32. ДИП "Митко Палаузов" – с. Батошево – Габровско
33. ДИП "Младен" – с. Кипилово – В. Търновско
34. ДИП "Н. Парапунов" – гр. Разлог
35. ДДЗ "Обнова" – с. Черни Осъм – Троянско
36. ДИП "Орфей" – с. Батак – Пазарджишко
37. ДИП "Острица" – гр. Смолян
38. ДИП "Пирински бор" – гр. Сандански
39. ДИП "Победа" – с. Твърдица – Сливенско
40. ДДЗ "Полковник Петър Абаджиев" – гр. Тетевен
41. ДИП "Първи май" – с. Плачковци
42. ДИП "Средна гора" – гр. Панагюрище
43. ДИП "Стефан Дечев" – гр. Търговище
44. ДДЗ "Родопи" – гр. Девин
45. ДДЗ "Тича" – с. Долен чифлик – Варненско
46. ДИП "Узана" – гр. Габрово
47. ДИП "Фурнир-паркет" – гр. София
48. ДИП "Цвятко Радойнов" – гара Съхране – Казанлъшко
49. ДИП "Цочо" – гр. Сливен
50. ДИП "Чавдар" – гара Белово

51. ДДЗ с. Сливница – Софийско

52. ДИП “Огоста” – гр. Оряхово

Със Заповед № 1198 от 25 май 1981 год., на МГПП, е образуван Институт за проучване и проектиране “Леспромпроект”, на стопанска сметка, за проучване и проектиране на обекти за дървообработващи и лесохимически заводи и отделно “Дирекция за изграждане на нови заводи”.

Към края на 80-те години, държавната политика относно дървообработващата промишленост е “дърворезното производство да се концентрира още повече – в 10-12 мощности за иглолистни материали и още толкова за широколистни, като се изградят крупни предприятия, на базата на детайлна специализация и технологични линии, пълна механизация и автоматизация на производствените процеси и широко приложение на микропроцесорни системи”.

В същото време, отчитайки ясно незавидното състояние на нашите гори, специалистите проявяват загриженост и търсят начин за спасяване на дърворезната промишленост, чрез изменение на стандартите за облите сортименти и намаляване диаметъра на трупите, внедряване на технологии за бичене на тънки сортименти, за призьмене на същите и т.н.

На стр., точка I-г, е посочено, че към 1990 год. дървообработващите предприятие и тези за производство на мебели и дограма, са обединени в 18 фирми.

б/ Производство на мебели, дограма и амбалаж

Мебели. След Освобождението и в началото на XX век, мебелното производство има съвсем примитивен занаятчийски характер, с изключение на един “луксозен” за времето си столарски клон при бившето занаятчийско училище в Княжево и откритата в края на XIX век “Столарска занаятчийница” в Русе.

Занаятчийския си характер мебелната промишленост запазва до 1944 год. – малки частни работилнички с ръчни инструменти и твърде рядко с елементарни дървообработващи машини – фреза, щрайхмут, абрихт и други.

С национализацията през 1947 год. са направени първите стъпки към изграждане на индустриално мебелно производство, но още няма достатъчно опит, не достигат материали, производствените условия не са подходящи.

В повечето предприятия към 1957 год. има по няколко вида производство – дърворезно, амбалажно, паркетно и т.н. Отделни предприятия са специализирани само в един вид производство. От 28 предприятия в мебелната промишленост, 24 са специализирани за мебели, като в 3 от тях се произвеждат само строителни детайли, в 1 мебелни плоскости и в 12 мебели и детайли, а в 8 само мебели. В останалите 4 се произвеждат: кибрит, текстилни произведения, моливи и спортни уреди от дърво.

След 1960 год., на основата на старите цехове са изградени десетки нови мебелни заводи, разполагащи с високи просторни и хигиенични помещения, оборудвани с нови високопроизводителни машини и съоръжения, прилагащи нови технологични методи, при които успешно се използват и съвременни високоефективни материали.

В резултат на това, мебелното производство у нас бързо се увеличава. През периода 1960-1980 година например, обемът на производството нараства около 3 пъти, на всеки 10 години. Много наши заводи съперничат на сродни предприятия в чужбина.

Едновременно с модернизацията и изграждане на нови мощности, се проведе целесъобразна специализация и концентрация на производството. Вследствие на това, в системата на ДСО "Мебел" към 1969 год. има 29 производствени единици, 4 обединени предприятия и 2 комбината. Те са специализирани главно в 4 направления, за производство на: корпусни, тапицирани и кухненски мебели и на столове. Предприятията за производство на корпусни мебели от своя страна са специализирани за производство на дневни, спални и юношески мебели.

При производство на корпусни мебели, наред с използването на естествен фурнир, се прилага облицоването със синтетично декоративно фолио и пластмасови кантове. С успех се извършва имитационно печатане на дървесен фладер върху ПДЧ, след известна

подготовка на плочите. Предпоставка за това е точната дебелина и повишена еднородност и гладка повърхност на изкуствените плоскости.

Повишаване на естетическите качества на мебелите се постига още чрез използване на лицеви декоративни елементи, профили, горещо шамповани форми и други.

Добри постижения при производството на корпусни мебели за обзавеждане на спални имат модерните предприятия: "Август Попов" в Шумен, "Победа" – В. Търново, "Петър Абаджиев" – Пазарджик, "Дъб" – Враца и др., а за дневни – "Мебел" – Стара Загора, "Напредък" – Пловдив, "Т. Кацаров" – Ловеч, "Независимост" – Габрово и други.

В областта на кухненската мебел успешно работят: завод "Н. Вапцаров" – гр. Червен бряг, "В. Сотиров" – Велинград и цеха "Каменец" в Димитровград, към Комбинат "Мебел" в Стара Загора.

Тапицираната мебел се произвежда в специализирани цехове към заводите за производство на дневни: "Т. Кацаров" – Ловеч, "Напредък" – Пловдив, "Мебел" – Стара Загора, "Ст. Златев" – Ямбол, "Добруджанска мебел" – Толбухин и други.

Два са заводите, специализирани за производство на столове – "Хемус" в Троян и "Пирин" – в Банско.

Със заповед № 691 от 5.V.1983 год. на МГГП, бе образуван дървообработващ и мебелен комбинат "Димитър Каляшки" в гр. Кюстендил, като поделение на ДСО "Мебел" – София.

Въпреки постиженията спрямо 1941 год., работата по усъвършенстването продължава. Налице е голяма развойна дейност в отрасъла. Стремешът е да се подменят старите модели с нови многофункционални и трансформиращи се мебели.

През последните няколко години са правени усилия, изготвяни са програми и т.н. за по-нататъшна концентрация и тясна специализация на мебелните заводи, но не са постигнати особени резултати, въпреки положителните страни на замисъла – поевтиняване на производството и икономия на дървесина. Едно такова производство изисква непоклатима дисциплина във всички направления, с каквато ние не можем да се похвалим. А неизпълнението на задачите от едно звено, оказва отрицателна

верижна реакция в много други звена, свързани с дадения детайл /производ/.

За улесняване снабдяването на новите жилищни сгради в столицата с мебели, през 1985 год. бе открит фирмен магазин на СО "Мебел" в ж.к. "Люлин", на самостоятелен баланс и предмет на дейност – търговия с мебели и проучване на потребителското търсене.

Дограма. Производството на дограма – врати и прозорци, има развитие аналогично на мебелното производство – до 1944 год. примитивно, в многобройни малки частни работилници, с приложение на много ръчен труд и малко използване на елементарни дървообработващи машини.

С разширената програма за жилищно, обществено и промишлено строителство, след 1947 год. се наложи производството на дограма да става по нови, промишлени методи и технологии, с цел увеличаване на количеството, подобряване на качеството, внедряване на нови видове дограма, снижаване на материалните разходи и поевтиняване на продукцията.

В помощ за постигане на горните задачи идва СК "Дограма", създаден през 1976 година. Наред с редовното производство, комбинатът експериментира нови производства – прозорци на стъклопакет, комбинирани прозорци с алуминий и дърво, с други метали и дърво, дърво и пластмаси и т.н.

Обръща се внимание за по-пълно решаване на проблема за закрепване на стъклата /на вратите/, с пластмасови профили, за намаляване топлинните загуби чрез внедряване атмосферостойчиви каучукови уплътнители, за подобряване звукоизолацията на дограмата и други.

Това наложи да се направят някои структурни промени и реконструкция на някои заводи, като "Андрей Жданов" – Брацигово, "Явор" – Асеновград, "Г. Жечев" – Харманли и други.

Освен основната си дейност – врати и прозорци, СК "Дограма" усвои и производството на сглобяеми дървени къщи, за страната и за износ.

Амбалаж. Производството и употребата на дървения амбалаж съществува, откак съществува биченето на дървен материал и

производството на дъски, ако не се вземат предвид кошовете и кошниците, които са плетени много преди това.

В миналото обаче, употребата му е била ограничена и се е свеждала предимно до опаковане на промишлени изделия и стоки за вътрешния пазар. Многократно увеличаване ползването на неплетения дървен амбалаж става след 1947-1950 год., за нуждите на кооперираното селско стопанство, за развиващите се промишленост и строителство.

За селското стопанство, особено при прибиране на реколтата, са необходими голям брой щайги, касетки, каси, кафези. Нерационалното използване и лошото опазване, завишава още повече нуждата от амбалаж. Към 1958 год. са добивани средногодишно по 170 хиляди куб.м щайги, каси и др., над 600 хиляди бр. пулпови бурета, бурета за винен дестилат и други.

Промишленото производство и търговията с разни промишлени изделия, изискват също голям асортимент и голям брой дървени каси, сандъци, бурета и други.

За производство на амбалаж в миналото е имало и работилници, произвеждащи само амбалаж, но след създаването на уедрени промишлени предприятия от 1947 год. насам, специализирани заводи за амбалаж – няма. Амбалажът се произвежда като съпътстващ асортимент в дървообработващите заводи.

Напоследък са въведени високопроизводителни машини за производство на амбалаж, при безстърготинно рязане, предимно на тополова дървесина, банцизи с конвейрно подаване, агрегатни циркуляри, шивачни многоглави машини и други.

По-значителни производители на дървен амбалаж са: "Цвятко Радойнов" – Съхране, "Замфир Попов" – Берковица, "В. Коларов" – Асеновград, "Победа" – Твърдица, "Бряст" – Пловдив и други.

Недостигът на дървесина наложи използването на заместители и при амбалажното производство. С голям успех се произвеждат различни видове амбалажи, както за СС, така и за промишлеността и търговията, от пластмаса, картони и велпапе.

в/ Дървопреработваща промишленост.

Фурнир и шперплат. Фурнирът е тънък слой дървесина /лист, дъска/, със ширина – дължината на трупа, от който е отрязан. Дължината му зависи от начина на рязане. При безстърготинно рязане чрез развиване на трупа, се получава фурнир с най-голяма дължина. Добитите по този начин “ленти” се нарязват на листове с еднакви размери. Рязането може да бъде и без развиване – на банциг или безстърготинно. Биченето /стърготинното рязане/ не е препоръчително, поради загуба на дървесина и поради получаване плоскости с грапава повърхност.

Фурнирът се използва за блинд, производство на шперплат и други.

Шперплатът представлява няколко фурнирни листа с еднакви размери, залепени така, че дървесните влакна на всеки лист да бъдат перпендикулярно разположени на влакната на съседния лист.

В зависимост от нуждите и предназначението, шперплатът може да бъде от 3, 5, 7 и 9 листа, но не по-дебел от 15 мм. Предимствата на шперплата се състоят в това, че се получават големи плоскости, с подобрени технически и механически качества. Освен в мебелното производство се използва още в домостроителството, в строенето на вагони, кораби и самолети, за производство на амбалажи и други.

Трупите за фурнир и шперплат, наричани в практиката “трупи за шперплат”, трябва да отговарят на редица качества по стандарта – да са дебели, с малък сбег, без чепове, гнилоти, кривини и др. недостатъци.

Първата българска ф-ка за фурнир и шперплат – “Карпати”, е построена през 1931 год., в Русе. Освен фурнирно и шперплатно отделение, имала и други производства. Двигателите ѝ били с мощност 275 к.сили и движели 4 гатера, 2 циркуляра, фрезмашина, банциг, абрихт машина, рендосвачка, талашна преса и сушилня за талаш. Шперплатното отделение било съоръжено с бъркалка за лепило и лепилонаносвачка, преса за шперплат и ролкова сушилня. Общо инвестиран капитал – 7 792 000 лева. Заета работна ръка около 110 души и двама инженери. Годишният ѝ капацитет бил около 4 000 – 5 000 куб.м трупи. Най-често използвани дървесни видове били:

липа, елша, бряст, бук и бреза, главно внос от чужбина. От местните видове се използвали малко липа и бряст.

Наскоро "Карпати" преустановили дейността си.

Към 1934 год. работели няколко шперплатни фабрики в София, Шумен и Кюстендил. Освен горните дървесни видове, те обработвали още орех, дъб и череша.

През 1934 год. в София била изградена още една шперплатна фабрика "Стол", а към края на същата година русенската фирма "Бр. Габровски" построила такава ф-ка в Тетевен. Но с това строителството на шперплатни фабрики не свършило. През 1935 год. били построени още две – в Троян, на дружество "Копроиз" и в Тетевен – на дружество "Дебри пласт". През следващите 4 години изникнали още 4 нови фабрики – в Благоевград, Котел, с. Черни Осъм – Троянско /"Обнова"/ и в Шумен. Шуменската била откупена от дружество "Места" и пренесена в Симитли, където работила до 1957 година. През 1940 год. започнало изграждането на ф-ка "Султнас", при с. Черни Вит – Тетевенско, която била завършена след 1944 година.

Някои от ф-ките работели по метода на сухото лепене.

Само ф-ка "Обнова" в Черни Осъм била собственост на ТГПК. Останалите били на акционерни дружества и на частни лица.

Годишният капацитет на всички фабрики към 1941 год. бил 60 хиляди куб.м трупи, от които се получавали 20 хиляди куб.м шперплат. На практика пълният капацитет почти не е достиган.

Средният брой на работниците от една смяна, в едно предприятие, бил около 100 души.

Всички фабрики работели като комбинати и наред със шперплатните и фурнирни цехове имали още: цехове за амбалаж, за бъчварство, мебели и суха дестилация. В амбалажното производство използвали "кросната" – остатъците от трупите, които не могат да се развият за шперплатни плоскости, поради изтъняването им. Използван бил и шперплат за амбалаж, предимно годната част от дефектни листове.

Преди Втората Световна война шперплатното производство имало подем, но след войната затихнало. През Втората Световна война нови шперплатни ф-ки не са строени. Завършена е само ф-ка

“Султнас”. Общо шперплатното производство намалява и към 1946 год. пада до около 6 000 куб.м. За сметка на шперплата се въвеждат нови производства. “Копроиз” например, започнала да произвежда столарски плоскости, разни видове седалки, гардеробни плоскости, врати, различни каси, дървени варели и други. Подобно било положението и в другите фабрики.

Към 1957 год. работят 8 шперплатни предприятия. Само три от тях произвеждат по метода на сухото лепене. Повечето нямат шлайф машини и басейни за съхраняване на трупите.

Фурнирното и шперплатно производство към 1985 год. е концентрирано в Завод “Фурнир” – София, “Тича” – в гр. Г. Трайков, “Дим. Благоев” – В. Търново и “Гочо Иванов” – Бургас. Същите са снабдени със съвременни високопроизводителни машини. През 1983 год. производството на рязан фурнир е почти 55 пъти повече от довоенното.

След 1968 год. се произвежда технически шперплат, с фенолформалдехидна смола.

Проблемът едра строителна дървесина се отразява и върху шперплатното производство. Докато през 1965 год. са добити около 200 хиляди куб.м букови и дъбови трупи за шперплат, то през 1975 год. добивът им намалява на 125 хиляди куб.м. Към 1990 год. недостигът на шперплатна дървесина се чувства още по-осезателно, поради което ръководството на АГСГП е принудено по-често да обръща внимание на отговорните служители, за изпълнението на този план.

Дефицитът на дървесина налага в много производства шперплатът да бъде заменен с ПДЧ и ДВП, а естественият фурнир – с фурнирно фолио, ламинирани и лакирани плочи.

Плочи от дървесни частици /ПДЧ/ и дървесно-влакнести плочи /ДВП/. Дефицитността на дървесина въобще и на едра дървесина в частност, е заставила човечеството да потърси и открие технологии за оползотворяване на дребноразмерната и отпадъчна дървесина, която остава в сечищата и в заводите, а така също и на онази, която в миналото е използвана за отопление. Днес значителна част от тази дървесина може да се използва за производство на

дървесни плочи. По този начин от малоценна дървесина се получават високоефективни материали, със широко приложение.

За производство на ПДЧ е достатъчно само надробяване на суровината на ситни частици, а за ДВП е необходимо още клетъчните стени да бъдат допълнително обработени, за да се развлякнат на отделни влакна. След туй, както едните, така и другите, се подлагат на слепване със съответни лепила, под налягане и температура.

У нас производството на ПДЧ е започнало след 1960 година. През 1962 год. е усвоено, след което за кратък срок са построени 9 съвременни цеха, три завода за ДВП и пет цеха за облагородяване на дървесни плочи, от които два за ламиниране и два за каширане.

Към 1969 год. работят 12 предприятия, произвеждащи плочи, а към 1985 год. основният дял от това производство се пада на заводите "Гочо Иванов", "Тича" и "Стефан Дечев", които са съоръжени с високо автоматизирани линии, осигуряващи много добро качество на продукцията. Интерес представлява усвояването на дъбовата и особено на церовата дървесина за същата цел, от завода в Бургас.

И двата вида плочи намират широко приложение в мебелното производство, в строителството и други. С употребата им се постига икономия на масивна дървесина /дъски/, освен това, в много случаи изделията от плочи надминават по качество тези от масивна дървесина.

Друга дървопреработваща промишленост.

Десетилетия след Освобождението дървопреработващата индустрия била примитивна и слабо развита, поради което сме внасяли решета, сандъци, лопати, та даже и обуцарски клечки.

Корабостроене. Първото наше предприятие за строеж на кораби е създадено през 1927 год., във Варна. Това е заводът на Акционерно дружество "Кораловаг". Инвестиран капитал за машини и др. – над 47 милиона лева. Годишният му капацитет бил: 4 броя 150 тонни кораби, 7 броя 80 тонни, поправка на 20-30 плавателни съда. Освен това, в него са построени 100 броя товаро-транспортни вагони и е извършен ремонт на ж.п. машини и инвентар

Освен варненската корабостроителница, през 1941 год. била построена нова такава в Царево /Мичурин/, на Странджанския районен съюз на ТГПК, за производство на лодки, гемии и кораби до 350 тона.

През Втората Световна война Варненската корабостроителница се преориентирала към вагоностроене, а мичуринската се квалифицирала изключително за направа на плавателни съдове, необходими на нейния кооперативен съюз, за извозване на въглища за Цариград и други.

Коларопроизводство. Като горско индустриално предприятие може да се счита и коларската ф-ка на братя Орозови, във Враца. Основана е през 1883 год. като работилница. Изгоряла е през 1923 год. и възстановена през 1924 год., като фабрика за серийно и масово производство на брички, кабриолети, каруци и файтони, прочути със своите много добри качества. Дървените детайли се приготвяли на място, от трупи.

В същия мащаб и в същия град /Враца/, се е развила и коларопроизводителната кооперация "Гранит", през 1919 година.

Най-старата ф-ка за **калъпи** е построена през 1924 год., също във Враца. Втората е направена пак там, а след туй – в Габрово и Троян.

Във Враца е построена и първата ф-ка за **налъми**. По-късно такава била направена и в Чепинско.

Най-старата работилница за всички видове **четки**, без тези за зъби, е построена в Тетевен, през 1912 година. Имала е 30 души работници, от които 20 жени. Обработвала е годишно 500 куб.м груб дървен материал и произвеждала 30 хиляди броя разни четки.

Пак в Тетевен, на фабрични начала е организирано и производството на **рендета** и дръжки за ръчни бичкии.

Най-старата работилница за **струнни музикални инструменти** – "Кремона", е построена през 1925 год. в Казанлък, а по-късно и работилница за цигулки – в Тетевен. Годишно са произвеждани около 500 броя от тези инструменти, които са били недостатъчно. Правен е и внос.

Работилници за направа на духови музикални инструменти от дърво е имало няколко в с. Шипка – Казанлъшко, за масово производство. Местният пазар бил задоволен с тях, а оставало и за износ.

Годишно за свирачни инструменти е изразходвана около 100 куб.м резонансна дървесина.

Паркетин. Във Варна и Бургас през 1934-1941 год. се произвеждал паркетин от дъбовия отпад при биченето /капаците и др./, а другаде и от цели трупи. През 1941 год. са обработени 30 хиляди куб.м трупи е и получен 12 680 куб.м паркетин.

За подобряване на паркетното производство, през 1985 год. са внедрени нови машини за връзване на паркетина и отделно механизми за пакетно /палетно/ вътрешно-заводско транспортиране.

Производството на траверси върви успоредно със строителството на ж.п. линии. Още за строителството на ж.п. линия Цариград-Белово, баронхиршовата компания е отсякла хиляди куб.м дъбов материал от нашите гори, за траверси. През 1897 год. траверси са добивани за линията Шумен-Роман и т.н.

През 1934 год. са добивани годишно около 400 хиляди броя траверси. В миналото траверсите са били повече дялани, с оглед да не се намалява здравината им. Напоследък се прибегва и към бичене.

Заместването на дървесината при производство на траверси е един от клоновете с най-голям успех. Днес почти всички стандартни ж.п. траверси са желязо-бетонни или железни.

Към 1934-1941 год. са работили три предприятия за **зъбни клечки** и едно за обущарски. Те са характерни с това, че в тях са инвестирани малко капитали и имат малък годишен капацитет за преработка на груб материал – 150-200 куб.м обла брезава дървесина. Някои ф-ки имали и други цехове.

Талаш е произвеждан от специални предприятия или от специални цехове към други предприятия. Използвани дървесни видове за това производство са елата и меките широколистни.

Талашът се употребява за опаковка на яйца, стъклария и други. През 1941 год. били обработени 11 850 куб.м обли материали и е получен 4 220 тона опаковъчен талаш.

Кибритената фабрика в гр. Костенец е построена през 1900 год. и е започнала работа с 237 души работници. През 1905 година е горяла и незабавно възстановена, след което дава 75-90 милиона кутии кибрит. Към 1933 год. работниците са 350. До 1941 год. не е претърпяла особени изменения. В административно отношение е присъединявана към други предприятия. За последен път бе отделена на 1.X.1980 год., от КМХ "Дим. Благоев" – Белово и обособена като самостоятелно звено, пак към СО "Целулоза и хартия".

Малките дървообработващи предприятия с ръчен труд /работилници/ за бъчви, столарство, коларство, играчки, пирография, духови инструменти, калъпи, рендета и др., се развивали успоредно с едрите. Към 1941 год. се засилва производството на детски играчки и различни предмети за украса на домовете, които до тогава били внасяни.

Качествено нов момент в дървообработващата промишленост е мултипликационния подход, при който най-ефективна форма на организация се явява комбинатната, както е например в ДК "Гочо Иванов". Там е организирано едновременно производство на бичени материали, фурнир, паркет, ПДЧ и мебели. По този начин се затваря цикълът на производството и се осигурява комплексно използване на дървесината.

За периода 1975-1983 год., сумарният рандеман нараснал: за иглолистната дървесина от 82.50 на 85.98, а за широколистната – от 66.10 на 71.19 %.

Към 1985 год. в системата на ДСО "Стара планина" работят около 500 инженери от специалността "Механична технология на дървесината". Привличат се на работа и специалисти по автоматика, телемеханика, топлотехника и други.

Общата промишлена продукция на дървообработването, при база 100 за 1965 год., е пораснала през 1970 год. на 125 %, през 1975 год. – на 180 %, през 1980 год. – на 290 %, а през 1985 год. – на 360 %.

Списък на предприятията на подчинение на ДСО "Мебел" – 1969 г.:

1. "9-ти Септември" – гр. Бургас
2. "С. Ганчев" – гр. Варна
3. "Дъб" – гр. Враца
4. "Независимост" – гр. Габрово
5. "Изкуство" – гр. Трявна
6. "Август Попов" – гр. Шумен
7. "Народна мебел" – гр. Кюстендил
8. "Т. Кацаров" – гр. Ловеч
9. "К. Белоянис" – гр. Троян
10. "П. Абаджиев" – гр. Пазарджик
11. "В. Сотиров" – гр. Велинград
12. "Победа" – гр. Септември
13. "А. Жданов" – Брацигово
14. "Република" – гр. Плевен
15. "Н. Вапцаров" – гр. Червен бряг
16. "Напредък" – гр. Пловдив
17. "Ал. Атанасов" – гр. Русе
18. "Бор" – гр. Русе
19. "Липа" – гр. Силистра
20. "В. Рашков" – София
21. "Москва" – София
22. "Страцин" – София
23. "23 Декември" – София
24. "Толбухин" – София
25. "Кибритена ф-ка" – гара Костенец
26. "Мебел" – гр. Стара Загора
27. "Кремона" – гр. Казанлък
28. "Победа" – гр. Търново
29. "Добруджанска мебел" – гр. Толбухин
30. "Осми конгрес" – гр. Ямбол
31. "Бдин" – гр. Видин
32. "Лудогорие" – гр. Кубрат
33. "Завод за вита мебел" – гр. Банско

34. ДИП "Албена" – гр. Генерал Тошево
35. ДИП "Средна гора" – гр. Стара Загора

3.ХИМИЧЕСКА ГОРСКА ПРОМИШЛЕНОСТ

а/ Колофонна промишленост. Първият продукт, който е добиван чрез химическа преработка на смолиста дървесина /борина/, е катранът. Останалите производи, съпътстващи катрана, не са улавяни, освен въглищата. Катранджийството е познато на българина още от турско и е продължило да се практикува 3-4 десетилетия и след Освобождението.

Към 1910 год. катранът е добиван предимно в Родопите и по-малко в Рилските гори. Използвана е пънна борина от бор, с предпочитание на черния бор. То е ставало по първобитен начин, посредством примитивна инсталация.

Инсталациите са правени от самите работници, които са добивали катрана. Построявани са върху леко наклонен терен. Една от най-тънките работи при ваденето на катрана, била контролирането достъпа на въздух. Той трябва да приижда толкова, колкото да не изгасне огъня. В противен случай, отделилият се катран ще изгори и няма да натече нищо в казана. Затова след запалването, вратата се запушвала. При нужда запушвали дори и отвора на чучура.

Годишният добив на катран през периода 1906-1910 год. е бил 318 тона. Преди 1906 год. производството е било по-голямо. Добивът е намалял едно поради изчерпване на борината и второ – поради внос на катран от вън.

През 20-те години започнала подмяна на примитивните катранджийски инсталации със железни реторти за суха дестилация на борината и към 1930 год. около 1 000 семейства от Пещерско, Чепинско и Разложко, са вадели прехраната си с това производство, включително и събирането на борината.

При ретортното овъгляване на борината, освен катран, са получавали още терпентин, метилалкохол, зифт и други.

Към 1941 год. частните предприятия за суха дестилация на борина били 14, с общ брой на ретортите – 58, а към 1945 год.

съответно – 23 предприятия, със 104 реторти. Всички са работили с малък тип реторти, с капацитет по 500 кг борина за едно зареждане. Годишно всички предприятия заедно могли да обработят до 20 хиляди тона борина, но на практика достигали едва половината от този капацитет.

През 1937 год. била построена ф-ка “Кристал” в Лъджене, за преработване на балсамова смола и било направено първото /пробно/ производство. Като начало на колофонната промишленост може да счита 1938 год., когато започнало редовно производство и били обработени около 14 тона балсамова смола. След това производството ежегодно се е увеличавало, с увеличаването на добива на смолата и през 1945 год. били обработени 150 тона смола, а към 1952 год. – 526 тона.

Капацитетът на ф-ката – 500-600 тона, вече бил достигнат, а изгледите били многократно увеличение количеството на добиваната смола през близките години, с което тя не ще може да се справи. Затова, през 1952 год. до ф-ката бил построен завод “Кристал”, който освен смола, да обработва и пънна борина. Наред със завода продължава да функционира и ф-ката.

Завод “Кристал” също се води към целулозно-хартиената промишленост. Основното му производство към 1985 год. е балсамов колофон и балсамов терпентин, но наред с тях се получават още: катран, зифт, креозот, оцетна киселина, дървесен спирт /метил алкохол/ и други. Напоследък се произвежда колофон от талово масло, страничен продукт при сулфатното производство на целулоза, а така също и фуранови смоли за леярската промишленост.

Балсамовата смола представлява разтвор на твърди смолни киселини в смес от терпени. Така, че всъщност колофонът е екстрахирани такива киселини, а терпентинът – техният разтворител.

Древните гърци добивали смола от фисташката /пистация теребинталис/. От латинското наименование на това дърво – теребинталис, идва името на терпентина, а град Колофон, около който най-много е добивана смола, е дал името на колофона.

Колофонът бива: балсамов, когато е добит от балсамова смола и екстрахиран, когато е екстрахиран от борина и друга смолиста

дървесина. Терпентинът има същите два вида. Както посочихме по-горе, напоследък се произвежда и талов колофон.

Основни потребители на колофон са: сапунената, хартиената, електротехническата, лаковата, каучуковата, военната, пластмасовата промишленост и др., а на терпентин: лаково-бояджийската, текстилната, парфюмерийната, медицинската и други.

б/ Суха дестилация на дървесината.

От този клон на горско-химическото производство, най-старата история има въглищарството. То се практикува от древни времена, но по-точни сведения има от Средновековието насам. В турската империя то е било много развито, както в самата Турция, така и в нашите земи, особено в горите на Странджа и Източна Стара планина /крайморските гори/. Произвежданите у нас въглища са използвани предимно за нуждите на Цариград – за населението и за военния арсенал. За това свидетелствуват много заповеди на султана, с които е нареждал на местните владетели да организират производството и изпращането на въглища за Цариград.

Ето какво гласи една от тях, изпратена до търновския войвода, през месец септември 1827 год.: "... да се подготвят и изпратят в Цариград въглища, от които има голяма нужда за държавната оръжейна работилница. Раите Драган, Димитър и Слави, се били задължили да ги приготвят. /Раите – това са предприемачи/. Ако те се явят при тебе, съдействай им за набиране работници от Търновско.

В миналото, през XII-XIV век, а и преди това – през Римско време, дървените въглища са били много важен продукт, използван в желязодобивната индустрия. Около Самоков, където е била най-силно развита тази промишленост, горите са били унищожени за производство на въглища и изгорени във видните и маданите.

Освен в Самоковско, желязодобивна промишленост е имало и в Ихтиманско, Софийско, Радомирско и Дупнишко – от XII век, та до 1850 година.

През Римско време желязо е добивано в Мелнишко, Доспатско, Неврокопско, с. Голямо Белово, Чипровско и край гр. Пещера.

Най-старият метод за получаване на дървени въглища, е добиването им в жижни. Жижнята е примитивно съоръжение, подобно на инсталацията за добив на катран, изработено ръчно. И тук, както за добива на катран, процесът протича при ограничен достъп на въздух и при температура около 260 градуса по Целзий.

С откриването на кокса и използването му в желязодобивната промишленост, горите са облекчени от по-нататъшно изсичане за тази цел. Но и днес дървените въглища са търсени и намират своето приложение: в металургията – активни въглища при доменните пещи; в химическата промишленост, при производство на сяроводород; в медицината, като противоотрова; във фармацията и за гориво. Жижничните въглища са предмет на износ за Египет и Турция, а ретортните – за Унгария.

Когато започнала подмяната на катранджийските примитивни инсталации с малки метални пещи – реторти – въглищарските жижни също започнали да отстъпват мястото си на ретортите. При жижните обаче подмяната вървяла по-бавно, те дълго време “не се предавали” и продължавали съществуването си, макар и доста ограничено вече, до 1956 година.

Ретортното овъгляване било най-силно застъпено в Габрово, Бургас, Троян, София, Курило, Своге, Трън и Росица – Севлиевско. Освен тях, в иглолистните гори – Чепино Баня, Лъджене, Каменица, Ракитово, Дорково, Якоруда, Махалата и др., са работили реторти за суха дестилация на пънна борина, при която наред с колофона, терпентина и др. производи, се получавали и въглища.

През 1941 год., от всички предприятия за термично разлагане на дървесината /сухата дестилация/, са добити:

1. Дървени въглища	1 000 тона
2. Индустриален терпентин	185 тона
3. Катран	1041 тона
4. Дървесен спирт	119 тона
5. Ацетон	61 тона
6. Оцетна киселина	97 тона

Разликата за въглищата през същата година до 50 хиляди тона, са добити в жижните. За производството на 50 хиляди тона въглища са употребени около 500 хиляди пространствени куб.м дърва.

Към 1950-1955 год., от химическата горска промишленост най-мощна е термичното разлагане на дървесината, с крайни продукти: въглища, катран, дървесен спирт, сива оцетна вода и индустриален терпентин. Все още участват и жижните.

През 1949 год. е пусната в експлоатация модерната суходестилачна инсталация "Горхим", при Рилския манастир. Тя работи с 3 реторти, вертикално наредени една до друга, с вместимост 15 куб.м всяка една от тях. В най-горната се изсушава дървесината с горещи газове; в средната става термично разлагане чрез загряване до 400 градуса по Целзий, при пълно отсъствие на въздух, а в най-долната се охлаждат въглищата. Основните деривати, които се получават, са:

- Кондензирани газови продукти, които могат да горят.
- Течни деривати и
- Твърди отпадъци – въглища.

Особен интерес представляват въглищата, а така също и течните деривати – катраните, водният дестилат, дървесният спирт и др., които са твърде важни суровини за другите клонове на химическата промишленост.

Годишният капацитет на "Горхим" е 20 хиляди пространствени куб.м дървесина. Пригоден е за обработка на отпадъчна дървесина при сечта и от дървообработващите заводи, която може да бъде и съвсем сурова.

Основни предприятия по лесохимия към 1969 год. са:

1. ДИП "Горхим" – с. Кочериново – Кюстендилско
2. ДИП "Кристал" – Велинград
3. Завод за хидролиза и фуражни дрожди – Разлог.

в/ Целулозно-хартиена промишленост

Стремежът да отрази това, което мисли и което го вълнува, съпътства човека от незапомнени времена. И до днес има запазени рисунки върху каменни стени, останали от пещерния човек от преди

15 хиляди години. Египетски и асировавилонски писмени документи върху глинени плочи, датират 4 000 години преди новата ера /НЕ/. Към 3500 год. преди НЕ, египтяните започват да употребяват папируса – хартия, произведена от храста “папирус”, получена чрез слепване на тънки влакнести ивици, на която е могло да се пише. В 2000 год., също преди НЕ, се появява пергаментът, който дълго време бил използван за писане. Междувременно, за писане били използвани още: гладки дървени плоскости, слонова кост, медни плочи, листа и кора от дървета и други.

За пръв път хартия в днешния смисъл на думата – от развлакнени растителни материали, била получена през 105 год. от НЕ, в Китай. За изходна суровина било използвано ликото от кора на черница, което след развлакняне залепвали още мокро върху плат, а след това го изсушавали и изглаждали. Това изобретение дълго време било използвано в Китай скрито. Впоследствие, пленени китайски войници го пренесли в Корея и Япония, а през VII век било усвоено и от някои арабски страни.

В Европа производството на хартия станало известно едва през XIV-XV век. Но след откриването на книгопечатането от Гутенберг, нуждата от хартия станала бързо осезателна.

В Русия производството на хартия започнало в началото на XX век. Използвана е сламата, която е преработвана с варно мляко. В Америка хартията е позната още преди откриването ѝ от Колумб.

Голям тласък в развитието на производството на хартия се получава след откриването на машина за производството ѝ, от французина Луи Роберт, през 1799 година. От тогава всъщност започва индустриалното целулозно-хартиено производство. До средата на XIX век били използвани различни растителни суровини. Чувствал се недостиг от такива. Този проблем бил решен с откриването на дървесната каша през 1844 година.

Първото индустриално производство на хартия в България е организирано около 1896 год., в с. Княжево, край София, където до 1984 год. работи държавна книжна ф-ка “Петко Напетов”. През 1902 год. в Костенец се слагат основите на днешната ДКФ “В. Коларов”. През периода 1932-1938 год. се изграждат предприятия в Кочериново,

сега завод "Н. Вапцаров" и на гара Искър. През същия период в Княжево и Костенец се доставят нови машини и се разширява ф-ката в Белово. Около 1941 год. в Пловдив влиза в действие малка машина за хартия, която слага основите на днешния завод за хартия и амбалаж – "Родина".

Така изградените мощности, към 1941 год. имат общ годишен капацитет на производство около 18 хиляди тона готова продукция. Характерно за тези мощности е това, че машините им са с ниски производствени скорости, а получените хартии са с малка ширина. Много голямо е участието на ръчния труд.

Силно развитие, свързано с всеобща механизация, автоматизация и специализация, хартиената промишленост получава след 1950 година. Повече от старите мощности са подменени с нови, много по-скоростни машини и с голяма ширина. Ръчният труд се свежда до минимум. Пусната е и първата в страната специализирана машина за производство на многослойни картони, а през 1965 год. е пуснат завод на гара Искър, за полуцелулоза и картон. Усилено се изгражда в края на 70-те и началото на 80-те години нова мощност за производство на картон, велпапе и амбалаж, край гр. Пазарджик – днешният ККВА "Тракия". От началото на 1981 год. започна изграждането на ф-ка за хартия към Лесопромишления комбинат в Силистра.

С тези подобрения, реконструкции, изградени нови мощности, производството на хартия, картони и мукава след 1986 год. се очаквало да надхвърли 500-550 тона годишно.

Основни продукти за получаване на хартия днес са целулозата /или полуцелулозата/ и дървесинната маса, от които първостепенно значение има целулозата. Количественото съдържание и качеството на целулозата в различните дървесни видове не е еднакво, поради което не всички видове могат успешно да бъдат използвани за добиването ѝ. Най-подходящи са иглолистните – смърч и ела, но постепенно се включват и други видове, включително и широколистни.

Целулозата е полизахарид, който участва в изграждането на стените на дървесната клетка. Освен целулоза, в клетъчните стени има още полуцелулоза /хемицелулоза/ и лигнин.

Съдържанието на целулозата в дървесината е около 45 %. Това високо участие на целулозата в състава на дървесината, прави последната основен източник за получаването ѝ. Добива се от ситно раздробена дървесина, третирана с горещи разтвори от силни киселини или основи, под налягане.

В зависимост от използваните химически вещества, методите за производство на целулоза биват: сулфатен и сулфитен. При сулфатния метод може да се използва като суровина боровата дървесина, а така също и селскостопански суровини.

Като полуфабрикат, освен за хартия, целулозата се използва още за производство на изкуствени текстилни влакна и нитроцелулоза. От изкуствените влакна се произвеждат различни видове прежди и платове, а от нитроцелулозата – взривни материали, целулоид и други.

Процесът за производство на целулоза е всъщност процес на освобождаването ѝ от придружаващите я вещества в дървесината.

Производството на целулоза в нашата страна започна през 1952 год., в завода "Ст. Кираджиев" на гара Кричим, чрез внедряването на съветска инсталация за производство на неизбелена сулфатна целулоза от иглолистни дървесни видове. Монтирани са два варилни котли с вместимост по 80 куб.м единият, с всички необходими машини и съоръжения. Годишното производство е около 14 хиляди тона сулфатна целулоза.

Към 1985 год., избелена сулфатна целулоза се произвежда в КЦХ – Разлог, с годишен капацитет около 16 хиляди тона.

В изпълнение на Разпореждане на МС от месец януари 1990 год., Технологическият комбинат за целулоза и хартия в Разлог намали производството на целулоза до 35-40 хиляди тона годишно, като тенденцията е това производство да се спре в началото на 1993 година.

Днес у нас, по принцип, се произвежда целулоза по сулфатния метод, за всички мощности.

През 1962 год. в гр. Мизия, към Комбината за целулоза и хартия /КЦХ/ бе пуснат завод за производство на избелена целулоза от слама.

От 1971 год. в Свищов се произвежда сулфатна целулоза от широколистни видове /бук/, за производство на вискозни влакна.

За производство на полуцелулоза по неутрално-сулфитния метод, работят инсталации в КЦХ "Ст. Кираджиев", в КЦХ в Мизия и на гара Искър.

Дървесинната маса /дървесната каша/ е полуфабрикат, който участва в производството на хартия и картони. Нейното производство у нас датира от 1926-1927 год., с въвеждането в действие на 3 стривачни машини – 2 в Кочериново и 1 в Княжево, с общо годишно производство на картони – 4 000 тона, от 10 хиляди куб.м смърчова дървесина. През 1932-1936 год. били пуснати още две стривачни машини – по една в гара Искър и в Белово. Към 1941 год. за дървесна каша се обработват около 25 000 куб.м смърчова суровина общо, за картони и вестникарска хартия. През 1962 год. е монтирана нова инсталация в Мизия.

Получаването на дървесинната маса става в дефибръори, чрез механично дефибриране /стриване/ или се развлакня с помощта на химически вещества, в рафиньори. Има по-ниска якост от целулозата и се използва в примес с нея, за производство на вестникарска хартия.

За получаване на дървесинна маса се използва дървесина от смърч, ела и топола, бук и айлант. Диапазонът на дървесните видове за това производство непрекъснато се разширява.

В съвременния живот хартията и изделията от нея, са продукти, свързани с всички дейности на човека. Няма стопански клон, а още по-малко може да се намери такъв в културната сфера, в който да не е нужен този артикул. Особено широко приложение тя намира в периодичната и ежедневна преса – вестници и списания, в учебния процес на младите поколения – от I клас до излизане от студентската скамейка, в книгоиздаването и т.н. Консумацията на хартия в обикновения бит, като опаковъчно и като тоалетно средство, също е голяма.

Употребата на обикновената и натроновата хартия, велпапе, картони и мукави, за производство на най-различни амбалажни

опаковки, за нуждите на почти всички клонове на материалното производство и на търговията, като заместител на дървесината, е също от много голямо значение и широко застъпена.

Велпапе се произвежда в ЗХА "Родина" – Пловдив, в заводите за велпапе и амбалаж в Луковит и Стражица, в ККВА "Тракия" – Пазарджик.

Книжни торби за циментовата, хранителната и химическата промишленост, се произвеждат в завода в Кричим. Производството е организирано от 1954 год., когато е пусната специална машина за производство на натронова хартия.

Потребителски опаковки за хранително-вкусовата, парфюмерийната, фармацевтичната, химическата, керамичната, обувната, тютюневата и други промишлености от хартия, картони и мукава, осигуряват заводите "Съба Енева" в Павликени, "Хаджи Димитър" в София и Своге и "Чайка" във Варна, едновременно с другото производство при тях.

Тенденции в развитието на целулозно-хартиената промишленост към края на 80-те години:

- Разширяване производството на сулфатно избелена целулоза от иглолистни и широколистни видове.
- Увеличаване производството на сулфатна целулоза от слама.
- Изграждане на нов целулозен завод към Лесопромишления комбинат в Силистра.
- Изграждане на мощности за избелване на дървесинна маса за фина хартия, нови мощности за разни видове хартии и нови видове хартии в старите мощности.
- Увеличаване делът на отпадъчната хартия до 40 % от общият баланс на суровината за производство на хартии и други.

Реализацията на идеята за нов целулозен завод към Лесопромишления комбинат в Силистра срещна съпротивата на местното население, в лицето на Екогласност и през 1990 год. е предявен иск към Върховния съд, за отменяне Решението на МС за това строителство.

Поради пресилена експлоатация на горите ни до сега и силно намаляване възможностите за ползване, от една страна, и

непрекъснатото увеличаване на консумацията на целулоза и хартия – от друга, е твърде важно реализирането на намерението за увеличаване на производството на сулфатна целулоза от слама, а така също и увеличаване делът на отпадъчната хартия в баланса на изходните суровини. Всички опити за търсене друг изход във връзка с утрешното осигуряване на целулозно-хартиени продукти, са измамнически. Да се разчита на синтетични суровини, е също измама, защото тяхното производство в края на краищата опира пак до растителни суровини, респективно до дървесината. Ако заводът в Мизия не е в състояние да се справи с преработката на сламата, трябва да се пригледат и други заводи към това производство и да се прекрати пилеенето на сламата.

Създадените през 1981 год. промишлено-снабдителни предприятия "Вторични хартиени суровини" в София, Пловдив, Варна, Бургас, е необходимо да активизират дейността си и да създадат свои филиали и агенти, с оглед дейността им да обхване цялата страна, до последното селище.

Последните няколко реда може би звучат твърде наставнически, но съзнавайки изключителната важност на този проблем, не може да не се подчертае това.

Промишлени предприятия към ДСО "Целулоза и хартия" към 1969 год. са следните:

1. ДКФ /държ.книжна ф-ка/ "Искър" – гара Искър
2. ДКФ "Петко Напетов" – София
3. ДКФ "В. Коларов" – Костенец
4. ДКФ "Дим. Благоев" – Белово
5. ДКМЗ /държавен книжно-мукавен завод/ "Фридрих Енгелс" – гара Кочериново – Кюстендилско
6. ДКФ "Тракия" – Пазарджик
7. ЗХА "Родина" – Пловдив
8. ДЗЦ "Ст. Кираджиев" – гара Кричим
9. ЦХК /целулозно-хартиен комбинат/ с. Букьовци – Врачанско
10. ДИП "Хаджи Димитър" – София
11. Завод за полуцелулоза и картон – гара Искър
12. Картонажна ф-ка – гр. Варна

13. Предприятие за производство на хартиено-картонен амбалаж – гр. Павликени.
14. Комбинат за хартия и фуражни дрожди – гр. Разлог

г/ Други клонове на химическата горска промишленост **Дъбилни вещества**

До 1952 год. при кожарските ф-ки са съществували малки инсталации, които са произвеждали дъбилни разтвори с малка концентрация, употребявани направо при обработката на кожите, без да се сгъстяват. Основен суровинен източник за тези инсталации е била смрадликата. Производството на тези инсталации е било недостатъчно, поради което дъбилни материали са внасяни, срещу валута.

Начало на индустриално производство на дъбители у нас, се слага през 1952 год., с изграждането на цех за екстрахиране на дъбилни вещества, с една нова и една стара инсталация, при целулозния завод "Ст. Кираджиев". Екстрахирането в новия цех се извършвало в дифузионна батерия, състояща се от 9 дървени екстрактора, всеки с вместимост от 7.4 куб.м. Работило се е по непрекъснатия метод. Сгъстяването на получените сокове се е извършвало в три корпусни вакуум-апарати, също на принципа на непрекъснатостта. В началото цехът е преработвал предимно смърчова кора, но след 1953 год. преминава главно на дъбова дървесина.

Към 1957 год. съотношението на добиваните екстракти е: 66 % то дъбова дървесина, 23 % от смърчови кори и 11 % от смрадлика.

Дъбилните вещества /танините/ представляват сложни химически съединения, съдържащи се в клетките на различни части на растенията и имат свойството да дъбят кожите. Самото дъбене е също сложен химически процес.

Голям е броят на растенията, съдържащи танини, но концентрацията им в едни е по-голяма, а в други – по-малка.

У нас, като суровина за производство на дъбители, най-голям интерес представлява дървесината на дъбовете – зимният, летният и

благуна, тай като има високо таниново съдържание. Та нали от там е дошло името на тези материали – дъбилни вещества, дъбители!

Смърчовата кора също има високо съдържание на танин и не е за подценяване, въпреки по-трудното ѝ доставяне поради отдалечеността и неблагоприятните климатически условия, при които растат смърчовите насаждения. Смяраликата е богата на танин в листата. Дъбилни вещества могат да се получат също от кестен и някои видове върби. В Съветския съюз например, 50 % от дъбителите им, се добиват от върбови кори.

В зависимост от употребените дъбители, дъбенето бива: дъбене с растителни дъбилни екстракти; дъбене с минерални дъбители; дъбене с нерастителни органични дъбители и дъбене със синтетични дъбители.

Въпреки възможността за синтезиране на изкуствени дъбители, значението на естествените е още много голямо.

Етерични масла

Етеричните масла са лесно летливи ароматични, предимно терпенови съединения. За разлика от тлъстите масла, те са изпаряеми.

Изходна суровина за получаване на етерични масла в горската промишленост, са иглолистата на елата, смърча и боровете. Етерични масла съдържат и някои тревисти и храстови растения – мащерка, босилек, мента, роза и други.

В горско-промишлената практика етеричните масла се добиват от иглиците и тънките клони, събирани главно от отпада при извеждане на главни и отгледни сечи в иглолистни насаждения. Етеричните масла се намират в клетките, във вид на ситни капчици и много трудно се различават от останалото клетъчно съдържание. Добиват се чрез дестилация с водна пара. Дебелината на клонките не трябва да е по-голяма от 8 мм.

В практиката към етеричните масла се причисляват всички етерично-маслени продукти, включително и тези, получени чрез екстракция и пресуване на ароматични растителни части, въпреки че последните съдържат значителни количества нелетливи вещества.

Съдържанието на етерични масла в растенията е най-голямо през юли и август, а най-малко – през февруари и март. Затова този продукт трябва най-масово да се произвежда през лятото. За сега няма установени технологии за по-дълго съхраняване на суровината и терпените излизат. За щастие, през лятото се извършва и по-голяма част от сечите.

Етерично-масленото производство е ново. В нашата страна то е въведено след 1952-1953 година. Предприятия за осъществяването му – така наречените “бороварни”, има в Батак, Борино и др., които са на подчинение на ПП “Българска роза” в Пловдив.

Етеричните масла имат приложение във фармацевтичната, парфюмерийната и др. промишлености.

Фуражна промишленост.

Промишлените производства на този отрасъл са два основни вида – борово брашно и фуражни /кръмни/ дрожди. И в единия, и в другия случай се използват отпадъчни продукти. Този отрасъл също е нов.

При производството на борово брашно, се използват иглолистата – направо от сечището или след екстрахиране от тях на етерични масла. В първия случай хранителната стойност на брашното е по-голяма, тъй като освен каротин, съдържа витамини и др. хранителни съставки, които в отпадъците от екстракта, повече или по-малко, са унищожени.

Производството на борово брашно става в отделни цехове в горските райони – Чепеларе, Смолян, Борино и други.

Фуражни дрожди се произвеждат в завода в Разлог, чрез хидролиза на дървесината. Освен дрожди, получава се и етилов алкохол. Изходната суровина е предимно отпадъчна – оползотворяват се значителни количества дървесни стърготини /трици/ от дървообработващите заводи.

Значението на тези производства е голямо – използват се отпадъчни суровини от горите и се добиват ценни фуражни съставки. Иглолистното брашно съдържа каротин, микроелементи и витамини, от които се увеличава растежа на животните, носливостта на птиците,

млеконадоя. Аналогично е действието и на дрождите. Боровото брашно и дрождите се дават на животните като съставна част на фуражните смески.

С влизането в сила на Решение 193 на МС от 26.XII.1989 год., до края на януари 1990 год. окончателно се преустанови производството на фуражни дрожди в разложкия завод.

Текстилна промишленост.

В списание "Г. преглед" – 1912 год., кн. 8, била поместена статия, под сензационното за тогава заглавие – "Дрехи от дърво". В нея се съобщава как някой английски учен видял в Тибет жени, облечени в дрехи от дърво, направени от тънки нишки, отцепвани от разни дървета. Мнението на ученият било, че въпросният плат е евтин, практичен и траен.

По-нататък авторът съобщава, че един американец, пак от дървесни жички, но преработени с някаква течност, получил същински жици /прежда/, от която си направил жилетка – красива и трайна.

"Ако тия опити успеят – заключава накрая авторът на статията – в текстилната промишленост ще стане преврат и бъдещето ѝ ще е в дървесината, а значението на горите ще нарасне многократно".

В 1912 год. това е било мечта, а в 1971 год. в Свищов започва да работи мощност за производство на сулфатна целулоза от широколистни видове, предимно бук, от която се добиват вискозни влакна и прежди за изкуствена коприна и целволе. Днес повече от текстилните производи са изработени от изкуствени материали.

Изкуствените материали за текстилната промишленост се добиват само от висококачествена и облагородена целулоза.

Импрегнация и модифициране на дървени материали

Импрегнирането е начин за увеличаване трайността на дървесината, чрез нагнетяване в нея на защитни химически вещества, в специални инсталации. На импрегнация подлежат материали, които са застрашени от бързо изгниване поради това, че са на открито и в постоянен контакт с почвената влага – ж.п. траверси, телеграфни и телефонни стълбове.

У нас такава инсталация работи от преди 1941 год., край гара Белово. Годишният ѝ капацитет е около 600 хиляди броя траверси, но на практика не надвишава 400 хиляди, плюс стълбовете.

Буковите траверси са обработвани с креозот и волманови соли, а дъбовите – траверси и стълбове – само с волманови соли. Иглолистните материали се импрегнират само с креозот.

Модифицирането на дървесината е процес, твърде сходен на импрегнацията и има за цел повишаване трайността и якостта на масивната дървесина, главно на бързорастящите видове – тополи, елши, върби и др., независимо от местоприложението ѝ. За целта дървесината се пропива с различни видове мономери, олигомери или разтвори на полимери. Получава се нов продукт, със строеж и текстура на дърво, но с подобрени физико-химични свойства. Трайността на модифицираната дървесина е близо 10 пъти по-голяма от тази на натуралната, а якостните ѝ качества се увеличават два-три пъти.

Всички методи за модифициране на дървесината могат да се сведат към два основни – чрез пропиване или пластифициране и метод чрез пресоване, съпроводено с термично, химично или някакво друго въздействие.

Подобряване качеството и трайността на дървесината на бързорастящите видове е много важен момент, тъй като в бъдеще отглеждането им непрекъснато ще се разширява, като перспективите за тополата са най-големи.

IX. ПРИХОДИ ОТ ГОРИТЕ

1.НОРМАТИВНИ ДОКУМЕНТИ

Въвеждането на тарифни такси, които трябва да се плащат при ползването на горски продукти, има многостранно значение. Установява се ред при ползването. Щом ползването се заплаща, то се ограничава до размера на действителните нужди. С получените приходи се осигурява издръжката на горските служби по места и в центъра и финансиране на мероприятията за подобряване състоянието на горите. Осигуряват се приходи и за бюджета на страната.

Правилно изградените тарифни такси спомагат за регулиране на ползването от ГФ, независимо от вида и местонахождението на ползвания продукт. Тук особено значение има съобразяването на тарифните такси за ползване на дървесина на корен, с теренните и пътно-транспортни условия, конкретно за всеки обект. Уравниловката в тарифните такси, която се въведе преди няколко години, е твърде опасна – близките обекти до пътищата и до консумативните центрове, насаждения с равни терени или с малки наклони, се претоварват, а в отдалечените и стръмни басейни не се ползва.

Приходите биват няколко вида – от такси, глоби, неустойки и други. Особено значение имат приходите от тарифни такси за ползване дървесина на корен, на странични горски продукти – смола, борина, сено, билки, горски плодове, гъби, лов, риболов и др. второстепенни ползвания. По Закона за лова, освен такси за право на ловуване, са въведени такива и за убития дивеч, такси за пломбиране на убит дивеч и на дивечови кожи, които ще се продават или подаряват и други.

В наказателните разпоредби на ЗГ, Закона за лова, Закона за рибарството и в правилниците за приложението им, са дадени наказателни тарифи, по които се налагат глоби и обезщетения, за извършени нарушения по тях. По наредбите и правилниците за

ползване на дървесина, са предвидени неустойки, които заплаща ползвателят при неспазване на договорните условия. От 1978 год. съществува Наредба за заплащане стойността на ползваната площ от ГФ, за строителство от други ведомства.

Основните документи, въз основа на които се определя вида и размера на приходите /таксите/ при ползването от ГФ, са съответните закони и техните правилници, с които се запознахме в глава III. Въз основа на тях и във връзка с тях, са издавани конкретни документи. Още през турско, въз основа на ЗГ от 1868 год. са издадени: Инструкция за таксите за горене на въглища, за таксите за строителни материали и Инструкция за безплатно отпускане на дърва и материали.

От Освобождението до 1904 година, таксите за ползване на дървесина са били за изработени /добити/ материали – на парче, на товар или каруца и други. След това се въвеждат тарифи на корен. Първоначално тези тарифи се изготвяли от лесничите и инспекторите, въз основа на ЗГ, но под натиска на местни и други органи, в много случаи те са били по-ниски от предвидените в закона.

Повече документация за приходите, освен законите и правилниците им, имаме след 1948-1950 година. По-важни документи от тях са:

- ПМС от 1953 год., относно утвърждаване тарифни такси за дървесина на корен, които трябва да заплаща Управление "Дърводобив и транспорт" при МТП и друго постановление, за страничните ползвания.

- Наредба за приходите от горите, от 1961 год., изменена през 1962 и 1963 година.

- Наредба за образуване и ползване на "Фонд ЛКМ".

- Наредба за размера на вноските, които трябва да се заплащат при застрояване на площи от ГФ.

- Приложения към Правилника за прилагане ЗГ от 1958 год., издаден през 1975 год. /виж глава III/.

2.ПРИХОДИ И РАЗХОДИ

През турско приходите започнали да се събират едва през XIX век. Горският десятък бил събиран от специални горски чиновници, наречени от населението "Ормана мемури" /горски бирници/. След Освобождението, още през 1879 год., били пуснати от младата българска администрация циркулярни писма, за събиране приходите от горите – 15 % от пазарната стойност на дървени материали от държавни гори и 10 % - от общински и частни. Бедните се освобождавали от такси, когато материалът и дървата са за собствена потреба. От начало таксите за дървени материали се събирали от кметовете. От 1886 год. тази работа е вършена от квитанционни писари, а от 1888 до 1904 год. – от квитанционни горски стражари. След 1904 год. приходите от горите се събират от общинските секретар-бирници и позволителните се облепвали с таксови марки, равни на стойността на материала. По-късно събирането им пак минало към горските служби.

Събраните приходи от държавните гори и направените разходи за тях, през периода 1879-1912 год. са били:

Приход.		Таблица 53			
Година	Приход - лв.	Година	Приход - лв.	Година	Приход - лв.
1879	126167	1895	373310	1911	860793
1880	150727	1900	282697	1912	515356
1885	231416	1905	752250	Всичко за периода	16132843
1890	433079	1910	918419		

За един ха гора, средногодишния приход за периода е 0.77 лева. Делът на второстепенните ползвания е само 3.8 %. Приходите нямат здрава връзка нито с отсеченото количество, нито с вида и качеството на материалите. Относителният растеж на приходите може да се обясни с разширената експлоатация в държавните гори, на места с

прекомерни сечи, подобряване на съобщителните средства и общият развой на страната.

Разход

Таблица 54

Година	Разход - лв.	Година	Разход - лв.	Година	Разход - лв.
1879	40053	1865	797213	1911	1095137
1880	58225	1900	684351	1912	1469755
1885	288001	1905	833324	Всичко за периода	23125886
1890	678542	1910	1017051		

Основните разходи са направени: за издръжка на персонала по места – 18 662 403 лв.; за експлоатация на държавни гори, за разсадници, залесяване, лесоустройствени работи и др. подобни – 1 943 968 лв.; за издръжка на персонала в Централното управление на горите – 569 351 лева.

Средногодишният разход за един ха гора е 1.11 лв., т.е. разходът за 1 ха е по-голям от прихода с 0.34 лева. С други думи, държавните гори не могат да се самоиздържат. Причини – примитивно стопанство.

Приходите от общинските гори за периода 1905-1912 год. са:

Таблица 55

Година	Приход - лв.	Година	Приход - лв.	Година	Приход - лв.
1905	931196	1908	1812678	1911	2533353
1906	1557650	1909	2097499	1912	2144027
1907	1975955	1910	2160071	Всичко	15182432

Средногодишният приход за периода е 1 897 804 лв., а от 1 ха – 1.29 лева.

За същият период – 1905-1912 год., средногодишно са правени следните разходи за общинските гори:

- За издръжка на общинската горска стража - 1 037 852 лв.
- За издръжка на общински лесничейи - 32 400 лв.

- Плащане поземлен данък за общинските гори - 540 720 лв.

Всичко: 1 610 954 лв.

На 1 ха средногодишно се падат по 1.10 лв. или приходите са с 0.19 лв. по-големи от разходите. Това обаче не означава нито, че са в по-добро състояние, нито, че по-правилно са стопанисвани от държавните. Напротив, дължи се на обстоятелството, че от тях само се взема.

Данни за приходи от частни гори няма за този период. Направени разходи за тях са:

За пазене -	48 162 лв.
За поземлен данък -	259 298 лв.
Всичко:	307 460 лв.

Други разходи за частните гори не са правени. Средногодишно за 1 ха от тях са изразходвани по 0.66 лева.

Приходи от лова и от рибарството. Средногодишните приходи по съответните закони по лова, са били:

1. От 1880 до 1896 год. -	по 11 633 лв.
2. От 1897 до 1903 год. -	по 44 970 лв.
3. От 1904 до 1908 год. -	по 59 776 лв.

Таксите за ловните билети са били три вида: по 10 лв. за членове ловци, по 25 лв. за нечленове и по 40 лв. за професионалисти.

Приходи по Закона за рибарството през 1908 год.:

1. Наеми от риболовно право -	175 713 лв.
2. Наеми от експлоатиране на блата и таляни -	191 236 лв.
3. Такси от позволителни за риболов -	4 432 лв.

Всичко: 371 381 лв.

За рибарството са правени разходи за мелиоративни работи по блата и езера, за рибарници и издръжка на персонала.

През периода 1936-1941 год. са реализирани парични доходи от тарифни такси от главно и второстепенно ползване, както следва:

а/ Доходи от главно ползване – тарифни такси и фонд връхнини, по собственост на горите, в млн. лв.:

Таблица 56

Година	От държ. гори	От общ. гори	Уч-щни гори	Манаст. гори	Частни гори	Всичко
1936	121.8	106.4	2.3	6.2	92.0	328.7
1937	166.2	134.2	2.5	7.5	107.0	414.4
1938	230.8	155.8	2.1	9.1	117.8	515.6
1939	251.9	172.7	2.7	8.9	98.3	534.5
1940	290.6	180.7	2.3	8.2	116.4	598.2
1941	367.1	237.7	2.1	11.6	177.2	804.7

Най-високи са доходите от държавните гори, следвани от общинските и частните.

б/ Бруто доход от странични ползвания през периода 1936-1941 година, в хиляди лева:

Таблица 57

Вид на ползването	Година					
	1936	1937	1938	1939	1940	1941
Паша	968.7	1154.7	1138.5	1749.1	2402.0	3212.2
Листник и сено	61.9	46.2	60.6	94.7	94.6	118.0
Други стран. ползвания	32.9	56.1	46.0	61.7	79.7	76.9
Всичко	1063.5	1257.0	1445.1	1905.5	2576.3	3407.1

Данните от таблицата показват, че основното перо при тези приходи, е пашата. Още от турско е обръщано внимание на нея и е

събирана под широко известния данък "Беглик", понятие, което много години след Освобождението продължава да се използва у нас. А днес, както вече посочихме в раздела за пашата, с отменянето на таксата за паша в горите, този приход е отрязан.

Към 1953, 1955 и 1959 год., приходите от горското и ловното стопанство са били /в лева/:

Таблица 58

Показатели	1953	1955.	1959.
Приходи - общо	124156000	126771000	115156000
В това число:			
Тар.такси на корен - ГПП	71040000	74155000	61000000
Тар. такси на корен от местно население	37449000	37797000	42828000
Такси за паша	7835000	6286000	6088000
Други странични ползвания	4297000	4713000	3674000
От ловното стопанство	1993000	2547000	176000
Непредвидени	1542000	1273000	1390000
Разходи общо	114146200	154639970	213184000

Приходите са само от тарифни такси, позволителни за лов, глоби и др. подобни. Таксите са ниски, а разходите действително са се увеличили, тъй като дейността по ЛКМ този период е била най-активна. Имало е и дотации.

Около 58 % от разходите са за зеленото строителство, 26 % за издръжка на персонала – заплати, прибавки към заплатите, командировки, храна и облекло, а останалите 16 % са разни други разходи – канцеларски разходи, лимитни и извън лимитни капиталовложения, ремонти и други.

До национализацията приходите от общинските и частните гори са боли в полза на своите собственици, които внасяли известен % от тях в полза на държавата. Изключение правят общинските гори през периода на одържавяването им през 1939 година. След 1951 год., с 1171 ПМС се разпорежда всички приходи от горите, а те са вече само държавни, да се внасят в държавния бюджет.

3. ТЪРГОВИЯ С ГОРСКИ ПРОДУКТИ

Разгледаните до тук приходи са от такси за право на ползване дървесина и второстепенни горски продукти. Това е рентата от гората, за вложените средства и труд за нейното създаване и отглеждане. След добиването на горските продукти и продажба на по-голяма или по-малка част от тях, се реализират допълнителни доходи – печалба, които в много случаи са доста по-големи от приходите от такси.

Търговията с добитите дървени материали и други горски продукти, се извършва вътре в страната за задоволяване нуждите на местния пазар или се изнасят за продажба в чужбина. Редно е да се изнася само онова, което не може да се пласира на местния пазар. При несъстоятелност на нашето производство да задоволи местните нужди или по други съображения – обратно – се внасят продукти от чужбина.

Местен пазар. Още при първите наченки на стопанска експлоатация са създадени възможности за продажба на дървени материали и дърва, на местното население. В доклада си от 1897 год. началникът на Отделението на горите донася на министъра: "Полученият материал от сечището в Ири-Хисар /Русенски окръг/ е складиран до горската барака, от където се продава постепенно на желаещите".

Продаването на дървени материали и др. от склада, е ставало чрез публично наддаване или по продажни тарифни цени, изготвяни за държавните гори от лесничейте, а за общинските – от общинските народни съвети. Получените суми от държавните гори се внасяли в държавния бюджет на приход, а от общинските – на съхранение. Обикновено лесничействата са продавали добитите материали на населението по тарифни цени, които са били еднакви за всички клиенти. Когато обаче се явят няколко кандидати и всеки от тях желае да изкупи цялото количество на даден склад или на няколко склада, обикновено се прибегвало към продажба чрез търг, т.е. чрез наддаване. Тръжната продажба почти винаги е носила по-големи печалби.

Някои търговци обаче използвали и следната възможност: купуват правото на ползване от годишните етати от правоимащите още на корен /"на зелено"/, срещу дребно възнаграждение. След това плащат на същите да ги отсекат и превозят на временен склад, в качеството си на обикновени работници. На временен склад или на друго подходящо място, търговците извършват истинската продажба и извличат максимална печалба за себе си.

До 1946 год., търговията с дървени материали се извършва от стопаните на горите, от частни лица-търговци, от ТГПК и други. През 1947 год., при новообразуваното СГП към ОГСП "Държавни гори", бе създаден търговски клон за търговия с дървени материали, известен под наименованието "Дървопласмент". Дървопласмент изкупува дървени материали от ГПП и ги продава по разпределение на съответните промишлени, строителни, селскостопански, транспортни и други организации, с определен % печалба. Чрез него се пласират и всички производи на ДДЗ. Тази форма на търговия продължава и до днес, с незначителни или временни промени в структурата и в административната принадлежност. При реорганизациите в горското ведомство, тя е вървяла с управлението по дърводобив и транспорт, респективно към Министерството на тежката промишленост, Министерството на строежите или МГГП.

Към 1970 год. тази служба съществува като ДСО "Дървопласмент" към МГГП и има следните търговски кантори /поделения/, по места:

№ по ред	Кантора	№ по ред	Кантора
1.	Асеновград	6.	Гара Въча
2.	Благоевград	7.	Габрово
3.	Бургас	8.	Горна Оряховица
4.	Варна	9.	Казанлък
5.	Велинград	10.	Кърджали
11.	Кюстендил	18.	Русе
12.	Ловеч	19.	Сливен
13.	Михайловград	20.	София

14.	Пазарджик	21.	Тетевен
15.	Пещера	22.	Троян
16.	Пловдив	23.	Шумен
17.	Разлог	24.	ДТП "Лесоимпекс" - София

ДТП "Лесоимпекс" има за задача да реализира външния стокообмен с горски продукти и изпращане на работа в чужбина лесовъдски кадри.

До 1981 год. ловците, убили дивеч по установения ред, разполагат свободно с него и с добитите кожи. С Решение на МС / Д.В. бр. 87 от 1981 год./ се забранява закупуването и обработката на дивечови кожи от частни занаятчии. Кожите могат да се продават само на държавата, за да бъдат "по-ефективно използвани". Намерените след 31 май 1981 год. кожи у занаятчии – сурови или обработени, подлежат на конфискация, а на притежателите им се съставят актове по чл. 32 от ЗАНН.

А със Заповед № 60 на МГГП – Д.В. бр. 8/81 год., фактически се забранява на обикновения ловец да ловува извън дребнодивечовите ловни стопанства. Според тази заповед, от началото на 1981 год., в държавните ловни стопанства следва да се ловува само от служебни лица, за изпълнение държавните доставки за дивечово месо, за износ и за местния пазар и т.н.

Внос и износ. Външно-търговския обмен България е започнала наскоро след Освобождението. От 1886 до 1894 год., средногодишният внос на горски продукти възлиза на 3.5 млн. лв., а износът – на 0.730 млн. лв., т.е. вносът бил 4-5 пъти по-голям от износа. Една от причините за това е, че до 1912 год. Пирин и част от Родопите били още под турска власт. Внасяни са предимно фасонирани материали или готови дървени изделия, а са изнасяни най-много дърва за горене, дървени въглища и листа от смрадлика, за дъбене.

Отрицателният баланс на външната ни търговия за строителни дървени материали и производи и положителният /активен/ за дърва и въглища, продължават още редица години.

Ето какво показват следните две таблици:

а/ Средногодишен внос и износ на обли и дялани дървени материали – широколистни и иглолистни, за периода 1905-1910 год., в тонове.

Таблица 59

Широколистни видове		Иглолистни видове	
Внос	Износ	Внос	Износ
3578	303	21778	3384

б/ Внос и износ на бичени и по друг начин обработени широколистни и иглолистни материали, дърва за горене и дървени въглища, средногодишно за периода 1901-1910 год., в тонове.

Таблица 59а

Вид на материалите	Внос	Износ
Широколистни материали	534	22
Иглолистни материали	22956	9132
Дърва за горене	8819	9643
Дървени въглища	363	1818

Балансът все още е отрицателен за строителната дървесина, макар да има известни изменения в полза за износа на иглолистни фасонирани материали. Причина за пасива е нарастващата нужда от такива материали, а за изменението в баланса на иглолистните – засиленото производство в новите големи ф-ки в Бараково, Долна Баня, Белово и Кричим.

През този период – 1900-1912 год., като най-постоянни партньори в горската ни търговия са: Румъния, Сърбия, Русия, Австро-Унгария и Турция. Обмен сме имали и с други страни, но той е имал до известна степен случаен характер.

Митниците, чрез които е осъществяван вноса и износа, са разположени в 4-те посоки:

На изток чрез Черноморските митници в Созопол, Бургас, Анхиало, Варна, Балчик. На запад – София, Цариброд, Гюешево, Кочериново. На север – през дунавските митници в Силистра,

Тутракан, Русе, Свищов, Никопол, Сомовит, Рахово, Лом, Видин и други. На юг – през южните или както са ги наричали “турските митници” – Лъджене, Пловдив, Чепеларе, Харманли и други.

Поради лошите съобщителни връзки тогава, излишъкът от дървесина в Южна България не е могло да се пренесе в Северна и се е изнасял в чужбина през по-удобни пътища.

През 1926, 1928 и 1931 год., вносът и износът на обли и фасонирани дървени материали, дърва и дървени въглища, е бил както следва в тонове и лева:

Таблица 60

Година	Дърва		Дървени въглища		Обли дървени материали		Фасонирани дърв. материали	
	Тона	Хил.лв.	Тона	Хил.лв.	Тона	Хил.лв.	Тона	Хил.лв.
ИЗНОС								
1926	9621	5028	20450	43034	92	261	916	2792
1928	17695	11334	22913	58794	106	409	863	3688
1931	1710	1118	17387	33201	39	108	248	751
ВНОС								
1926	813	310	0.3	0.60	61384	40861	31168	102780
1928	641	232	-	-	32114	68457	24448	86570
1931	499	231	1.0	0.5	12324	18357	1647	5298

Историята е същата – изнасяме дърва и въглища, внасяме строителна дървесина. Колебанията в количествата се дължат на стопанската криза.

Приходите от търговия с дървени материали, дърва и дървени въглища, през периода 1935-1941 год., общо от местния пазар и от износа са били /хил. лв./:

Таблица 61

Година	От индустр. прераб материали	От ръчно Прераб материали	От обли материали	От дърва	От дърв. въглища	Всичко
1936	603	242	122	657	30	1654
1937	755	282	142	733	40	1952
1938	914	355	179	840	52	2340
1939	946	404	204	834	42	2430
1940	1050	458	231	994	50	2383
1941	1162	468	236	1397	66	3329

В сравнение със страните с развито горско стопанство, доходите от нашите гори изостават много по отношение на масовия доход и още повече по отношение на паричния. Доходите от Родопските гори са близо два пъти по-големи от средните за страната.

За вноса и износа на горски продукти след 1944 год., данни са черпени от различни източници – доклади, съобщения в печата, лични впечатления и други. В това отношение интерес представлява доклада на Министъра на горите и горската промишленост – Я. Марков, до Зам. Председателя на МС, във връзка с утвърждаването на годишния отчет и баланса за 1982 година. В него е казано:

а/ По вноса – не се изпълни вноса за целулоза от Съв. Съюз.

б/ По външно-търговския обмен /износ и внос/:

Физическият износ е изпълнен общо 104.9 %, в т.ч. за социалистическите страни – със 105.7 %.

По подотрасли – ДСО, дирекции и други, изпълнението е следното:

ДСО "Стара планина". Изпълнение общо 122.5 % - за социалистическите страни 96.9 %, а за несоциалистическите – 132 %. Неизпълнението за социалистическите страни се дължи на отказване на някои стоки, които след това бяха пренасочени към несоциалистически страни. Общо превишението на износа от дървообработващата промишленост се даде от завишението на износа на дървесни плочи и иглолистни дъски.

ДСО "Мебел". Общо изпълнение на износа – 98.4 %, в т.ч. за социалистическите страни 104.5 % и за несоциалистическите – 79.1 %. Преизпълнен е износът за мебели за Съветския съюз и неизпълнен за несоциалистическите страни, където срещаме затруднения – рекламации за качеството на столове и маси, откази поради закъснения и други.

ДСО "Целулоза и хартия". Общо износът е изпълнен на 123.9 % - за социалистическите страни 116.2 %, а за несоциалистическите – 136.7 %. Преизпълнението се дължи на увеличение на първоначалния план за износ на различни видове хартии. Въпреки общото преизпълнение на плана, не се изпълни износа за сламена целулоза, поради предявени по-високи изисквания по качеството ѝ, от западните клиенти.

СК "Дограма" изпълни задачата си за несоциалистическите страни само с 46 %, понеже сглобяемите къщи за Йемен не се отчитат в изпълнението.

Дирекция "Странична дейност" преизпълни плана си за износ за несоциалистическите страни на 174.5 %, главно от завишен износ на горски плодове, гъби и други.

Дирекция "Лов и риборазвъждане" отчита изпълнение за несоциалистическите страни 103.9 %, главно от туризъм и износ на риба и дивечово месо.

Срещу износа за социалистическите страни са внесени нефт, вестникарска хартия, хартии за писане и печат, тетрадки и др., а от несоциалистическите – строителна дограма и различни видове хартии.

"От износа се отчита добър финансов резултат – при планирана загуба 53 милиона лева, е реализирана загуба само 50 млн. лева".

/Вижте само с какво спокойствие се съобщава и как "мотивирано" се доказва, че съсипването на горите ни и изнасянето на горски продукти с 50 млн. годишна загуба, е добър финансов резултат!/
/

В списание "Горско стопанство" се правят съобщения за заседанията на колегиума на централното горско ведомство, на които се разглежда и въпроса за износа на дървесина. В книжка първа от 1988 год. се отчита тревога от това неизпълнение, а в книжка 9 от същата година, със задоволство се съобщава, че "Държавните поръчки

за валутни постъпления надхвърлят 117 % от планираното за полугодieto". Конкретни количества не се съобщават.

В завод "Кристал" – Велинград, през 1984 год. бяха дошли два камиона – единият от Иран, а другият – от Ирак. В момента двете държави бяха враждуващи, а шофьорите на двата камиона пътуваха заедно, като другари и приятели. Заедно изядоха динята, която им бе дадена от един добър български гражданин. Тези шофьори бяха дошли за колофон. Казаха, че щом получат колофона, ще вземат обратния път, пак заедно.

Вестник "Демокрация", в броя си от 19.V.1990 год. съобщава, че на 11 май същата година, от пристанище Бургас "Изток", отплавал за Бейрут корабът "Джево експрес". На борда му, освен другите товари, имало и 250 тона офсетова хартия, предназначена за пристанище "Партус" – Сирия. Износител – СО "Целулоза и хартия". В нареждането, придружаващо товара, хартията е окачествена за писане и печат.

4.СТОПАНСКА МОЩ

Горите са голямо природно богатство и при правилно стопанисване и експлоатация биха могли да бъдат мощен клон от народното стопанство, способен да се самоиздържа и да дава приходи и на държавата, без да се уврежда. За съжаление, с подобен успех ние не можем да се похвалим. Българинът още от зората на своето освобождение има неправилно разбиране и неправилен подход към това национално богатство, поради което горският отрасъл почти никога не е бил в състояние да се самоиздържа.

Както видяхме по-горе, средногодишните приходи от горите през периода 1879-1912 год., са били по-ниски от направените разходи за тях и не са могли да се издържат сами. Държавата е отпускала допълнителни средства, но при твърде скромни годишни бюджети. За решаване на някои основни нужди, бил утвърден при МЗДИ "Фонд културни мероприятия по водите и горите". Приходите по този фонд се предвиждали да се набират от водното право, от продажба на маломерни държавни гори и изключени горски ивици при

закръгляването на ГФ и други. Разходването на средствата от фонда трябвало да става за: построяване на напоителни канали, за корекция на бреговете на р. Марица, арондация и ограничаване на държавни гори, за залесяване и други.

Този фонд продължава да съществува и към 1921-1922 год., но явно не е оказал общо финансово укрепване на Отделението за горите, щом се е наложило по бюджета на същата година да се съкратят длъжностите на ловните надзиратели, за да се създадат условия за искане разширение на новия щат с две нови секции за уредба на горите и 4 секции за УПЗ.

Много по-добро било положението след въвеждането на стопанска експлоатация, когато ФКМ се подхранвал и с известен % от получените суми от продажба на материали. Това дори дало смелост на МЗДИ, респективно на горското Отделение, да поеме издръжката за стопанисването и на общинските гори, като прибира и приходите от фонда им.

Както вече посочихме, след 1951 год. всички приходи от горите се внасят в републиканския бюджет, от който по обратен път, на горското ведомство се отпускат средства за финансиране на ЛКМ, техническото укрепване на пороите, изплащане на средства за унищожен вреден дивеч, за издръжка на персонала и други разходи.

Към 1953 год. приходите от горите все още превъзхождат разходите, но към 1955 и 1959 год., разходите надвишават приходите. Това се дължи до някъде на липсата на стимул за събирането им и второ, на действително разгърналите се широко мероприятия за подобрене състоянието на горите – стопанисване, залесяване, охрана и други.

Към 1970 год. започва да става горещо, когато не само горите, а цялата икономика е в криза. Търсят се изходи, реорганизациите се нижат една след друга и една от друга по-безплодни. Какви са проблемите в горите?

Цените на дървесината са ниски. Горските стопанства са задължени да продават добитата дървесина на ДДЗ на загуба, с около 10 % по-ниско от костуемата стойност на материалите, при това им я доставят в дворовете.

Съществуващият Фонд за социално-битови и културни мероприятия е само примамка за ГС да гонят високи печалби – отчитанията за фонда са твърде малки.

Щом няма пари и други работи не могат да бъдат в ред – не достигат машини, заплатите на лесовъди, механизатори и друг персонал, са малки, не се правят пътища за влизане в труднодостъпните басейни и други.

Валутните постъпления от външния стокообмен се прибират изцяло от МГПП и за стопанствата не остава нищо от тях.

При тези неблагоприятни икономически условия, горските стопанства са принудени да се занимават с несвойствени за лесовъдството дейности – овцевъдство, птичарство, рибарство, услуги на местното население и други. При това на много места овцете също носят загуба, а към 1982 год. те са над 200 хиляди броя.

Общо взето, горските стопанства свързват двата края с цената на много пропуски и нарушения в своята основна дейност – дървопроизводството, т.е за сметка на гората. Вниманието и силите им са ангажирани главно с изпълнението на плановете по дърводобива, добива на смола, извоза и транспорта и др., за които им се търси строга отговорности при неизпълнение.

Авторският надзор за изпълнение на ЛУП до сега е установил, че отгледните сечи и сечите за реконструкция, се изпълняват 40-50 %. Залесяването горе-долу и то там се движи – преизпълняват се залесяванията в голите площи, а изостават тези в реконструкциите и зрелите невъзобновени насаждения. При извеждане на главните сечи предимство се дава на окончателните и на голите сечи, а класическите сечи с предварително естествено възобновяване, се отбягват.

Сече се край и около пътищата.

Хората, които трябва да контролират, са заинтересувани от крайния резултат в дърводобива.

Както вече видяхме, външната търговия с дървени материали, също работи с огромни загуби.

Въпреки това, намират се отговорни длъжностни лица, учени и специалисти, които говорят за "забележителни успехи" в икономиката

на горското стопанство, за "успешно решаване на програмата" за развитие на овцевъдството и за много други "успехи". Защо става така?

Ръководството на МГГП добре знае, че ако даде заслуженото на горските стопанства, ще пострадат горско-промишлените клонове, чиито недъзи много по-бързо и по-ярко ще блеснат. За да не се случи това /и да се запазят топлите кресла/, се притиска горското стопанство. Гората си е гора и в нея винаги /при опасност/ може да се скрие човек. Тя е обречената жертва.

В промишлените предприятия картината е малко по-друга. Ето какво се казва например за един дървообработващ завод, създаден през 1919 год. в гр. Чепеларе: ДИП "Водопада" непрекъснато се развива... Не помни неизпълнение на плана. С предстоящата реконструкция и модернизация ще се решат трайно много от съществуващите проблеми... За първите няколко месеца от годината /1989/ планът за общата продукция е преизпълнен с 56 000 лв., а планът за държавните поръчки – с 111 5 куб.м фасонирани материали... Тези успехи се дължат на социалистическото съревнование, подобряване на организацията на труда, рационално използване на горива и енергия и други. Дължат се още на грижата за стабилизиране на работната сила – заводът разполага с 20 апартамента, общежитие с 35 легла, осигурява безплатна храна за основните работници и с 35 % намаление за другите. Поддържа се помощно стопанство и т.н.

Накрая, 1990 год. завари горите в положение на фирмена организация. Бившите ГСК бяха прекръстени в горски фирми, носещи имената на най-високите върхове или на най-красивите местности около тях.

В действителност, може ли да се очаква някакво подобрене на горското стопанство, от дейността на фирмите, като се има предвид, че ще работят при същите условия и ще преследват досегашните цели и задачи?

Много точен отговор на този въпрос дава инж. Антон Терзийски, от "Агролеспроект", като казва: "... посочените проблеми и слабости, при фирмената организация още повече ще се задълбочат и изпъкнат,

понеже дървопроизводството е дълъг и бавен процес – десетки и стотици години, а те ще търсят годишен ефект. А няма контрол за това...”.

Х. УЧЕБНИ ЗАВЕДЕНИЯ

Освобождението заварило България без нито едно горско учебно заведение. Откриваните длъжности по места били заемани от какви да са лица, без специална подготовка или с придобита такава в земеделски училища и една малка част, завършили в чужбина. Броят на неспециалистите на лесовъдски длъжности бил много голям, поради което горското ни стопанство "закуцало" още в самото начало.

1.НИСШИ ГОРСКИ УЧИЛИЩА

Първоначално цензът за горски стражари бил само да са грамотни. Така вървяло 17-18 години след Освобождението. Първото горско учебно заведение у нас е "Стражарското горско училище", открито през 1896 год., в м. Чам кория. Обучението траяло от 1.X. до 15.IX. на следващата година. Освен теоретически, се водели и практически занятия. Възпитаниците придобивали елементарни познания по общообразователните предмети и основни познания по специалните дисциплини. Отначало за курсисти били приемани горски стражари, изпращани от лесничествата за преподготовка. Училището разполагало със своя сграда и с добра материална база. Първият ръководител на това учебно заведение бил Юлиус Милде.

През 1901 год. училището било закрито. До тогава са завършили 167 възпитаници, които били много добре подготвени.

След 10 години било наново открито, но не в Чам кория, а в с. Лъджене – Пещерско. То продължавало да работи по старата програма и по стария принцип – преподготовка на горски стражари, командирвани от лесничествата за една година. Първият лъдженски випуск от 48 души, завършил през 1912 година. През време на войната не е работило. От 1922 год. отворило наново вратите /в Лъджене/ и започнало ежегодно да подготвя по 20 младежи със средно или деветокласно образование, за "манипуланти" при експлоатацията на горите и при контрола на дървените материали.

През 1925 год. било отново преместено от Лъджене в Чам кория, а през 1927 год. било преименувано в "Практическо горско училище", за подготовка на охраняващ и помощен персонал – проверители, надзиратели и др., в експлоатацията. Кандидатите се приемали при условие, че не са по-възрастни от 28 години, имат прогимназиално образование, отслужили са военната си служба и са здрави.

Училището подобрило още учебната база, разполагало с добър преподавателски кадър и години наред подготвяло низши кадри, без които работата по горите не може да бъде изведена на добър край, като опазване, разсадници, залесяване, а така също и контрол при сечта, извоза и транспорта на дървени материали и други.

Във връзка с перспективите за развитие на горското стопанство, през 1947 год. било открито второто "Горско практическо училище", в с. Долен чифлик – Варненско. Две години по-късно – през 1949 год., в Берковица е открито трето такова, а след това още едно, в с. Своге – Софийско.

До 1951 год. срокът за обучение в практическите горски училища е едногодишен, а след това, по силата на 1171 ПМС, срокът става двегодишен. Целта е да се подобри още повече подготовката на курсистите. Курсовият прием е по 50 души, за всяко едно от тях.

Този момент – 1951 год., е апогей в развитието на горското низше образование. От тук нататък започва объркване между нисши и средни училища и кадри и закриване на нисшите. Към 1969 год. продължават да действат само две – в Боровец /Чам кория/ и Берковица, а наскоро вече са закрити всички и днес нуждата от нисши кадри в горското стопанство се задоволява от възпитаниците на техникумите. Става така, че в едно и също учебно заведение се подготвят кадри за горски надзиратели, за началници на ГТУ, заместник директори, че и за директори на горски стопанства. Та нито горският се чувства както трябва, нито директорът си е на мястото. Вярно, че за директори се издигат най-способните, но ако същите тези хора имаха висше образование, ползата от техния труд щеше да е много по-голяма. Впрочем, по онова време, когато ставаха тези аномалии, професионалната квалификация както на директорите, така

и на другия персонал, нямаше особена стойност, а като че ли не беше и много необходима.

2. СРЕДНИ ГОРСКИ УЧИЛИЩА

В края на 1912 год., в горите имало на служба на лесовъдски длъжности 111 души. Само 36 от тях били с висше лесовъдско образование, получено в чужбина; 44 са били със средно специално образование, добито също навън; 13 души са с незавършено лесовъдско образование; 9 са с нисше, а 5 длъжности били заети от хора със земеделско образование.

През 1913 год. бил проведен едногодишен лесовъдски курс, при Средното земеделско училище в Русе. Резултатите били много обезсърчителни – от завършилите 15 души, нито един не постъпил на работа в горите. Това накарало горскостопанските деятели да се замислят по-сериозно върху проблема за подготовка на образовани горски кадри и след приключването на I Световна война, за учебната 1919-1920 година, при Средното техническо училище в София бил открит лесовъдски отдел, за подготовка на средни лесовъдски кадри, наречен "Отдел за културна и горска техника". Курсът на обучение бил 5 години, като през последните 3 години се провеждала специалната подготовка по лесовъдство. След завършването, курсистите преминавали през едногодишен стаж, в края на който полагали държавен изпит и добивали правото да заемат длъжност "Помощник лесничей" при държавните и общински лесничейства.

За следване се приемали младежи със завършено прогимназиално образование /VII клас/. До 1933 год. през училището преминали 461 ученици, от които се дипломирали 200 души.

През 1952 год. лесовъдският отдел при Средното техническо училище в София бе закрит и бяха открити три други средни горски училища. Заедно с откритото през 1949 год. училище във Велинград, към 1952 год. действат вече 4 горски техникума:

1. Велинград – за стопанисване на горите.
2. Тетевен – с 3 специалности: дърводобив, дървообработване и горско стопанство.

3. Батак – с две специалности: дърводобив и дървообработване.
Дървообработването скоро бе закрито.

4. Банско – за дърводобив.

Курсът е четиригодишен и за четирите училища. Подготвят се кадри за помощник лесничей в стопанствата и предприятията. Както споменахме по-горе, от тях вече има много "издигнати" за заместник директори и директори на ГС.

Към 1969 год. в страната работят средни горски учебни заведения в следните градове:

1. Техникум по горско стопанство – Велинград;
2. Техникум по горско стопанство и дървообработване – Банско;
3. Техникум по горско стопанство и дървообработване – Батак;
4. Техникум по горско стопанство и дървообработване – Тетевен;
5. Техникум по дървообработване и вътрешна архитектура – София;
6. Техникум по дървообработване и вътрешна архитектура – Варна;
7. Техникум по дървообработване и вътрешна архитектура – Кюстендил;
8. Техникум по дървообработване и вътрешна архитектура – Плевен;
9. Техникум по дървообработване и вътрешна архитектура – Пловдив;
10. Техникум по дървообработване и вътрешна архитектура – Русе;
11. Техникум по дървообработване и вътрешна архитектура – Трявна;
12. Практическо техническо училище по мебелно производство – София;
13. Практическо техническо училище по мебелно производство – Бургас;
14. Практическо техническо училище по мебелно производство – Велинград;

15. Практическо техническо училище по мебелно производство – Силистра;
16. Практическо техническо училище за целулоза и хартия – в с. Букьовци – Врачанско.

През следващите години броят на техникумите намалява с два и към 1985 год. стават 9, а техническите училища от 5 стават 10.

Най-старият горски техникум – Велинград, продължава да обучава кадри и до днес, при същата продължителност на курса и прием – 100 души годишно. До 1990 год. са завършили 3 095 младежи. Техникумът има добра връзка с ГС от района, където курсистите провеждат практически занимания. Не всички завършили постъпват на работа в горите – около 25 % не са склонни да работят при сурови битови условия и преминават на друго поприще.

3.ВИСШИ УЧЕБНИ ЗАВЕДЕНИЯ

Така или иначе, горскостопанският отрасъл в млада България, се развивал. Нуждата от специалисти-лесовъди все повече се налага. За задоволяване на тази нужда, най-напред са правени опити за подпомагане следването на лесовъдство в чужбина. През 1904 год. в Нанси – Франция, били изпратени 5 души български младежи, стипендианти. През 1914 год. са отпуснати еднократни помощи на следващите навън студенти-лесовъди, по 6 000 лева. През 1921 год. бил обявен конкурс за 12 души стипендианти. Явили се 29 кандидати, от които се класирали само 9. От тях 5 човека заминали да следват в Германия /Фрайбург/, а 4 в Австрия – Виена.

Но въпросът с лесовъдските кадри не се решавал със стипендии. Направеното предложение в проекто-бюджета за 1912 год., за откриване висше горско училище в София, не било прието от Народното събрание. През 1920 год. в цялата страна е имало само стотина души висш лесовъдски персонал. Средно на човек се падало да стопанисва по 30 хиляди ха гора, докато в същото време на Запад един лесовъд се грижи за 4-5 хиляди ха. Затова, с изпращането на стипендианти през 1921 год., се замислило и задействало сериозно, за откриване на висше учебно заведение у нас.

През същата 1921 год. се изменя Закона за народното просвещение /Указ 145, Д.В. бр. 87, 21.VII. с.г./ и съгласно чл. 222 се откриват две нови висши специални училища – Горска академия с 3 годишен курс и Търговска академия, с двегодишен. Била създадена комисия за проучване условията, възможностите и за предложения. Отчитайки лошото финансово състояние на държавата, малкият прием на студенти и липса на материална база и преподавателски кадър, комисията предложила да не се открива академия, а факултет по лесовъдство към Софийския университет. Макар и решен, проблемът за подготовка на лесовъдски кадри, продължавал да се дискутира. Междувременно, като първа стъпка към реализирането му, била откриването на Катедра по частно лесовъдство към Агрономическия факултет, през 1923 год., с ръководител Тодор Димитров. /През 1928 год. към катедрата е назначен доцент Б. Стефанов/. Най-после, на заседанието си на 28.I.1925 год., академическият съвет на Университета решил да се открие лесовъден отдел при Агрономическия факултет. На 19.II.1925 год., министърът на просветата съобщава писмено до ректора на университета, че студенти за лесовъдския отдел ще се приемат от летния семестър на 1924/1925 година. Първият прием станал чрез конкурс. Явили се 50 души, а били приети 20. За издръжка на Отдела били отпуснати 500 хиляди лв. от МЗДИ.

Откритата катедра по частно лесовъдство станала ядро за организиране обучението на студентите-лесовъди. Последвало откриване на други катедри – през 1927 год. Катедра по лесоустройство и горска таксация, с ръководител доцент Темелко Иванчев, през 1930 год. по Лесоползване, начело с доцент В. Стоянов, през 1931 год. по Общо лесовъдство, с ръководител доцент Методи Русков.

През първата учебна година лекциите в новооткрития Лесовъдски отдел, са четени в Семинарията /днешния дворец на пионерите/. Поради технически затруднения от отдалечеността, на следващата година занятията се провеждат във факултета.

Учебният план за подготовка на лесовъди, е одобрен през м. Май 1927 год., както следва:

А. Основни общообразователни дисциплини – математика, физика, геодезия и естествено-исторически дисциплини.

Б. Специални дисциплини – горска зоология, горска ентомология, общо лесовъдство, частно лесовъдство, лесоохрана, лесоползване, горска технология, таксация, лесоустройство, оценка на горите, горска политика, горско право и лесоуправление.

В. Задължителни предмети за слушане и за изпит: лов с рибовъдство и риболовство, микология, основи на земеделието, търговия с дървени материали и горска индустрия, западен език – немски, френски или английски.

Г. Факултативни предмети – кадастър, горски постройки и пътища, горско опитно дело, кооперативно дело, сметководство, първа медицинска помощ, препарирание на животни.

Както се вижда, програмата била доста наситена.

Предвидени са били следните катедри: общо лесовъдство, частно лесовъдство, лесоустройство и горска таксация, лесоползване и горска технология, лесоохрана. Последната катедра била открита по-късно.

Първият випуск завършил през 1929 година. На 17 март с.г. били раздадени дипломите на първите лесовъди, дипломирали се в България. След известна церемония и приветствия от преподаватели на университета, Отделението за горите при МЗДИ и др., професор Димитров връчил дипломите на: Петко Петков, Панайот Димитров, Стефан Кефинчев, В. Мерджанов, Марин Ангелов, Никола Димитров, Тодор Иванов, Тодор Катранушков, Свободолуб Бочев и Димитър Костов.

Към 1933 год. към посочените по-горе катедри, е бил ангажиран следният преподавателски персонал: 1 редовен професор, 2 извънредни професори, 2 редовни доценти и 2 асистенти по лесовъдски дисциплини. Освен това имало и няколко хонорувани доценти и допълнителни преподаватели по технически предмети.

До края на 1933 год. се записали 300 души студенти, от които 40 прехвърлили се от чужбина. Успешно са завършили 122.

През 1932/1933 и 1933/1934 учебна година, университета изживял криза, поради съкращения на бюджета. От нея бил засегнат и Агрономо-лесовъдския факултет. Парадоксалното в случая е това, че

ръководството на Отделението за горите при МЗДИ само предлагало на ръководството на университета да закрие лесовъдския отдел. Явно, намерили се отговорни длъжностни лица, у които се проявило тесногърдието и егоизма. Причина за това е вероятно страхът от вливането на млади кадри и от увеличаване броя на заетите лесовъдски длъжности. Докато през 1929 год. на работа в горите са 182 души, през 1934 год. вече били 245, през 1936 – 350, а през 1939 – 519 човека.

През 1945 год. в Пловдивския университет бил открит и Лесовъдски факултет, който през 1947 год. се слял с Лесовъдския отдел при Агрономическия факултет и образували един самостоятелен факултет в София.

През 1948 год. Агрономическият, Лесовъдският и факултета за Ветеринарна медицина се обединили и образували самостоятелно висше учебно заведение, наречено Селскостопанска академия "Г. Димитров". Към нея бил включен и Зоотехническият факултет. Лесовъдството било представено с "Лесотехнически факултет".

През 1949 год., към единствения профил за горско стопанство, се открива отдел и за горска промишленост, за подготовка на кадри за дърводобива и за преработка на дървесина по механичен и по химичен начин. Открити бил две нови катедри – по машинознание и по технология на дървесината.

Две-три години по-късно – през 1951-1952 год., СС Академия се закрива и от нея се обособили нови самостоятелни учебни заведения. Лесотехническият факултет станал "Висш лесо-технически институт" и се преместил в самостоятелна нова сграда в кв. Дървеница. Новият ВЛТИ има следните специалности: горско стопанство, механична технология на дървесината, химична технология на дървесината и технология на целулозното и книжното производство, лесоинженерно дело и озеленяване на населени места. През 1954 год. Химична технология и целулоза преминали към Химико-технологичния институт, заедно с персонала и оборудването. Озеленяването е закрито и след време пак открито.

Към 1968 год. към ВЛТИ има само три специалности:

1. Горско стопанство, с две специализации – Горско стопанство и Механизация на горското стопанство;
2. Механична технология на дървесината, с три направления – дървообработване, мебелно производство и механизация на дървообработващата промишленост;
3. Озеленяване на населените места.

Катедрите са били 18 с 24 професора, 24 доценти, 60 асистенти и преподаватели, плюс 150 души помощно-технически и административен персонал. Годишният прием бил 200 души, от които 75 души за Горско стопанство. Общият брой на студентите от всички курсове е 800 души. Към 1944 год. приемът бил около 40 души, а редовният преподавателски персонал – 8 души. Материалната база на Института към 1969 год. е следната: В самостоятелната нова сграда в Дървеница, има достатъчен брой аудитории за студентите, кабинети за професорите, лаборатории. Обзавеждането на лабораториите и на печатната база е добро. Има библиотека с две читални, книжният фонд е богат. В Ботаническата градина има 750 дървесно-храстови и 370 многогодишни тревисти видове. Има добре обзаведена работилница по дървообработване.

През 1975 год. е поставено начало на музейна сбирка към Института, която непрекъснато се обогатява и ако амбициите не угаснат, един ден може да прерасне в Национален музей по лесотехника.

Към Института има и две учебно-опитни горски стопанства /УОГС/ - Юндола /Гешова планина/ и Петрохански проход /Бързия/. Те са предоставени на Университета, респективно на Отдела по лесовъдство при Агрономическия факултет на 30.XII.1925 год., за научно ползване. След 1936 год. лесничеите при тези две УОГС се назначават с конкурс. В Юндола през 1936-1938 год. е построена т. наречената "Факултетска сграда", оборудвана с инструменти и прибори, необходими за лесовъдската практика. Създадени са добри битови условия за по-продължителен престой. Не случайно Стажантския институт първоначално се е помещавал тук.

В Петрохан също имало проект за подобно строителство, съгласно ЛУ ревизия от 1936 год., но не е осъществен.

Към 1956 год. УОГС са на двойно подчинение – по въпросите на стопанисването, залесяването, охраната и т.н., са в пряка връзка с деканата, а относно дърводобива, продажбата на дървесина и финансовите въпроси – на министерството.

Броят на подготвяните кадри от ВЛТИ /1969 г./ е достатъчен за страната.

Понастоящем /1990 год./, във ВЛТИ има два редовни факултета, със 6 специалности, 15 катедри и множество дисциплини.

А. Факултет по "Горско стопанство и озеленяване", със специалности:

- а/ Горско стопанство;
- б/ Опазване на природната среда;
- в/ Озеленяване и

Катедри по:

1. Дендрология, с 5 дисциплини;
2. Екология и опазване на природната среда, с 12 дисциплини;
3. Лесовъдство, с 4 дисциплини;
4. Лесоустройство, със 6 дисциплини;
5. Ловно стопанство и лесозащита, с 4 дисциплини;
6. Парково и ландшафтно устройство, с комплект от дисциплини, осигуряващи фундаменталната и специална подготовка в областта на озеленяването;
7. Обществени науки /за всички студенти от Института/, с 5 дисциплини;
8. Икономика, организация и управление /на ГС/, с 5 дисциплини.

Б. Факултет по "Горска промишленост", със специалности:

- а/ Механична технология на дървесината;
- б/ Комплексна механизация и поточни линии в горското стопанство и дърводобива;
- в/ Комплексна механизация и поточни линии в горската промишленост.

Към този факултет са обособени следните катедри:

1. Математика и физика, осигуряващи обучение по 6 дисциплини.
2. Машинознание, с 4 дисциплини.
3. Механизация и автоматизация на дървообработването, с 5 направления /дисциплини/.
4. Механизация на горското стопанство, с 4 направления.
5. Технология на дървесината, с 5 дисциплини.
6. Чужди езици, за всички студенти от Института, по руски, немски, английски или френски език.
7. Физическо възпитание и спорт.

В. Освен двата редовни, съществува и "Свободен факултет" на доброволни начала, по 6 допълнителни специалности за всички студенти от Института:

- а/ Екология и опазване на природната среда;
- б/ Планински и ловен туризъм;
- в/ Инженерна журналистика и художествена фотография;
- г/ Интериор и дизайн;
- д/ Преводачи на научно-техническа литература;
- е/ Научно-техническа информация.

Към същата 1990 год. ВЛТИ разполага със следните преподавателски кадри: професори – 21, доценти – 59, асистенти – 72, преподаватели – 18, сътрудници – 8. Помощен персонал – 40 души.

Годишен прием – 270 студенти за редовно обучение и 80 – за заочно. Общият брой на студентите от всички курсове е 1 350 редовни и 400 заочници. От редовните студенти, около 50 души са чужденци, от 18 страни.

Обучението се осъществява в петгодишен курс. Всяка година се провеждат и по няколко седмици производствена практика /стаж/ или общо за целия курс на обучението – 15 седмици. Накрая се прави защита на дипломна работа, която замества някогашния държавен изпит.

Дипломна работа студентите са имали и по-рано, но са я изготвяли и защитавали по време на учебния процес, преди започването на стажа и не е имала нищо общо с държавния изпит.

Материалната база е запазена и се доразвива.

4. СТАЖАНТСКИ ИНСТИТУТ

През периода 1934-1941 год., за завършилите висше лесовъдско образование у нас, е въведен задължителен едногодишен стаж. Целта на стажа е да се запознаят младите специалисти с практиката по стопанисването и експлоатацията на горите и да усвоят необходимия административен опит, който в университета не е застъпен. Най-напред това ставало в сградата на УОГС Юндола, а по-късно – в горското училище в Чам кория. През 1949 год., срокът на стажа бе намален на 6 месеца, като бяха застъпени само практически занятия в секциите по УПЗ и в лесоустройствените бригади, без административна практика в Чам кория. След стажа се полага задължителен държавен изпит.

Впрочем, държавен изпит на кандидати за лесовъдски длъжности бил въведен още през 1896 год., независимо от това къде са завършили. По всяка вероятност, тази практика била поизоставена или занемарена. През 1912 год. бил приготвен Проекто-правилник за такъв изпит, който щял да бъде приложен през месец октомври, същата година. Някои от назначените през 1911 год. дори били предупредени за това. Проектът бил публикуван в Държавен вестник, след което започнало обсъждането му. Но той се оказал неиздържан. Мнозина протестирали не срещу държавния изпит, а срещу правилника и настоявали да се подготви нов проект, който да бъде предварително обсъден.

През 1936 год. се наложило да се обсъжда нов правилник, за производство на състезателен изпит за ръководни и контролни длъжности във ведомството на горите. Проектът за този правилник бил обсъден от дружеството на лесовъдите-академици в България. Академиците дали известни препоръки относно същността на правилника и настоявали за по-скорошното му прилагане.

Относно изискванията за провеждане на стаж и полагане на държавен изпит към 1990 год., говорихме в предходната глава.

5.КУРСОВЕ И ПРОФЕСИОНАЛНИ ГОРСКИ ЦЕНТРОВЕ

Един от начините за осигуряване по-добре подготвени кадри, е провеждането на различни курсове за начална подготовка на нови кандидати, без познания по горско дело и за преподготовка на наличния и работещ персонал, притежаващ или не притежаващ предварителна специална подготовка.

Най-рано била почувствана нуждата от землемери, във връзка с определяне предмета на горското стопанство, закръгляване, ограничаване и измерване на горите. Затова първият курс с хората на лесовъдски длъжности, бил геодезически. Проведен е през 1896 год. при Военно-топографския институт в София. През 1901 год. бил открит втори курс по геодезия, който работил две години и през него преминали всички лесничей, без лесовъдско образование. Подобен курс бил открит и проведен през 1912 год. във Варна.

По-горе вече споменахме, че през 1913 год. при Земеделското училище край Русе, бил открит едногодишен курс за подготовка на лесовъди, който бил завършен от 15 човека, но нито един не постъпил на работа в горите.

Друг курс за подготовка на лесовъди е започналият на 10.I.1921 год., при Средното техническо училище в София. Обучението продължило две години. Били приети 43 курсисти, от които 13 отпаднали още в началото и бил посещаван само от 30 души. От тях завършили 22, а на работа по горите отишли 19 души.

От 1961 год. е въведена преквалификация на лесовъдските кадри с висше образование. Извършва се във ВЛТИ. До 1974 год. са проведени общо 60 курса, в които са обучени 1 547 души. Курсовете обхващат различни направления: стопанисване на горите, механизация на горското стопанство и дърводобива; икономика и прогнозиране на ресурсите; проблеми на дървообработващата и мебелната промишленост; ловно стопанство и други. Според задачите и целите, курсовете биват: опресняване, усъвършенстване, преквалификация и специализация и са с различен срок на обучение, с или без откъсване от производството.

През 80-те години с лесовъдския персонал се провеждат опреснителни курсове през 4-5 години, при Академията за социално управление. Отделно за повишаване квалификацията на низови ръководители е обособен център, през който ежегодно минават по 200 души от различни дейности на горския отрасъл, с откъсване от производството до 45 дни. В същия център се повишава подготовката на специалисти от горското и ловното стопанство, с продължителност на преподаването 6 месеца.

Освен това, по силата на 1171 ПМС от 1951 год., на горското ведомство било разрешено да изпраща ежегодно по двама лесовъди с висше образование в Съветския съюз, на двегодишна специализация по горско стопанство.

Вече посочихме, че през 1922 год. при горското училище в Лъджене, бил открит четиримесечен курс за манипуланти по горите, като помощен персонал при лесничействата. Курсът функционира до 1924 година.

За преподавателска подготовка на горски стражари от държавните и общинските гори, през 1925 год. били организирани курсове в Лъджене, Клисурска и Старо Оряхово, през които преминали около 100 души.

В София през 1928 год. е проведен осеммесечен курс за горски надзиратели по залесяването, който бил завършен от 43 души.

През последните десетилетия се организира подготовка и преподавателска подготовка на работници от горското ведомство – механизатори, секачи, смолари и други. Към 1985 год. в страната са работили 30 такива професионални учебни центрове /ПУЦ/, открити през 1973 год. в м. Боровец и м. Широка поляна. В тях се извършва подготовка и преподавателска подготовка на работници от всички видове дейности, но основната задача е подготовка на секачи-мотористи за Коми АССР.

Не по-малко е значението на редица ПУЦ, открити през 1974 год. и по-късно, при някои дървообработващи заводи. Основната цел при тях е подготовка на работници-механизатори за различните дървообработващи дейности, а така също и за другите отрасли на горското стопанство.

Като форма за повишаване квалификацията може да се вземе и организирането и провеждането на състезания от окръжен или национален мащаб, за най-добър секач, залесвач и т.н.

XI. ГОРСКИ НАУЧНИ ЦЕНТРОВЕ

1. ИНСТИТУТ ЗА ГОРАТА /ВЕДОМСТВЕН/

Началото на научно-изследователската работа по горите у нас, е поставено половин век след Освобождението. На 1.XII.1928 год. е създадена "Служба по горско опитно дело" /СГОД/ към МЗДИ, за всестранно изучаване на природните и стопански условия на българския лес, с оглед неговото рационално стопанисване и ползване. Щатът на новосъздадената служба се състои от един директор и двама асистенти-лесовъди. Първ директор на СГОД е Тома Захариев.

Програмата на СГОД предвижда работа по следните проблеми:

1. Природни условия на горското производство у нас.
2. Подобряване на техниката за възобновяване и превръщане на нискостъблените насаждения във високостъблени.
3. Подобряване на техниката за отглеждане на млади насаждения.
4. Подобряване на дървоизмерителната техника.
5. Подобряване на залесителната техника.

Във връзка с решаване на първия проблем, били основани три метеорологични станции – на Витоша /Боерица/, в Горен чифлик и в Старо Оряхово – Варненско.

За установяване най-целесъобразен начин за възобновяване на дъбовите, еловите и елово-смърчовите насаждения, а така също и на най-подходящото време за сеч в нискостъблените гори, били заложени опити в горите край Варна, в Чам кория и край София.

Заложени били опити също и за отгледни сечи в Ботевската гора, Чам кория и в културите край София.

За подобряване на измерителната техника е работено върху начините за определяне обема на прираста за единични дървета и за насаждения.

Конкретни теми по залесяването били: причините за съхненето на горските култури и начините за повишаване на почвената влага.

СГОД запланувала много научни изследвания, но до 1937-1940 год. извършила малко, поради малочисления колектив – директор, началник отдел, асистент и понякога по двама стажант-лесовъди, по 6 месеца.

Бюджетът по същото време бил средногодишно около 80 000 лв.

След 1944 год. СГОД била преустроена под наименованието “Централен горско-стопански опитен и контролен институт” /ЦГСОКИ/, с обект за извършване научно-изследователска работа в областта на горското стопанство и горската промишленост. С ПМС 1171

/1951 год./, към института са създадени 13 отдела, които явно не биха могли да получат необходимото развитие, поради слабата материална база и недостатъчен брой кадри. Това неудачно положение било коригирано с друго ПМС – 1751 от същата година, като му се определя нова структура – “Научно-изследователски институт за гората и горското стопанство” /НИИГГС/, със следните 6 отдела:

1. Общо лесовъдство – с двама научни сътрудници, от които единият завежда отдела и един младши научен сътрудник, завеждащ институтската база в Беглика.

2. Залесяване, почвознание и борба с ерозията – с двама старши и трима младши научни сътрудници и други шест младши сътрудници към институтските бази в Кърджали и Сандански. Отделът има почвена лаборатория.

3. Семезнание, селекция и разсадници, с трима старши и двама младши научни сътрудници и две лаборатории – по семезнание и физиология на семената.

4. Лесоохрана и ловно дело – с един старши и трима младши научни сътрудници, по един младши сътрудник по специалностите: ентомология, фитопатология и лов. Отделът разполага с лаборатория и една ловна препараторска сбирка.

5. Лесоустройство с горска таксация и икономика на ГС – с един старши и двама мл. научни сътрудници, от които един е на базата в Беглика.

6. Механизация на ГС с един мл. научен сътрудник, временно завеждащ отдела. Има обзаведена работилница.

Институтът се оглавявал от директор – ст. научен сътрудник.

Общият брой на научните кадри към 1956 год. бил 28 души, от които 10 старши и 18 мл. научни сътрудници. Назначаването на научните сътрудници ставало с конкурс, при който естествено, се вземала предвид и партийната принадлежност.

Институтът бил ведомствен на УГС-МС, а след това на МГГП. Имал библиотека, която не била достатъчно снабдена със съвременна научна горска литература.

Освен с изпълнение на научната тематика, НИИГГС подпомагал производствените задачи на МГ, чрез разработка на инструкции, ръководства и др., ръководене технически съвещания, бързо разработване на проблеми, поставяни от МС, ГС и други.

Впоследствие /1960 год./, този институт се слива с ИГ при БАН.

През 1989 год. имах възможност да посетя един опитен обект. Под ръководството на Желяз Дончев, в отдел № 182 на II ГТУ при ГС Нови пазар, са извършени залесявания върху значителни площи с различни дървесни видове и при най-различни схеми, с научно-изследователски цели, в условията на Лудогорието. Използвани са бор, липа, червен дъб, бреза, орех и други. Всички култури, към 1989 год. вече 20 годишни млади насаждения, бяха в добро състояние, а червения дъб – в отлично. Много добър растеж са дали и някои други видове, межди които и лиственицата, но същевременно в момента от нея имаше доста засъхнали дървета. До известна степен изсъхването на ларикса се дължи на "одушаването" му от повета.

От резултатите в този интересен научно-изследователски обект могат да се направят ценни изводи, във връзка с бъдещите залесявания в този важен в горскостопанско отношение район.

2.ИНСТИТУТ ЗА ГОРАТА ПРИ БАН

Съгласно Закона за БАН, приет през 1949 год., към Биологическия институт на БАН през 1950 год. се създава секция по Горска биология, а при Техническият институт – секция по Лесотехника. Ръководител на биологическата секция е академик Борис Стефанов, а на техническата – професор Васил Стоянов /член кореспондент/.

До края на 1953 год., секциите работят самостоятелно, независими една от друга, решават някои проблеми от областта им, издават се книги.

На 1.I.1954 год. двете секции излизат от съответните научни институти, създава се още една нова – по защита, залесяване и лесовъдство и се учредява самостоятелен “Институт за гората” при БАН, вече с три секции.

Институтът има 9 научни сътрудници: 1 академик, 1 член кореспондент, 1 старши и 6 младши научни сътрудници. Разполага с 3 лаборатории, 1/3 вегетационна къща, 8 кабинета и 8 души технически помощници. Оборудвана е работилница.

Към 1956 год. ИГ работи по следните проблеми:

1. Растителна физиология – изучаване транспирацията, сухоустойчивостта и водния режим на растенията и почвената влажност.

2. Полова и вегетативна хибридизация.

1. Тревно-фуражни растения.

2. Интродукция и аклиматизация на чуждоземни видове.

3. Полезащитни горски пояси.

4. Механизация на дърводобива.

7. Издирване на нови растителни суровини за индустриално използване – дъбилни вещества, смоли, гутаперча, целулоза и други.

8. Изследване на химико-физическите свойства на дървесните видове, във връзка с използването им в строителството и промишлеността.

9. Начини за използване на дървесните отпадъци, за производство на пластмаси и други изкуствени материали.

За решаване на тази проблематика, към 1956 год. към Института са обособени 4 секции: по горска биология, по лесовъдство и защитни залесявания, лесоползване и по дървесинознание с лесотехника.

Като социалистически институт, се ръководи по съветски правила и методи, опира се на мичуринската биология. Ако не е така, няма да съществува.

Методиката на Института се разработва бавно. Като причина за това се посочва незадоволителното снабдяване с апаратура и пособия.

През 1960 год. става обединяването на трите научни института за гората – Научно-изследователски институт по ГС при УГС, ИГ при БАН и Научно-изследователски институт по горска промишленост при МТП – в един Централен научно-изследователски институт за гората към УГ-МЗГ. През 1961 год. обединеният институт преминава към АССН /Академия за селско-стопански науки/, а от 1976 год. до днес, е към БАН.

Към 1985 год. ИГ е самостоятелно научно-изследователско учреждение към БАН, продължител на традициите на предшестващите го научни институти. Научно-изследователската работа е съсредоточена в 13 секции, 5 опитни бази и много опорни пунктове и биоecологически стационари.

Научни бази са изградени във Велинград, Етрополе, Кърджали, Сандански и Бургас. Стационари има в Говедарци, Троян, Якоруда, Габра, Кърджали, Сандански, Девня, Кремиковци и други. В стационарите се провеждат хидроложки и противоерозионни наблюдения.

От 1929 до 1978 год., са публикувани 29 тома научни трудове, голям брой монографии, книги и брошури. През 1964 год. започва да излиза списание "Горскостопанска наука", орган на ИГ.

Института за гората работи в сътрудничество с ВЛТИ и с други институти при БАН и оказва помощ на практиката. Поддържа сътрудничество със сродни институти в другите социалистически страни – СССР, ЧССР, ПНР, УНР, СРР, ГДР и други.

Към 1990 год. в Института за гората /при БАН/ се работи в следните секции:

1. Биология, производителност и устройство на гората.
2. Горско почвознание и почвена микробиология.
3. Горска ентомология, фитопатология и биологична борба.
4. Физиология, генетика и изкуствени горски екосистеми.
5. Екология и опазване на природната среда
6. Биология и екология на специалните горски ресурси и ловната фауна.
7. Техника и технологии при възпроизводството и ползването на дървесните ресурси.
8. Икономика на възпроизводството и ползването на горските ресурси.

Програмата в горните секции се изпълнява от следния персонал:

Професори и ст.н.с. I степен -	6 души
Старши научни сътрудници II степен -	15 души
<u>Научни сътрудници от I до III степен -</u>	<u>46 души</u>
Или общо научни работници -	67 души
Специалисти с висше образование -	45 души
Специалисти със средно образование -	30 души
<u>Друг персонал -</u>	<u>43 души</u>
Общ брой на персонала -	185 души

3. ИНСТИТУТ ПО ДЪРВООБРАБОТВАНЕ - ПАЗАРДЖИК

Институтът е наследник на част от дейността на "Централния научно-изследователски институт по горска промишленост" /ЦНИИГП/, към бившето Министерство на тежката промишленост, създаден през 1952 год. и на "Научно-изследователски и проекто-конструкторски институт по дървообработване и мебелна промишленост" /НИПКИДМП/, създаден през 1960 год. към МГГП. През 1963 год. и той идва в Пазарджик.

От 1970 год. се обособява като самостоятелен, ведомствен на МГГП институт, само по дървообработваща промишленост, под името "Научно-изследователски, проекто-конструкторски и технологичен

институт по дървообработване” /НИПКТИД/, а от 1974 год. се преименува в “Институт по дървообработване” /ИД/.

Кадровият състав на Института към 1960-1965 год. е около 60 души. През 1970 год. работят 102 души, а към 1983 год. – 167 човека.

За подобряване на материалната база, през 1970 год. е построен научно-изследователски комплекс от лаборатории и кабинети по дърворезно производство, производство на ПДЧ, автоматизация и механизация, режещи инструменти и дървообработващи машини, хидротермична обработка на дървесината и т.н. Има цех за нестандартно оборудване и културен комплекс от библиотека с читални, книгохранилища, заседателна зала и други. Научно-изследователския комплекс създава всички условия за ползотворна научно-изследователска дейност.

Основни задачи на ИД са: непрекъснато да повишава научно-техническото ниво в дървообработващите предприятия, да проектира, конструира и изработва машини и съоръжения на ново техническо ниво, да извършва автоматизиране и механизирание на производствените процеси, реконструкция и модернизация на съществуващите цехове и заводи, да проектира различни видове стопански, промишлени дървени сгради и други. В цеха за нестандартно оборудване се изработват прототиповете на новоконструирани машини и съоръжения, експериментират се и при институтски условия се внедряват.

Дело на Института са редица машини и съоръжения, проектирани от него и внедрени в практиката, в сферата на дървообработването.

4. ИНСТИТУТ ПО МЕБЕЛИ И ОБЗАВЕЖДАНЕ

Първите стъпки на Института са направени през 1953-1954 год., когато към бившето управление “Мебелна промишленост”, била формирана група от 10 души, за проектиране. Впоследствие групата се разраства, оформя се като Институт за мебели и обзавеждане и осъществява широка научна, проектна и внедрителска дейност, в

областта на мебелната промишленост и производството на врати и прозорци. Застъпени са следните дейности:

1. Проучване потребностите и тенденциите в меб. производство.
2. Проектиране на нови мебели със съвременни изисквания.
3. Модернизация и реконструкция на действащи производствени мощности, в системата на ДСО "Мебел".
4. Подобряване качеството и техническото равнище на мебелната продукция.
5. Набиране информация за световните постижения, относно мебелните изделия и технологии.
6. Изработване на опитни образци, прототипи и нестандартно оборудване.
7. Решаване на проблеми при производството на врати и прозорци, включително и на строителния обков.

За изпълнение на горните задачи, към Института са изградени специализирани проектантски, научни и производствени звена.

Институтът има редица постижения, внедрени в практиката, включително и машини и съоръжения за мебелната промишленост.

По проекти на Института са обзаведени важни национални обекти като: резиденция "Бояна", Народният дворец за култура в София, наши и чуждестранни посолства и други. Той има правото и задължението да окачествява мебелната продукция в цялата страна, като за целта са изработени оригинални методи и съоръжения за изпитване на мебелите.

5. НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ИНСТИТУТ ПО ЦЕЛУЛОЗА И ХАРТИЯ

Създаден е през 1956 год., под името "Научно-изследователски институт по целулозно-хартиена и лесохимическа промишленост" в София. След няколко години е реорганизиран и преименуван в "Център за научно-изследователска и развойно-практическа дейност". По средата на 1974 год. този институт прекратява дейността си и започва да функционира друг – "Институт по хартиена и лесохимическа промишленост", като ведомствен на СО "Целулоза и хартия", което е към Министерството на химическата промишленост.

Към Института са обособени 4 производствени звена:

1. Производство на влакнести полуфабрикати – целулоза, полуцелулоза, дървесинна маса, оползотворяване отпадъчна хартия и други.

2. Производство на хартии – за писане, за печат, за санитарно-хигиенно потребление, опаковъчни и специални хартии.

3. Производство на картони и материали за опаковка – натронова хартия, вълнообразен картон /велпапе/ и др. опаковки от тях.

4. Звено по проблемите на материалите за проклеиване, на колофона, терпентина, активния въглен и други.

В помощ на научните звена са няколко практически такива – за техническо обслужване, за информационно осигуряване, технико-икономическо проучване, организация и нормиране на труда, стандарти и контрол по качеството, аналитична лаборатория.

Научните изследвания имат за цел да подпомагат производството. Пред Института са поставяни много задачи, голяма част от които е решавал успешно. Институтът поддържа връзки с подобни институти от социалистическите страни по линията на СИБ, а така също и с институти от несоциалистически страни. По-важни задачи за разрешаване стоят във връзка с разширяването на суровинната база на целулозно-хартиената промишленост – производство на избелена сулфатна целулоза от повече дървесни видове, производство на избелена дървесинна маса, увеличаване обема на използваната отпадъчна хартия, увеличаване обема на производството и разнообразието на асортимента на целулозно-хартиените и лесохимическите продукти и други. Това са все задачи, които трябва да бъдат решени в самите производствени предприятия на тази промишленост.

6. НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ИНСТИТУТ ЗА ГОРСКАТА ПРОМИШЛЕНОСТ

Този институт води началото си от 1952 год., когато е създаден към Министерството на промишлеността, а през 1956 год. преминава към Министерството на строежите и строителните материали.

Към Института са били развити следните секции и отдели:

А. Секция Дърводобив, с отдели – сеч и първична обработка, горски транспорт и горско-промишлена таксация.

Б. Механична обработка на дървесината, с отдели по: механична обработка на дървесината, фурнирно и шперплатно производство, използване на дървесните отпадъци.

В. Секция Химическа преработка на дървесината, с отдели: Целулозно-хартиена промишленост, лесохимия, странично ползване от горите.

Има и два самостоятелни отдела – за мебелната промишленост и икономика и за организация и планиране на горската промишленост.

В Института работят 7 старши и 13 младши научни сътрудници, двама технически сътрудници и 10 технически помощници.

Работи се върху следните основни проблеми:

1. Организиране комплексни бригади и поточна работа при дърводобива и транспорта и съставяне на дърводобивни технологии.

2. Разширяване обсега на страничните произведения от горите и изучаване свойствата на страничните суровини, във връзка с преработката и употребата им.

3. Проучване физико-химичните свойства на различните видове дървесина, с оглед приложението им в строителството и промишлеността.

4. Осъществяване икономия на дървесина при сечта, транспорта, преработката, употребата и т.н.

5. Проучване недостатъците на дървесината и начините за удължаване на живота ѝ.

Застъпени са още: проучване инструменти и машини, употребявани при добива обработка на дървесина, разширяване обхвата на суровинните източници при целулозно-хартиеното производство, подобряване технологиите в мебелното производство.

След няколко години този институт се разформирова, като основната му дейност преминава към Института по дървообработване в Пазарджик, а една част преминава към обединения Централен НИИ за гората, заедно с персонала.

7. ОПИТНИ СТАНЦИИ И БЮРА ЗА ГОРАТА

През 1958 год. е създадена Опитна станция за бързорастящи видове в Свищов, като самостоятелно научно-изследователско и инженерно-внедрителско учреждение към горското ведомство и е единствена по рода си у нас.

Главно направление в научно-изследователската и приложната и дейност, е разработване на теоретически и практически основи за създаване на интензивно тополово и върбово стопанство в България. Внесени са тополи и върби от много континенти и страни. Разработени са технологии за създаване на интензивни горски култури. Към станцията е създадена архивна колекция, която включва над 800 клона /сорта/ тополи и 300 клона върби. Обхванато е почти всичко в това отношение, създадено до сега в света.

Освен върху тополите и върбите, работи се още и с акацията, липите и други. Станцията поддържа връзки с подобни институти не само в социалистическите страни, но и с такива учреждения в Белгия, Италия, Франция и други.

За осигуряване правилно заплащане труда на работниците по лесокултурната дейност и дървообработването, бяха създадени научно-изследователски центрове за нормиране на труда. Нормативно-изследователска работа по лесокултурната дейност у нас започна през 1962 год., когато към бюрата в Етрополе и Велинград бяха създадени сектори за нормиране труда на работниците по ЛКМ. Наскоро след откриването на сектора, започна изменението на нормите.

Подобно бюро, за нормиране труда на работниците от дървообработващата промишленост, действаше при ДИП "Бряст" в гр. Пловдив.

Как са действали тези бюра и сектори при тях и каква цел са имали, не ни е известно, но е известно едно – заплатата на работниците по ЛКМ е била винаги една от най-ниските, в сравнение със заплатите в другите отрасли в страната.

8.ИНЖЕНЕРИНГОВА ДЕЙНОСТ В ГОРСКОТО СТОПАНСТВО И ГОРСКАТА ПРОМИШЛЕННОСТ

Инженеринговата дейност се осъществява от инженеринговата стопанска организация /ИСО/ "Лескомплект" – стопанска организация в системата на МГГП. Работи като консултантска организация и като изпълнител на обекти "на ключ".

В състава ѝ са включени: Агролеспроект, Леспромпроект /Институт за проучване и проектиране в областта на горската промишленост/ и Дирекция за изграждане на горскостопански и горскопромишлени обекти.

Лескомплект извършва следните дейности: лесоустройство, проектиране на мероприятия за борба с ерозията, проектиране на ловни стопанства, резервати, разсадници, лесозащитни и семеконтролни станции, лесозащитни пояси; проектиране и устройство на паркове, горски пътища, дърводобивни предприятия, дивечови и рибовъдни ферми, обекти за комплексно използване на дървесината; проучване, проектиране и доставка на оборудване за нови горскопромишлени заводи, а така също разширение и реконструкция на съществуващи; проектиране, конструиране и доставка на мебели, обзавеждане на хотели и др., проектиране и доставка на ремонтни работилници; проектиране и строителство на сглобяеми сгради; оказване техническа помощ чрез екипи, обучение на кадри и други.

Лескомплект осигурява проекти, доставка и оборудване за всички подразделения на МГГП в България, а така също по договори и поръчки на свои задгранични клиенти. Поддържа делови връзки с редица организации в страни в света. В тясна връзка е с различните стопански обединения при МГГП и техните научни институти, с Института за гората при БАН и с ВЛТИ.

9. ПРИЛОЖЕНИЕ НА НАУЧНИТЕ РЕЗУЛТАТИ

Науката за гората е обхванала всички горски отрасли и почти няма проблем, който да не е добре осветен от научна гледна точка. В много научни институти има постигнати добри резултати. Не всички от тях обаче намират приложение в практиката. Обръща се внимание и се внедряват главно онези от тях, които дават бърз икономически ефект – увеличават печалбата, поевтиняват производството и произведенията, носят икономия на труд, материали, енергия и други.

Не стои така положението с научни изводи и норми, за чието приложение в момента е необходимо да се влагат средства, а реалната полза от тях ще дойде след десетки или след стотици години, т.е. когато "един сее – друг ще жъне".

Така например, не се спазват препоръките на генетиката, относно събиране и използване на изходни семенни материали от дървета и насаждения със сигурно установени качествени форми, а се събират от най-лесните и достъпни източници, без оглед на качествените им белези. Не се зачитат винаги и изискванията на горската типология и при създаване на изкуствени екосистеми един дървесен вид се поставя на мястото на друг, поради което не дава максималния прираст, не се развива добре, а често и загива /бял бор в ниската част на дъбовото месторастене, смърч на бялборово и черборово месторастене и др./. Пренебрегват се изискванията на общото лесовъдство, таксацията, лесоустройството, лесоползването и други, относно стопанисването, възобновяването и ползването от горите и лесоустройствените проекти системно се нарушават. В резултат на това, непрекъснато намалява общата площ, възрастта и пълнотата на естествените гори, влошава се производителността и изпълнението на екологическите им функции.

Изразходваните средства за издръжка на научни институти и кадри в случая не се оправдават. Въпреки това, поддържахме тези научни институти. Нека да се знае как трябва да бъде, пък един ден може и така да го направим. А сега, когато всички страни имат такива институти, България не може да остане без тях.

На витрината всичко трябва да е наред!

ХІІ. ГОРСКА БИБЛИОГРАФИЯ

Българският периодичен печат по горските проблеми се появява в самия край на миналото столетие. Първото горско списание е "Лесовъдец", орган на тогавашното "Горско дружество". Започвало е да излиза през 1899 год. и през 1900 год. било спряно, поради пропадане на дружеството. От него са излезли всичко 7 книжки.

През месец септември 1899 год. започва да излиза списание "Лесовъдска сбирка", основано от дружеството "Лесничейска дружба", с редактор Стоян Брънчев. Издавано е до 1912 год. /Балканската война/.

Списание "Бранище" се е появило през 1906 год., под редакторството на лесовъда Васил Попов. На страниците си това списание водело безпощадна критика на правителствени и на горски върхови ръководители.

Новооснованото "Дружество на българските лесовъди" през 1909 год. започнало да издава свой орган през месец юли същата година, под наименование – списание "Горски преглед". Дружеството било силно, списанието – също и излизало до 1942-1943 год., почти без прекъсване, с изключение на годините през войните, когато за 7 години – от 1912-1918 год., са излезли 5 пълни годишнини. Често книжките са двойни, т.е. две поредни книжки се отпечатват заедно в една брошура.

По същото време /1909-1910 год./, започва да излиза и "Лесовъдска библиотека", четиво за горския стражар.

В края на ХІХ век се появява и първата неперидическа горска литература, от Ст. Брънчев: "Лесоустройство", издадено през 1896 год.; "Лесоустройство в малките гори" /превод/, също през 1896 год.; "Годишни доклади на горските инспектори за 1896 год.", издадени чрез Министерството на търговията и земеделието, през 1897 год. и "Популярно лесоустройство", издадено през 1910 година. Брънчев пише и превежда книги и в областта на стопанисването и възобновяването на горите.

“Дружеството на лесовъдите академици в България”, от 1932 год. започва да издава списание “Лесовъдска мисъл”, което се печата редовно до 1943 година.

През 1929 год. се образува “Съюз на нисшите горски служители”, който издава списание “Горска просвета” до 1944 година.

Първият учебник за студенти-лесовъди е учебникът по “Частно лесовъдство” от Т. Димитров, издаден през 1926 година. Наскоро след него започва издаването на учебници и по другите дисциплини – “Дендрология” от Б. Стефанов, излязла през 1930 година; “Лесоползване – част първа” от В. Стоянов – през 1932 год.; “Лесоохрана” и “Укрепяване на пороите” от Т. Димитров; “Анатомия на дървото”, от Б. Стефанов; “Лесоустройство”, “Таксация” и “Оценка на горите” – от Темелко Иванчев; “Горска технология” – В. Стоянов и други.

Отделно в годишниците на Агрономолесовъдския факултет се отпечатват научни трудове на професори и асистенти, в специален свитък по лесовъдство.

Трудове по лесовъдство били печатани и в други периодични издания – в “Сведения по земеделието”, в годишниците и списанието на Дружеството на инженерите и архитектите, в списанието на Икономическото дружество и в сборниците на БАН.

Всички периодични издания, излизали до 1944 год., били спряни след тази година. Така станало и с горската книжнина. През 1945 год. се появило първото ново списание – “Горско стопанство”, което е сравнително най-богато по съдържание, най-популярното и с най-голям тираж. То излиза и до днес, без прекъсване.

След това се появява списание “Горска промишленост”, а по-късно “Горско стопанство и горска промишленост”. Последното също излиза до днес.

Списание “Горскостопанска наука” започва да излиза от 1964 год. и е орган на Института за гората. Свое периодично издание има и Научно-изследователския институт по мебели и обзавеждане – списание “Мебелна промишленост”.

През последните две десетилетия излиза седмичният вестник "Горско дело" – орган на МГГП и на Професионалните съюзи на РГСГП. Свой периодичен печат имат и някои ГСК и др. предприятия.

През този период твърде много се развива и непериодичният горски печат – научни трудове, учебници, годишници, алманаси и др. и далеч надхвърля по обем издаденото до 1944 година.

Основното в следдеветосептемврийския печат, е неговия "класово-партиен" характер. В основни линии той се състои в това, да се подчертава и изтъква "водещата роля на партията /БКП/, нейната правилна политика и мъдро ръководство, благодарение на които са направени големи постижения и е осигурен непрестанен възход в областта на горското стопанство".

Мнозина не вярваха в тази религия, но едни си внушаваха, други се преструваха, че вярват и се принуждаваха да поставят по някакъв начин класово-партийната щампа на произведенията си, за да видят бял свят.

Из областта на горската тематика представители има и библиографския жанр. Първият труд от такъв характер принадлежи на професор Т. Димитров – "Преглед на българската лесовъдска книжнина". Издаден е по случай 50-годишнината от Освобождението – 1878-1928 год., през 1930 година.

Люба Хинчева и Златю Златев подготвят и издават "Библиография на българската лесовъдска книжнина, от Освобождението до 1937 година".

Любен Тамамджиев прави "Преглед на българската лесовъдска книжнина за годините 1940, 1941 и 1942".

Алманахът "50 години висше лесотехническо образование и наука", е труд на М. Иванова и Нино Статков и обхваща периода 1925-1975 година. Издаден е по случай 50-годишнината на висшето лесотехническо образование у нас.

Алманахът "50 години горскостопанска наука", за същия период и по същия повод, е труд на Ангел Баев и колектив.

Последната, значителна по обем библиография, е към 1978 год., по случай 100 години от Освобождението. Написана е в три тома, всеки от които е по около 500 страници. Отпечатана е през 1980 год.

Авторите – Райна Кринчева и Свилен Николов, са описали цялата книжнина у нас по горските въпроси, излязла от Освобождението до 1978 година. Включени са почти всички трудове – книги, доклади, реферати, дори и отделни статии в периодичния печат, които имат по-трайно значение. Не са обхванати само материали със злободневен /мимолетен/ характер.

Материалът е описан по години, а в том I – по групи години. Съобщава се само заглавието, авторът, годината и периодичното издание, в което е поместен трудът, когато не е самостоятелна книга.

В уводните бележки на том I авторите съобщават за излезлите книги у нас и в чужбина и обстоятелството, че при изготвянето на своя труд са използвали предшестващите ги и описани по-горе библиографски произведения.

В “100 години лесотехническа книжнина” са обхванати по-широко публикации, свързани с горското стопанство, механичната технология на дървесината, залесяването и защита на природата – дисертации, научни публикации, служебни издания и статии в ежедневния печат.

Законите, правилниците и други нормативни актове, са обхванати само до 1944 година.

До 1939 год. всички материали са дадени под обща рубрика “Горско стопанство”, а след тази година се оформят и други рубрики.

Описаните материали носят номера от 1 до 16 327, общо за трите тома. Към томовете има азбучен, предметен и други показалци, за по-бързо и лесно намиране на желаната книга, статия и други.

Свое значение имат и статистическите материали, които не са нито периодически, нито текущ /обикновен/ печат, а представляват просто събрани и подредени сведения и отчетни документи за различни периоди и различни отрасли на горското ведомство и са извънредно ценни като исторически източници. Такива има в самото горско ведомство и поделенията му, в Централно статистическо управление, в Държавен архив и други.

XIII. КАДРОВИЯТ ВЪПРОС В ГОРИТЕ

Успехът и правилното развитие на който и да е клон от народното стопанство, зависи изключително много от хората, които работят в него като главни, междинни и низови ръководители, контролни и охраняващи органи, работници и други. Зависи от техния брой, обща и професионална култура, желание за работа, съзнание, дисциплина и т.н., а така също и от условията, при които са поставени да работят.

Тъжна е историята на горското стопанство по този проблем. Петстотингодишния мрак не можел да бъде преодолян за кратко време след Освобождението.

1.3А КОЛИЧЕСТВОТО И КАЧЕСТВОТО НА КАДРИТЕ

Първата служба по горите в България била открита през 1879 год. /Указ № 23 от 17 юли с.г./, към едно сборно "Отделение на държавните имуществва и рудите", при Министерството на финансите. Тази служба се състояла от един началник и един подначалник. Провинциалната работа била възложена на специални лесничии, обездници и стражници. Какъв е броят на тези провинциални служители, може да се съди по размера на финансовите средства за издръжката им през стопанската 1879 –1880 год. – съответно за лесничии 13 000 лева, а за обездници и стражници – 53 000 лева, за страната. Все едно, започва се от нула. Години наред персоналетът е недостатъчен и непрекъснато се води борба за увеличаване на броя, както на висшия, така и на нисшия. През 1897 год. 17 горски стражари охраняват горите /държавни и общински/ в целия Русенски окръг.

Законът за горите от 1904 год. предвижда за пазене на горите горски стражари – старши, конни и пеши, смятано по 15 000 дка за един стражар и по 3 до 7 стражари най-много, за всяко административно лесничейство. Но и това не можело да бъде осъществено.

Натовареността на едно длъжностно лице с лесовъдско образование, относно площта, която трябва да стопанисва или ревизира, за периода 1880-1912 год. е дадена по години в Таблица 62, приложена по-долу.

От таблицата се вижда, че както площите за стопанисване, така и тези за контролиране /ревизиране/, са огромни и не са по силите на един човек. През войните положението не се е подобрило. Напротив, горското училище не е работило. След свършване на войните постепенно работата започнала да се подобрява. През 1919-1920 година бил открит лесовъдски отдел

Таблица 62

Година	Да стопанисва - хектари			Да ревизира - ха
	Горски надзир.	Лесничей	Горски инспектор	Районен горски инспектор
1880	513782	-	-	-
1884	-	169208	-	-
1888	-	-	118587	-
1890	-	-	111691	-
1895	-	50370	118587	-
1898	-	44290	-	428152
1900	-	54679	-	-
1903	-	55846	-	1284455
1904	-	64223	-	513782
1905	-	64223	-	428152
1908	-	-	-	428152
1912	-	12400 /за технич.лесничей/		428152
1912	-	57700 /за админ.лесничей/		

при Средното техническо училище в София. От 1922 год. заработило отново нисшето горско училище в Лъджене, а от 1925 год. отворило вратите и наше висше горско учебно заведение. Нуждата от кадри постепенно се задоволявала. Провеждани са и курсове.

По отношение числеността на кадрите въпросът бил бързо решен след 1944 год., когато били открити още няколко нисши и средни училища, а приемът в университета бил завишен. Малко по-късно Лесовъдския факултет прераснал във ВЛТИ.

В миналото кадровият въпрос куцал не само по отношение на количеството, но и по квалификацията. Значителна част от горските стражари били слабограмотни. Мнозина от тях са се появили на това поприще с нечисти намерения и не мислят за гората, не са дисциплинирани, липсва им съзнание. Налагало се е често да бъдат подменяни.

Правени са опити пазенето на горите да бъде подобро чрез въвеждане на военна охрана. През 1911 год. например, във Фотинското лесничейство охраната е била подсилена с 20 души войници. Това дало сравнително добър резултат – през годината не били допуснати горски пожари.

През 1921 год. е подготвен временен Правилник за изпълнение службата на жандармерийските органи по охраната на горите. Предвиждало се трудовите войски да вземат участие в охраната на горите с 36 взвода от по 36 човека или общо около 1200-1300 души. Същите били разпределени по лесничейства, където съвместно с горските власти ще охраняват горите. Предвиждали се кратки курсове за обучение на командирите.

Този правилник бил приложен. Жандармерията била изпратена в лесничействата и на пропускателните пунктове, на чисто военни начала.

За съжаление, резултатът от тази помощ бил отрицателен. Появила се още една рушветчийска пасмина в горите, още един съюзник и защитник на нарушителите. На всичко отгоре, взводните командири се опитвали да се месят в техническите работи на лесничейците. Създадена била напрегната и нетърпима обстановка. Лесовъдите настоявали за премахване на жандармерията от горите. Това станало през 1925 година.

През 1890 год. в "Отделението за държавните имоти, горите, земеделието и търговията" при МФ, било образувано специално "Бюро за горите" /централният орган на горите в страната/. От тримата

служители в това бюро, само един бил с лесовъдско образование. Другите двама били със селскостопанско.

Стопанисващият персонал по места също бил със земеделско образование, от средните земеделски училища в Русе и Садово или завършили в чужбина. Трябва обаче да се отбележи, че мнозина от тези "агрономи" дали усърдна и всеотдайна работа, за укрепване на горите.

Според ЗГ от 1904 год., висшият държавен и общински персонал трябвало да има специално лесовъдско образование. Но такъв все още не достигал. Към 1909 год. персоналът по горите на лесовъдски длъжности се състои от:

Служители с висше образование, лесовъдско -	31
Служители със средно и нисше горско образование -	35
Служители с незавършено горско образование -	14
<u>Служители със средно земеделско образование -</u>	<u>42</u>
Или всичко:	122,

от които 83 са държавни служители.

Бедата не била само в квалификацията. Корупцията много лесно и навсякъде си пробивала път. Уличени са и специалисти-лесовъди с висше образование, на отговорни постове. Няма да бъде без интерес да посочим един пример.

В списание "Горски преглед" – 1912 год., кн. 5 – е поместена статия "Афери с държавни и общински гори". В нея се казва, че във вестник "Ден" била отпечатана статия срещу бившия началник на "Отделението за горите" – К. Байкушев, за извършени от него злоупотреби. Данните по обвинението били подробни, точни и конкретни. Байкушев отговорил на тази статия в друг вестник – "Вечерна поща", но отговорът му бил незадоволителен и неубедителен – уклончив. "Горски преглед" го кани да даде по-убедителен отговор или да потърси възмездие за обвинението чрез съдебните органи, ако изнесеното във в. "Ден" не отговаря на истината. Иначе излича, че не е в състояние да обори изнесените факти.

На публично място през 1934 год. началникът на Бюрото по УПЗ – Аджаров, заявява: "Натрапват се негодни и некадърни хора за служители в горите. А ако се окажат и някои кадърни, срещу тях се

предизвикват клеветничества, хули, грубости, побоища и дори убийства, организирани от заинтересованите, за да могат свободно и безпрепятствено да извършват сделките си". И по-нататък предлага да се даде автономия на горите или се уреди горското дело на военна основа, както е в много страни в Западна Европа.

Квалификацията на кадрите в общинските гори е в още по-незавидно положение. През периода 1905-1912 год. общинският лесничейски институт има средно годишно по 20 души общински лесничей, от които само двама-трима са с лесовъдско образование. Останалите са земеделски техници. Поради некомпетентност на общинския лесничейски персонал, държавните лесничей нареждат стопанските работи и в общинските гори. Общинските лесничей неофициално са подчинени на държавните. Държавните горски стражари се подиграват с общинските. Убива се самочувствието и желанието за работа в общинските служители. Някои общински лесничей не са могли да понесат това ненормално положение и са предлагали или да ги направят официално /по щат/ помощници на държавните лесничей или да ги изравнят с тях по права, задължения и заплати.

През 1920 год. били назначени 25 души манипуланти и изпратени на тримесечен курс в Лъджене. След завършването на курса били разпределени и изпратени по лесничейства. Като отишли в лесничействата не им било ясно какво да работят.

2.КАДРИ, ЦЕНЗ И ПАРТИИ

Най-голямото зло, обърквачо не само кадровия проблем, но и цялата горска политика у нас от Освобождението до днес, е партизанщината. Без изключения коя повече, коя по-малко, всяка нова партия, идваща на власт, се е стремяла най-напред да подмени колкото може повече от заварените кадри със свои съмишленици, за да си гарантира по-продължително и сигурно властване. Обикновено българинът като дойде на власт смята, че му се е усмихнало щастието и може да разполага със всичко в тази нещастна страна, за да извлече максимална полза лично за себе си и за своите близки. Това, че да

управляваш една страна, един народ, е въпрос на чест и достойнство, въпрос на първостепенен дълг, че управляващият трябва да обрече себе си за благо на цялото общество, да бъде слуга на народа, е далеч от неговото разбиране и съзнание. Това е основната причина, поради която България често изживява стопански, политически и всякакви други кризи. Горите не остават на страна от тази горчива истина.

Да се изброяват всички случаи на такава политика, изисква много време и място, поради което ще посочим един-два примера.

След инцидента през 1884/85 год., когато народните представители заличили длъжността на лесничейте от проекто-бюджета, като че ли най-типичен е примерът с правителството на Радославов – някакви либерални партии. Неговият министър на Земеделieto и държавните имоти – д-р П. Динчев, изгонил всички честни служители от горите и на тяхно място назначил свои хора, без оглед на квалификацията им. Били създадени условия в горите да се разпореждат търговци на дървен материал. В Родопския край такъв бил Н. Гарванов. Търговците се мешели в работата не само на лесничейте, но и в централното управление на горите.

През този период били създадени т.наречените “Административни служби”, на които били назначени неподготвени за работа по горите лица, но верни на партията. Официално те били началници на лесничейските канцеларии, но се чувствали като ръководители на цялото лесничейство и се разпореждали и по технически въпроси на лесничейте. Освен административните, създадени били още много други ненужни длъжности, за “наши хора”.

Ето как характеризира този и други подобни периоди лесовъда Христо Груев, към 1930 год.: “Стотици хора са функционирали като чиновници /служители/, стражари или надзиратели при разсадниците и залесяването, без да са виждали разсадник и без да са помисляли за залесяване. В същото време разсадниците тънели в бурени и не е бодната нито една фиданка в земята”.

Особено силно бе изразен този партизански подход към кадрите след 9.IX.1944 година. Комунистическата партия си постави за цел незабавно да подмени всички стари кадри, от горе до долу, със свои

верни хора. Професионалният ценз, високата квалификация на лесовъд или друг служащ, дипломата за висше лесовъдско образование, вече не струваха пукната пара пред партийния ценз. Дори имаше случаи млади завършили специалисти и заварени такива, да бъдат лишавани от право на работа по специалността, само заради това, че те или техни близки, са уличени в несъгласие или някакво друго противоречие с новодошлата партия. Те биваха принуждавани да си вадят хляба не като работници в горите, а на друго поприще. В горските стопанства по места нахлуха много хора, без каквато и да е горска квалификация – разни занаятчии, горски работници, хора без професия, но верни и сигурни на партията и заеха главно ръководните места – началници на ГТУ и директори на горски стопанства. Особено големи размери взе това явление след 1951 год., когато на директорските кресла седнаха много неподготвени лица и "ръководеха". Примери – колкото щеш, навсякъде. Появяваха се конфликтни ситуации между безпартийния и знаещ специалист и силния невеж настойник, поставен от партията, от една страна на него да осигури голяма заплата, а от друга – за себе си "сигурен човек" в това ведомство. Естествено, такива конфликти винаги завършваха с поражение на специалиста, който често биваше принуждаван да скита и търси работа на друго място.

По същия начин се действаше и в централното управление, респективно в МГ. Георги Попов – някъде към 1951 год. беше учител и не разбираше нищо от лесовъдство, но беше министър. Янко Марков, след 1976 год. – също неграмотен по лесовъдство. Но беше верен и то не на своята, а на властващата партия и беше готов да продаде всички български гори, за да ѝ угоди, а самият той да се задържи на власт. А щом на върха стоят такива хора, надолу всичко остава почти без значение.

Партийният ценз е бил винаги по-силен от всеки друг. При двама еднакви специалисти, винаги партийният член заема по-отговорна, респективно по-високо платена работа. Нещо повече, колкото и да е способен безпартийния специалист, той не може да заеме отговорна длъжност и остава винаги "в сянка". Издигнатите техници за директори са почти само партийни членове. Има случаи, когато в едно

ГС кадърен лесовъд-висшист е зам. директор, а техник-комунист – директор.

Ръководителите на горските ведомства не можеха да назначат какъвто и да е кандидат на що-годе отговорна длъжност, ако нямаха съгласието на съответните партийни комитети. А последните си знаеха много добре урока, особено когато се касаеше за т. наречените "Номенклатурни длъжности".

3.ОБЩЕСТВЕНО МНЕНИЕ, АВТОРИТЕТ И СТАБИЛНОСТ

При едно такова подчинение на ГС на партийни интереси и липса на самостоятелно и професионално мислене, орисията на горските служители не била твърде весела. Много често, вместо управляващите партии, те оставали срещу отрицателното обществено мнение, губейки своя авторитет и стабилност.

Когато започнал да се прилага първият ЗГ от 1883 год., още на първото заседание на Народното събрание, народните представители въстанали срещу лесничейте. Защо? Защото мнозина от тях /нар. Представители/ носели в себе си протеста на населението срещу ЗГ, който накърнявал свободното му и безконтролно шетане из горите. Законът му се видял тежък, страшен и дало поръчение на своите избраници да го спасяват. И те изпълнили поръчението. Да отменят самия закон, не могли, но длъжността "лесничей", която била записана с едри букви и подчертана в бележниците им, била заличена в проекто-бюджета за предстоящата финансова година. Едва успял министърът да осигури прокарването на бюджета, като заменил длъжността "лесничей" с "инспектор".

Това обстоятелство много разклатило стабилността на горските служители. От една страна недоволство от населението, от друга – натиск от различни партийни фактори, принуждавали лесничей и инспектори често да сменят местата и службата си. В Бургаски окръг например, за 7 години в края на миналия век, са сменени 6 инспектора. Рядко се е задържал инспектор на едно място за повече от една година.

През 1901 год., министърът на Търговията и земеделието докладва на княз Фердинанд: "...Горският персонал не е сигурен в службата си. Подложен е на гонения, уволнения...От добрата воля на партизаните зависи съдбата на лесничите, затуй горския чиновник става играчка в техни /на партизаните/ ръце.

При стражарите положението е още по-лошо. Макар формално да са подчинени на лесничите, всъщност са слуги на кметовете, защото те им плащат. Общинските стражари дебнат държавните и съобщават на населението /кога е "чисто"/ да влезе в гората.

На партизанското влияние в горите трябва да се тури край".

Началникът на Отделението на горите, през 1909 год. дава следната оценка за общественото мнение, авторитета и стабилността на горските служители: "...Против горския персонал е цялото население. Един честен и акуратен лесничей или горски стражар, не може да се търпи от населението и ако не може чрез разни ходатайства да сполучи тяхното преместване, това сигурно може да стане чрез съдилищата, обвинявайки ги в кражби, рушвети и т.н., като свидетели за това стават самите нарушители. Много честни служители по този начин отидоха в затвора".

Положението на служителите в общинските гори не е по-добро, особено след ЗГ от 1889 год., който дал много права на полуграмотните кметове. Горските стражари имали възможност да преследват и наказват само онези нарушители, които са противници на кмета. Никой кмет няма да състави акт и накаже свой избирател или съмишленик за нарушение в горите, нито стражарят ще се осмели да състави акт на кмета, по чието желание и благоволение се назначава и държи на работа или на приятелите и съпартизаните на кмета.

Освен от кметовете, горските стражари зависели от цяла редица селски и градски управници, околийски и окръжни управители, народни представители, министри и т.н.

Авторитетът на горските служители в много случаи бил подяждан и от тяхната слаба квалификация и грамотност, от склонността им към рушвети и корупция и други аморални прояви.

Въпросният министър П. Динчев, не се поколебал да посегне и на началника на Отделението за горите – изтъкнатият за времето специалист-лесовъд, смятан с право днес за “Патриарх на българското лесовъдство”, честният и предан всецяло на горското дело Стоян Брънчев и на неговия помощник – П. Марков. На тяхно място назначил други, от които единият е бил самоукият Юрдан Митрев. След това започнал поголовно уволнение и разместване и на останалия персонал.

Ето как звучи една публикация в списание “Горски преглед” – 1912 год., кн. 9, озаглавена: “Да бъдем на щрек”: “Започна масово местене, предназначаване и т.н. на кадри, от страна на МЗДИ. Рядко вече е останал лесничей, незасегнат от такива заповеди. Това не носи добро. Обръщаме внимание на министерството да спре да си играе с персонала, докато още не е много късно”. Следва призив към лесовъдите да бъдат на щрек.

Малко по-долу в същата книжка на списанието: “Корупцията на позорния стълб!” Тук става дума за онези горски служители или кандидати за такива, които използват връзките си с новото ръководство на МЗДИ и се вреждат “по втория начин”. Призовават се колегите да съобщават имената на такива лица, за да бъдат публикувани за общо презрение.

Още доста години по страниците на “Горски преглед” се срещат материали от подобен характер. През 1914 год. в кн. 5, Управителният комитет на Дружеството на българските лесовъди отправя изложение до министъра на ЗДИ – София, относно масовите уволнения, размествания и пререждания на горския персонал и моли да бъдат възстановени всички лесничей и стражари, без онези, които действително имат някаква доказана вина.

През 1921 год., в кн. 1 и 2, в статията “Една недостолопна игра с персонала”, пак се говори за безпричинни премествания, уволнения и тормоз на горски служители, като се изказва учудване, че това се извършва от едно земеделско управление, на което са нужни гори, а без персонал гори няма.

През 1934 год., при Инженерно-техническото академическо дружество в София е проведена акция на академическите дружества в

страната. Участвали са 16 дружества, между които и това на българските лесовъди-академици. Обсъден бил въпросът за компетентността и стабилността на специалистите. Взета е резолюция в защита на компетентността и стабилността, която да се публикува в печата, с обръщение към управляващите и политически среди и целия народ за поддръжка.

Наистина, като че ли следващите 7-8 години са най-светлият период в областта на ГС от Освобождението насам.

След 1944 год., авторитетът и стабилността на горските служители отново бавно, но сигурно започнаха да спадат. Сравнително по-светъл период е времето от 1951-1960 год., времето на разделянето на стопанисването и дърводобива, макар че и тогава стопанисващият персонал бе поставен при много неизгодни материални условия, спрямо тези от дърводобива и в много случаи биваха обект на подигравка. При равни длъжности, заплатите на стопанисващия персонал бяха чувствително по-малки от тези при дърводобива. Отделно от това персоналят от дърводобива получаваше допълнително насърчителни премии за скоростното изсичане на горите.

След 1970 и особено след 1980 год., горските служители – лесовъди и нелесовъди, получиха окончателна отрицателна оценка, заради непрекъснатото влошаване състоянието на горите. Вината за съсипването на горите бе стоварена върху лесовъдите, върху работниците секачи и т.н. На обществеността непрекъснато се внушаваше това и мнозина го възприеха като истина. В действителност, виновните бяха малцина – по върховете – лесовъди и нелесовъди, които с лека ръка подписваха и се съгласяваха с непосилните планове за сеч и даже се стремяха да доказват, че има още много гора...

Стопанисването на горите и особено подготовката и реализирането на главното ползване, бяха до толкова опростени, че не се налагаше да се прилагат лесовъдски познания. Вследствие на това, към края на 80-те години лесовъдството претърпя, образно казано, 80-90 % "инфлация" и като наука и като професия.

4. ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ

Горските служители имат много задължения, а наред с тях и малко права.

Те са длъжни, особено тези на оперативна работа в горите, правилно да ги стопанисват, за да могат да се възобновяват по естествен път, да отглеждат навреме младите насаждения, за да създават качествени дървостои с оптимални пълноти и възрасти, да залесяват празните места в ГФ, да охраняват целия ГФ, да извършват правилно и навреме главните сечи, извоза на материалите от сечищата и транспорта на същите, да осигурят работна ръка за всички мероприятия, да приключат годината с добър икономически резултат и още много други. Длъжни са да вършат всичко това, понякога при сурови природни условия или при опасни за здравето и живота обстоятелства.

Основните им права се състоят в следното: Да получават определената им скромна месечна заплата, семейни добавки и др. по общия ред; да получават през известен период от време безплатно служебно /униформено/ облекло. Освен това, съгласно Правилника за приложение ЗГ, всеки горски служител, прослужил повече от 10 години в ГС, независимо от длъжността му, има право на еднократно ползване до 5 куб.м строителен материал, срещу заплащане тарифа на корен, при доказана нужда за строеж или ремонт на жилище и др. само за лично ползване.

Живеещият в горите, извън населени места горски персонал, ползва безплатни квартири от наличните горски сгради и дърва за отопление.

При изпълнение на служебните си обязанности, горският охраняващ и технически персонал, има законно право да проверява документи за сеч, извоз, паша, лов и риболов, превозваните товари в транспортните средства – материали, дърва, сено и др. горски продукти.

Горските надзиратели /стражари/ имат право да носят оръжие, което могат да използват само в краен случай, за защита на държавно имущество и живота си.

В миналото е имало известна неясност относно правата и задълженията на манипулантите и особено на администраторите. За тяхната дейност не е имало правилник в продължение на 7 години. Ръководели се от множество окръжни предписания, пускани от най-различни лица. Често указанията в тях си противоречали едно на друго. Всеки преценявал нещата по своему. Впрочем, това може и умишлено да е оставено така, тъй като от безредието са се възползвали самите администратори, които били протезета на разни партизански величия.

5. ДРУЖЕСТВЕН ЖИВОТ

В борбата за подобряване и запазване нашите гори, а така също и за защита на онеправдания горски персонал, българското лесовъдско съсловие е търсело изход в обединяване на силите си. Лесовъдите съзнавали добре, че по отделно могат лесно да бъдат победени.

Още в края на миналото столетие – на 14.X.1897 год., било образувано първото “Българско горско дружество”. То имало за задача да популяризира горското дело всред обществото и да ратува за премахване на съсипителната експлоатация на горите. Както видяхме в предшестващата глава, дружеството много скоро пропаднало, а списанието му “Лесовъдец” спряло да излиза, приключвайки само със 7 книжки.

Явно, обединяването не е харесвало на някого и е намерил начин и сили да го провали. Но почувствали веднъж силата на обединението, лесовъдите не се предали. През 1899 год. било образувано ново дружество – “Лесничейска дружба”, чийто печатен орган “Лесовъдска сбирка”, излизал до 1912 година.

През 1909 год. е създадено най-мощното и най-активно “Дружество на българските лесовъди”. Този факт бил посрещнат неприязнено от тогавашния министър на Търговията и земеделието и не пожелал да одобри предложението устав на дружеството. Независимо от това, дружеството започнало своя енергичен живот и борба, с помощта главно на своето списание “Горски преглед”.

През месец април 1910 год. бил открит I конгрес на Дружеството на българските лесовъди. На конгреса присъствал и тогавашният министър на Търговията и земеделието. Министърът приветствал конгреса, казал хубави думи за дружеството, за гората, а на практика вреждал свои близки на концесия, причинявал разни злини на горите /демагогия/.

Дружеството на българските лесовъди е съществувало до 1943-1944 година. Водило е широка културно-просветна и пропагандна дейност, в защита на горското дело. Освен редовното издаване на списанието, вземало е участие и е съдействало за издаване и на друга лесовъдска литература. През 1927 год. издава труда на професор Шлизингер – “В защита на природата” и отпуска 15 000 лв. субсидии, за издаване книгата на френския лесовъд Демонзе – “Укрепяване на пороите”, под редакторството на Т. Димитров. През 1933 год. отпечатва “Обща платформа на горскостопанската политика на нашата страна”, от П. Пеев и други.

Особено голяма заслуга дружеството има в борбата му срещу унищожителните концесии, на които били подложени някои наши гори. Категорично е било против продължаването срока на Рило-манастирската концесия. Върхът на неговата борба за спасяване на българския лес е отменянето на концесията във вече дадените с договор Девински иглолистни гори и определените за отдаване дъбови гори на Странджа, през 1926 година. През 1930 год. е предотвратило предоставянето на 150 хиляди декара държавни гори на Батак, като компенсация на отнетите му яйлаци и т.н.

Дружеството на българските лесовъди е родоначалник на природозащитното движение у нас. През 1927 год. в дружествените среди се заражда идеята. За осъществяването ѝ влиза във връзка с други организации и дружества, чието естество ги прави полезни сътрудници в тази област, като Българското природоизпитателно дружество, Ботаническото дружество, Геоложкото, Туристическото, Ловностопанската организация. На съвместни заседания с горните дружества на 5, 12 и 19 март 1928 год. /вероятно три последователни почивни дни/ е конструиран “Временен комитет за защита на

природата”, а на 14 март 1929 год. е проведено учредителното събрание на “Съюза за защита на природата”.

През 1930 год. на житейската сцена излиза още едно дружество – “Дружество на лесовъдите-академици в България”. Неговото появяване е доста загадъчно и при всички случаи е грешка, във вреда на горското дело. Може да е замисъл на подривно дело срещу Дружеството на българските лесовъди, а може да е рожба и на благородни идеи на академиците, в стремежа си по-скоро да постигнат повишаването на горската култура и съзнанието на нашето общество в горскостопанско отношение. Още повече, по онова време имало и други академични дружества. Но ако е тъй, те са изпуснали изпредвид, че това най-напред трябва да се направи с лесовъдската маса у нас, а тя от своя страна да въздейства върху останалата част на обществото. А с обособяването на свое дружество, академиците са се самоизолирали от основната лесовъдска среда и докато се види и осъзнае тази грешка, изминали 6-7 години. Най-напред се получило едно вредно разделяне на лесовъдите и в двете дружества, което в Дружеството на академиците не могло да бъде преодоляно и разцеплението прераснало в недоволство. През 1936 год. голяма част от ръководството му, начело с председателя Т. Димитров, подава оставка. Правят се опити за закърпване положението, но погрешното дело трудно се оправя. В края на краищата, правилният път бил намерен – двете дружества отново се сливат в едно – Дружество на българските лесовъди, което продължило борбата си с два печатни органа – “Горски преглед” и “Лесовъдска мисъл”.

Опит за организиране на нисшите горски служители в свое дружество, бил направен през 1912 година. На 26, 27 и 28 март 1912 година, в София бил насрочен учредителен конгрес, на който са поканени да присъстват около 600 кандидат-учредители. На конгреса дошли само 28 души. Явно, идеята не срещнала разбиране. Конгресът се провел, било избрано ръководство, бил определен и редактор за списанието на дружеството “Горски служащ”, но не му провървяло. Уставът не бил одобрен, скоро започнала войната и дружеството не успяло да прояви дейност.

През 1927 год. в Габрово било образувано "Дружество на нисшите горски служители в България" – администратори, писари, горски стражари, ловни надзиратели, пазачи и други. Скоро такива дружества били създадени към всяко лесничейство, а през 1929 год. дружествата образували съюз. През 1933 год. в Съюза участват 50 дружества, с около 2 000 членове. Организацията била на професионална и просветна основа. Съюзът започнал да издава свой орган – "Горска просвета", който излизал до 1944 година.

Както бе посочено, след 1944 год. дружествата на лесовъдите и на нисшите горски служители у нас бяха закрити, а печатните им органи – спрени. Вместо дружества, бяха наложени "Профсъюзни организации", по типов образец. Започнаха да излизат нови списания и вестници. Специалистът-лесовъд 45 години нямаше право на своя организация.

Едва след пропукването на ледовете на 10 ноември 1989 год., се появи някаква надежда за възстановяване на дружествения живот. Резултатите не закъсняват – в началото на месец януари 1990 год., в София е учредено първото ново "Дружество на българските лесовъди", приемник на онова, основано преди 8 десетилетия. На 17 февруари същата година, такива дружества са образувани в Шуменския и Търговищкия край. Чуват се гласове до края на 1990 год. да се свика конференция, за учредяване Съюз на дружествата на българските лесовъди.

На 12.X.1990 год. е проведен учредителен конгрес и съюзът е наречен "Независим съюз на лесовъдите в България".

Да се надяваме, че новият Съюз на лесовъдите в България ще се възползва от примера на своя предшественик и ще наследи не само името му, но поне част и от неговата борбеност.

6.ИЗЯВЕНИ ИЛИ НАГРАДЕНИ ГОРСКИ СЛУЖИТЕЛИ

При изпълнение на своите задължения не всички хора работят еднакво, по един и същ начин. Едни работят просто по задължение, защото от някъде трябва да излезе хлябът. Други се стараят да не

допуснат грешки, за да не бъдат упрекувани. Трети се увличат повечко, забравят понякога близките си или да обядват навреме и оставят след себе си светли следи. Четвърти до там се увличат, че някои от тях заплащат увлечението с цената на живота си. Техните следи са най-трайни и незаличими. Нека започнем от тях.

През 1911 год. в с. Лъджене /Чепинско/ е убит общинския горски стражар Иван Рашков, за това, че ревностно опазвал поверения му участък.

Ихтиманският общински горски стражар Стоил Стоянов обикалял участъка си "Баадаг" на 18 август 1912 година. В този момент бил забелязан от няколко души от съседното село Белица, които били недоволни от неговата строгост и неотлъчка от гората. Приблизили го и с поведението си предизвикали кавга, а след това се нахвърлили върху него. Накрая един от тях го застрелял с пушката си. Стоянов бил изпратен в Александровската болница в София за оказване лекарска помощ. Уви! На другия ден починал в болницата.

Конният горски стражар Стоян Мартинов обикалял из гората край с. Кошлу кьой – Осман Пазарско и случайно срещнал непознато лице, въоръжено с пушка. Считайки, че може да бракониества, се опитал да му вземе пушката. Оказало се, че това не е ловец, а бандит, който без да се колебае и без да му мигне окото, застрелял Мартинов. Денят бил 18 май 1914 година.

На 7.XII.1920 год. горският стражар от Якорудското лесничейство – Георги Ройнев, излиза по охрана на участъка си, без да подозира ни най-малко, че текат последните часове от живота му и няма да стигнат да се прибере жив в къщи. Какво се случва? В местност "Черна Места" среща двама души – син и баща, също якорудчани /помаци/, които превозвали незаконно добити строителни материали. Съгласно Закона, стражарят поискал да иземе инструментите, с които е извършено нарушението /сечта/, за вещественно доказателство. Нарушителите упорствали, предизвикали свада и в края на краищата Ройнев бил съсечен от брадвата на бащата и сина, които взели оръжието му, обрели дрехите и всичко друго каквото е носил със себе си и го заровили в земята, за да скрият следите. 33-годишният горски стражар оставил жена с 4 деца и стар немощен баща.

Жертви са дадени и от лесовъдите.

През 1904 год. на работа в Чепинско бил лесовъдът Христо Разсуканов, от гр. Елена. Разсуканов е един от радетелите за обединяване на лесовъдите в свое сдружение и въвеждане на строг ред при ползването от гората и опазването ѝ. На някого обаче това никак не харесвало и сериозно обърквало личните му планове. На 18 срещу 19 януари 1904 год. е застрелян в хотел Македония – с. Лъджене, в който хотел след 8 години, почти по същия начин, ще падне още една свидна жертва.

Това е лесовъдът Васил В. Попов, роден на 15.X.1878 год., в Стара Загора. През 1912 год. е лесничей при Чехльовското лесничейство. Попов е строг, справедлив и дисциплиниран човек, с голяма за времето си и средата в която живеел култура. Редактор е на списание "Бранище", написал е ценни материали за горите.

Както споменахме вече, от 1911 год. Отделението за горите е взело мерки за подобряване реда при ползването, като едно от мероприятията било премахването на индивидуалното ползване и въвеждане на груповото /дружното/, при което контролът е много по-ефикасен. Лесничият Попов работел усърдно за внедряването на този ред и изобщо за стабилизиране положението в горите. Било разпоредено да се извършат масови проверки по временни складове и из насажденията, с оглед откриване нарушители на реда. Проверките в района били ръководени от него – Попов. А той не бил в състояние да прави компромиси нито със закона, нито със съвестта си. Били конфискувани много материали.

В същото време в този район, както и на много други места в страната, сред населението е засаждана и развивана поквара, като е лъгано и подвеждано от разни министри, депутати и други големи и малки партизани и учено на беззакония, посредством една отвратителна демагогия, за печелене на избори.

Обстоятелствата, при които е извършено убийството: На 2.II.1912 год., в 7 и половина часа вечерта, по време на вечеря в хотел "Македония" – с. Лъдежене, заедно с голяма компания колеги и приятели около себе си и при огромно множество посетители в хотелския ресторант, злодейски куршум, насочен през прозореца,

пронизал сърцето на В. Попов, който паднал без да промълви нито дума.

Прокурорът, който е трябвало да разкрие убийците, е направил приблизително следното заключение: "Всичко е корумпирано. За всеки законно съставен акт се ходи в министерството /за ходатайство и отменяне/. Нито едно наказателно постановление на лесничея не е минало по каналния ред – апелационна инстанция е министерството". Вероятно в случая министерството е отговорило на жалващите се, че Попов действа законно, поради което са пуснати в ход убийците.

Жертви са дали и онези земеделски техници, заемащи лесничейски длъжности и възприели със все сърце съдбата си, да служат на горското дело.

На 28 юли 1912 год., през с. Омарча – Горно Джумайско /Благоевградско/, лесничейската кола профучала празна, без човек. Селяните се зачудили каква е тази работа. Като проверили на няколко стотин метра по посока, обратна на движението на колата, намерили лесничея Г. П. Грънчаров да лежи на пътя в безсъзнание. Сам. Убийците изчезнали. Положените усилия за спасяване живота му се оказали безполезни. На другия ден починал, оставяйки жена с 5 деца. Грънчаров имал 23 годишна служба, през което време е местен 23 пъти.

Една-две години непосредствено преди 9.IX.1944 год., мнозина горски служители, имащи участта да кръстосат по един или друг начин пътищата си с партизанското движение, станаха жертва на партизанските отряди.

Изброените до тук жертви, не са всичките – има и други.

За щастие, не всички опити за покушение са били фатални за набелязаните жертви. На едни помогнал случаят, на други – хладнокръвието и мъжеството да останат живи.

Било някъде около 1905-1909 год., когато в Казанлъшко кипяла работа по укрепяване на пороите, залесяването и охраната на периметрите с напреднала ерозия. В един от поройните долове се строил сух каменен бараж. Горският надзирател Тодор Дянков контролирал хода на работата. Наоколо привидно било тихо и

спокойно. Внезапно се чул изстрел. Работникът, извозвач на камъни, изтървал поводите на воловете и паднал мъртъв.

Жертвата е погрешна. На мушката е бил надзирателят Дянков, но в момента на изстрела случайно двамата се раздвижили и вместо него бил убит работникът. Убиецът е местен селянин /турчин/, който бил глобен от надзирателя за нарушения в гората.

Пак през същите години, в културите и живия плет от акация в местност "Кръста" – Енинско землище, ставали доста увреждания от паша на добитък. Горският стражар Пеню Ганев се принудил да вземе по-строги мерки за опазването им и започнал да варди. На него се натъкнал пастирът Никола Куренов. Незабавно възникнала свада. Овчарят се нахвърлил върху горския стражар и започнал да го налага със сопата. Ганев използвал оръжието си и застрелял нарушителя-побойник.

За този случай горският стражар бил задържан. Енинци от своя страна се разбунтували срещу него и масово протестирали пред сградата на Бюрото по УПЗ в Казанлък.

През май 1910 год. се гледало делото по това убийство в Стара Загора. Поради това, че е извършено от длъжностно лице по време на изпълнение на служебния си дълг и в момент на неизбежна самоотбрана, съдът оправдал стражаря. Това малко стреснало нарушителите.

На 28.VI.1930 год., вечерта към 8 часа, фотенския ревирен лесничей Георги Тошев бил нападат в лесничейския дом "Куртлуджа" от Георги Джурков и Никола Витанов и двамата от Батак, с цел да бъде обран. За да си осигурят по-спокойно действие, предварително скъсали телефонната линия. Издебнали го когато е сам, вмъкнали се в дома и насочили пушките си срещу него. Тошев обаче не загубил самообладание и влязъл в незабавна схватка с неканените гости. Настъпила борба, през време на която единият бандит стрелял, но вместо лесничея, ранил другаря си. Изплашени, похитителите бързо побягнали. Но нали лесничеят останал жив, не било трудно да ги заловят.

До тук за онези, които са дали живота си или са преживели моменти, когато животът им е "висял на косъм".

Сега, за останалите живи, оставили след себе си диря. Много са, невъзможно е да бъдат обхванати всички. Ще посочим само някои примери.

Стоян Брънчев. Работил е през първите години след създаване на горско ведомство и на два пъти е бил началник на Отделението за горите – в края на XIX век и около 1911-1912 година. Отдал е всичките си сили в служба на родния лес, като сам лично е бродел из него, за да види със собствените си очи къде как стоят нещата и какво трябва да се направи, далече от всякаква корист.

Дългогодишен редактор е на списание "Лесовъдска сбирка". Написал е и е издал две книги по лесоустройство, трета е превел на български и я издал. Издал е Сборник от докладите на горските инспектори от 1896 година. За всички тях говорихме в глава Библиография.

Историческа стойност има също и неговия личен рапорт до министъра на ТЗ, за проверките му, извършени в горите на Източна България, през месеците май и юни 1897 година.

Роден е през 1860 год. в гр. Кула. Гимназия завършил в Лом, а лесовъдство в Чехия /Бохемия/ през 1889 година.

Съвсем заслужено днес Стоян Брънчев признателно се нарича "Патриарх на българското лесовъдство".

Тома Захариев. Завършил е лесовъдство през 1908 год. в Русия. У нас започва работа през 1909 година. Към 1925 год. е главен инспектор по горите при МЗДИ, но поради заминаване на специализация в Швейцария напуснал тази длъжност. След завръщането си, работи на научното поприще.

Има заслуги за откриване на Лесовъдския отдел при Държавното средно техническо училище в София, където става лектор по лесовъдство, горска таксация и горско законодателство. Чете лекции и във временния полувисш курс по лесовъдство, открит при същото училище. Когато се открива Лесовъдския отдел при университета, чете лекции по лесовъдство, но не му е дадено постоянно място. Учредител и дългогодишен председател е на "Дружеството на българските лесовъди" и редактор на списание "Горски преглед".

Има заслуги и за създаването на службата по "Горско опитно дело" и при откриването ѝ става неин директор.

Автор е на "Курс по лесовъдство" и на "Горска таксация", които МЗДИ издава под формата на записки. Издава няколко научни труда. В своите трудове и публикации професор Т. Захариев пропагандира веруюто: Природосъобразно стопанисване на горите и постигане на естествено възобновяване, непрекъсваема природна цялост. Привърженик е на постепенните и изборните сечи за нашите иглолистни гори и категоричен противник на голите сечи с последующо възобновяване.

Светла дияр оставиха след себе си и онези лесовъди и обществени деятели, които в миналото се заеха с трудната задача да възвърнат гората по онези места, от които бе прокудена и на нейно място действаше ерозията.

Като основоположник на първите залесявания у нас се счита лесничият Никола Василев, от гр. Ловеч. През 1883 год. е започнал залесяването върху голи пустеещи терени около града и най-вече на височината "Стратеж", източно от града. Работено е с акациевидни фиданки, произведени в първия горски разсадник, създаден също от него.

След залесяванията в Ловеч, Василев продължил да залесява около Карлово – м. Азлъка и Сопот – м. Трапито, където към 1911 год. имало вече дървета от австрийски черен бор, над 25 години.

Методи Кусевич. Дори не е обикновен гражданин, а лице с духовен сан – старозагорски митрополит. Родом е от гр. Прилеп. Залесяването започнало през 1885 год., на обекта "Аязмото" край Стара Загора.

Иван Джартазанов – учител от Копривщица, радетел и организатор на първите залесявания около града, започнали през 1901 година.

Юрдан Митрев, известен със залесяванията си в м. Хисарлъка – край Кюстендил, започнали през 1892 година. Взел е участие и в залесяванията край София. Самоук лесовъд, заемал различни постове във ведомството на горите, включително и началник на Отделението.

Ще бъде нечестно, ако не отчетем големите заслуги на френския лесовъд – Феликс **Луи Мари Вожли**, началник на първото Бюро по УПЗ у нас и 6-7 годишната му дейност по залесяването и укрепяването на пороите в Казанлъшко, а така също и за първия служител, назначен в това бюро – **Петър Манджуков**.

Заслуги имат и много други известни и неизвестни деятели, взели активно участие в залесяванията около Сливен, Казанлък, Сопот, София, Сливница, Брезнишко, Трънско, Искърското дефиле, Чепеларе, Юндола, Чехльово и други обекти, в които е работено преди 1944 година.

След 1944 год. обемът на залесителните работи значително нараства. В много райони, на различни обекти, работят много хора. Трудно е да се отделят най-заслужилите. Все пак, може безспорно да се признае приносът на някои от тях.

Георги Стоев – директор на ГС Самоков. Под негово ръководство и организация са залесени над 150 хиляди дка, в района на повереното му стопанство, включително и залесяванията около язовир Искър.

Янко Узунов – началник на ОУГС Пловдив, а след 1960 год., на ОУГ – Пазарджик.

Стефан Спасов – зам. директор при ГСК Пазарджик.

В. Василев – директор на ГСК Ловеч.

Лазар Кърпачев – директор на ГСК Кърджали.

Иван Цаков – директор на ГС Велинград.

Иван Вандев – директор на ГС Ракитово.

Точо Точев – директор на ГС Харманли и много други, чиито усърдия бяха признати, макар и в някои случаи по много скромнен начин, а има и такива, чийто труд остана “незабелязан”.

Усърден труд по залесяването и опазването на горите дадоха и много горски надзиратели, като: Али Кисьов, на обекта “Бърда” край село Първенец – Пловдивско ГС; Рангел Ковачев – край с. Устина – Кричимско ГС; Костадин Маджаров край Дедево и Атанас Чуренлиев около Ситово и двамата от Пловдивското ГС; Драгой Стоянов Драгиев – обичаният от всички бай Драго, който успяваше да изпълни и най-трудната задача само с добра дума и покри Тъмрашките развалини и

района около тях с млада бялборова гора; Любен Кръстев от с. Равногор, който спаси от опорояване голините около с. Селча – Девинско, ГС Лисичево; Александър Бърдуков от с. Равногор, отдал труда си за създаване нови гори в Боровския технически участък на ГС Антон Иванов – Пещерско; Георги Янчев, от Гарапиринското ГС – Благоевградско, залесил множество обекти по южните склонове на Пирин планина и още няколкостотин души като тях, които заедно с хилядите работници и особено жените-работнички, безшумно изнесоха на плещите си борбата срещу ерозията и по опазването на горите.

Трайни следи остави след себе си и Ангел Янакиев от Семеконтролната станция в Пловдив, с усърдния си труд при установяването и утвърждаването на генетичния фонд на нашите гори в Южна България – семенните бази и плюсовите дървета. Тодор Чернев – директор на Лесозащитната станция в гр. Пловдив, който активизира дейността на станцията и внедри нови методи за защита на насажденията от болести и вредители. Подобна дейност дадоха и колегите им от София и Варна.

До тук стана дума за проявено старание и усърдна дейност. Има случаи обаче, когато неизпълнението, отказът да се изпълни дадено разпореждане, представлява не по-малка чест и достойнство и от най-акуратно свършената работа.

Имаме предвид дейността на лесовъда Васил Серафимов, от Батак. Бивш партизанин, пръв директор на Дирекцията по горите и лова при МЗДИ след 1944 година.

Когато започнаха пресилените сечи в иглолистните гори и изсичането на бука, той изрази открито своето неодобрение и недвусмислено предупреждение за последствията от това.

Не обърнаха внимание на думите му. Казаха му, че не разбира от горска наука и го пратиха да учи. Да учи не другите, а себе си, като научен работник по хидроложките проблеми. Но и като "учен", като установи резултатите от изследванията си, пак най-сериозно предупреждаваше, че водният режим в горите е нарушен, че гората е силно накърнена, че трябва да се спре, да се намали ползването до действителните ѝ възможности. Пак не му обърнаха внимание, а в горското ведомство се настаниха други, които охотно бяха приети.

Серафимов се прости веднъж за винаги с високата длъжност, но не изневери нито на дълга си, нито на съвестта си.

XIV. ДЪРЖАВНА И СВЕТОВНА ГОРСКА ПОЛИТИКА

1. ДЪРЖАВНА ГОРСКА ПОЛИТИКА

При разработването на отделните глави до тук, неизбежно бе засегната и държавната политика по редица проблеми. Тук ще се опитаме само да обобщим и евентуално да допълним нещо, което не е казано.

а/ Същност. Отношението на държавното ръководство към проблемите на ГС и неговото управление, изразено във вид на закони, правилници, наредби и други нормативни актове, приети от парламента, Министерския съвет, Държавния съвет /президентството/ или от ведомството на горите и контролът по приложението им, представляват държавната политика по този отрасъл.

б/ Значение. Характерът на държавната горска политика е от първостепенно значение за правилното стопанисване и ползване на държавния ГФ в страната и за поддържане същия непрекъснато в природосъобразно състояние, способен да изпълнява максимално полезните си материални и екологически функции.

в/ Фактори, определящи държавната горска политика и тяхната досегашна проява.

На първо място трябва да бъде поставено **ръководството на самото горско ведомство** – в центъра – общо и по отрасли и по места – междинни и низови ръководители. В това ръководство хората трябва да са компетентни, честни, трудолюбиви и предани на горското дело. Централното ръководство трябва непрекъснато да следи за правилността на държавната горска политика и да дава предложения за изграждането ѝ.

Ръководството на горското ведомство след Освобождението е трябвало да работи при обстоятелства, ограничаващи личната изява на специалиста и в зависимост от редица неквалифицирани ръководители над него – началник на смесения отдел, министър на финансите, общо държавно ръководство и при това всички силно

опартизанени. От друга страна, екологичната култура на обществото била на твърде ниско ниво. Правените опити за подобрене на горското дело, са срещнали големи трудности и то бавно се е придвижвало напред. В достъпните места горите са експлоатирани безпощадно.

Ръководителите на горите след 1944 год., въпреки привидната свобода, не могат да работят самостоятелно, подчинени са на партийното ръководство. Впрочем, самата партия си подбира кадри, които с готовност ще защитават интересите ѝ, ще изпълняват разпорежданията ѝ. По върховете на горското ведомство остават хора, които хвалят политиката на партията, заблуждават обществото, че работите в горите вървят много добре, оправдават пресиленото ползване и дори се стремят да докажат, че има още много гора за сечене.

Огледалото на държавната горска политика са горските **закони**, правилници, наредби, постановления, програми и др. документи, приети от съответните инстанции.

Съдбата на горските закони е толкова горчива, колкото и на самата гора. Както видяхме в глава III, всеки нов закон за горите след Освобождението, бил посрещан от населението като опит за посегателство върху свободата му да броди из горите и ползва от тях безпрепятствено всичко каквото може. Изразявало своето силно недоволство от тях и предизвиквало чести изменения и допълнения или издаване на нови закони. И най-беззъбите закони били отричани и неизпълнявани. Малко по-добра е съдбата им 7-8 години преди 1944 год. и частично през периода 1951-1960 год., когато прилагащите ги органи по места имаха до някъде подкрепата на държавното и на горското управление и биваха що-годе използвани. През останалото време само са запълвали бюрата и шкафовете и са показвали как трябва да бъде.

Ето какво гласи една публикация от 1990 год., в кн. 1 на списание "Защита на природата": "... ние отдавна произведохме залесяването в "Чудото на България". Може би истинското чудо е варварското унищожаване в онова време на Магна силва булгарика..."

По-нататък се говори за "пълното разминаване на отчетите и фактите, за закони, които съществуват само на книга и не се изпълняват" и т.н.

У нас има една поговорка със 100 % ориенталски заряд, която за съжаление и днес се счита за много мъдра и се използва с гордост и достойнство. Тя гласи така: "Царя дава, пъдаря не дава". Тази поговорка сякаш се е родила в горското поприще и след туй е станала нарицателна и за другите сфери на живота.

Кой е пъдаря, кой е царя, какво прави единият и какво върши другият?

"Пъдарят" е последната брънка от веригата на държавното управление, на която е възложен практическият текущ контрол за спазване на законите. В горското ведомство това са горските стражари, горски надзиратели и лесовъди на по-ниски или на контролни длъжности. Това са честни и безкомпромисни хора, които искат добросъвестно да си гледат работата.

"Царят" е някой големец – министър, народен представител, окръжен или околийски началник, прокурор, партиен функционер, кмет и всеки друг, който повече или по-малко стои над "пъдаря", чувства се като "цар", с лека ръка нарушава законите и разполага с народното имущество, за да каже народа: "Видите ли, царят е добър – дава, а пъдарят – хм...!"

Една страна, в която е на почит поговорката за царя и пъдаря, т.е. беззаконието, е обречена на провал, от който и Господ не може я спаси.

Общото икономическо състояние също е важен фактор при определяне на държавната горска политика. Една слаба страна в икономическо отношение, с изостанало селско стопанство, губеща промишленост, търговия и др., трудно може да осъществява правилна горска политика.

След 1878 год. цялото българско народно стопанство е било примитивно, като водещ отрасъл е бил селското стопанство. Основна движеща сила в него дълго време е била животинската тяга. След 4-5 десетилетия започват плахо да навлизат с.с. машини, а след 1944 год. - коопериране на земята и масово механизирание на трудовите процеси. Животновъдството и до днес си е примитивно, особено

овцевъдството и козевъдството и е за сметка на гората. При неудачни години в с.с., особено след 1944 год., загубите са компенсирани с допълнително ползване от горите, независимо, че по редовния план са предвиждани големи количества дървесина, които никога не са оставали неотсечени, а са преизпълнявани. На изпълнението на плана по дърводобива много се е държало и е поддържана строга и честа отчетност в това отношение. Чрез страниците на списание "Горско стопанство" и по друг начин, са правени "патриотични" призови и е оказван натиск за "успешни" финали на петилетките и за по-високи доходи и печалба от горите. През този период икономиката ни е била тясно и задължително свързана със страните от СИВ.

С развитието на промишлеността след 1944 год. бе допуснато масово застрояване на с.с. терени и на други земи и замърсяване на природната среда. В атмосферата се изпускат емисии, които при дъжд се отлагат върху горите и ги тровят. Оправдаваме се, че киселинните дъждове идват от Запад и се опитваме да скрием нашето "родно" производство. Много дървета или цели насаждения, особено създадени чрез залесяване, съхнат преждевременно.

Известно значение има и видът на **собствеността** на горите – държавни, общински, частни и други. По принцип, най-перспективна и препоръчителна е държавната собственост. Този фактор обаче е второстепенен и е в зависимост от държавното и горско ръководство. Едно кадърно държавно и горско ръководство ще намери начин за поддържане горите в добро състояние, независимо от това дали са държавни, общински или частни. И обратно – безотговорното, тяснопартийно и невежо ръководство обезателно ще доведе до съсипването им, без значение каква е собствеността. Нещо повече, при държавна собственост изхабяването на гората и на ГФ въобще, става много по-лесно, тъй като нито общините, нито населението имат стимул да се застъпят за опазването им.

Да спорим за предимствата на видовете собственост на горите, все едно е да спорим, ако детето падне в калта, коя дреха повече ще се окаля – вълнената, памучната или от изкуствена прежда. Важното е детето да има грижовна майка и да не допуска падането на детето в

локвата или ако това стане, веднага да изпере и почисти дрехите и ако не успее да ги почисти добре, да му купи нови.

Горния алегоричен текст нека разбираме така: Държавното ръководство да бди щото стопанисването на горите да се извършва съгласно изискванията на лесовъдската наука и да не допуска превишение на годишното ползване.

Ако в дадена година по извънредни причини се наложи превишение на ползването, през следващата година то да се компенсира чрез съответно намаление на сечта.

Ако нуждите на страната налагат по-продължително време консумация на по-големи количества дървесина отколкото са реалните възможности на горите, недостигът да се набавя чрез внос или проблемите се решават по друг начин, но не и чрез системно превишение на ползването.

Екологическата и обща култура на населението, на обществото, има двойно значение. Индивидът от културното общество знае и съзнава какво поведение трябва да има при контакт с горската природа, при ползване на дървесина и произведения от нея, при опазването на горското богатство. Второ, общество с висока обща и екологическа култура, не може да търпи над себе си невежи или корумпирани управници и или ще ги застави да се оправят, или ще ги смени.

От времето на цар Симеон I до днес, екологическата култура на нашето общество почти не се е променила съществено. На гората се е гледало и още се гледа като на "дар божи". Всички горски закони са посрещани с неприязън и то главно от населението, което живее в горските райони или близо до тях.

Наченки на природозащитна дейност има още от 1928-1929 година. През последните две-три десетилетия се писа и говори много по този въпрос, но специално за горите промени няма. Въпросът за опазването на горите, като част от природната среда, напоследък се отбягва, а конкретно коментирането на вредите от пресиленото ползване, бе неофициално забранено, като "ерес". Видни ръководни лица, отговарящи официално за защита на природата, в своята агитационно-просветна дейност, говореха за въздуха, водата, почвата

и за всичко друго, но за горите или не споменаваха нито дума или свършваха само с това, да се похвалят, че се отпускат много средства за залесяване.

По този проблем изостаналостта е все още много голяма, въпреки, че официално много инстанции се занимават с него. Стремехът е повече да се отчете, отколкото действително да се направи нещо за повишаване екологическата култура и съзнание на народа ни.

През м. Октомври 1989 год., у нас бе проведен международен форум по опазване на природната среда. За целта бе извършена значителна подготовка. Изработени бяха отчети за минала дейност и програми за бъдещата, в които имаше много цифри и идеи, за които управляващата власт знаеше, че ще си останат там, където са написани. В това отношение възприехме рекламната, а не реалната политика. Целта беше да се представим пред чужденците и да им внушим, че природозащитното дело у нас е на висота. Разбира се, от тази заблуда природата и гората ни нищо не печелят.

Горската наука и образование от своя страна са факторите, които способстват до голяма степен за формирането на екологическата култура не само на специалистите, но и на цялото общество.

Петдесет години след Освобождението, у нас не е могло да се развие горско научно дело, нито висше горско образование. Нуждата от лесовъдски кадри е задоволявана от завършили лесовъди в чужбина – Германия, Франция, Русия и други. Същите са имали солидна подготовка по класическите лесовъдски дисциплини. От 1925 год. подготовка на лесовъди започва и в България, а през 1928 год. се открива и Служба по горско опитно дело. Те също работят по жалоните на западноевропейската и руска лесовъдска наука.

След 1944 год. в научното и образователно дело се внасят сериозни промени, на базата на новата съветска наука. Насоката е дадена от партията, а един от ревностните пропагандатори е проф. Никола Пенев. Още в самото начало на 1946 год., в кн. 1 на списание "Горско стопанство", в статията си "Задачи на нашето лесовъдство", между другото той пише: "... Реакционният и механически принцип да

се сече само толкова, колкото прераства, ще бъде отхвърлен като несъстоятелен, противонароден". След като формира задачите на лесовъдството за "планово, устойчиво и непрекъснато количествено увеличение и качествено подобрене на нашето дървопроизводство, с оглед непрекъснатото задоволяване на ежегодно увеличаващите се нужди на народното стопанство от различни видове дървесина", добавя: "Преди всичко обаче, нашето лесовъдство трябва да изкорени и скъса веднъж за винаги с всички реакционни и идеалистически теории, които му придават противонароден характер... Нашата горска природа трябва да бъде основно проучена, овладяна, претворена, победена и поставена в служба на народното стопанство. Това ново схващане трябва да лежи в основата на нашето лесовъдство".

Средствата за масова информация – периодичният и ежедневен специализиран и общ печат, текущата горска литература, радиото и телевизията, са помощните средства при изграждане екологическата култура на населението, на обществото. Те са проводниците по които познанията за гората, нейното значение, отношението, което трябва да имаме към нея, стигат до обществото, до отделния индивид. Те трябва да са достъпни, не само от финансово гледище /да не са скъпи/, но и да са лесно разбираеми от обикновения читател и слушател. Редица иначе ценни трудове в това отношение, са написани в такъв стил, че могат да се асимилират само от тесен кръг квалифицирани специалисти.

В миналото средствата за масова информация се състояха от няколко софийски ежедневници и няколко десетки специализирани списания, между които и 3-4 с лесовъдска тематика. Последните служеха като средство за борба в защита на гората и на горските служители. Излизаха в ограничен тираж и се четяха предимно от горски служители и други среди, имащи някаква връзка с горите. Радиото се появи някъде към края на 30-те години. Телевизия нямаше.

След 1944 год., в количествено отношение проблемът с горските списания много не се промени. Общият периодичен и ежедневен печатен поток обаче силно се увеличи. Радиото се масовизира. През 50-те години започна да работи националният телевизионен

предавател и телевизионният приемник за кратко време влезе във всеки дом.

За съжаление, специализираните издания продължаваха да се четат от тесен кръг хора, а радиото и телевизията се използваха за всичко друго, но не и за повишаване познанията на обществото за значението и биологията на гората и за вредата от "покоряването, овладяването, претворяването, побеждаването и поставянето ѝ в служба на народното стопанство".

Средствата за масова информация са в дълг към гората.

Върховното държавно ръководство е от особено голямо значение за формирането, утвърждаването и прилагането на практика на държавната горска политика. Всичко друго може да е на мястото си и както трябва, но ако върховното държавно ръководство – Парламент, Министерски съвет, Държавен съвет и др., нямат правилно отношение към горските проблеми, полза от това няма и лошите резултати не ще закъснеят.

За ролята на фактора държавно ръководство и за държавната горска политика до сега у нас, ще дадем няколко оценки на чужди и наши специалисти.

През 1914 год., в кн. 10 на списание "Горски преглед" е поместен преводен материал, взет от немското списание "Wald freund". Основната цел на отпечатването му е да се подчертаят някои кадрови слабости в нашата горска политика, но същевременно се описва целият ѝ облик.

В преводния материал се казва: "България е популярна на Запад със своите скудоумни политици и ориенталски неуредици в политическия живот, ала има и други прояви в живота на тази страна, които ѝ бяха извоювали с право тръните на първенството в цяла Европа – това са безобразните неуредици в нейния народостопански живот, достигащи своя апогей в стопанисването на горите. От тези неуредици държавния бюджет ежегодно се ощетява с 10 милиона лева.

След Освобождението не се полагат грижи за създаване стабилен персонал за горите. Горският институт /ведомство/ заприлича на "Приют за неспециалисти". Неспециалистите още в

самото начало компрометираща службата и цялото ведомство, създадоха хаос в него.

Неспециалистите не са чудо – за обществото те са нещо обикновено, а за управляващите кръгове – “Добре дошли” и “удобни” служители. Те, неспециалистите, създадоха условия за корумпиране на партиите и населението и за превръщане на горското стопанство в имот на управляващите партии, който имот се прахосваше най-безогледно за печелене на избори и власт”.

Списание “Лесовъдска мисъл”, в кн. 3 и 4 от 1934 год. като съобщения коментира преценките на германския учен Макс Ендерс, направени през 1922 год., според който:

1. Балканските държави – Югославия /Сърбия, Босна, Херцеговина, Черна гора и Македония/, Гърция и България, са изпитали почти една и съща горска участ, от дългото стоене под турско робство.

2. Това е така защото някогашните турски управители не са разработили и установили определени правилни понятия за горска собственост. В Турция за пръв път ЗГ излиза през 1868 година. Преди това горските проблеми са се уреждали със Закона за земите. Поради настъпилите войни и други неуредици в турската държава, ЗГ от 1868 год. и неговият правилник, не са приложени. Населението свикнало да не изпълнява горски закони. Това се пренесло и в освободена България и продължава години наред.

3. От правната горска неустойчивост в населението се утвърждава вярата, че горите са природно благо като водата и въздуха и всеки може да прави с тях каквото пожелае.

4. Резултат от тази вяра е липсата на съзнание от необходимост от горски закони и опазване на горите.

5. Горското стопанство в балканските държави е хищническо и се развива под въздействието на парламентарна или партийна политика, което прави слаби горските закони и пречи за прилагането им на практика.

6. Пречка за горскостопански напредък в тези държави е и екстензивното им селско стопанство и животновъдство и други.

7. Партизанстването с горите в балканските държави прави лесовъда креатюра на партизанството и са много добър пример какво носи това на горското стопанство.

По проблема за държавното ръководство пак се натъкваме на един проблясък през 30-те години. Пак в списание "Лесовъдска мисъл" – кн. 2, от 1936 год., в протокола /доклада/ на петото годишно общо събрание на "Дружеството на лесовъдите-академици в България", проведено на 1 и 2 юни 1936 год. в Чам кория, става дума за подобрените условия за работа на лесовъда: "... Горското стопанство до сега не можа да направи крачка напред, защото не бяха приготвени условия за техническо обзавеждане на истинско горско стопанство. До преди две години, поради зловредно вмешателство на фактори, чужди на делото за правилно стопанисване на горите, българският лесовъд не можеше да разгърне цялостно своята енергия за горскостопанско съзидание – едно злокачествено и необуздало партизанство му пречеше да се отдаде на творческа дейност и да направи онова, което държавата и науката с право очакват от него.

За щастие партизанското чудовище, което душеше и осуетяваше добрите проекти и инициативи в областта на ГС, а и в другите отрасли, биде сразено и никога изглежда, в никой случай то не ще може да придобие отново по-раншния си вид".

В своето приветствие към събранието, началникът на Отделението за горите – Димитър Загорев, казва: "Всички си спомняме гоненията, на които до скоро българския лесовъд беше подложен. От две години насам, ние, служителите по горите, се радваме на относителна свобода, която ни гарантира правилно изпълнение на службата, а с това и възможност да се отдадем най-после на творчески труд".

Зарадвали се българските лесовъди и заработили с надеждата за по-добра съдба на горското дело. Но не било за дълго.

На 9.IX.1944 год., с помощта на съветската армия, у нас идва на власт комунистическата партия. От самото начало тя взема енергични мерки за овладяване на цялата власт в свои ръце, за подчиняване на цялото управление, от горе до долу и за кратко време успява да постигне това, като отъждествява себе си с държавата.

За оценката на нашата държавна политика след 1944 год., ясно и категорично е казано в глава II – “Състояние на нашите гори”, т. 10 “Анкета 1990 год.”, в становищата на д-р Иван Раев, старши научен сътрудник Дико Патронов и инж. Тодор Пенев.

Не лошо е характеризирана тази политика и от инж. Г. Петрушев, в статията си “Вместо благодарност – обвинение”, поместена в бр. 38 на в. “Народна култура” от 1989 год., в която са подчертани недъзите на нашата държавна горска политика през последните десетилетия.

Съществуването на политически партии и течения, с повече или по-малко самоцелен и монополистически заряд, представлява голяма опасност за самостоятелната и спокойна изява, както на общото държавно ръководство, така и на централното горско управление и на неговите поделения по места.

Работата най-добре би вървяла при едно безпартийно, с висока култура и нравственост общество или ако наличните организации са построени на реална демократична основа и са в състояние всеки момент да изолират от обществения живот която и да е партия, проявила стремеж към еднопартийна власт.

За политическите партии, като фактор в държавното управление, вече много се каза. За тях и за управляващите партийни върхушки, горите винаги са били курбан № 1, когато трябва да печелят избори, да закърпят стопанските си неблагоприятия или да спасяват властта.

2.СВЕТОВНА ГОРСКА ПОЛИТИКА

Световната горска политика не може така ясно и определено да се формулира като държавната, защото тя е резултат от политиката на всички страни и континенти на земята. За някои от факторите обаче, които влияят върху развитието ѝ и върху бъдещата съдба на горите, на цялата природа и на човечеството, могат да се кажат няколко думи.

а/ Ползването на дървесина в света и обезлесяването.

Горите на нашата планета заемат днес около 4 милиарда ха, което представлява 30 % от общата площ на земната суша. Площта им все още надхвърля площта на земите за с.с. ползване.

Не всички гори са обект на стопанска дейност и не във всички е възможен дърводобив. В една значителна част от горите добивът на дървесина има експлоатационен характер, което ще рече, че в сечищата не се провеждат лесовъзобновителни работи. Стопанисването на горите, характерно за европейските страни, се прилага едва върху 15 % от световната горска площ.

В едни райони горите са вече изсечени, а в други сега се води усилено ползване.

При откриването на Куба през 1492 год. тя е била изцяло покрита с гори, а към 1965 год. лесистостта ѝ е сведена до 14 %.

На ускорено ползване са подложени някои от районите със запазени до сега тропически гори. Само от американското предприятие "Скот пейпър къмпани" за производство на тоалетни хартии и др. производни, ще бъдат изсечени в Индонезия 800 хиляди ха влажни тропически гори за суровина, в срок от 35 години.

По данни на ФАО от 1989 год., всяка година в света биват загубвани по 11,3 млн. ха тропически гори, изсичани за да се създадат ниви и пасища и за дървен материал. При това, само част от тази работна земя се поддържа, поради бързото изтощаване на почвата.

Населението от района на тропическите гори е разтревожено. Индианецът Риони, вожд на племето "Кайаро" в Амазония, е тръгнал с английския музикант Стринг из света, не за да пеят, а да защитават Амазония. В Испания са успели да създадат комисия под лозунга "Амазония сега или никога".

Значително ползване на дървесина се осъществява и в Съветския съюз. Списание "Леспром" – кн. 8 – 1987 год., дава следната информация, поместена впоследствие в списание "Горско стопанство", кн. 4 от 1988 год.: "Понастоящем Съветския съюз заема първо място в света по обем на дърводобива. От 2,9 млрд. куб.м дървесина, добивана в света, 12,8 % се падат на Съветския съюз. През 1985 год. е добита 368 млн. куб.м дървесина. От това число 327 млн. се падат на

горите, дървообработването и целулозно-хартиената промишленост. Останалото е отсечено от колхозите и совхозите.

В перспективите за развитието на дърводобива се предвижда пълното усвояване на горските ресурси в Европейско-Уралската зона и намалена възраст на сеч на горите в зоната на действащите предприятия на целулозно-хартиената промишленост. Планира се обемът на дърводобива в Азиатската част да се увеличи 1,3 до 1,9 пъти, а в Европейско-Уралската зона – 1,1 пъти. Ще се развива комплексна индустрия.

Съветският съюз е голям доставчик на дървесина за Франция.

Значително по обем и площ е ползването от горите на Канада.

В САЩ горите са съсредоточени главно в северозападната планинска част, където все още има запазени гори от първо поколение.

Горите в света понастоящем не са равномерно разпределени. Недостатъчни са горските площи и запаси в страните около Средиземноморието, Близкия Изток, Британските острови, в Централната част на Китайската народна република и други. Запазени по-големи склопени масиви има в Канада, Бразилия, Скандинавските страни, в северните райони и Далечния Изток на Съветския съюз и други.

Ежегодно от горите на планетата се добиват 2,9-3,0 млрд. куб.м дървесина. Около 50 % от нея се изгаря, а в развиващите се страни изгаряната дървесина стига до 90 %. Почти половината от населението на планетата използва изключително дърва и дървени въглища за горива – за отопление, готвене и други. Някои автори предвиждат, че към 2000 год. около 3 млрд. души в света ще изпитват недостиг на дървесина за гориво.

Наред с ползването на дървесина, не малък дял за увреждането на горите и намаляване на горските площи има и **замърсяването на природната среда** – въздух, почва, води. Разрушителните процеси от замърсената природна среда за сега се наблюдават само в страните с развита промишленост. Тревожни са не само големите мащаби, но и скоростта, с която нарастват уврежданията. За ограничаване на вредите са необходими финансови средства и съгласуваните действия

на много страни, имащи дял в създаването на този проблем и интерес от решаването му.

Научните изследвания показват, че равнището на изпаренията в районите на изсичане на тропическите гори, е с 10-20 % по-малко отколкото над гористи райони. Този факт показва, че унищожаването на горите може да доведе до общото снижаване количеството на валежите.

б/ За възобновяването на горите.

Експлоатационният начин на ползване /без грижи за възобновяване/ се прилага главно в тропическите гори и в Сибирската тайга.

Канадският начин на ползване не може да се отнесе към експлоатационните, въпреки че залесяванията са по-слабо застъпени. Там се работи много за подпомагане естественото възобновяване, което дава добри резултати, тъй като възобновителните способности на канадските гори са много по-добри от българските например.

В по-голямата част на Европа стремежът е горите да се стопанисват при осигуряване предварително естествено възобновяване.

Радващо е промененото отношение, което се забелязва в някои страни и райони, където отдавна обезлесяването е обхванало големи площи.

Сирийската пустиня например, някога е била заета с около 100 хиляди квадратни км гори, от които днес са останали само 2 %, а в Саудитска Арабия и Либия – около 0,2 %. Горите са били изсечени за създаване на работни земи, в резултат на войни и колониална експлоатация. Положението със Сахара е почти същото.

Независимо от причините, довели тези части на света до такова състояние, днес арабските страни отчитат ясно неизгодното положение, в което се намират и че то може да се влоши още повече, ако не се вземат никакви радикални мерки.

Първото нещо, което е направено до сега, е създаването на Горски институт в гр. Латакия – Сирия, за подготовка на специалисти от страните на Арабската лига. В края на 70-те години Алжир, Тунис и

Либия са започнали да залесяват зелен пояс, дълъг 1000 км. Създаването на този пояс има за цел да защити Северна Африка от напредването на Сахара.

А в Източна Арабия, Сирия и Йордания предприемат първи стъпки за залесяване на големия басейн "Хамад", в центъра на Сирийската пустиня, с площ 166 хиляди квадратни километра.

В Южните американски щати много собственици на работни земи ги залесяват и превръщат в гори, защото производството на дървесина е по-доходно от с.с. производство, от което в САЩ има големи излишъци.

В света има много с.с. земи, които са подложени на ерозия и не са подходящи повече за земеделско ползване. За прекратяване пълното разрушаване на тези земи е необходимо да се изготви планетарна програма за изземване на 16 млн. ха от тях, за да се залесят. Световното селско стопанство почти няма да бъде оцетено – това ще представлява само 0,1 % от общата с.с. площ, при това негодна, а ще се увеличи малко площта на горите и загубите на почва от ерозия от един акър ще се намалят средно 15 пъти.

в/ Световното природозащитно движение и гората.

Днес екологическата криза съществува за това, че не само национални, но и международни интереси и действия, не винаги се съгласуват с екологичните последици.

Съзнавайки опасността от екологическа катастрофа, "умът" на човечеството се опитва да вземе някакви мерки за предотвратяването ѝ. Организиран се разни срещи и конференции, изготвят се проекто-програми, програми и харти и т.н.

Да се посочи днес, къде точно е поставено началото, е трудно. Но със сигурност може да се каже, че още през 1948 год. във Франция се създава Международен съюз за опазване на природата и природните ресурси /МСОП/, със седалище в гр. Морж, Швейцария. Понастоящем в него участват учреждения и организации на повече от 100 страни. МСОП е признат като консултативна организация на специализираните органи на ООН – ЮНЕП, ЮНЕСКО, ФАО. Един от

резултатите от дейността на МСОП е международната Червена книга на застрашените от изчезване животински и растителни видове.

Пак във Франция – в Париж, през 1970 год., е учредена Международна организация по биологична борба /МОББ/, която има за цел да популяризира и съдейства за внедряването на биологичната и интегрирана растителна защита в целия свят.

През 1972 год. е обособен орган при ООН, призван да съдейства на правителствата и на международната общност за предприемане на действия за защита и подобряване на околната среда – ЮНЕП /програма на ООН по околната среда/.

От 1979 год. започва своята дейност и Световният комитет по инженерство и околна среда. Активна дейност развива от 1980 год. и Европейската асоциация по мутагенеза /за необратимите действия, които оказват върху генетичния апарат на човека някои химични вещества и радиацията/.

Важен принос във всеобщия стремеж за опазване на природната среда имат: Агенция за качеството на въздуха, създадена през 1983 год. във Франция; ЕУРИКА – организация за координиране на научни изследвания на нови технологии /1985 год./; Световно движение "Екофорум за мир", учредено през 1986 год. във Варна; Европейска академия на екологичните науки, основана през 1987 год.; Европейска агенция за опазване околната среда /1989 год./; секцията "Лекарите и природата", създадена през 1989 год. в рамките на Екофорум за мир.

В редица страни са учредени природозащитни организации като: "Грийнпийс" /зеленият мир/, създаден през 1971 год., в гр. Квебек – Канада; "Бронтозавър" се нарича масовото екологично движение в Чехия, което съществува от 1975 год.; австрийската информационна агенция "Феникс", от 1988 год.; Независимите неформални организации клуб "Сиера" в САЩ, "Зеленият съюз" в Латвия, институтът "Кембъл" в Англия, неформалното младежко движение "ГРИЙНХИП" от 1987 год. в Ленинград., "зелените" в Естония и други.

Всичко това обаче е още в сферата на идеите, на добрите пожелания, въпрос на доброволно изпълнение. Би било много по-добре, ако съществуваше международен институт, въоръжен със закон и овластен да отменя и спира противоположни решения и действия, в

която и да е страна и да налага санкции за нарушения, имащи отражение върху планетарната екология, включително и по отношение на горите.

Почти във всички страни в света съществуват природозащитни движения, изразени по различен начин. Впечатление прави примерът на Скандинавските страни, едни от най-богатите в света с гори.

Финландците може би първи в света са успели да оценят чудната си природа и да я съхранят. Министърът на околната среда в тази страна – Кай Бермунд, твърди че никоя политическа сила не може да разчита на влияние и популярност, ако не включи в програмата си ефикасни мерки за защита на природата или ги изпълнява половинчато.

За повишаване успеха при изкуствено възобновяване на горите и при залесяване на празни места се разчита много на работа с несвободнокоренови фиданки. Изготвят се специални кофички и торбички, в които се произвеждат фиданките и се засаждат заедно с тях. През пролетта на 1990 год. на финландския пазар са се появили пластмасови торбички, които се разлагат в земята няколко десетки пъти по-бързо от досега употребяваните.

Вземат се сериозни мерки и срещу замърсяването на въздуха от вредни емисии на промишлеността. В лаково-бояджийското производство например, в някои обекти вече се прилага изгаряне на отходните газове при 820 градуса по Целзий температура, превръщайки ги във вода и малко количество въглероден двуокис.

Добри екологически постижения има и в другите две страни на полуострова. В Норвегия те се дължат на бившата министър-председателка – Гру Харлей Брутланд, която е управлявала страната до 1989 година.

Швеция има същите проблеми както всички страни – замърсен въздух, почви, води, киселинни дъждове. Тук са въведени строги изисквания към промишлените предприятия за оползотворяване на битовите и промишлени отпадъци. Стремехът на страната е до 2020 год. да ликвидира атомните електроцентрали. Средствата за повишаване екологическата култура на населението са безплатни.

Начело на природозащитното движение е кралят – Карл XVI Густав, известен природозащитник.

г/ Регулиране числеността на населението.

Решаващ фактор за състоянието на горите като част от природната среда и на цялата природна среда на планетата, а от там и влиянието му за изграждане на световната горска и екологическа политика, се явява демографският проблем. Всички други фактори, посочени до тук, повече или по-малко се развиват в зависимост от него.

Според приблизителни изчисления, Старият континент /Европа/ към 1450 год. е имал около 50-60 млн. население, а към 1600 год. то е достигнало 80-85 милиона. В това число не влизат населението на Русия и европейските владения на Османската империя.

В края на XV век Париж и Неапол са били с население от по 100 хиляди души, а към края на XVI век то се е удвоило. Според статистиката от 1987 год., населението на Париж е 2 176 243 души, а на Неапол – 1 225 000 души. С предградията си Париж брои около 8 милиона и повече население.

Според румънски пътеписи от XIX век гр. Варна е наброявал 13 хиляди жители, Плевен 10 хиляди, Ловеч – 6. Днес Варна има 320 636 души, Плевен – 168 000 и т.н.

По данни на вашингтонската организация "Комитет по проучване на кризисните ситуации в областта на народонаселението", населението в света към края на 80-те години е вече 5,3 млрд души, с тенденция за непрекъснат растеж и прогноза да се удвои само след 40-50 години, а към края на XXI век да стигне 27 милиарда. "Такова катастрофално развитие на демографския проблем може и трябва да се предотврати още по време на нашите деца" – заявява вицепрезидентът на организацията – Шарон Кемп. Кемп смята, че средства за това могат да се осигурят. Други автори предлагат ограничаването на раждаемостта да стане по пътя на повишаване общата култура на човечеството и особено на жената и чрез използване на икономически стимули.

През епохата на палеолита, според направени изследвания, публикувани от италианския учен Марио Паван през 1970 год. човешкото население е възлизало на по-малко от 5 млн. души за цялата планета Земя. Преди 6 хиляди години е било 100 млн., а началото на Християнската ера – 130-150 милиона.

В 1650 год. от н.е. /новата ера/ населението на планетата достигнало 500-700 млн. души. Един милиард става по средата на XIX век – 1850 год. и само за 100 години – към 1950 год., то се утраива и достига 3 млрд, с прогноза към 2000 год. да бъде 6-7 милиарда.

Ако населението продължава да нараства с тези смайващи темпове, към 3000 год. ще бъде хиляди милиарди /билиони/ и на всеки жител ще се пада само по един квадратен метър жизнена площ. Но доста преди да се случи това, атмосферата не ще може да разсейва топлината, произвеждана от огромната биологична човешка маса. Вредните съставки, отделяни от промишлеността, допълнително ще усложняват ситуацията. Ще се появи не само недостиг на хранителни продукти, но и на кислород. И нека не се изпуска изпредвид, че още от сега дневно на земята умират по 10 хиляди души от глад или от болести, дължащи се на недояждане.

Колкото по-късно се заемем с решаването на този проблем, толкова по-трудно ще ни се удава това.

Печален е фактът, че в много страни днес се провежда държавна политика за насърчаване раждаемостта и увеличаване броя на населението. Ако тази политика в страни със слаба населеност до някъде е оправдана, то в пренаселените вече, това е престъпление.

В лесовъдската наука има едно понятие, наречено "каламитет". То се употребява в областта на опазването на горите главно от вредители и болести или при природни бедствия от абиотичен характер /ветровали и снеголоми/, сполетели гората в масови размери.

Например едно съобщение от вида: "В дъбовите гори на Панагюрското ГС се е появил каламитет от гъботворка", означава, че преди известно време е имало само слабо нападение от този вредител, на което не е обърнато внимание и в момента се е засилило.

Числеността му бързо нараства и разширява разпространението си и в незасегнатите съседни насаждения.

Ако се вземат мерки и се проведе по някакъв начин успешна борба /химическа защита чрез наземна или авиотехника/, вредителят умира, каламитетът изчезва.

Ако обаче не се вземат мерки, вредителят продължава да се размножава в геометрична прогресия, обхваща всички възможни насаждения и масиви, съобразно неговата биология, гъсениците му изядат напълно листата на дърветата и в края на краищата умират поради това, че няма вече с какво да се хранят. Или каламитетът оставен да се развива свободно свършва сам, когато унищожи напълно хранителната база, върху която се развива.

Възможно е каламитетът да затихне и по-рано, вследствие на масово развитие на негови естествени неприятели, за които също са създадени отлични условия или от внезапни екстрени климатични условия.

Днес на земята е започнал човешки каламитет. Но човекът се различава от листогризещите насекоми по две основни обстоятелства:

1. За щастие, той има разум, може да оцени реално и навреме каламитетната ситуация и да вземе сам разумни мерки за предотвратяване на опасните последици.

2. За нещастие, човекът не е гъсеница и срещу човешката пренаселеност не може да се провежда химическа борба, нито с наземна апаратура, нито с летателна техника или да се използва каквото и да е друго средство за изтребване на създаденото вече поколение или на част от него.

Единственият изход е да се вземат незабавно мерки за съзнателно и разумно самоограничаване на раждаемостта във всички страни, независимо от гъстотата на населението. Ако не сторим това, човешкият каламитет ще затихне сам, след пълното оглозгване на планетата, ако преди това не сме се самоизтребили с разпалването на модерна световна война.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Байкушев К. Нашето горско дело, лова и риболова. С. Държ.п-ца, 1909.
2. Брънчев Стоян. Извлечение от рапорта на н-ка на Отделението, 189
3. Брънчев Стоян. Горите и горското с-во в България. С., 1918.
4. Гайдарски К. 90 год. Ботевградско ГС. Издадена в Ботевград, 1990.
5. Георгиев Жел., Наумов Здр. и др. Реконструкция на малоценни нискостъблени гори. София, Земиздат, 1965.
6. Георгиев Жел., Катранушков Т. Горски наръчник. С., Техника, 1969.
7. Груев Ив. И колектив. Гори и горска промишленост в България. София, Земиздат, 1985.
8. Груев Хр. Ползата от горите. София, Държ. печатница, 1930.
9. ГСК В. Търново. Гората извор на живот и благоденствие. В.Т., 1984.
10. Даков Мако. В бързея на времето. С., Отечествен фронт, 1985.
11. Джагаров Г. Пътеписи. С., Български писател, 1982.
12. Димитров Дим. Закон за горите и Правилник за приложението му, с приложения към правилника. София, Земиздат, 1981.
13. Дорев Панчо. Документи за бълг. История. С., Придв. п-ца, 1940.
14. Захариев Б. и колектив. Залесит. дело в България. С., Земиздат, 1977.
15. Ихчиев Диам. Материали за историята ни под турско робство. 1907.
16. Илиев А., Пешев Г. ГС през год. на народната власт. С., Земиздат 1969.
17. Йонов Мих. Европа открива отново българите – XV – XVIII век. София, Народна просвета, 1980.
18. Киселинчева М. Пътеписи. София, Отеч. фронт, /БАН/, 1970.
19. Кожухаров С., Найденов Вес. Биоресурсите на България. С., Нар. Просвета, 1979.
20. КОПС при МС. Горите в България. С., София прес, 1989.
21. Костадинов К. Г. Горите по Българското Черноморие. С., Земиздат, 1987.

22. Костов П., Ташков К. Състояние на горските ресурси в България и съображения за тяхното комплексно изследване. С., Земиздат, 1976.
23. Костов П. Богатствата на нашите гори. София, Земиздат, 1969.
24. Кринчева Р., Николов Св. Стои години лесотехническа книжнина. Том I, II и III, 1980.
25. Манджуков П. Одисеята на първите. София, Земиздат, 1974.
26. Марков Я. Относно утвърждаване годишния отчет и баланс за 1982 година /доклад/. София, 1983.
27. Младенова М., Жечев Н. Румънски пътеписи от XIX век за българските земи. София, Отечествен фронт, 1982.
28. Мин. съвет. Постановление № 1171 от 24.IX.1951 год., София.
29. Паван Марио. Какво искаме да направим от нашата планета. Италия, 1970.
30. Петков Боню. Горите и тяхното значение за с.с. С., Земиздат, 1958.
31. Петков Петко. Определяне турнуса на сечта във високостъблените гори. София, Център за стоп. наука и технич. информация, 1963.
32. Петков Хр., Кръстев П. Материали с данни и сведения за горите. София, изд. Профсъюз на РГГП, 1974.
33. Пловдивска индустр. камара. Горите и ГС в Родопите. Пловдив, печатница Дружба, 1936.
34. Радков Ил. Горски формации и типове гора. С., Земиздат, 1963.
35. Радков Ил. и колектив. Възобновяване на горите в България. София, Земиздат, 1964.
36. ХХХ. Сборник закони, правилници, наредби и др. по горите и лова. София, Наука и изкуство, 1954.
37. Станева Д. И колектив. Билките във всеки дом. С., Медицина и физкултура, 1986.
38. Стоянов В., Димитров Ив. Принос към развитието на ГС и горската промишленост в България. София, Земиздат, 1958.
39. Титоров Йов. Доклад от министъра на Търговията и земеделието, по състоянието на г. дело в Бълг. Княжество. С., Държ. п-ца, 1901.
40. Тошков М., Виходцевски Н.. Защитени прир. обекти в България. София, Земиздат, 1971.

41. ЦСУ-София. Отчети, проблеми, анализи. С., ЦСУ, 1955-1990.
42. Шишманов Ив.Д. Стари пътувания из България. С., Държ. п-ца, 1891.
43. Държавен вестник – от 1972 до 1989 година.
44. Списание "Лесов. мисъл": 1932 г. – кн. 1, 2, 3 и 4; 1933 г. – кн. 1, 2 и 3; 1934 г. – кн. 1, 2, 3 и 4; 1936 г. – кн. 1, 2, 3 и 4; 1941 г. – кн. 2 и 4.
45. Списание "Горски преглед": 1912, 1914, 1921, 1929, 1930 и 1941 г., всички от кн. 1 до кн. 10.
46. Списание "Горско с-во": 1946 г. – кн. 1, 2; 1947 г. – кн. 3 и 4, 5 и 6, 7 и 8; 1961 г. – кн. 3; 1970 г. – кн. 3 и 11; 1971 г. – кн. 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12; 1974 г. – кн. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11; 1975 г. – от 1-10; 1988 г. – от 1 до 10; 1990 г. – от 1 до 10.
47. Списание "Горско с-во и горска промишленост": 1987 г. – кн. 4.
48. Списание "Защита на прир.": 1989 г. – кн. 4 и 10; 1990 г. – кн. от 1 до 10.
49. В. "Отеч. глас", ПД: 1988 г. – бр. 246; 1989 г. – бр. 95, 122, 146, 187, 199, 245; 1990 г. – бр. 2, 52, 76.
50. В. "Нар. култура": 1988 г. – бр. 30; 1989 г. – бр. 6, 27, 28, 38, 39, 40.
51. В. "Демокрация": 1990 г. – бр. 73 и 74.

ЗА АВТОРА

Атанас Ангелов Раденски е роден на 30 август 1922 година в село Павелско, Смолянско. Завършва гимназия в Асеновград през 1941 г. От 1941 до декември 1944 година е в армията където учи в школа за запасни офицери и после става летец. През 1948 година завършва специалност "Лесовъдство" в Софийския университет.

От 1949 до 1967 година работи последователно като лесничей и директор на горски стопанства в Беглика, Лесичево, Куртлуджа и Пловдив.

От 1967 година до пенсионирането си през 1982 година е инспектор в Районна дирекция на горите - Пазарджик. Награждаван е с отличия и медали между които: "1300 години България" и "35 години от победата над фашизма".

След пенсионирането си живее в родното си село Павелско и при сина си в Съединените щати. Умира в Пловдив през 1997 г.

През 1988 година публикува книгата "Защитени природни обекти в Пазарджишко".

Книгата "Българската гора" е резултат на дългогодишен труд, завършен през 1992 година.

Юни, 1999 г.

Атанас, Румяна и Бояна
Раденски

Winston-Salem, North Carolina

U.S.A.

Издаването на тази книга стана възможно благодарение на усилията и средствата на Атанас Раденски, син на автора, Бояна Раденска, съпруга, Румяна Раденска, снаха и Атанас Кетипов, племенник.

Приемете я като дар от тях.